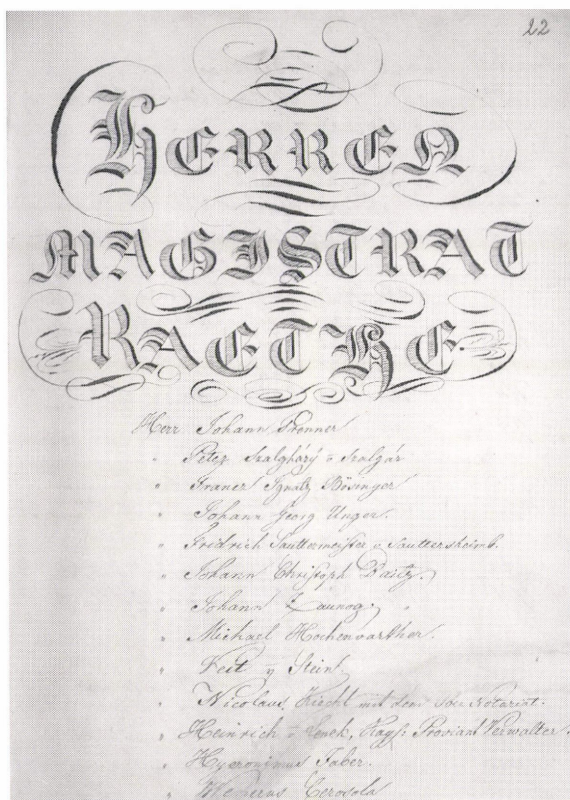

F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

XI. évfolyam

2004. 2. szám

E számunk szerzői

H. Németh István (Magyar Országos Levéltár, főlevéltáros)
Kenyeres István (Budapest Főváros Levéltára, levéltáros)
Kuzma Dóra (Pécsi Egyetem, PhD-hallgató)
Sarusi Kiss Béla (Budapest Főváros Levéltára, levéltáros)
Sunkó Attila (Magyar Országos Levéltár, főlevéltáros)
Tóth Árpád (Miskolci Egyetem, egyetemi adjunktus)

Kiegészítés a 2004. évi 1. számhoz:
Süli Attila (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, történész)

*

Lapunkat támogatták:

Budapest Főváros Levéltára

Politikatörténeti Alapítvány

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alaprogram Levéltári Szakkollégium

*

A címlapon:

Catastrum officialium civicorum et magistratualium 1686–1867
BFL IV. 1002. nn. Buda város tanácsának iratai. (Bartha Levente felvétele)

*

Felelős kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány
Szedte és nyomta Budapest Főváros Levéltára Nyomdája

Felelős vezető: Pesti Márta

ISSN 1217-8020

F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

XI. évfolyam

2004. 2. szám

Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

Lapinformációk

Alapítás: A folyóiratot 1993-ban alapította a Levéltáros Hallgatók Egyesülete és a Szentpétery Imre Tudományos Diákkör (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtudományai Tanszék).

Első évfolyam: 1994

Megjelenés: Évente három alkalommal (összesen 30 ív), külön füzetben éves összesített tartalomjegyzékkel, hely- és névmutatóval.

Publikációs kör: A történelem segédtudományai, forrásfeldolgozások, forrásközlések, illetve ezekben a témákban módszertani kérdések, könyvismertetések, műhelybeszámolók.

Cél: A történeti segédtudományok, a források feldolgozása, ismertetése és népszerűsítése a széles olvasóközönség számára, valamint a szakterület kutatói részére.

Kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 1053 Budapest, Bihari János u. 18. II/16. Az Alapítvány Kuratóriumának elnöke: OBORNI TERÉZ, titkára: KERTÉSZ BOTOND.

Szerkesztőség: KENYERES ISTVÁN főszerkesztő. DRESKA GÁBOR, OROSS ANDRÁS, SARUSI KISS BÉLA (felelős szerkesztő), SIPOS ANDRÁS szerkesztők. *Székhely:* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtudományai Tanszék.

Postacím: Fons Szerkesztőség, 1088 Múzeum krt. 6-8.

E-mail: kenyeresi@bparchiv.hu, dreska@vipmail.hu

siposa@bparchiv.hu, sarusikb@bparchiv.hu

Honlap: www.e3.hu/~fons

Recenziók: A publikációs körbe tartozó kiadványok recenziós példányait a szerkesztőség címén várjuk (ismertetési kötelezettség nélkül).

Kéziratok: A folyóirat számára készített kéziratokat 3,5"-es lemezen, a Word for Windows (WfW) valamely változatán kérjük benyújtani. A kéziratok formai követelményeit a hátsó borítón, a jegyzetelés szabályait a Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. oldalain foglaltuk össze, kérjük szerzőinket, hogy az ott leírtakat alkalmazzák.

A megjelent cikkek tartalmáért a szerzők felelnek, címük a szerkesztőségben. A Fons másodközlésre nem vállalkozik. Újrakiadás csak a szerkesztőség engedélyével történhet. Kéziratokat és lemezeket nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Különlenyomat: A szerzők 30 különlenyomatot kapnak, további példányok a szerzői díj terhére kérhetők, legkésőbb az első korrektúra visszaküldésével egyidőben.

Korábbi számok: Korlátozott számban beszerezhetők a szerkesztőség címén.

Terjeszti: Budapest Főváros Levéltára, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. tel.: 298-7500

BEVEZETÉS

A Fons jelen számát egy sajátos kutatási terület, az *archontológia* körébe vágó tanulmányoknak szenteljük. Az archontológia tárgya a tisztség- és méltóságviselők kilétének, működési, hivatalviselési idejének megállapítása, ezeket felölelő listák, adattárak készítése. Általában a történeti segédtudományok közé sorolják. Az utóbbi időben a témáról megjelent két hazai módszertani–historiográfiai összefoglaló is a segédtudományok bemutatására vállalkozó kézikönyvekben látott napvilágot.¹ Megalapozottnak tartjuk azonban Engel Pál álláspontját, mely szerint az archontológia nem tekinthető önálló segédtudománynak, hiszen nincs eleve adott tárgya (mint a paleográfiának az oklevél, a heraldikának a címer stb.), s ebből következően a tárgy által meghatározott sajátos módszertana vagy terminológiája sem. Célszerű inkább egy meghatározott típusú történettudományi segédlet összeállítására irányuló tevékenységnek tekinteni. Jelentheti továbbá magukat e munka eredményeként keletkező listákat, névsorokat, adattárakat is.

Úgy véljük, az archontológiai kutatásban jóval nagyobb lehetőségek rejlenek, mint az, hogy pusztán megbízható segédletekkel támassa alá a kutatók mindennapi munkáját, illetve a tisztségviselőkre vonatkozó adatokat pontosan tartalmazó kézikönyvek készítését tegye lehetővé. Túlságosan leszűkítőnek tűnik Engel Pál felfogása, mely szerint csak az országos jelentőségű tisztségek, méltóságok viselőire irányuló kutatás sorolható az archontológia tulajdonképpeni tárgykörébe, mivel ez „általános kutatói igényt” elégít ki, az alsóbb szintű tisztségviselők listáinak összeállítása viszont csak egy-egy szűkebb kutatási program szempontjából bír jelentőséggel. Valójában egy-egy szűkebb terület, közösség — pl. vármegye, város, végvár, uradalom, település, intézmény, egyház egyesület, vállalat stb. — tisztségviselőinek adattára is akkor mond igazán sokat, ha minél nagyobb számú hasonló, összevetésre alkalmas adatközlés áll rendelkezésre.

Lényegében ugyanez mondható el az archontológiával sok mindenben rokonítható *prozopográfáról* is, amely szintén sokkal inkább tekinthető kutatói módszer-

¹ *Fallenbüchl Zoltán*: Archontológia. In: A történelem segédtudományai. Szerk.: Kállay István. Bp., 1986. 124–139. p.; *Engel Pál*: Archontológia. In: A történelem segédtudományai. Szerk.: Bertényi Iván. Bp., 1998. 29–36. p.

nek, mint segédtudománynak. A prozopográfia célja személyi adattárak létrehozása, amelyben előre meghatározott személyek körét együttesen és azonos kritériumok alapján vizsgálják. Véleményünk szerint az archontológiai gyűjtések akkor igazán hasznosak, ha prozopográfiai adatokkal társulnak, azaz az egyes tisztviselők származására, családi viszonyaikra, tanulmányaikra, birtokszerzéseikre, korábbi és későbbi karrierjükre és esetleges irodalmi tevékenységükre stb. vonatkozó ismereteket is tartalmaznak.²

Az itt olvasható tanulmányok reményeink szerint meggyőzik az olvasót arról, hogy megfelelő kutatói kérdésfeltevés és módszertani felkészültség esetén, e listák és adattárak elemzése éppúgy hozhat országos jelentőségű, vagy akár még tágabb körben is hasznosítható eredményeket.³ A tisztségviselőkre vonatkozó adatok gyűjtésének, összeállításának tehát nem csak más irányú kutatási programok melléktermékeként, hanem akár központi célkitűzéseként is van jogosultsága.

A szerkesztőség

² Engel Pál: Prozopográfia. In: Uo. 37–39. p.

³ Folyóiratunk már korábban is jelentetett meg archontológiai, prozopográfiai adattárakat, ld.: Sunkó Attila: Az erdélyi fejedelmi testőrség archontológiája. 1. (1995) 2. sz. 186–214. p. Pálffy Géza – Perger, Richard: A magyarországi török háborúk résztvevőinek síremlékei Bécsben (XVI–XVII.) század. 5. (1998) 2. sz. 207–264. p. Horváth Richárd: Veszprém megye tisztségviselői a későközépkorban (1458–1526) 7. (2000) 2. sz. 249–266. p.

H. NÉMETH ISTVÁN

AZ ARCHONTOLÓGIA ÉS A VÁROSTÖRTÉNET

*Karrierék és hatalmi csoportok a kora újkori városokban
(XVI–XVII. század)*

A kora újkori szabad királyi városok politikai elitje

A várostörténet-írás korai szakaszának egyik jellemzője volt, hogy az egyes városok történetét leíró történész-kutató a várost, mint az önkormányzatok kiemelkedő képviselője mutatta be. A város e művekben a magyar önkormányzatiság fellegraként jelenik meg, ahol a polgárok békésen élnek az általuk megteremtett „polgári demokrácia” keretei között. Érdekeiket az általuk választott önkormányzaton keresztül képviselik a többi rend felé. A választott önkormányzatot olyan derék férfiak alkotják, akik Herkules bátorságával állnak ki a polgárság élén a városukat támadó nemességgel szemben.¹ A város önkormányzatiságát ezért — a város szimbólumai: a címer, kulcs stb. mellett — nem egyszer olyan szépen díszített jegyzékek jelképezik, ahol a város vezetőinek (bíráknak és polgármestereknek) neve olvasható, vagy később a nemesi családokhoz hasonlatos arcképcsarnokokat találunk a városi testület székhelyének dísztermében, mintegy bemutatva azokat, akik a városi polgárság érdekeinek védelmében méltán érdemlik meg ezt a helyet.² Vi-

1 A barokkos túlzástól sem mentes jellemzést a kassai tanács adta Keviczky János főbírónak. Archiv Mesta Košic (= AMK) H III/2. pur. 22. fol. 323. 1652. augusztus 29.

2 Teljesség nélkül csupán a jellemző példákat idézve: *Mikulik József*: Magyar kisvárosi élet, 1526–1715. Rozsnyó, 1885.; *Demkó Kálmán*: Egyházi és világi hatóság a felvidéki városokban a XV. és XVI. században. In: Századok (= Sz) 21. (1887) 685–699. p.; *Uő*: A felsőmagyarországi városok életéről a XV–XVII. században. Bp., 1890.; *Uő*: Tisztújítás Lőcsén a XVI–XVII. században és vonások a városi hatóság hajdani életéből. In: A lőcsei m. kir. reáliskola értesítője 1881. 3–18. p.; *Uő*: Lőcse története. Lőcse, 1897.; *Kerekes György*: Nemes Almássy István kassai kereskedő és bíró, 1573–1635. In: Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 9. (1902) 145–247. p., 300–368. p.; *Uő*: Polgári társadalmunk a XVII. században. Kassa, 1940.

tathatatlan: a városi érdekeket kifelé, a város falain kívül valóban egységesnek tűnően képviselték e derék polgárok. A történeti leírás azonban mellőzi azokat az ellentéteket, amelyek (egykor és ma) értelemszerűen jelen voltak. Az utóbbi félévszázad városokkal foglalkozó munkái erőteljesen mutattak rá, hogy a városok élén a közösség mellett saját érdekeiket képviselő emberek álltak. Megválasztásuk nem egyszerűen a rátermettséget bizonyította, hanem a város belső politikai és gazdasági érdekeinek jelenlétére is rámutatnak. Ezek az érdekek néha nemzetiségi alapon is elkülönültek, de alapvetően mégis az egyéni ambíciók határozták meg.³

A városokon belüli ellentétek feldolgozása nem könnyű feladat. Miután a városi tanácsot az az elit uralta, amelyik ellen esetlegesen felszólalhatott a szenátusban, a külső tanácsban, vagy a választók közötti ellenzék, a városi jegyzőkönyvekben ezek az esetek nem jelennek meg oly élességgel, mint feltehetően a külső tanács ülésein, azok szünetében, vagy éppen a piacon, utcasarkokon találkozó polgárok közötti beszélgetések során. A jegyzőkönyvek részletessége egyébként is inkább a jegyző bőbeszédűségére, vagy szorgalmára mutat rá. A legbeszédesebbek azok az esetek, amelyek kikerülnek a városból, vagyis a helyi igazgatási szervek, vagy éppen az uralkodó elé kerülve születik központi döntés ezekben az ügyekben.⁴ E ritka esetek kivételével azok az elbeszélő jellegű források mutathatnak belső feszültségek meglétére, amelyek a tanács vagy a bíró-polgármester megsértésével, illetve a tanács elszámoltatásával függnek össze.⁵ A gazdasági ügyek revíziója alapvetően a külső tanács feladata volt a XVI–XVII. század folyamán, de ha a vezető elit elég erős volt, erre általában nem került sor. A belső ellentétek, a városok politikai viszonyainak, a városvezető elit, vagy elitek feltérképezésének legbiztosabb módja éppen ezért a vezető testületek összetételének, a tisztviselők vizsgálatának módszere.

3 *Granasztói György*: A vezetés szociológiája a középkorvégi Kassán. In: Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára. Szerk.: Hom Ildikó. Bp., 1993. 124–146. p.

4 *Németh István [H.]*: Adalékok a felső-magyarországi városszövetség különleges bírói fórumának történetéhez. Johann Stöckel kisszebeni bíró sikkasztási ügyc. In: R. Várkonyi Ágnes Emlékkönyv születésének 70. évfordulója ünnepére. Bp., 1998. Szerk.: Tusor Péter 379–387. p.

5 A külső és a belső tanács hagyományosnak tekinthető ellentétét elsősorban a német várostörténet-írás hangsúlyozta. *Szűcs Jenő*: Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon. Bp., 1955. 304. p.

A városi archontológia forrásai

Jegyzőkönyvek

A városok esetében szerencséseknek mondhatjuk magunkat, mivel a legtöbb esetben fennmaradtak azok a rendszeresen, a tanács ülésein vezetett jegyzőkönyvek, amelyek biztos támpontul szolgálhatnak. Általános jelenségnek tekinthetjük, hogy a városi jegyzők a választás napján (Vízkeresztkor, Szent Györgykor, vagy különleges esetben, például Nagyszombatban, Húsvét hétfőjén) pontosan rögzítették a választás menetét, a megválasztottak nevét pedig a kronológiailag éppen sorra következő bejegyzés őrizte meg az utókor számára.⁶ Besztercebánya esetében a XVI. század második felében különös eljárással találkozunk: a jegyző az éppen megválasztott tisztviselőnek csupán a monogramját jegyezte be a kötet megfelelő oldalaira.⁷ Ebben az esetben a városi könyvek egészét kell áttekinteni, hogy a tanácsosnak nevezettek nevéből biztosan következtetni lehessen a monogram megfejtésére.

A városi jegyzőkönyvek bejegyzései egyben esetlegesen a választás során felmerülő problémákat, az igen ritkán felszínre törő belső hatalmi feszültségeket is rögzítették. Kőszeg jegyzőkönyveiben például arra figyelhetünk fel, hogy a XVII. század második felétől kezdve a szenátus első négy tagját külön sorolták fel. Ennek az az oka, hogy Kőszeg belső tanácsán belül e négy tisztviselő egyben a titkos tanácsosi rangot is viselte, ami egyértelműen a hatalmi elit tömörülésére mutat.⁸ 1672-től a városi jegyzőkönyvekből tudjuk meg, hogy a kamara által kijelölt királyi biztosok, hogyan avatkoztak be a városi tisztújításokba, és a megváltozott ellenőrzési rendszer hogyan illeszkedett a választás korábbi rítusába. A megváltozott rendet a jegyzők általában pontosan rögzítették, hiszen ezzel lehetett igazolni, hogy a választás a biztos jelenlétében és jóváhagyásával történt meg. A megváltozott szituációban kiemelkedő szerepet kapott az uralkodó és a kamara által elküldött felszólító levél megérkezése, ami egyben jóváhagyta a választás megkezdését. A biztos megérkezését követően a bíró-polgármester és a tanács elszámolt a városi bevételekkel és kiadásokkal,

6 *Csizmadia Andor*: A magyar városi jog. Reformtöröckvécsék a magyar városi közigazgatásban. Kolozsvár, 1941.

7 Erre a gyakorlatra lásd e számban Kuzma Dóra írását.

8 Például: Vas Megyei Levéltár, Kőszegi fióklevéltár, Kőszeg város levéltára, Tanácsülési jegyzőkönyvek 1653. április 28. 61. p.

majd miután a számadások ellenőrzésére sor került, megtörtént a választás, melyet az uralkodó képében megjelent biztosnak letett eskü zárt.⁹

Liber restaurationisok

A városi testületek esetében sokszor találkozunk olyan városi könyvekkel, amelyekbe minden évben beírták a város vezetőinek, a belső tanácsnak, sok esetben a külső tanácsnak és egyéb (gróftisztek, számvevők, piacbírák, stb.) hivatalviselőknek a nevét.¹⁰ Erre Kassa esetében például oly módon került sor, hogy 1630-ig a városi vezető testületek tagjainak nevét az egyik, általános ügyekkel teli, városi könyv utolsó oldalaira írták be.¹¹ 1621-től külön kötetsorozatot indítottak, ahová nem csak a bírák, a belső és külső tanács választottjainak, hanem minden egyéb tisztviselő nevét bevezették, sőt, évek hosszú során át az egyes negyedek és az alájuk rendelt tizedesek alá rendelt háztulajdonosok nevét is felsorolták.¹² Ezek a források minden esetben hitelesnek és pontosnak fogadhatók el, hiszen nem utólag, hanem a választást követően, évente történt a tisztviselők bejegyzése.

A választott község panaszai, Gemeindebetrachtungok

A belső tanács és az azt választó ún. választott, vagy „fekete” község közötti társadalmi különbségek számos esetben vezettek kisebb-nagyobb összetűzésekhez. Igen ritkán ez tetlegességig is fajulhatott, mint például a kisszebeni bíró, Johann Stöckel esetében.¹³ A választott községben helyet foglaló, polgárjoggal rendelkező városiak főként a céhes mesterek közül kerültek ki, vagyonuk és befolyásuk ala-

9 Štátny archív v Bratislave, pobočka Trnava, Magistrat mesta Trnava, Magistrátne protokoly II/9. fol. 136–137. 1690. március 27.; AMK H III/2. pur. 30. fol. 5–6. 1684. február 24., ill. *Hain Gáspár*: Szepességi vagy lőcsei krónika (Zipsersiche oder Leütschaverische Chronica vndt Zeit-beschreibung). Kiadta: Bal Jeromos – Förster Jenő – Kauffmann Aurél. Lőcse, 1910–1913. 402., 430–431., 433–443. p., Štátny archív v Levoča, Archív mesta Levoča (=AML) XXI/8. pag. 195–197.

10 A svájci városokban már a XVI. századból nyomtatásban is napvilágot láttak ilyen „sematizmusok”. Gemein Auszschreybe des Burgermeysters, Raths Bürger vnd volcks von Zürich, die Fünff ort Nemlich, Vnterwalden, Lucern, Vry, Schweytz vnd zug zu yberziehen vnd zu straffen. Nürnberg, 1529.

11 AMK H III/2. pur. 3.

12 AMK H III/2. re 6. kötetből.

13 *Németh I. [H.]*: Adalékok i. m. 379–387. p.

csonyabb nivójú volt, mint a belső tanács kereskedő-polgáraié. A két társadalmi csoport közötti feszültséget azok a beadványok csillapították, amelyekben a község tagjainak panaszait, javaslatait foglalták írásba. Általános jelenségnek tekinthető, hogy e beadványok elején a község tagjai felsorolták a belső tanács tagjait, valamint a város pénzügyeinek ellenőrzésével megbízott kamarást, illetve a község vezetőjének, a fürmender (szószóló) nevét.¹⁴

Céhlevelek, egyéb városi kiadványok

A városok írásbelisége a XVI–XVII. században már igen fejlett volt. Ennek tanúi a rendszeresen vezetett városi jegyzőkönyvek, valamint azok a pénzügyi, jogi iratok, továbbá a városok országrendiségéhez kötődő, követutasítások, országgyűlési törvények, tárgyalások, vagy akár követi naplókát tartalmazó kötetsorozatok, amelyek többé-kevésbé épen maradtak fenn a város archívumokban. A város nevében kelt kiadványok különös jelentőséggel bírtak, hiszen ekkor a testület a várost reprezentálva élt földesúri vagy speciálisan a városokhoz kötődő jogaival. Ezt a fontosságot tükrözi az is, hogy a városi jegyzők az ekkor már igen ritkán, kizárólag a kiemelten fontos rendi- vagy birtokjoghoz fűződő okiratokhoz használt pergament is használták íróanyagként.¹⁵

Az állam/uralkodó a XVII. század második feléig nem avatkozott sűrűn a céhek ügyeibe. A céhkiváltságok terén így alakulhatott ki a főcéh (Hauptlade) alatti filia céhek intézménye. Ennek alapjául az szolgált, hogy a főcéh városi hatósága bizonyos taksa fejében átadta az általa birtokolt céhes szabályokat, így az abban foglalt szabályok a környező szabad királyi, illetve mezővárosok céhes mesterei számára is kötelezővé váltak. Ez egyben bizonyos fellebbviteli és más gazdasági alá- és fölérendeltséget is jelentett a jogi kötelékbe lépő városok és céheik között.¹⁶ A városi kiadványok másik nagy csoportját a polgárjog elnyeréséhez feltétlen szükséges születési bizonyítványok jelentik, melyben a polgárjogért más városban folyomódó számára állított ki a tanács. A bizonyítványokon túl a városok birtokaival kapcsolatos iratok (adásvételi szerződések, urbáriumok, záloglevelek stb.) is hasonló jellegű szekunder adatokkal szolgálnak.

14 Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár Soproni Levéltára, Sopron város levéltára, Gemeindebetrachtungen, ill. erre lásd: *Tirnitz József*: Sopron szabad királyi város külső tanácsa. In: *Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából* Szerk.: Bónis György–Degré Alajos. Bp., 1971. 54., 83–79. p.

15 A hcgylajai mezővárosoknál ez a XVII. században is általános volt.

Az iratoknak e csoportját a város, illetve annak nevében a bíró/polgármester és a belső tanács állította ki, így az ezt a testületet alkotó személyek neve majd minden esetben szerepel a kiadványok elején. Előfordul azonban, hogy a város élén álló személyek közül csak a bírót, vagy annak távollétében helyettesét (általában az első szenátort) nevezik meg.

Végrendeletek, hagyatéki leltárak

Máskor sokkal nehezebben állítható össze a városok archontológiája, sok esetben még a bírák és polgármesterek neve is homályban marad. Kassa esetében például az 1672 és 1682 közötti időszak tanácsosainak listája hiányzik az ekkor már rendszeresen vezetett „liber restaurationisból”, sőt, az előtte lévő időszakból szinte sértetlenül meglévő városi jegyzőkönyvek sem találhatók a levéltár raktárában. Ez esetben a városi iratanyagok közül elsősorban a végrendeleteket és hagyatéki leltárakat hívhattuk segítségül, ahol a bíró és a végrendelet tanúsításával megbízott egy-két tanácsos neve biztosan szerepel a testamentumok árengájában, valamint az aláírók között. Ez a módszer természetesen nem vezethet teljes névsorok összeállításához, de a bírák sorát minden esetben rekonstruálni tudjuk.¹⁷

Adójegyzékek

Az adójegyzékek a városi társadalom adózó népességének leggyakrabban használt forrásai, azonban a történeti demográfia és statisztika művelőinek számára éppen

-
- 16 *Domonkos Ottó*: A főcéhok vonzaskörzetei. In: V. Kézművestörténeti Szimpózium Veszprém, 1984. nov. 20–21. Veszprém, 1985. 191–216. p.; *Gecsényi Lajos*: A nyugat-magyarországi céhek jogi és szakmai kapcsolatainak történetéhez a XVI–XVII. században. In: Győri Tanulmányok 10. (1989) 7–15. p.; *Németh Gábor*: Céhek és céhfiliációk a Hegyalján a 16–18. században. In: uo. 217–224. p.; *Commenda, Hans*: Des alten Linzer Handwerks Recht und Gewohnheit. In: Historisches Jahrbuch der Stadt Linz, 1959. 93–198. p. Újabbán lásd: *Németh István, II.*: A szabad királyi városok mezővárosi politikája a XVII. században. In: A mesterség iskolája. Tanulmányok Bácskai Vera 70. születésnapjára Szerk.: Bódy Zsombor – Mátay Mónika – Tóth Árpád Budapest, 2000. 229–243. p., illetve *Németh István, H.*: Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. A felső-magyarországi városszövetség. Bp., 2004. 5.2.3. fejezet.
- 17 A korszak városi végrendelet adásának szabályaira lásd: *Újváry Zsuzsanna, J.*: Kassa város polgársága a XVI. század végén és a XVII. század első felében. In: Történelmi Szemle (= TSz) 22. (1979) 577–591. p.

azokról nem tájékoztat általában, akik a város vezetését elvállalták. A városok vezetőik fizetését csak a XVII. század végén, XVIII. század elején rendezték, a XVI–XVII. század során díjazásukat sok esetben ugyanis úgy oldották meg, hogy hivatalviselésük idejére adómentességet élveztek. Ekkor bevezették őket az adóköteles polgárok névsorába, de a nevük mellett csupán az adómentesség ténye áll. Ez a módszer nem alkalmas a belső tanács belső hierarchiájának feltárására, amennyiben azonban semmilyen más forrással nem rendelkezünk a tanácsosok nevééről, az adójegyzékek bejegyzései az egyetlen biztos támpontként szolgálhatnak.¹⁸

A kamarai biztosok jelentései

A 17. század utolsó harmadától a városi tisztújításokat az állam képviselőiként a kamara, majd a Helytartótanács kinevezett biztosai ellenőrizték, és sok esetben befolyásolták a megválasztandók személyét. A biztosok a városi tisztújításokról részletes jelentést voltak kötelesek a Magyar és Szepesi Kamaráknak, majd a XVIII. században a Királyi Helytartótanácsnak benyújtani. Ezek a jelentések sajnos csak igen hézagosan állnak rendelkezésünkre, levéltári fennmaradásuk igen esetleges. A közigazgatás felépítéséből fakadóan a XVII. század folyamán elsősorban a Magyar Kamara és a bécsi Udvari Kamara iratanyagában remélhető felbukkanásuk. A források nem csak a városi archontológia igen értékes forrásai, hanem egyben arra a mechanizmusra is rámutatnak, amelyet az abszolutista állam vezetett be a városok gazdálkodásának, valamint belpolitikájuk rendezése és ellenőrizhetőségének növelése céljából.¹⁹

18 A korszakban így szedték az adót például Sopron városában. Az adatot, és hogy archontológiai fontosságára felhívta figyelmemet, Tirnitz Józsefnek ez úton is köszönöm. A városi adójegyzékek jellemzőire újabban lásd: *Granasztói György: A barokk győzelme Nagyszombatban*. Bp., 2004. 10–17. p., ill. *Kazimír, Štefan: Daňová agenda mesta Trnavy v 16. a 17. stor.* In: *Slovenská Archivistika* 5. (1970) 275–288. p.

19 Az egyik ilyen jellegű biztosi jelentés kiadása: *Németh István, H.: A szabad királyi városok igazgatásának abszolutista vonásaihoz. A felső-magyarországi városok 1681. évi tisztújítása*. In: *Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára*. Szerk.: Mayer László – Tilcsik György. Szombathely, 2003. 229–254. p. A többi biztosi jelentés kutatását az OTKA (T 034847) és a Habsburg Történeti Intézet ösztöndíja segítségével jelenleg is végzem.

A városi archontológiák elemzési lehetőségei

A magyar várostörténet-írás első szakaszában a városi archontológiák felhasználása igen csekély hatékonyságú volt. A pozitivista várostörténészek többsége megelégedett a puszta rekonstrukcióval, vagyis a város vezetői névsorának felállításával. Ezen túl csak azokban az elemzésekben kapott szerepet, ahol egy-egy korszak városi társadalmának, esetleg egy-egy személy életútjának bemutatására került sor.²⁰ Az archontológia utóbbi esetben is csupán olyan forrásként szerepelt, amely alapján az adott személy városi elismertségét lehetett felvillantani.

Az archontológiák elemzőbb feldolgozására csupán az utóbbi három évtized történetírása vállalkozott. E tekintetben példa- és útmutató volt Kubinyi András tanulmánya. A szerző Buda és Pest társadalomtörténetének egy fontos szeletét mutatta be azzal, hogy a városok vezető családjainak geneológiáját, a hatalom birtokosainak rokoni összeköttetéseit kutatta fel.²¹ A főváros XV. század végi hatalmi csoportját e tanulmány folytán megismerhettük, de általános következtetéseket a kutatás nem vonhatott le belőle, mert e korszak tekintetében más városok hasonló jellegű elemzésére nem került sor.

A kora újkori városokkal kapcsolatban hasonló elemzésre eddig — a teljesség igényével — nem került sor. Szakály Ferenc, Granasztói György, Gecsényi Lajos és Újváry Zsuzsanna munkásságának köszönhetően számos polgár- vagy polgár-család-életrajzot ismerhettünk meg, de egy város egy-egy kiválasztott korszakra vonatkozó feltárására eddig még nem került sor.²² Egy ilyen jellegű elemzés nehézségei vitathatatlanok: esetenként több száz, vagy — ha a belső tanács szűkebb csoportjára összpontosítunk — több mint száz életutat kellene feltárni, és azokat adott szempontok szerint elemezni. A kutatás akkori állapotában ez a módszer ugyan egy-egy város tekintetében mély betekintést nyújtott volna a kiválasztott hatalmi

20 Jellemző példa Kerekes György már idézett munkája: *Kerekes Gy.*: Nemes Almássy István i. m.

21 *Kubinyi András*: Budai és pesti polgárok családi összeköttetési a Jagelló-korban. In: *Leváltári Közlemények* (= LK) 38. (1967) 227–291. p.

22 *Szakály Ferenc*: Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. Bp., 1995. (Humanizmus és reformáció 23.); *Granasztói György*: A városi fejlődés keretei a feudális kori Magyarországon. Kassa társadalmi a XVI. század derekán. Kézirat 1975. OSZKK Diss. 92.; *Gecsényi Lajos*: Bécs és a Hódoltság kereskedelmi összeköttetése a 16. században. Thököly Sebestyén felemelkedésének háttéréhez. In: *Sz 129.* (1995) 767–790. p. *Újváry Zsuzsanna, J.*: Egy kereskedőcsalád metamorfózisa. A mezőszegedi Szegeci család. In: *Óra, szablya, nyoszolya. Életmód és anyagi kultúra Magyarországon a 17–18. században.* Szerk.: Zimányi Vera. Bp., 1994. 33–98. p. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 9.)

kör társadalmi és gazdasági összeköttetéseibe, de talán nem nyújtott volna ahhoz elegendő alapot, hogy a kutatás által preferált gazdasági folyamatokat oly világosan láthassuk, mint most. (Gondolunk itt elsősorban a hódoltsági marhakereskedelem Szakály Ferenc, Granasztói György és Gecsényi Lajos által kiválasztott és nagyszerűen elemzett személyeire.²³) A kutatás által preferált források kiválasztása sem támogatta az ilyen jellegű munkálatok megindulását, mivel a kutatók ekkor elsősorban összeírások, harmincad- és adójegyzékek demográfiai, gazdaság- és társadalomtörténeti feldolgozásával, illetve az anyagi kultúrát előtérbe helyezve végrendeletek és hagyatéki leltárak elemzésével kívánták a városok polgárságát megismerni.²⁴

A hagyatéki leltárak és végrendeletek már a mikroszintű kutatások felé mutatnak, de az elemzések során az archontológiát ismételten csupán az adott, halála után

-
- 23 *Szakály Ferenc*: Balázs dcák gyöngyösi kereskedő üzleti könyve. Adalékok a hódoltsági terület kereskedelmi kapcsolatainak történetéhez a XVI. század végén. In: *Agrártörténeti Szemle* 14. (1972) 356–386. p.; *Uő*: Nagy Gergely pereskutasi „kereskedő tüzscr” vizsgálja Nagyszombat városával (1588). Adatok a 16. századi kereskedelem-szervezet kérdéséhez. In: *Tanulmányok Csongrád megye múltjából* 16. (1990) 123–144. p.; *Uő*: Makó a török hódoltság idején. Makó, 1993. (Makói monográfia füzetek 6.); *Uő*: Mezőváros és reformáció i. m. *Gecsényi Lajos*: Adatok tiszántúli és erdélyi kereskedők nürnbergi kapcsolataihoz a XVI. század második felében. In: *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve (=HBMLÉ)* 7. (1981) 99–112. p.; *Uő*: Kelet-magyarországi kereskedők a nyugati távolsági kereskedelemben 1546-ban. In: *HBMLÉ* 18. (1991) 25–36. p.; *Uő*: Győr kereskedelmi szerepének változása a 16. században. In: *Arrabona Múzeumi Évkönyv (26–30.)* Győr, 1991. 23–43. p.; *Uő*: Az Edlaspereg-ügy. A magyar kereskedők bécsi kapcsolatai a 16. század első felében. In: *TSz* 35. (1993) 279–295. p.; *Uő*: Bécs és Magyarország kereskedelmi kapcsolatainak történetéhez a 16–17. század fordulóján. In: *Sz* 127. (1993) 469–484. p.; *Uő*: Győr kereskedelmi kapcsolatainak történetéhez a XVII. században. *Győri Tanulmányok* 13. (1993) 103–118.; *Uő*: Bécs és a Hódoltság kereskedelmi összeköttetései a 16. században. Thököly Sebestyén felemelkedésének hátteréhez. In: *Sz* 129. (1995) 767–790. p.
- 24 *Granasztói Gy.*: A városi fejlődés keretei i. m.; *Pákh-Scherer Judit*: A szövöttehozzatal szerepe és struktúrája Bártfa, Eperjes, Kassa és Lőcsse külkereskedelmében a 16. század végén. In: *Történeti Sziszatizikai Tanulmányok* 4. (1980) 5–158. p.; *Újvári Zsuzsanna, J.*: Kassa város társadalma a XVI. század közepétől a XVII. század második feléig. Bölcsészdoktori értekezés, 1979. (ELTE BTK Történeti Könyvtár, Kézirat); *Bodnárová, Miloslava*: Majetkovj štruktúra obyvatel'stva Košic v 16. storoci. In: *Historica Carpatica* 18. (1987) 179–205. p.; *Gácsová, Alžbeta*: Spoločenská štruktúra mesta Prešova v 15. a v prvej polovici 16. stor. In: *Historický Časopis* 18. (1970) 347–378. p.; *Uő*: Spoločenská štruktúra Kežmarku v 15. a v prvej polovici 16. stor. In: *Historický Časopis* 19. (1971) 357–383. p.; *Uő*: Spoločenská štruktúra Bardejova v 15. a v prvej polovici 16. stor. Bratislava, 1972.; *Kazimír, Štefan*: Vývoj ekonomicko-sociálnej štruktúry mesta Trnavy v poslednej tretine 16. stor. a v 17. stor. In: *Historický časopis* 18. (1970) 48–90. p.

írásba foglalt végakarattal és/vagy vagyontárgyainak lajstromával rendelkező személy szociális hátterének meghatározásához használták. Ez alól szinte egyedüli kivétel Granasztói György kandidátusi értekezésének egyik fejezete volt, amely később önálló tanulmányként látott napvilágot. A szerző a város működésére volt kíváncsi akkor, amikor a 16. század közepéről fennmaradt tisztújítási listákat vizsgálva a hatalom mechanizmusára, a városon belüli érdekcsoportok közötti harcra és annak végeredményére mutatott rá.²⁵

Archontológia – elitkutatás

A várostörténet-írás fő trendjei közé sorolhatjuk a városi elitel foglalkozó feldolgozásokat, amit talán a mikrotörténelem hatásaként foghatunk fel. A kutatások az elit fogalmát meglehetősen jól körvonalazták, és az e témakörben megjelent tanulmányok és monográfiák sokfélesége azt sugalmazza, hogy nem szabad egyféle (polgári) elitről beszélnünk, hanem a városfalakon belül és kívül sokféle elitel találkozhatunk. A város ugyanis az azt irányító hatalmi elitén kívül az értelmiségieket önmagába foglaló szellemi elitnek, a városi ügyekbe közvetlenül esetlegesen nem avatkozó gazdasági elitnek, a céhes mestereken belüli vezető csoportnak, vagy (főként a rezidenciavárosokban) a városlakó nemességnek, speciális esetben — ha a város egyben valamilyen területi egység központjaként is funkcionált — a főnemesi vagy uralkodói udvar tagjainak elitjének is helyet adott.²⁶

25 *Granasztói György* a magyar várostörténet-írás képviselői közül elsőként és szinte egyedül valószínűleg a többszintű történet bemutatást. Alapvetően a XVI. század közepéről fennmaradt adójegyzékek, harmincadnaplók és lélekszámjegyzékek szolgáltak kutatása alapjául, de disszertációjában teret szánt egyes életpályák bemutatásának, valamint a város belépőpolitikai csatározásainak is. Ennek ismeretében még inkább sajnálatos, hogy kutatásainak eredményei mindössze elszórt tanulmányokként ismerhetők meg. *Granasztói György: A vezetés szociológiája* i. m. A kora újkori város belső hatalmi viszonyainak egyik szegmensét mutatta be Tirnitz József a soproni külső tanácsot elemző tanulmányában. *Tirnitz J.: Sopron* i. m. 83–79. p.

26 *Deutsches Patriziat (1430–1740)*. Szerk.: Rössler, Hellmuth Limburg/L., 1968. (Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit 3.) Újabb látás a müncheni várostörténeti kutatóintézet kiadványsorozatának 1985-ben megjelent tagját: *Bürgerliche Eliten in den Niederlanden und in Nordwestdeutschland. Studien zur Sozialgeschichte des europäischen Bürgertums im Mittelalter und in der Neuzeit*. Szerk.: Schilling, Heinz-Diederiks, Herman. Köln–Wien, 1985. (Städteforschung A/23.) A kötetben különféle elitokról jelentek meg elemzések: a városi elit képzéséről és emiatt átalakulásáról *Wolfgang Herborn* (Der graduierte Ratsherren. Zur Entwicklung einer neuen Elite im Kölner Rat der frühen Neuzeit. 337–400. p.),

A városi archontológia természetesen csupán eme elitek egy részéhez szolgál forrásul. A céhes mesterek kiemelkedő tagjai, vagy legalábbis azok a személyek, akik (presztizsük emelése miatt, vagy mert részt kívántak venni a város belügyeiben) fontosnak tartották részvételüket a választott községben az archontológiából megismerhetők.²⁷ A választott község tagjai között találjuk őket leginkább, de egy-egy ötvös vagy szabó a szenátusba is bekerülhetett, ami utóbbiak gazdasági emelkedését, az ötvös vagy szabó mesterség mellett esetleges kereskedelmi tevékenységet sejtet.²⁸ A mesterek „tömege” megjelenése (ez alkalmanként nem volt több mint 2–3 ember) minden esetben valamilyen belső hatalmi forrpontot, válságot sejtet. A legfontosabb információkat, tendenciákat természetesen a város életét felülről irányító hatalmi elit felépítéséhez, a városi „politikai elit” változásaihoz, működéséhez nyerhetjük. Igen beszédek lehetnek a tisztújítás alkalmával megfigyelt változások, esetleges tendenciák. A belső tanács és a választott község vezetőjének (fürmender, szószóló) személye kiemelkedő az ilyen vizsgálatok során. Granasztói György figyelt fel arra a XVI. századi Kassa archontológiai listáinak

a rezidenciális városok egyházi elitjéről pedig *Luise Schorn-Schütte* (Prediger an protestantischen Höfen der Frühneuzeit. Zur politischen und sozialen Stellung einer neuen bürgerlichen Führungsgruppe in der höfischen Gesellschaft des 17. Jahrhunderts, dargestellt am Beispiel von Hessen-Kassel, Hessen-Darmstadt und Braunschweig-Wolfenbüttel. 275–336. p.) Az osztrák történetírás is előszeretettel fordult a téma iránt. Az elitet politikai és gazdasági elitként, valamint képzési elitként is vizsgálta: *Noflatscher, Heinz*: Politische Eliten in der Österreichischen Lombardei (1740–1790). In: Österreichisches Italien – italienisches Österreich: Interkulturelle Gemeinsamkeit und nationale Differenz vom 18. Jahrhundert bis zum Ende des Ersten Weltkrieges. Wien, 1999. 271–296. p. (Zentraleuropa-Studien 5.); *Uő*: Räte und Herrscher. Politische Eliten an den Habsburgerhöfen der österreichischen Länder, 1480–1530. Mainz, 1999. (Beiträge zur Sozial- und Verfassungsgeschichte des Alten Reiches 14.); *Dachs, Herbert*: Empirische Elitenforschung. In: Zeitgeschichte 4. (1977) 256–267. p.; *Gelchre im Rech.* Zur Sozial- und Wirkungsgeschichte akademischer Eliten des 14. bis 16. Jahrhunderts. Szerk.: Schwinges, Rainer Christoph. Berlin, 1996. (Zeitschrift für Historische Forschung, Beiheft 18.); *Heiß Gernot*: Erziehung und Bildung politischer Eliten in der frühen Neuzeit. Probleme und Interpretationen. In: Zur Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Probleme und Perspektiven der Forschung Szerk.: Lechner, Elmar–Rumpler, Helmut–Zdarzil, Herbert Wien, 1992. 459–470. (Veröffentlichungen der Kommission für Philosophie und Pädagogik der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Kl. 25 = Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Kl. 587); *Kustatscher, Erika*: Gesellschaftliche Eliten in der Schweiz im 15. Jahrhundert. In: Innsbrucker Historische Studien 14/15. (1994) 217–220. p.

27 *Ostrolucka, Milena*: Die Rolle der Vertreter der einzelnen Gewerbe in der Stadtverwaltung von Košice im 17.-en Jahrhundert. In: IV. Nemzetközi Kézművészettörténeti Szimpózium i. m. 185–191. p.

28 *Granasztói Gy.*: A városi fejlődés keretei i. m. 307–313. p.

vizsgálata során, hogy a várost irányító 4–5 fős csoport gondosan váltogatta egymást a bíró, a főmender és az első helyeket elfoglaló szenátorok tisztében.²⁹ Ennek a rendszernek a kontinuus fennmaradását Kassa város 1500 és 1700 közötti archontológiájának felállításával magunk is igazolni tudtuk; a XVII. század közepének viharokkal teli várospolitikájának éveit uraló városi csoport tagjai éppen azok a személyek voltak, akiket a vármegyei nemesség az 1647. és 1649. évi diétákon név szerint is elítélt.³⁰

A kora újkori magyarországi városok társadalma az adott viszonyok között nyíltabbnak és változatosabbnak tűnik, mint a középkori, de (ha jobbra nyugodt, prosperáló városokkal van dolgunk) a városi tisztségeket megszerző emberek egy viszonylag szűk körből kerültek ki. A szenátuson belül nem történtek nagy változások, csupán a választott község elkecsereedett akciói során kerültek be embereik a városi belső tanácsba, kiszorítva onnan olyan személyeket, akiknek helye éveken keresztül megingathatatlanak tűnt.³¹ A hatalmi válságok azonban nem szoktak sokáig tartani: egy-két éven belül újra rendeződnek a szenátus sorai, és tagjaik közé ismételen bekerülnek azok, akiket a népakarat kilóditani látszott onnan. Ilyenkor a község beültetett embereit hamarosan újra a választott község asztalainál találjuk, és vezetőikre nem egy esetben komoly per, súlyosabb esetben börtön várt.³²

Az archontológia felépítésének ismeretében egy adott korszakon belül is könnyen el tudunk különíteni kisebb időszavokat, ami egyben a város életében bekövetkezett változások egyik mutatója is lehet. A városi vezetők összetételét végső soron leginkább a tisztviselek generációváltása határozta meg. Ebben ez esetben kiegyensúlyozott, nyugodt keretek között folyó városi étellel szembesülhetünk, amelyet a városi lakosság önszabályozásán kívül komolyabb külső hatások nem érik. Az archontológiák segítségével elkülönített korszakok éles határai azonban más hatásokra mutathatnak rá. A XV. századi Sopront vizsgálva ilyen korszak állapítható meg a győri származású befolyásos és erőszakos Alföldy Bálint halálát kö-

29 *Granasztói Gy.*: A vezetés szociológiája i. m.

30 *Németh I. H.*: Várospolitikai i. m. 2. köt. 206–209. p. (*Németh István, H.*: Kassa város archontológiája, 1500–1700. című műve hamarosan napvilágot lát a Fons Könyvek sorozatában. – A Szerk.)

31 *Szűcs J.*: Városok és kézművesség i. m. 255–338. p.

32 Ilyen volt Stirbicz András, aki a választott községből került fel abban az időszakban, amikor a kassai politikai elit (élné Keviczky Jánossal) helyzete a legnehezebb volt: az országgyűlés törvényt hozott ellene, általánosan ellenséges hangulatú gúnyversek készültek. Stirbiczet végül elítélték, és a várost vezető csoport helyzete megszilárdult. Lásd erre: AMK H III/2. pur. 22. fol. 19. 1650. március 1., fol. 34. 1650. március 18., fol. 39–40. 1650. március 21., fol. 426. 1653. augusztus 17.

vetően, amikor a középkorvégi Sopron külső hatásoktól mentesen választotta ki vezetőit, akik azután több évtizedig biztosítják a város nyugodt életét.³³ Kassa esetében az 1536 és 1552 közötti korszak ilyen éles határ: a várost Szapolyai János kapitányai csellel elfoglalták, és a város német többségű hatalmi városvezető elitjét különböző hódoltsági mezővárosokba deportálták, vagy a korábbi tisztviselők egy része vagyona jó részét hátrahagyva valamely szomszédos Habsburg fennhatóság alatt álló városba (Lőcse, Eperjes) menekült.³⁴ A szabad királyi városok többségében ilyen éles határ volt az 1670–1672. év, amikortól a központi kormányzat nyomására választanak az addig evangélikus többségű városok katolikus tisztségviselőket.³⁵

Az archontológia és társadalomtörténeti alkalmazása

A városi archontológia tehát az egyik alapkövét jelentheti egy olyan társadalomtörténeti alapokon nyugvó kutatásnak, amely során a városokban élő eliteket egymástól elkülönítve, de egyben a városokon belül játszott hatalmi szerepüket is megismerve mutatható be. A városok esetében szerencsésnek mondhatjuk magunkat: számtalan olyan forrást találunk a többé-kevésbé épen maradt városi levéltárakban, amelyek a leginkább alkalmasak arra, hogy a városi lakosság szélesebb társadalmi csoportjait vizsgáljuk. Igaz, a városi polgárjoggal nem rendelkező, esetenként adófizetésre nem kötelezhető szegényebb lakosság jobbjára nem ismerhető meg, társadalmi, gazdasági kapcsolataikat homály fedi. A felső- és középréteg azonban — a kedvező forrásadottságoknak köszönhetően — viszonylag jól kutatható, szerencsés esetben olyan forrásokat találhatunk, amelyekből életviszonyaik, személyes megnyilvánulásaik, saját társadalmi életfelfogásuk apróbb elemeire is rálelhetünk.

33 *Goda Károly*: A város élén. Sopron polgármesterei a 15–16. század fordulóján. In: megjelenés előtt a Soproni Szemlében. Alföldy életútjára ld.: *Szende Katalin*: Egy győri úr Sopronban: Alföldy Bálint királyi harmincados († 1493). In: Tanulmányok a 60 éves Gecsenyi Lajos tiszteletére. Fons 9. (2002) 1–3. sz. 29–59. p.

34 *Wick Béla*: Kassa története és műemlékei. Kassa, 1941. 57–58. p.; *Takáts Sándor*: Czeczey Lénárd kapitány. In: *Üő.*: Régi magyar kapitányok és generálisok. Bp., 1922. 19–20. p.; *Hain Gáspár*: Szepességi vagy lőcsei krónika i. m. 75. p. A korszak társadalmi és hatalmi változásairól lásd: *Granasztói Gy.*: A vezetés szociológiája i. m.

35 *Felhő Ibolya*: A szabad királyi városok és a magyar kamara a XVII. században. In: LK 24. (1946) 209–267. p.; *Németh I. H.*: A szabad királyi városok i. m.

Melyek ezek a források, és hogyan használhatók fel az archontológia alapján? A legkézenfekvőbb módszernek az tűnik, hogy az archontológiákból megismerhető személyeket próbáljuk megismerni, megismertetni. Olyan nagymennyiségű forrásokat kell keresni először, amelyek egymással összehasonlíthatók, az egyes személyek szociális beágyazódottsága megfogható. A városi polgár életének fontos állomásairól általában fellelhetők olyan adatok, amelyek alkalmasak erre a vizsgálatra. A rendi polgárság legfontosabb ismérve a polgárjog elnyerése volt. Az esemény fontosságát jelzi, hogy a felvételt a városok belső statútumai pontosan meghatározták. A provinciális szabályozás ellenére ezek alapvetően egységesnek mondhatók: a felvételét kérelmező polgárnak be kell mutatnia a származásáról kiállított okiratot (ezt ritkán a beköltözők esetében találhatjuk meg a levéltárak iratai között), emellett városi házzal kellett rendelkeznie, és (megbízhatóságát növelendő) törvényes házasságban élőknek lennie. Amennyiben ez utóbbi nem jellemezte a kérelmezőt, köteles volt ígéretet tenni, hogy egy éven belül megházasodik. Ezen túl a város polgárai közül kezeseket kellett állítania, valamint meghatározott polgártaksát volt köteles fizetni. Ezek a körülmények máris fontos információkkal szolgálnak a városjogot frissen megkapott személyről: házas volt már avagy sem, honnan jött, illetve kikkel volt olyan kapcsolatban, hogy azok kezességet vállaljanak érte.³⁶ A lakhely jelenti az egyedül problematikus részét a bejegyzéseknek, mivel megfigyeléseink arra mutatnak, hogy pl. a XVI. század közepén eredetileg Pestről származó polgárok esetében nem Pest városa szerepel a jegyzékekben, hanem az a lakhely, ahol ezt megelőzően lakott vagy rendelkezett polgárjoggal!

Az adójegyzékek további fontos adatok birtokába juttatják a kutatót. Egy adott éven belül a keresett személyek lakóhelyének meghatározását végezhetjük el az adott bejárású útvonalon adóztató tisztviselők összeírásából.³⁷ Emellett a megadózott polgár vagyoni viszonyaira, gazdasági állapotáról nyerhetünk adatokat, nem egyszer az adóztatott személy által tárolt bor, gabona vagy esetenként állatállomány pontos nagyságát is megismerhetjük. A megadózott személlyel egy háztartásban élők is fontos adatokat rejtenek: sokszor nem csupán lakókat, hanem az adott háztartáshoz tartozó szolgákat és cselédeket, illetve mesterséget űzők eseté-

36 *Csizmadia A.*: A magyar városi jog i. m. 88–89. p.; *Iványi Béla*: A városi polgárjog keletkezése és fejlődése figyelemmel Buda és Pest városokra. Budapest, 1936. (Statistikai Közlemények 84.) Újabbán ld.: *Szende Katalin*: Polgárnak lenni. A polgárjog megszerzésének elvei és gyakorlata a késő-középkori Sopronban. In: Szabad királyi városok a magyar történelemben. Megjelenés alatt.

37 *Granasztói Gy.*: A barokk i. m.

ben a mesterrel egy háztartásban lakó legényeket és inasokat.³⁸ Számukból a kutató polgár életnívójára, családi életére, vagy mesterségének volumenére következtethetünk rá. Az adójegyzékek azonban sok esetben éppen azokat rejtik el, akikre kíváncsiak lehetünk, hiszen a belső tanács tagjait sok esetben nem adóztatták meg, így vagyonuk nagysága sokszor e módon nem határozható meg.

A korabeli kereskedelem egyik legbevetettebb módszere volt az árukölcsön. Alkalmazását a forgatóke hiánya,³⁹ vagy a biztonságosabb pénzkezelés tette szükségessé. Lényege az volt, hogy a kereskedő által megvásárolt áru ellenértékét az eladó megelőlegezte számára, és az összeggel megterhelte a vásárló valamely birtokát. Amint az árut eladták, vagy más készpénz-jövedelemhez jutott a vásárló, megfizette az áru árát, és a terhelést a bejegyzés áthúzásával megsemmisítették.⁴⁰ Az ún. „Tiltó könyvek (Verbotsbuch)” sorozatai az árukölcsönök általánossága miatt általában az összes városi levéltárban megtalálhatók, vagy a városi jegyzőkönyvek bejegyzései között lapulnak ezek az információk is. Az adatok sokféleképpen használhatók: részben a letiltott áru értéke és a letiltások gyakorisága értékes kereskedelemtörténeti adalékokat nyújt az egyes kereskedők beszerzési szokásaihoz. Vásárlásaik gyakorisága és értékének nagysága egyben meghatározhatja tevékenységük nagyságrendjét, az egyes személyek elhelyezhetők a kereskedő társadalomban, városaik helye a várososhálózatban és a kereskedelem struktúrájában pedig jellemezhető. Másrészt az eladók személye és lakhelyük az adott egyén gazdasági kapcsolatrendszerének feltérképezéséhez nyújt pótolhatatlan információkat.⁴¹

A városi társadalom leggyakrabban és előszeretettel kutatott iratfajtája a végrendeletek és hagyatéki leltárak. A testamentumok és inventáriumok fontosságát, úgy véljük, főleg hangsúlyozni: a hagyatkozó aktuális személyes és gazdasági kapcsolatrendszerén túl megismerhetjük életkörülményeit, az őt körülvevő anyagi kultúra kellékeit, e korszakban ritkábban az általa lakott ház vagy házrész

38 Lásd erre Granasztói György és Újváry Zsuzsanna kandidátusi, illetve bölcsészdoktori disszertációját: Granasztói Gy.: A városi fejlődés keretei i. m.; *Újváry Zsuzsanna, J.*: Kassa város társadalma a XVI. század közepétől a XVII. század második feléig, Bölcsészdoktori értekezés 1979. (ELTE BTK Történeti Könyvtár, Kézirat.)

39 Ez nem jelentette azt, hogy minden esetben nincstelen, vagy kezdő kereskedőről van szó. A biztonságosabb pénzkezelés miatt a kereskedők többsége valamilyen földbirtokba fektette pénzének egy hányadát. Ez részben éppen a vásárlandó áru biztosítékként játszott szerepet, részben viszont okos befektetésnek bizonyult: a kassai felső-magyarországi kereskedők által felvásárolt hegyaljai szőlők nem egyszerűen gazdagságuk zálogát jelentették, hanem olyan mezőgazdasági termelő üzemet, amely megfelelő minőségű külkereskedelmi árut, hegyaljai bort termelt.

40 *Léderer Emma*: A középkori pénzügyletek története Magyarországon, 1000–1458. Bp., 1932.

41 A XVI. századi kassai letiltó-könyvekkel újabban Kommenda Péter foglalkozik.

beosztását, nem egyszer a világról és a társadalomról vallott felfogását is. A végrendeletek a kor társadalmának is fontos jogbiztosító iratai közé tartoztak, ezért a városi levéltárakban sok esetben találkozunk végrendeleteket tartalmazó másolati könyvekkel, melyek többé-kevésbé jól képezték le a vagyontárgyakkal rendelkező városi társadalom összetételét, a lakosság e részének életkörülményeit oly módon, hogy azok viszonylag biztosan összehasonlíthatók, és a bemásolt végrendeletek számánál fogva bizonyos kvantitatív jellegű vizsgálatokra is alkalmasak. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a végrendeletek legtöbbször egy-egy életút végét jelző és jellemző dokumentumok, így a vizsgált személyek egész életének, gazdasági tevékenységüknek és társadalmi kapcsolataiknak csak egy szeletét (még ha sok esetben az egyetlen biztos fogódzóját is) jelentik.⁴²

Az archontológiák által kiválasztott személyek adatai tovább bővíthetők olyan forrásokkal, amelyek általában jellemeznék egy városi levéltárat. Külön kiemelendő a közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvek néhol egybefüggő, néhol különálló sorozatai. A bejegyzések ugyanis sok esetben nem csupán a kiválasztott személyek további gazdasági és társadalmi összeköttetéseire mutatnak rá, hanem olyan (igaz teljesen esetleges) adatokat is nyerhetünk a jegyzőkönyvekből, amelyek a városon belüli erőviszonyok, a hatalmat éppen birtokló elit és a vele ellentétes érdekeket képviselő csoport, vagy csoportok közötti összecsapásokra mutatnak rá. Amennyiben ez utóbbi konfliktusra közvetlen adatokkal bírunk, az a városon belüli ellentétek nyíltá válását jelzik. A ritkán előforduló gazdasági ellenőrzések, a polgármesterek, bírák és szenátorok elszámoltatása, még ritkább esetben az általuk elkövetett gazdasági visszaélésekben folytatott bírósági vizsgálatok lefolytatása a vezető csoport meggyengülésének egyértelmű jelei.⁴³

Erre a XVI–XVII. század folyamán csak nagyon kevés esetben került sor. A meglévő ellentétek ennél sokkal rejtettebbek szoktak lenni: a tanácsot és a bírót részegen,

42 Lásd erre összefoglalóan: *Szende Katalin*: Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjescen. Bp., 2004. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 32.)

43 Debrecen város tanácsának jegyzőkönyveinek kiadása 1979-ben indult meg az 1547. évi protokollummal. Utolsó kötete 2002-ben látott napvilágot az 1606/1607. évi bejegyzések közlésével. Lásd még: *Benczik Gyula–Dominkovits Péter*: Szombathely város jegyzőkönyveinek regesztái, 1604–1605. Szombathely, 2002., 1606–1609. Szombathely, 1993.; *Dominkovits Péter*: Szombathely város jegyzőkönyveinek regesztái 1610–1614. Szombathely, 1994., 1615–1617. Szombathely, 1997.; *Dominkovits Péter*: Győr város tanácsülési és törvénykezési jegyzőkönyveinek regesztái. I–III. Győr, 2001–2003.; *Tirnitz József – Szakács Anita*: Sopron város tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái I. 1533–1554. Sopron, 1996.; *Szakács Anita*: Sopron város tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái II. 1553–1569. Sopron, 1997.

netán józan fővel bíráló, súlyosabb esetben sértegető személyek eseteinek gyakorisága a város vezetésével elégedetlenek megnyilvánulásai. A kisszebeni Johann Stöckellel szemben felkelő tömeg ütlegetése, vagy a kassai Keviczky János, valamint a vele egy hatalmi csoportot alkotók ellen írt városi pamflet terjesztése már sokkal kritikusabb és még inkább kirívó esetnek számított ebben a korszakban.⁴⁴

A városi archontológia alkalmazása Európa-szerte jól alkalmazott módszer volt a várostörténet-írásnak. A magyar várostörténet-íráshoz legközelebb álló német nyelvterületen mind Ausztria, mind a Német-római Birodalom városainak vizsgálatakor több szerző alkalmazta ezt a módszert, ami elsősorban a fentebb vázolt jó vizsgálati lehetőségeknek köszönhető. Bécs tekintetében mintegy harminc éve sorra jelentek meg olyan doktori disszertációk, amelyek a császárváros vezető testületének tagjait választották ki dolgozatuk témájaként. A több szerzőnek munkát adó projekt eredményeként a XVI. századtól 1790-ig terjedő korszak teljesen feldolgozottnak tekinthető. A nemrég elhunyt Richard Perger pedig a XIV. század végétől 1526-ig terjedő hatalmas időszakot dolgozta fel hasonló módszerrel.⁴⁵ Ilyen elemzések születtek Freistadt és Steyr városokkal kapcsolatban, ahol a XVI. század és a XVII. század első harmadát tekintve végeztek hasonló elemzéseket.⁴⁶ A szerzők mindegyikének rendelkezésre állt a XVIII. század utolsó harmadában megcsonkított városi levéltár iratanyaga, valamint a Finanz- und Hofkammer-archivban található városi vonatkozású források. A szerzők az összeállított archontológiák alapján választották ki a vizsgálandó személyeket, akikről — miután összegyűjtötték a rájuk vonatkozó információkat — kis életrajzokat állítottak össze, majd az életrajzi adatokat elemezték, többben az akkor még virágkorát élő kvantitatív módszerek segítségével. Az eredmény egy olyan bécsi életrajz-gyűjtemény lett, ami a város politikai elitjéről szinte a legteljesebb információkkal ren-

44 *Németh I.*: Adalékok i. m. 379–387. p.

45 Bécsre lásd: *Czeike, Felix*: Ratsbürger und Honoratioren im 15. Jahrhundert. In: *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien* 12. (1956) 97–129. p.; *Pradel, Johanne*: Die Wiener Ratsbürger im ersten Drittel des 17. Jahrhunderts. *Phil Diss. Wien* 1972.; *Skoda, Erwin*: Die Wiener Ratsbürger zwischen 1671 und 1705. *Phil Diss. Wien* 1974.; *Kunze Irene*: Die Wiener Ratsbürger 1706–1740. *Phil Diss. Wien* 1974.; *Kleedorfer, Elisabeth*: Die Wiener Ratsbürger zur Zeit Maria Theresias 1740–1780. *Phil Diss. a. d. Univ. Wien* 1973.; *Perger, Richard*: Die Wiener Ratsbürger 1396 bis 1526. Ein Handbuch. *Wien*, 1988. (Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte 18.)

46 *Mecenseffy, Grete*: Zwci evangelische Städte und ihre Ratsbürger. Freistadt und Steyr im 16. Jahrhundert. *Habilitationsschrift Univ. Wien*, 1952.; *Kohl, Franz*: Die Freistädter Ratsbürger 1555–1630 und ihre Stellung im politischen und sozialen Gefüge der Gesamtbürgerschaft. *Dissertation Univ. Wien*, 1972.

delkezik. Emellett több szerző valóban társadalomtörténeti módszerrel és szemléletmóddal elemezte a kiválasztott csoportot.

Németország tekintetében valóban bőséges irodalommal találkozunk. A német történetírás már a XIX. század második felében több olyan művet szentelt e témának, amely a városi „patricius” réteget vizsgálta.⁴⁷ Ennek modern történelemszemlélettel történő folytatását figyelhetjük meg az elmúlt félévszázad során. A háborút követően a birodalmi városokat, valamint az immáron nem a Németországhoz tartozó városok vezető elitjét vizsgálták.⁴⁸ Az első nagyívű tanulmánykötet, amely valóban társadalomtörténeti igénnyel foglalta össze az addigi eredményeket 1968-ban jelent meg „Deutsches Patriziat” címmel. A kötet a XV. század első harmadától Mária Terézia uralkodásának kezdetéig vizsgálta a városok vezető rétegét.⁴⁹ A városi elit vizsgálatának újabb kiemelkedő időszaka mintegy másfél évtizede kezdődött. Az utóbbi 15 év során sorra jelentek meg olyan nagy összefoglalók és tanulmánykötetek, melyek valóban megkülönböztetnek különféle eliteket, és a sematikusnak tekinthető bemutatáson kívül gazdasági és társadalmi szerepüket kiemelve mutatták be a Német-római Birodalom városainak vezető rétegét.⁵⁰ E tekintetben ki kell emelni a „Zeitschrift für Historische Forschung” 1996-ban megjelent tanulmánykötetét, amelyben a szerzők a XIV–XVI. századi felső értelmiség társadalmi szerepét és jelentőségét vizsgálták.⁵¹ A különleges értelmisé-

-
- 47 *Roth, Karl Heinrich, Schreckenstein von:* Das Patriziat in den deutschen Städten, besonders Reichsstädten, als Beitrag zur Geschichte der deutschen Städte und des deutschen Adels. Tübingen, 1856., ill. új kiadása: Aalen, 1970.
- 48 *Schmitt, Hubert:* Das Patriziat der Reichsstadt Biberach und seine Grundbesitzpolitik bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts. Phil. Diss. Tübingen 1955.; *Quadflieg, Eberhard:* Erbnamensitte beim Aachener und Kölner Patriziat im 13. bis 16. Jahrhundert. Aachen, 1958. (Genealogische Forschungen zur Reichs- und Territorialgeschichte 1.); *Müller, Kuno:* Das Patriziat von Luzern. Luzern, 1959. (Luzern im Wandel der Zeiten 14.); *Elben, Ruth:* Das Patriziat der ehemaligen Reichsstadt Rottweil. Von den Anfängen bis zum Jahre 1550. Stuttgart, 1964. (Veröffentlichungen der Kommission für Geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg 30.); *Küttler, Wolfgang:* Patriziat, Bürgeropposition und Volksbewegung in Riga in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Phil. Diss. Leipzig 1966.; *Dreher, Alfons:* Das Patriziat der Reichsstadt Ravensburg. Von den Anfängen bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts. Stuttgart, 1966.
- 49 *Deutsches Patriziat (1430–1740).* Szerk.: Rössler, Hellmuth Limburg/L., 1968. (Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit 3.)
- 50 A történeti diskurzus szempontjából fontos tanulmányt jelentetett meg Hans-Gerd Schumann 1983-ban (*Schumann, Hans-Gerd:* Die soziale und politische Funktion lokaler Eliten. Methodologische Anmerkungen zum Forschungsstand. Kommunale Selbstverwaltung — Idee und Wirklichkeit. Sigmaringen, 1983. 30–38. p. (Stadt und Geschichte 10.)
- 51 *Gelehrte im Reich. Zur Sozial- und Wirkungsgeschichte akademischer Eliten des 14. und 16. Jahrhunderts.* Szerk.: Schwinges, Rainer Christoph. Berlin, 1996. (ZHF Beiheft 18.) Meg kell

gi-eliten kívül a városok vezető rétegeinek vizsgálata is megújult. A Wolfgang Reinhard szerkesztésében kiadott tanulmánykötet prozopográfiai módszerek alkalmazásával mutatta be Augsburg gazdasági és politikai elitjét.⁵² Európai vonatkozásban is hasonló tanulmánykötetek láttak napvilágot még ugyanebben az évben.⁵³ Ezen kívül külön bibliográfia jelent meg a nürnbergi elitről, illetve Ulm, Frankfurt am Main, valamint Toulouse városokról látott napvilágot önálló kötet.⁵⁴

A Magyar Királyság kora újkori városainak elitkutatása még gyerekcipőben jár. Annak ellenére, hogy a főként Szlovákiában található levéltárak társadalomtörténeti kutatása a 70-es években a magyar és a szlovák várostörténet-írás egyik kedvelt területe volt, az elit feltérképezése és elemzése feltehetően nem tartozhatott a kutatások fő sodrába.⁵⁵ Az elmúlt években került e terület a kutatók homlokterébe, és eddig az egyetlen nagy haszonnal forgatható munka Frederik Federmayer Pozsonnyal foglalkozó adattára. A fiatal szlovák történész az 1640-ben Pozsonyban adóízető lakosok névsora alapján választotta ki azokat a személyeket, akikről alapos genealógiai igénnyel rajzolta meg életrajzeit. A munka igen jó kiindulópontja

jegyezni, hogy a kora újkori (városi) értelmiség kutatása német nyelvterületen oly nagy volumenű, hogy az egyes németországi tartományok saját (általában jogi) értelmiségükről nem csupán feldolgozásokat, hanem igen adatgazdag életrajzi lexikonokat is megjelentettek, és ezek kiadása most is folyamatosnak tekinthető. *Dölemeyer, Barbara*: Frankfurter Juristen im 17. und 18. Jahrhundert. Frankfurt am Main, 1993. (Studien zur europäischen Rechtsgeschichte 60.); *Deutsche Juristen aus fünf Jahrhunderten. Eine biographische Einführung in die Geschichte der Rechtswissenschaft*. Szerk.: Kleinheyer, Gerd–Schröder, Jan Heidelberg, 1989.; *Juristen. Ein biographisches Lexikon. Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert*. Szerk.: Stolleis, Michael. München, 1995., 2001.; *Deutsche und europäische Juristen aus neun Jahrhunderten. Eine biographische Einführung in die Geschichte der Rechtswissenschaft*. Szerk.: Kleinheyer, Gerd. Heidelberg, 1996.

52 Augsburgur Eliten des 16. Jahrhunderts. Prosopographic wirtschaftlicher und politischer Führungsgruppen (1500–1620). Szerk.: Reinhard, Wolfgang. Berlin, 1996.

53 Power elites and state building. Szerk.: Reinhard, Wolfgang. Oxford, 1996.; *Les élites du pouvoir et la construction de l'Etat en Europe*. Szerk.: Reinhard, Wolfgang. Paris, 1996.

54 *Friedrich, Gunther*: Bibliographie zum Patriziat der Reichsstadt Nürnberg. Nürnberg, 1994. (Nürnbergur Forschungen 27.); *Koschig, Martina Marianne*: Das Patriziat der freien Reichsstadt Ulm in der frühen Neuzeit. Univ. Diss. Tübingen 2001.; *Bock, Hartmut*: Die Chronik Eisenberger. Edition und Kommentar, bebilderte Geschichte einer Beamtenfamilie der deutschen Renaissance – Aufstieg in den Wettreuer Niederadel und das Frankfurter Patriziat. Frankfurt am Main, 2001. (Schriften des Historischen Museums Frankfurt am Main 22.); *Oberste, Jörg*: Eliten in Toulouse. Köln–Wien, 2003.

55 Ez alól Gecsényi Lajos tanulmánya tekinthető kivételnek. A szerző volt szinte az egyetlen az utóbbi évtizedben, aki a kora újkori városi közigazgatással foglalkozva szinte teljes archontológiát állított össze Győr városához. *Gecsényi Lajos*: Városi önkormányzat Győrött a XVII. században. In: *Arrabona* 22–23. (1986) 99–127. p.

lehet egy Pozsony társadalmával foglalkozó, társadalomtörténeti szemléletű monográfiának.⁵⁶ Hasonló kutatások folynak Magyarországon is Sopronnal (XV–XVI. század), Pozsonnyal (XVI. század közepe, XVIII–XIX. század) és Besztercebányával (XVI. század) kapcsolatban. E kutatások eredményei eddig csak kisebb szakcikk formájában láttak napvilágot.⁵⁷

Egy-egy város teljes vezető elitjének feldolgozása tehát nem történt meg, jóllehet korábban Kerekes György, újabban Granasztói György, Szakály Ferenc, Gecsényi Lajos és Újváry Zsuzsanna kutatásai megfelelő kiindulási alapot jelenthetnének. A források mindenesetre rendelkezésre állnak, kisebb részben Magyarországon, nagyobb részben Szlovákiában, feldolgozásuk azonban további módszertani kérdéseket vet fel. Ezek mindegyikére még nem tudunk megfelelni, a kutatás a külföldi példák tanulmányozását követően, valamint a források feldolgozása közben újabb és újabb megoldási lehetőségeket fog felvetni és találni.⁵⁸ Az elit szerepének és társadalmi, szociológiai kapcsolatrendszerének vizsgálata eddig általában a prozopográfia módszerével történt. Ez a módszer lehetőséget ad arra, hogy életszerűen mutassunk be egy-egy jelentős történeti figurát. A jól kiválasztott személyek megfelelően jellemezhetik az elitet, de természetesen nem adhat módot

56 *Federmayer, Frederik*: Pôvod, etnická a náboženská štruktúra prešporského patriciátu v 17. storočí. In: *Historické štúdie* 40. (1999) 177–184. p.; *Federmayer, Frederik*: Rody starého Prešporka. Genealogický rozbor obyvateľstva a topografic mesta podľa súpisu z roku 1624. Bratislava, 2003.

57 Ld. Tóth Árpád és Kuzma Dóra közleményét jelen számban.

58 Hans-Gerd Schumann már idézett tanulmányán kívül — *Schumann, H.*: Die soziale und politische Funktion i. m. — a francia, olasz és az angol várostörténet-írás további példákat fog számunkra nyújtani. Az eddig feltárt módszertani tanulmányok közül lásd erre: *Richet, Denis*: Familiales Verhalten der Eliten in Paris in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Quellen und Probleme. In: *Familie zwischen Tradition und Moderne. Studien zur Geschichte der Familie in Deutschland und Frankreich vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Szerk.: Bulst, Neithard – Goy, Joseph – Hoock, Jochen. Göttingen, 1981. 39–49. (Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft 48.); *Reisenleitner, Markus*: Der Computer als Mittel zur Erforschung der speziellen Verflechtung politischer Eliten (am Beispiel des österreichischen Adels in der Frühen Neuzeit). In: *Bericht über den 21. österreichischen Historikertag in Wien. Veranstaltet vom Verband Österreichischer Historiker und Geschichtsvereine in der Zeit vom 6. bis 10. Mai 1996*. Wien. Szerk.: Mikoletzky, Lorenz – Opll, Ferdinand. Wien, 1999. 230–246. p. (Veröffentlichungen des Verbandes Österreichischer Historiker und Geschichtsvereine 30.); A bécsi udvar döntéshozó elitjének hasonló eszközökkel történő vizsgálatát lásd: *Stenell, Stefan*: Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien, 2001. (Beiträge zur Neuen Geschichte Österreichs 17.)

arra, hogy a csoport egészét, annak összes tagját elemezzük.⁵⁹ Az osztrák kutatók általában azt a módszert alkalmazták, hogy az archontológiák alapján megállapított csoport tagjairól részletes „személyi lapokat”, kisebb, vázlatos életrajzokat készítettek, majd az elemzésben statisztikus módszereket alkalmazva igyekeztek jellemezni egy-egy jellemző alapján a csoport egészét. Ennek előnye, hogy egy meghatározott jelleg alapján, a számok segítségével objektívan lehet vizsgálni a csoport egészét, de hátránya, hogy az egyéni jellemzők, egyéni életutak néhol elszikkadnak, az általános nem teszi mutathatóvá az egyéni (nem feltétlenül sikertelen, csak eltérő) életpályákat.⁶⁰

A társadalom-, gazdaság- és várostörténet előszeretettel használja más tudományágak eredményeit, módszereit. A statisztika, szociológia, földrajztudomány stb. vizsgálati módszereit felkészült társadalomtudósaink magától értetődő módon hasznosítják.⁶¹ Újabb lehetőségként adódik az a vizsgálati módszer, amelyet a pszichológia és a szociológia tudománya már évtizedek óta hasznosít. A szociometria alapvetően az „emberek mindennapi tevékenysége alapján kialakuló kisebb közösségeken belüli személyes kapcsolatoknak a kutatása kérdőíves felméréssel, kikérdezéssel”.⁶² Utóbbi feltételek, vagyis a személyes kikérdezés, a XVI–XVII. századot kutatva természetesen nem valósulhat meg, de a módszer alapjául szolgáló felmérést el tudjuk végezni, csak más forrásokkal és az érzelmi kapcsolatok helyett gazdasági és társadalmi összeköttetések után kíváncsiskodva. Az előbbieken felsorolt források alkalmasak arra — hiszen emberek közötti gazdasági és társadalmi kapcsolatok lecsapódásainak eredményei, vagy azok is tetten érhetőek bennük —, hogy a múltban élt egyének közötti összeköttetéseket mutassuk ki. A rekonstrukció megfelelő informatikai segítséggel, a fentebb felsorolt egyenértékű forrásokból (polgárfelvételi jegyzőkönyvek, letiltó könyvek, végrendeletek stb.) készített adatbázisok építésével oldható meg. Amennyiben pedig rendelkezünk olyan programmal, amelyik felrajzolja a „társadalom rejtett hálózatát”, egyben egy kapcsolathálóban ábrázolhatjuk a városi elit gazdasági és társadalmi kapcsolatrendszerét. Az ötlet (mert ezen a szinten csak annak tekinthető) persze további finomítást és az alapelvek pontosabb kidolgozását kívánja. Meg kell határoznunk

59 Lásd erre Szakály Ferenc már idézett könyvét: *Szakály F.: Meczőváros és reformáció* i. m. Az újkort tekintve Bácskai Vera a korai nagyvállalkozókról szóló könyve Magyarországon az első között mutatott be egy csoportot ily módon. *Bácskai Vera: Vállalkozók előfutárai*. Bp., 1989.

60 Lásd erre: *Pradel, J.: Die Wiener Ratsbürger* i. m.

61 Johanne Pradel a 70-es években az akkor divatos statisztikus módszereket hasznosította elíteltjei életútjai során. Uo.

62 *Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kézikönyvtára*. Bp., 1994. 749. p.

például, hogy az adott kapcsolatjelleg (gazdasági, társadalmi stb.) milyen erősségű, vagyis a kapcsolat szempontjából milyen értékűként kell majd meghatározunk. Pontosabban mit is jelent ez: nem tekinthetünk például egyenértékűnek egy adós–hitelező jellegű kapcsolatot egy házastársi, vagy a végrendeletben bármilyen szereplőként megemlített személlyel való összeköttetéssel. Amennyiben olyan kapcsolatrendszert felrajzoló adatbázist kívánunk létrehozni, amelyből a kapcsolatok erősségére is következtetni akarunk, mindenképpen fontos e rendszer felállítása és az összeköttetések értékeinek meghatározása.

A városi elit kutatása tehát bő forrásadottságainak köszönhetően tág lehetőséget kínál arra, hogy egy csoport gazdasági és társadalmi viszonyai mellett annak hatalmi szerepét is megismerjük. Ehhez a városi archontológia elengedhetetlen segítséget nyújt, mivel e vizsgálatok alapvetését nyújtja. A városi archontológia bemutatásakor láthattuk, hogy más területekkel ellentétben, egy viszonylagosan jó állapotban fennmaradt városi levéltári iratanyag meglétekor ennek összeállítása nem ütközik nagy akadályokba. A társadalomtörténeti vizsgálatok alapja tehát adott. Miután a városi levéltárak nagyobb része a mai Szlovákiában fekszik, gondolhatnánk, kedvező helyzettel szembesülünk, hiszen két állam történései vizsgálhatják e levéltárakat. Sajnos, jelenleg nem erről van szó. A kutatások összehangolása — annak ellenére, hogy újabb és egyre több, valódi szakmai eszmecserére alkalmas adó közös szlovák–magyar történelemszínhelyre kerül sor — azonban igen nehéz. Egymás eredményeit nem ismerjük, így közös kutatási területek építésére sem, vagy csak igen ritka esetben kerül sor. Remélhetőleg ez a tendencia megváltozik, és a jó forrásadottságokkal rendelkező városi levéltárak kutatása több olyan projekt mentén fog végbemenni, amelyek során közös kérdéseinkre, közösen találhatunk választ. A városi elit vizsgálata ilyen történeti probléma lehet, hiszen önmagában egy-egy város elitjének feltárása és bemutatása önálló és főként rendszeres kutatást feltételező terület.

KUZMA DÓRA

BESZTERCEBÁNYA BÍRÓINAK ÉS ESKÜDTEINEK ARCHONTOLÓGIÁJA A XVI. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

Már az első ismert besztercebányai városprivilegium, amelyet IV. Béla (1235–1270) adományozott a zólyomlipcsei vár mellett letelepedő hospeseknek, tartalmazott rendelkezést a bíróválasztásról. A privilegiumlevélben az uralkodó arról intézkedik, hogy a község villicusa, választás útján egy esztendőre kerüljön a község élére. Feladatköre kiterjedt a közigazgatási és önkormányzati teendők ellátásán kívül, a városlakók összes peres ügyének intézésére, ettől fogva őket más bíró az ország területén nem is idézhette.¹ Mindez gyakorlatilag önálló joghatósággal ruházta fel a várost, amelynek letéteményese a mindenkori városbíró volt.

Hogy milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie a mindenkori bírónak, arról egy 1555-ben kiadott, majd 1577-ben megismételt városi statutum nyújt információt. A 25 pontba foglalt követelmények egyrészt erkölcsi, másrészt anyagi, harmadrészt peres eljárásjogi természetű előírások voltak. Az erkölcsi elvárások között szerepel, hogy istenfélő legyen, tanult és ügyes, felnézzen rá a város, példás életet éljen, sok jó tulajdonsággal rendelkezzen bölcs és megértő. A negyedik ponttól már keverednek a bíró jellemére vonatkozó, illetve az eljárásbeli rendelkezések, úgy, mint a bírónak Isten szava és az ország törvényei szerint kell ítélnie. Ne legyen ingadozó; ne ítélkezzen félelemből, haragból, gyűlöletből és irigységből, szeretetből vagy barátságból; ne hassa meg senki könnyörgése vagy sirása; ne fogadjon el ajándékot; ne kedvezen semmilyen személynek, legyen az városi polgár vagy idegen, szegény vagy gazdag, kicsi vagy nagy és mindkét felet hallgassa meg. Ne higgyen csak a feleknek, derítse ki, mi az igazság. Ne legyen hanyag, lassúságával ne okozzon hátrányt vagy költséget a feleknek. Fontosnak tartották megjegyezni, hogy ne ítélkezzen alkoholos befolyásoltság alatt; ragaszkodjon a törvényekhez, de ismerje el, ha tévedett és a rossz ítéletet változtassa meg; biztassa a feleket megegyezésre. A különösen fontos dolgokban hallgassa meg a tanács és ta-

¹ *Jurkovich Emil*: Besztercebánya szabad királyi város monográfiája. OSZK, Kézirattár 1922. 237., 238., 257. p. Lsd. *Codec Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticae ac civilis, studio et opera Georgii Fejér*, tomus quartus volumen II. Buda, 1829. 296–299. p., *Fügedi Erik*: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról, Magvető Kiadó, Budapest 1981. 238–310. p.

pasztalt polgárok véleményét is. Sohasem lehet bíró saját ügyében; büntesse a bűnelkövetőket, de ne sújtsa az ártatlanokat. Megfelelő időn belül kell büntetni, különben a büntetésnek mind a büntető, mind a nevelő funkciója elvész.²

Jurkovich Emil szerint a bíróvá választás feltétele az volt, „hogyan possessionatus körpolgár legyen, kinek vagyoni viszonyai teljesen rendezettek”.³ Erre a feltételre konkrét utalást a statutumokban nem találhatunk. Szintén nem volt feltétel, de a gyakorlatot tekintve a XIX. század elejéig csak német nevű (nemzetiségű) személy szerepel a bírók névsorában. Őket márpedig a Ringbürgerek közül választották.⁴ Anyagi viszonyaik rendezettségéhez sem férhetett kétség.⁵ Mint minden ilyen típusú iratban, az 1555. évi rendeletében a 300 éves város egyrészt a tradíciót rögzítette, másrészt a bíró ideálképét rajzolták meg. Mindemellett olyan eljárási jogi alapelveket is rögzítenek, amelyek a XXI. században is érvényesek.⁶

A bíróválasztás menetéről is részletes ismertetést ad Jurkovich Emil, továbbá egy 1542-ből származó bírói eskü szövegét is közli.⁷ A szertartás menetének részletes leírása 1628–1629-ből maradt ránk.⁸ Az egy évre megválasztott bíró széles feladatkörrel rendelkezett, amelyeket inkább csak körvonalaizni lehet, konkrét „munkaköri leírás” nem maradt ránk. A bíró személyiségéről szóló fentebb ismertetett 1555-ös statutum egyértelműen nevesíti a polgári- és büntető bírói funkciót.⁹ Gondoskodnia kellett a városőrség munkájának pontos ellátásáról. Figyelte a város anyagi ügyeinek alakulását, szorult helyzetben kölcsönzött is a városnak. Ő képví-

2 A statutum credeti példányát ld.: Štátny Okresny Archív v Bánskej Bystrici (Besztercebánya Járási Levéltár) XXIV. Magisztrátusok. Fasc. 327 nro. 47. Közlés: *Jurkovich*, 1922. 240–241. p. *Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen*: Magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Budapest, MTA, 1885–1904. IV. kötet. II. felc, a Dunán inneni törvényhatóságok jogszabályai, 102–106. p.

3 *Jurkovich E.*: i. m. 1922. 582. p.

4 Uo. 621–639. p. Jurkovich itt egy magyar nyelvű bíró-, jegyző- és tanácsstagjegyzéket közöl 1263–1850 közötti időszakból. A lista több helyen hiányos, a szerző szerint nem álltak rendelkezésre megfelelő adatok. Pusztán csak a neveket tekintve, időről-időre ugyanazok a német családok foglalnak el pozíciókat a tanácsban és a bírói székben is.

5 Ha végig nézzük a korszakról fennmaradt adás-vételi szerződéseket illetve a kereskedelmi forgalomról szóló jegyzékeket, itt sorra szerepelnek a tanácsbeli urak és bírók, de ennek a vizsgálata már szétfeszíti jelen közlemény kereteit.

6 *Bónis György–Degré Alajos–Varga Endre*: A magyar bírósági szervezet és perjog története. 2. kiad. Zalacgerszeg, 1996. 22–25. p. 107–110. p. *Eckhardt Ferenc*: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Osiris Kiadó, Bp., 2000. 64–68., 168. p., 322–328. p.–

7 *Jurkovich E.*: i. m. 583–585. p., az esküszöveg közlés: 643. p.

8 Besztercebánya Járási Lvt. Fasc. 327 nro. 47. Közölte: *Jurkovich E.*: i. m. 644. p. *Kolosvári S. – Óvári K.*: i. m. IV. köt. 356. p.

9 Besztercebánya Járási Lvt. Fasc. 327. nro. 47

seli a várost a többi bányaváros, a vármegye, a rendek és adott esetben az uralkodó irányában is.¹⁰ Amennyiben a bíró hibát vétett, nem felelt meg a vele szemben támasztott követeléseknek, akkor a tanács letehetette hivatalából.¹¹ Ha év közben a bíró vagy tanácstag elhalálozott, újat választottak a helyére.¹² A bíró kiemelt fontosságú szerepe azokban az egyszerű külsőségekben is megmutatkozott, hogy csak a mindenkori bíró kapta meg az „ehrsamen und nahmhaften” (esetenként „weisen”) jelzőket, illetve minden esetben — hasonlóan más privilegizált városokhoz — külön kerül felsorolásra az ügyek írásbeli rögzítésénél („wir Richter und Rat der Stadt Neusohl”).¹³

A besztercebányai bírákról a mai napig három különböző jegyzéket készítettek. Az elsőt 1844-ben Oszwald József városi levéltáros, aki összeállította a városi bírák, tanácsstagok, jegyzők és számvevők listáját. Sajnos, ez a jegyzék már 1922-ben, amikor Jurkovich Emil monográfiáját írta, sem volt fellelhető.¹⁴ Jurkovich ezért maga is készített egy bíró- és tanácsstagjegyzékét, a neveknek magyar helyesírást adva, a keresztneveket magyarra fordítva.¹⁵ A harmadik jegyzék 1995-ben jelent meg egy „ismeretterjesztő” jellegű kiadványban Besztercebányán.¹⁶

A XVI. század folyamán a bíró mellé minden esetben tizenkét esküdtet választottak, kevesebbet sosem. Ők is, mint a bíró, minden esetben vagyonos, német, gyűrűstéri polgárok. Egy esetben találkozunk egy bizonyos Hanns Cramer von Wien néven említett személlyel, aki három esztendőn át volt esküdt, de arról, hogy hogyan lett a városi tanács tagja, egyelőre nem áll rendelkezésre adat.¹⁷ Bíró az

10 *Jurkovich E.*: i. m. 239–240., 642. p.

11 Uo. 642. p.

12 Uo. A besztercebányai Stadtbuch-ok alapján néhány példával is illusztrálhatjuk ezt: 1538 első napján a régi szokás és a város privilégiumai alapján megválasztották Heinrich Kindlingert bírónak, de beteg lett és február 5-én éjjel 11 és 12 között meghalt. Február 10-én a tanács újra összeült és a privilégiumok alapján a két nemzet egyhangúlag Georg Schaffert választotta bírónak. Besztercebánya Járási Lvt. Besztercebánya Stadtbuch 1542–1561. alapján készült, C 74-es számú MOL mikrofilm tekercs 336. felvétel. 1549. április 14-én meghalt Georg Schaffert tanácsos, majd december 21-én Lenhart Drachsler is. Besztercebánya Stadtbuch 1542–61. MOL Mikrofilmtár C 74 700. felv.

13 Besztercebánya Stadtbuch 1542–61. MOL Mikrofilmtár C 74. 393., 461., 480., 502. felvételek.

14 Éfektelt maga Jurkovich is kifejezte sajnálkozását, a következő módon. „Sajnos, a jegyzék azóta elkallódott, nincs meg sem a levéltárban, sem a városi könyvtárban, így ennek újból való összeállítása vált szükségessé.” *Jurkovich E.*: i. m. 621. p.

15 *Jurkovich E.*: i. m. 622–626. p.

16 A lista egy 1995-ös városi „prospektus” számára készült, mindenféle forráshivatkozás nélkül, szlovák nyelven.

17 Hanns Cramer von Wien lásd. a függelék 1533, 1534, 1536-os esztendőit.

előző évi tanácsurak közül választanak, a leköszönő bírót, pedig általában az esküdtek között találjuk a következő esztendőben. Legtöbbször élethossziglan viselik tisztüket, ritkábban fordul elő, hogy valaki csak 1-2 évig tanácsag. Néhányan ugyan hosszú ideig voltak esküdtek, mégsem választják őket bíróvá. Sajnos, a bírójelöltekről nem maradtak feljegyzések, csak a választások győzteséről.¹⁸

Vizsgálatom tárgyát jelenleg csak az 1503-tól 1555-ig terjedő időszak képezte, a bírákról és esküdtekről (tanácsagokról) összeállított jegyzék a függelékben olvasható. A már említett indokból fakadóan csak az utóbbi kettőt tudtam összehasonlítani a forrásokkal. A rendelkezésre állók közül a városi könyveket, a számadáskönyveket, bírósági és egyéb igazgatási iratokat használtam összevetésként. A legtöbb esetben az adott esztendőre vonatkozó városi könyv (*Statdbuch*) első lapja tartalmazta felsorolásszerűen, hogy kit választottak városbírónak, illetve ki lett a 12 esküdt. Azt is pontos dátummal tüntették fel itt, ha valamelyikük távozott az élők sorából. Ugyanúgy a bírósági jegyzőkönyvek elején is megtalálható ez a lista. Ha ez a „kezdőlap” hiányzik, akkor a tanácsülési jegyzőkönyvekből pótolhatóak az adatok, ahol is az ülések dátuma mellett minden esetben feltüntetik az azon részt vevő tanácsurak monogramját. Gyakran előfordult, hogy a tizenketek száma akár hatra is lecsökken, de bíró nélkül tartott tanácsülésre a korszakban nem találtam példát. Igaz, a bírót sem nevesítik, általában „Herr Richter” megjelöléssel szerepel a lap szélén, alatta pedig sorban a jelen lévő tanácsurak monogramja. Egyes esztendőknél, ahol az idők folyamán megsemmisült, vagy elveszett a tanácsülési és bírósági jegyzőkönyv is, csak a szerencse foghatja a kutató pártját. Esetleg például az adott évben létrejött magánjogi szerződésekben bukkanhat fel a bíró, vagy egy-egy tanácsúr neve. Sajnos, mindezek ellenére vannak olyan esztendők, ahol semmilyen adatot sem sikerült találnom.¹⁹

Az általam összegyűjtött nevek nem mindig egyeznek meg a másik két listán feltüntetettekkel, bár a különbség egyes esetekben csak fordításból adódott. A kereszt- és családnevek kezdőbetűit (ami sok esetben kisbetűvel szerepel) egységesen nagy kezdőbetűvel írtam. A nevek helyesírását, ha ugyanazt a személyt takarták, egységesítettem. Ez a „dt” „d”-„t”, „gg”-„ck”, „ß”-„s”, „w” „v” „u” kapcsolatokot illetve a keresztnevek eltérő alakjait érintette. Az előforduló névváltozatokat az összefoglaló táblázat tartalmazza.²⁰ Eltérő megjelöléseket használtak a bírói

18 Lásd a függelékct.

19 Besztercebánya Járási Levél. 1542–1561. közti tanácsülési jegyzőkönyvek, az 1507 és 1550 PP-1-es diversa acta, illetve 1503–1550-ig a Protocolla diversa című iratcsomók alapján. Eddig ezekre az évekre nincs adat (1525, 1529, 1530, 1533, 1534).

20 Lásd a Függelék vonatkozó adatait.

tisztség megjelölésére. Előfordul Richter, illetve a Iudex. Hasonló a helyzet a tanácsstagok megnevezéseivel is, ahol egyaránt megtalálható a Ratman, a Ratgeschworene, a Ratgeschworene bürger, sőt a Consules kifejezések is.²¹ Az általam készített lista sem teljes. Vannak esztendőök, ahol egyelőre hiányoznak a megfelelő adatok (így az 1525, 1529, 1530, 1553, 1554 évekből).

1.

Besztercebánya bíróinak és esküdteinek archontológiája (1518–1555)

1518

Bíró: Hanns

Esküdtek: Tobias Rockenfinger, Mathe Schneider, Niclas Glockniczer, Hanns Peitel, Lenhard Tyschler, Andreas Kolman, Greger Flaischer, Thomas, Hanns Schmied, Hanns Pechel

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 263. felv. Protocolla diversa 35. p.

1519

Bíró: Andrea Colman

Esküdtek: Janusch, Thobias, Mathe Schneider, Greger Fleischer, Thoma Hauptman, Hanns Pechel, Hanns Schmied, Georg Prustel, Lenhardt Walach, Sigmunt Schlosser

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 265. felv. Protocolla diversa 37. p.

1520

Bíró: Mathe Schneider

Esküdtek: Janusch, Tobias Rockenfinger, Thoma Hauptman, Lenhard Walach, Sigmunt Schlosser, Seraphin, Valthe Schneider, Mikolasch Sibenburg

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 265. felv. Protocolla diversa 39. p.

21 Besztercebánya Járási Levél. PP-1diversa acta iratcsomó. 173. p. Ratman – Richter. 197. p. Ratgeschworenc- Richter. 269. p. Ratgeschworenc bürger – Richter. Stadtbuch 1542–1561. MOL Mikrofilmtár C 74. 268. felv. Consules – Iudex.

1521

Bíró: Valentin Sartor

Esküdtek: Mathias Sartor, Andreas Colma, Thoman Capitaneus, Leonhardus Walach, Sigismundus Serator, Wolfgang Glocknitzer, Martinus Schaffer, Gregorius Prustel, Johannes Pechel, Mizko

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 268. felv. Protocolla diversa 41. p.

1522

Bíró: Valentin Sartor

Esküdtek: Matthias Sartor, Andreas Colma, Thomas Capitaneus, Leonhard Walach, Sygismunde Serator, Wolfgang Glocknitzer, Marthen Schaffer, Georg Prustill, Jochan Pechel, Mitczko

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 268. felv. Protocolla diversa 50. p.

1523

Bíró: Merthe Schaffer

Esküdtek: Valther Schneider, Andre Colma, Sigmund Schlosser, Wolfgang Glocknitz, Lenhard Hauptman, Georg Prustel, Hanns Pechel, Jannusch, Paul Czihorn, Hanns Hopff, Heinrich Kindlinger

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 271. felv. Protocolla diversa 55. p.

1524

Bíró: Janusch

Esküdtek: Merthe Schaffer, Andreas Kolma, Lenhart Walach, Georg Pruestell, Paul Ziehorn, Hanns Hopp, Walthe Schneider, Wolfgang Glocknitzer, Sigmunt Schlosser, Hanns Pechel, Lenhard Czottel, Heinrich Kindlinger

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 272. felv. Protocolla diversa 61. p.

1526

Bíró: Jannusch

Esküdtek: Hanns Hoppe, Merth Schaffer, Walthe Schneider, Georg Prustel, Sigmunt Schlosser, Paul Czihorn, Heinrich Kindlinger, Hanns Pechel, Serafin Perger, Thobias Rockenfinger, Micel Fleischer, Georg Mahler

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 276. felv. Protocolla diversa 69. p.

1527

Bíró: Hanns Hoppe*Esküdtek:* Janusch, Paul Ziehorn, Heinrich Kindlinger, Serafin Berger, Georg Mahler, Fridrich Schelling, Merthe Schaffer, Sigmunt Schlosser, Georg Pruestel, Micel Fleischer, Balthasar, Georg Schaffer*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 277. felv. Protocolla diversa 73. p.

1528

Bíró: Hainrich Kindlinger*Esküdtek:* Hanns Hopp, Mert Schaffer, Sigmunt Schlosser, Seraffin Berger, Georg Mahler, Balthasar Homola, Janusch Greimel, Georg Pruestel, Paul Ziehorn, Nikolaus Fleischer, Fridrich Schelling, Georg Schaffer*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 280. felv. Protocolla diversa 79. p.

1530

Bíró: Valentin Schneider

Protocolla diversa 113. p.

1531

Bíró: Valthe Gros Schneider*Esküdtek:* Merthe Schaffer, Jannusch Greimel, Paul Czihorn, Balthasar Heggel, Lorenz Tischler, Hainrich Kindlinger, Georg Pruestel, Nicles Fleischer, Georg Schaffer, Wolfgang Kramer*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 285. felv. Protocolla diversa 133. p.

1532

Bíró: Georg Schaffer*Esküdtek:* Valthe Gros Schneider, Merthe Schaffer, Heinrich Kindlinger, Janusch Greimel, Georg Prustel, Paul Czychorn, Micel Fleischer, Balthasar Heckel, Lorenz Tischler, Wolfgang Kramer, Georg Zander*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 293. felv. Protocolla diversa 149. p.

1533

Bíró: Janusch Greumel*Esküdtek:* Georg Schaffer, Valentin Schneider, Merth Schaffer, Hainrich Kindlinger, Georg Prustel, Paul Czychorn, Michel Fleischer, Walthasar Heggel Hauptman,

Lorenz Tischler Kirchvater, Wolfgang Cramer, Georg Pammhackl, Hanns Cramer von Wien

Forrás: Protocolla diversa 159. p.

1534

Bíró: Heinrich Kindlinger

Esküdtek: Janusch Greimel, Georg Schaffer, Valthe Groß Schneider, Merthe Schaffer, Micel Fleischel, Balthasar Heckel, Lorenz Tischler, Wolfgang Kramer, Georg Dammhackel, Hanns Kramer, Georg Prustl

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 305. felv. Protocolla diversa 173. p.

1535

Bíró: Georg Schaffer

Esküdtek: Heinrich Kindlinger, Merthen Schaffer, Michel Fleischer, Lorenz Tyschler, Georg Paumhackel, Anthonius Schneider, Jannusch Greymel, Georg Pruestel, Balthasar Heckel, Wolfgang Kramer, Hanns Kramer von Wien, Franz Reichenbach

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 309. felv. Protocolla diversa 185 p.

1536

Bíró: Balthasar Heckel

Esküdtek: Georg Schaffer, Jannusch Greymel, Georg Pruestel, Lorenz Tischler, Georg Pammhackel, Anthonius Schneider, Hainrich Kindlinger, Merth Schaffer, Micel Fleischer, Wolfgang Kramer, Hanns Sturff, Franz Reichenbach

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 325. felv. Protocolla diversa 197. p.

1537

Bíró: Laurencius Tischler

Esküdtek: Balthasar Heckel, Georg Schaffer, Heinrich Kindlinger, Janusch Greimel, Merth Schaffer, Georg Pruestel, Micel Fleischer, Wolfgang Cramer, Georg Paumhackel, Hanns Sturff, Anthonius Schneider, Franz Reichenbach

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 338. felv. Protocolla diversa 211. p.

1538

Bíró: Georg Schaffer*Esküdtek:* Lorenz Tischler Wandhauer, Balthasar Heckel, Janusch Greimell, Mert Schaffer, Georg Prustel, Niclas Fleischer, Georg Paumhackel, Hanns Cramer, Anthoni Schneider, Francz Reichenbach, Benedict Grez Hauptman, Hanns Stuerzer*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 336. Protocolla diversa 231. p.

1539

Bíró: Merth Schaffer*Esküdtek:* Georg Schaffer, Laurentz Tischler, Balthasar Heckel, Janusch Greimel, Georg Prustel, Nicals Fleischer, Anthoni Schneider, Francz Reichenbach, Benedict Grez, Hanns Stuerzer, Johannes Sigler*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 348. felv. Protocolla diversa 249. p.

1540

Bíró: Georg Schaffer*Esküdtek:* Merth Schaffer, Lorenz Tischler, Baltsar Heckel, Georg Pruestel, Micel Fleischer, Georg Pammhackel, Anthoni Schneider, Benedict Grecz, Hanns Stuerzer, Hanns Sigler*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 356. felv. Protocolla diversa 269. p.

1541

Bíró: Wolfgang Glocknitzer*Esküdtek:* Georg Schaffer, Lorenz Tischler, Balthasar Hecke, Georg Pruestel, Nicolas Fleischer, Anthoni Schneider, Francz Reichenbach, Benedict Grez, Hanns Stuerzer, Hanns Sigler, Georg Königspurger, Leonhard Drachsler*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 361. felv. Protocolla diversa 279. p.

1542

Bíró: Leonhard Drachsler*Esküdtek:* Wolfgang Glocknitzer, Georg Schaffer, Lorenz Tischler, Balthasar Heckel, Nicolas Fleischer, Antoni Schneider, Benedict Grecz, Hanns Stuerzer, Hanns Sigler, Georg Königspurger, Georg Prybitzer, Hanns Trepaczko*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 376. felv. Protocolla diversa 295.p.

1543

Bíró: Wolfgang Glocknitzer

Esküdtek: Linhart Drachsler, Georg Schaffer, Lorenz Tyschler, Baltasar Heckel, Anthoni Schneider, Benedict Grentz, Hanns Stuerzer, Hanns Sigler, Georg Kunigsperger, Hanns Trepatzko, Hanns Rueb, Christoff Schaffer

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 393. felv.

1544

Bíró: Lenhard Drachsler

Esküdtek: Wolfgang Glocknitzer, Georg Schaffer, Lorenz Tyschler, Baltasar Heckel, Anthoni Schneider, Benedict Grentz, Hans Stuerzer, Hans Sigler, Georg Seraffin, Hanns Trepatzko, Hanns Rueb, Christoff Schaffer

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 461. felv.

1545

Bíró: Georg Schaffer

Esküdtek: Lenhart Drachsler, Wolfgang Glocknitzer, Lorenz Tyschler, Baltzar Herkel, Anthoni Schneider, Benedict Grentz, Hanns Stuerzer, Hanns Sigler, Georg Seraffin, Hanns Trepatzko, Hanns Rueb, Cristoff Schaffer

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 480. felv.

1546

Bíró: Georg Seraffin

Esküdtek: Georg Schaffer, Lenhart Drachsler, Wolfgang Glocknitzer, Lorenz Tischler, Anthoni Schneider, Hanns Stuerzer, Hanns Sigler, Hanns Trepaczko, Hanns Rueb, Chriestoff Schaffer, Wolff Dratzieher, Sebastian Prybitzer

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 502. felv.

1547

Bíró: Lenhart Drachsler

Esküdtek: Georg Seraffin, Georg Schaffer, Wolfgang Glocknitzer, Lorenz Tischler, Anthoni Schneider, Hanns Stuerzer, Hanns Sigler, Hanns Werner, Hanns Rueb, Wolff Dratzieher, Sebastian Prybitzer

Forrás: MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 662. felv.

1548

Bíró: Wolff Dratzieher*Esküdtek:* Lenhart Drachsler, Georg Seraffin, Georg Schaffer, Wolfgang Glocknitzer, Lorenz Tischler, Anthoni Schneider, Hanns Stuerzer, Hanns Sigler, Hanns Werner, Hanns Rueb, Sebastian Prybiczer, Francz Reichenpach*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 690. felv.

1549

Bíró: Georg Seraffin*Esküdtek:* Wolff Dratzieher, Lenhart Drachsler, Georg Schaffer, Wolfgang Glocknitzer, Lorenz Tischler, Anthoni Schneider, Hanns Stuerzer, Hanns Sigler, Hanns Werner, Hanns Rueb, Sebastian Prybicz, Francz Reichenpach*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 700. felv.

1550

Bíró: Francz Reichenpach*Esküdtek:* Georg Seraffin, Wolffe Dratzieher, Wolfgang Glocknitzer, Lorenz Tischler, Anthoni Schneider, Hanns Stuerzer, Hanns Sigler, Hanns Werner, Hanns Rueben, Sebastian Prybiczer, Hanns Preussen*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 716. felv.

1551

Bíró: Wolfgang Dratzieher, Franz Reichenpach*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 761. felv.

1552

Bíró: Sebastian Prybitzer*Esküdtek:* Wolff Dratzieher, Francz Reichenbach, Wolfgang Glocknitzer, Lorenz Per, Anthoni Schneider, Hanns Stuerzer, Hanns Rueb, Hanns Preust, Blasi Fleischer, Christoff Schwab oder Probst, Waltasar Syxt, Hanns Freundt, Wollv Goltschmiede*Forrás:* MOL Mikrofilmtár C 74. tekercs 803. felv.

1555

Bíró: Christoph Schwab*Esküdtek:* Wolfgang Dratziher, Wolfgang Glocknitzer, Sebastian Pribitzer, Francz Reichenbach, Blasius Hanncko, Balthasar Sixt, Hanns Freundt, Andreas Suesmundt, Mathes Simpell, Endres Ploskho, Stephan Háckhell, Jacob Schwenntz*Forrás:* MOL Mikrofilmár C 74. tekercs 805. felv.

2.

Besztercebánya előjárói a XVI. század első felében (névmutató)

Név	Bíró	Esküdt
Berger/Perger/ Seraphin/Seraffin		1520, 1526, 1527, 1528
Cramer /Krammer/Kramer Hans von Wien		1533, 1534, 1535, 1538
Czihorn/Chyhorn/Ziehorn Paul		1523, 1524, 1526, 1527, 1528, 1531, 1532, 1533
Drachsler Leonhard/Linhart/Lenhard	1542, 1547, 1544	1541, 1543, 1545, 1546, 1548, 1549
Dratzieher/Dratzieher Wolf/Wolff/Wolffe/Wolfgang	1548, 1551	1546, 1547, 1549, 1550, 1552, 1555
Flaischer /Fleischer Greger		1518, 1519, 1521
Fleischer Blasi		1552
Fleischer Nicel /Nicolaus/Michel/		1526, 1527, 1528, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1539, 1540, 1541, 1542
Freundt Hanns		1552, 1555
Glockniczer Niclas		1518

Glocknitzer/Glognitzer Volfgangus/Wolfgangg/ Wolfgang	1541, 1543	1521, 1522, 1523, 1524, 1542, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1552, 1555
Goltschmiede Wollv		1552
Hackhell Stephan		1555
Hanncko Blasius		1555
Hanns / Jannusch/ Grewmell /Greumel/ Greymel /Greimel	1518, 1524, 1526, 1533	1519, 1520, 1523, 1527, 1528, 1531, 1532, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1539
Hauptman / Hautbman/ /Capitaneus/ Thoma		1518, 1519, 1520, 1521, 1522
Hauptman Benedict Grez/Gretsch /Grecz		1538, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545
Hauptman Lenhard /Czottel/		1523, 1524
Heggel /Hegge/ /Heckel/Hecke /Hauptman Balthasar	1536	1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1537, 1538, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545
Homola Balthasar		1528
Hoppf / Hopp/Hoppe Hanns	1527	1523, 1524, 1526, 1528
Kindlinger Heinrich/Hainrich	1528, 1534, 1538	1523, 1524, 1526, 1527, 1531, 1532, 1533, 1535, 1536, 1537
Kolman/Colman/Colma Andrea/Andreas	1519	1518, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524
Kramer/Cramer Wolfgang/Wolfgang		1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537
Künigsperger Georg		1541, 1542, 1543

Mahler Georg		1526, 1527, 1528
Mizko/Mitczko		1521, 1522
Pamhacker /Dammhacker/ Pammhacker /Paumhacker Georg		1533, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1540
Pechel Hanns/Johannes		1518, 1519, 1521, 1522, 1523, 1524, 1526
Plettel Hanns		1518
Ploskho Endres		1555
Preus Hanns		1550, 1552
Prustel/Pruestel/ Prustl Georg		1519, 1521, 1522, 1523, 1524, 1526, 1527, 1528, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1539, 1540, 1541
Prybitzer Georg		1542
Prybitzer/Prybiczer/Prybicz Sebastian	1552	1546, 1547, 1548 1549, 1550, 1555
Reichenbach/Reichenpach Franz/Franz	1550, 1551	1535, 1536, 1537, 1538, 1539, 1541, 1542, 1548, 1549, 1552, 1555
Rockenfinger Tobias		1518, 1519, 1520, 1526
Rueb/Rueben Hanns		1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1552
Sartor /Schmidt Mathias		1521, 1522
Schaffer Christoff		1543, 1544, 1545, 1546

Schaffer Georg	1532, 1535, 1538, 1540, 1545	1527, 1528, 1531, 1533, 1534, 1536, 1537, 1539, 1541, 1542, 1543, 1544, 1546, 1547, 1548, 1549
Schaffer Martinus/Mertt /Merthe/Merth/Merthen/	1523, 1539	1521, 1524, 1526, 1527, 1528, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1540
Schelling Fridrich		1527, 1528
Schlosser/Serator Sigmunt/Sigismundus		1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1526, 1527, 1528
Schmidt/Schmiede Hanns		1518, 1519
Schneider/Sartor/Gross/Gros Valthe /Balthasar/Valentin	1521, 1522, 1530, 1531	1520, 1523, 1524, 1526, 1527, 1532, 1533, 1534
Schneider/Sartor Antonius		1535, 1536, 1537, 1538, 1539, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1552
Schwab oder Probst Christoff	1555	1552
Schwentz Jacob		1555
Seraffin Georg	1546, 1549	1544, 1545, 1547, 1548, 1550
Siebenburg Nikolasch		1520
Sigler Johannes/Hanns/		1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550
Struff / Sturzer/ Hanns		1536, 1537, 1538, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1552

Archontológia

Suesmundt/Andreas		1555
Simpell Mathes		1555
Syxtt/Sixt Baltasar/ Waltasar		1552, 1555
Tischler/Tyschler Lorenz/Lorencz/Laurentz Kirchvater	1537	1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1538, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1552
Trepaczko Hanns		1542, 1543, 1544, 1545, 1546
Tyschler Lenhard		1518
Walach Lenhardt /Lenhard/Lenhardus		1519, 1520, 1521, 1522, 1524
Werner Hanns		1547, 1548, 1549, 1550
Zander Georg		1532

TÓTH ÁRPÁD

„A POLGÁROK JÓZANABB RÉSZE...”
POZSONY VÁLASZTOTT POLGÁRAI, 1790–1848
(Archontológia és prozopográfia)¹

A választott polgárság, e különféle időszakokban és a különböző városokban többféle néven ismert testület, eddig kevés kutató figyelmét keltette fel. Ez részben azal magyarázható, hogy a városok társadalmi szerveződése és politikai szervezete önmagában sem számít kitérített kutatási területnek. Részben viszont azzal, hogy a választott község mint testület befolyása számos helyen jelképesé, névlegessé vált a XVIII. század folyamán. Ugyanakkor az utóbbi évtizedek németországi szakirodalmában például felértékelődött a „régii polgárság” szerkezetének vizsgálata, főként annak nyomán, hogy kiderült: jóval több közös szál kapcsolja a modern (burzsoá) polgársághoz, mint azt korábban feltételezték, és ennek nyomán a rendii polgárság legtekintélyesebb („patrícius”) tagjait tömörítő választott polgárság képe is új megvilágításba kerülhet.²

A magyarországi választott polgárságról szerezhető átfogó ismereteink döntően Oszetzky Dénestől származnak, aki a rendii polgárság történetének utolsó másfél évszázadát vizsgáló munkájában tárgyalta a választott polgárság helyzetét. E testület kialakulását azzal a folyamattal hozta összefüggésbe, hogy a XV–XVI. században az öszpolgári gyűlés egyre kevésbé bizonyult alkalmasnak az aktuálisan felmerült ügyek megvitatására és megoldására, és egyre inkább a már azelőtt is létezett képviseleti formációk (belső és külső tanács) kezébe csúsztak át a döntések. Megállapította, hogy ez a változás mindenütt végbement, ráadásul egyes esetekben az is látszik, hogy nem a hatalom birtokosai szorítják ki a tisztséget nem

-
- 1 A dolgozat egy több éve folyó kutatás egyes részeredményeit közli. Ennek célja a pozsonyi városi társadalom szerveződésének rekonstrukciója a fővárosból regionális központtá válás időszakában (1783–1848). A választott polgárságra vonatkozó adatgyűjtés az OTKA (F-47101) és a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj által támogatott projekthez illeszkedik, a felhasznált kiegészítő adatok gyűjtésekor a Research Support Scheme of the Open Society Institute (427/1998) és az OTKA (F-25995) anyagi támogatását élveztem.
 - 2 A kérdés magyar nyelvű áttekintésére ld. Ö. Kovács, 2004, mely a „régii polgárság” szerepét újraértékelő frankfurti projektet a kritikai észrevételekkel együtt mutatja be. Ö. Kovács, 2004. 118–125. p.

viselő polgárokat, hanem maga a polgárság válik passzívabbá, érdektelenebbé, és önként adja át helyét a választott városvezetőknek. Másfelől az is kitűnik Oszetzky adataiból, hogy az egyes városok között igen jelentős eltérés mutatkozik, nem csupán a tágabb választott testület elnevezésében (választott polgárság, választott község, külső tanács, *Genannte, centumviri*) és tagjainak számában (100, 60, 50, 24), hanem a folyamat időbeli megjelenése és lefolyásának szakaszai tekintetében is.

A XVIII. század közepére tehát a szabad királyi városokban a közvetlen demokráciát idéző politikai rendszert országosan felváltotta a közvetett szerkezet, amit azonban hiba lenne a mai értelemben vett képviseletnek tekinteni. Oszetzky arra is rámutat, hogy a rekrutáció módja és az ellenőrzés teljes hiánya a polgárság részéről az oligarchikus hatalomgyakorlás kialakulásához vezetett. Több fontos tisztség (így a tanácsnokoké, de a választott polgároké is) élethossziglan szólt, vagyis csak a (többnyire halálozás miatt) megüresedett posztokat lehetett betölteni a restauráció alkalmával, és még ezen esetekben is a tisztségek birtokosai oldották meg kooptáció útján az új tisztségviselők „megválasztását”. Különbséget legfeljebb az jelentett, hogy a jelölés és a választás joga hogyan oszlott meg. Oszetzky azt tekinti általánosnak, hogy mind az *electa communitas*, mind a tisztségviselők pótlásakor a tanács három jelöltje közül választhattak a választott polgárok — tehát végső soron a tanács gyakorolta az alapvető befolyást a leendő tisztségviselők kiválasztásakor. Miközben a mind több szakértelmet igénylő városigazgatás egyre inkább jogvégeztet személyek, főként ügyvédek javadalmává vált, akik közül számosan a városokba települt birtoktalan nemesek közül kerültek ki (ugyanakkor több esetben polgári származású városvezetők nyertek nemességet). Velük szemben a „polgári elemet” éppen a választott polgárság képviselte. Az utóbbinak pedig egyre kevesebb tényleges szava lehetett a döntésekben. A gazdasági kérdésekben legfeljebb véleményező jogköre maradt, és a fontos ügyek eldöntésére kiküldött ún. vegyes bizottságokban (*mixtae commissiones*) sem számított a választott polgároknak a tanácsnokokénál nagyobb létszáma, mivel *curiatim* (testületenként) szavazva hozták meg döntéseiket, ami a gyakorlatban a tanács akaratának érvényesülését jelentette.³

Az immár hét évtizede megjelent könyv e téziseit azóta legfeljebb árnyalták, ám összességében nem vitatták. Az egyik legújabb várostörténeti összefoglalás például úgy ábrázolja a választott polgárságot mint amelynek legjellemzőbb tevékenysége a panaszlevelek írása volt a városi tanács visszaéléseivel szemben, ám tiltakozásaik többnyire eredménytelenek maradtak.⁴ Az újabb eredmények közül kieme-

3 Oszetzky, 1935. 51–82. p.

4 Bácskai, 2002. 133–134. p.

lendő, hogy a választott polgárságnak megfelelő intézmény nem csupán szabad királyi városokban működött, hanem már a késő középkorban egyes mezővárosokban (pl. Liskán) is, vagy 1636-tól Szombathelyen, és külső tanács létéről értesülünk Miskolc esetében is, miután a város földesura, a Magyar Kamara 1789-ben a szabad királyi városok szervezetének mintájára alakította át a miskolci városigazgatást.⁵ A debreceni városvezetést feldolgozó tanulmány adatközlésre is vállalkozik, felsorolva a „nagytanács” teljes XVII. századi tagságának névsorát, „hivatali évét”, és megállapítja, hogy a tagok többsége nem a legnagyobb adózók közül került ki, hanem az adózók középső csoportjából.⁶ Több esetben értesülünk a választott polgárság rekrutációjának módjáról (pl. volt ahol az utcák delegáltak, Sopronban pedig felekezeti paritás érvényesült)⁷; illetve a külső tanács és a választott polgárság városonként eltérő szervezeti kapcsolatáról, mely pl. Szegeden és Budán is többször változott a XVIII. század folyamán.⁸ Jelen dolgozat szempontjából különös figyelmet érdemel a Budapest történetéről szóló monográfia, melynek szerzője a választott polgárokat a polgárkönyvben azonosítva figyelte meg az *electa communitas* (foglalkozási) összetételének változási tendenciáit.⁹

A szabad királyi városok oligarchikus berendezkedéséről felvázolt kép lehangoló ugyan, de megítéléséhez érdemes azt is figyelembe venni, hogy a korabeli Európa legurbanizáltabb országában, Angliában ennél is zártabb és „antidemokratikusabb” politikai szerkezet uralkodott egészen 1835-ig. Az angol helyi „önkormányzatok” történetét áttekintő klasszikus feldolgozás szerint a kiváltságolt városokra — egyébként a megyei szervezetekhez hasonlóan — általában jellemző az élethosszigan betöltött tisztség, a kooptáció mint a megüresedett posztok betöltésének technikája, és az ezekből fakadó korrupció és visszaélés, amit az is lehetővé tett, hogy a központi kormányzat nem tekintette feladatának a városi igazgatás felügyeletét. A szerzők ezt azzal magyarázzák, hogy a tisztségekre megválasztott személyek többnyire kézművesmesterek vagy kiskereskedők voltak, akik számára ellenállhatatlan csábítást jelentett a közpénzek saját érdeküknek megfelelő felhasználása.¹⁰ A XVIII. század angliai várostörténetét összefoglaló újabb munka ezt annyiban árnyalja, hogy különbséget tesz a „zárt” és a „nyílt szerkezetű”, a parlament által megerősített városok (*closed*, ill. *open corporations*) között pl. abban a

5 *Bácskai*, 1971. 13. p.; *Kiss*, 1971. 137. p.; *Stipta*, 2000. 711. p.

6 *Komoróczy*, 1971. 92–100. p. Korábban a budai és pesti választott polgárság névsorát Schmall Lajos közölte: *Schmall*, 1899. 131–168. p.

7 *Tirnitz*, 1971. 58. p.

8 *Nagy I.*, 1959.; *Vass*, 1985. 537–538. p.

9 *Nagy L.*, 429–430. p.

10 *Webb-Webb*, 1963. 1–46. p., különösen 31–33., 41–42. p.

tekintetben, hogy az előbbieken maguk a kiváltságok is rögzítették a kooptációs tisztújítási gyakorlatot, míg az utóbbiakban legalább elvben létezett választás. Az utóbbi típushoz tartozó városokban előfordulhatott a nagyobb létszámú külső tanács is (pl. *Common Council* néven). A városvezetés azonban a gyakorlatban mindenütt oligarchikus volt, ebben lényegi különbség nem mutatkozott.¹¹

Pozsony vonatkozásában hasonló kutatási eredmény eddig nem látott napvilágot (noha a város 1815–1848 közti történetét feldolgozó Sas Andor kitért a választott polgárság vizsgálatára is).¹² Holott a választott polgárság intézményének egyik első hazai felbukkanása éppen Pozsonyhoz kapcsolódik.¹³ A város korabeli politikai-társadalmi szerveződését fokozottan érdekessé teszi, hogy a rendies gyakorlat és a polgári dinamizmus sajátos találkozásának színhelye volt, ahol erős arisztokratikus hagyományok (II. József koráig itt működtek az országos kormányzások) éltek együtt a egyúttal magyar viszonylatban erős polgári tradíciókkal (amit például a XVIII. századi evangélikus iskola- és sajtókultúra bizonyít). 1783 után is számottevő maradt a kiváltságolt rendek jelenléte a városban, amit pl. a főnemesek és egyes birtokos köznemesek, továbbá a katolikus klérus kiterjedt házbirtoklása jelez. Feltűnő ugyanakkor, hogy — Pesttel vagy akár Kassával ellentétben — a városban élő nemesség nem vette fel számottevő arányban a polgári címet,¹⁴ keresztapaságot viszont gyakrabban vállalt polgárcsaládok mellett, és más módon is sok nemes vett részt a városi intézmények életében. Másfelől a polgárfelvétel szerkezetének vizsgálata azt mutatja, hogy míg a helyben születettek gyermekeinek — és azon belül is a polgári címet pozsonyi polgárok fiaiként megszerzőknek — a részaránya a XIX. század első felében folyamatosan nőtt, addig a specializált képzettségű kézművesek és a kereskedők nagyobb része továbbra is a bevándorlók közül került ki, akik közül számosan sok száz kilométer távolságból (pl. a német birodalom távoli területeiről) érkeztek a városba.¹⁵ Nyitottság és elzárkózás, változás és a rendies hagyományokhoz való ragaszkodás egyidejűleg jellemezték a polgári forradalmat megelőző évtizedekben Pozsonyt.

11 *Corfield*, 1982. 150–153. p.

12 *Sas*, 1973. 113–115. p.

13 Már 1376-ban említik a huszonnégy fős külső tanácsot, 1457-ben pedig hatvan fős *Genannte* működik. *Oszetky*, 1935. 115. p. (168. végjegyzet).

14 A *von* szócskával írt nevek előfordulása 10 alatt van az 1802–1849 közötti összes (3044) polgárfelvételi esetet tartalmazó adatbázisban, ám ezen belül két esetben biztosan tudható, hogy az illető nevét csupán honorácior foglalkozása alapján írták így, és az illető nem nemes (Scharitzer György ügyvéd, 1836 és Keller Mihály városi tisztviselő, 1827).

15 *Tóth*, 2000.; *Tóth*, 2003.

A pozsonyi választott polgárságot is ez a kettősség jellemezte. A fenti szakirodalmi áttekintés alapján a késő rendi korszak választott polgárságával kapcsolatban joggal vehető fel a kérdés: mi tartotta egyáltalán életben ezt a testületet, ha jogosítványai formálissá váltak? Pozsony esetében a helyzet furcsaságát fokozza, hogy az egyetlen kortársi városleírás szerzője, a városi vezetés szerkezetét is bemutató Ballus Pál helyi borkereskedő sem említi a „külső tanács” más funkcióját, mint a tisztségviselők megválasztását. Ez azért is figyelemre méltó, mivel a terjedelmes munka azt bizonyítja, hogy a szerző jól értesült a város belső életének részletekérdéseiben is, emellett Ballus a könyv megjelenését követő évben, 1824-ben maga is választott polgár lett, sőt 1827-ben, páratlanul rövid idő után, választott polgárság elnökének (*tribunus*, *Vormund*) is megválasztották.¹⁶

A választott község intézményét tárgyaló szakirodalom megállapításai három tematikai egységbe csoportosíthatók. Ezek közül az egyik a *testület* — mint a *várospolitikában* szerepet játszó szervezet — működését érinti, egy másik a *tisztújítás módját* taglalja, míg a harmadik az összetétel vizsgálata révén a választott polgárságot alkotó *egyének társadalmi helyzetét* vizsgálja. Az alábbiakban e szempontok szerint tagolva mutatom be röviden a pozsonyi választott polgárságot.

Pozsony esetében az első szempont alkalmazásának döntő akadálya, hogy a választott polgárság jegyzőkönyvei nem maradtak ránk a XIX. század első feléből, a testület állásfoglalásait tükröző iratok pedig feltehetően hiányosak. Alkalmas források hiányában lehetetlen választ adni olyan fontos kérdésekre, hogy mennyire volt politikai értelemben egységes vagy megosztott a testület, léteztek-e „frakciók”, kik voltak a leginkább befolyásos választott polgárok. Így a választott község ténykedésével kapcsolatban csupán esetlegesen kezünkbe került adatokra támaszkodva tehetünk megállapításokat. Tudjuk például, hogy a késő rendi korszakban a választott polgárság (egyébként a városban élő nemesség és a céhek képviselői mellett) évről évre delegált tagokat az adót kirovó testületbe, amely érdemi döntéseket hozott (pl. az adózók egyes csoportjainak kedvezményeket nyújtott), sőt az adózó háztartásokat végigjáró és az adókönyvet vezető személyek között is mindig találunk több választott polgárt.¹⁷ A választott község gyakran keveredett konfliktusba a tanáccsal, az 1840-es években egyebek között a tisztújítás szükségességé-

¹⁶ *Ballus*, 1823. 112. p.

¹⁷ Nevüket az adókönyvek bevezető részét képező, főként az adófclosztás szempontjait rögzítő rész (*Schema Contributionale*) tartalmazza. Több kötet szűrőpróbaszerű megvizsgálása alapján úgy tűnik, hogy a hivatalban lévő szószólón (*tribunus*, *Vormund*) és lakosként elődjén kívül az adókirovásban részt vevő választott polgárok személye évről évre változott. (AMIB 3.d., Daňové knihy)

vel kapcsolatban, a tanács által kötött különféle szerződések helyessége és a számadások valószerűsége kapcsán, továbbá amiatt, hogy nézetük szerint a tanács nem képviselte eléggé erőteljesen a város érdekeit példának okáért az országgyűlési szállások ügyében.¹⁸

Ami a tisztújítások gyakorlatát illeti, többnyire Pozsonyban is a máshol már megfigyelt szokások voltak érvényben. Az *electa communitas* itt is a tanács által javasolt három jelölt közül kellett, hogy válasszon, Pozsonyban azonban a tanács jelölési jogát a választott község korlátozta, amennyiben a magisztrátus a választott polgárok által előzetesen ajánlott hat jelölt közül volt köteles megnevezni három személyt.¹⁹ Ez azt sejteti, hogy (legalábbis formálisan) a választott polgárság jelentős befolyást gyakorolt a vezető posztok személyi összetételére. Egy másik pozsonyi sajátosság a felekezeti paritás szabálya, mely nem csupán a főtisztviselőkre volt érvényes (ha a polgármester és a városkapitány katolikus volt, akkor a bíró és a szószóló evangélikus, majd a soron következő restaurációkor a két felekezet által betöltött tisztségek megcserélődtek), hanem a tanácsnokok (6-6 katolikus és evangélikus) és a választott polgárok (50-50 fő a két felekezetből) arányaira is. De a szakhivatalok tisztségviselőinek (számvevők, adószedő) betöltésénél, sőt az írnokok kinevezésénél is előzetes szűrő feltétel volt a felekezeti hovatartozás.²⁰ A két nagy felekezet arányának fenntartása a vezető tisztségekben 1697 óta fennálló norma,²¹ ami annak idején az ellenreformáció érdekeit szolgálta, korszakunkban azonban az evangélikusoknak kedvezett, ugyanis a városi lakosságban a különböző források szerint a katolikusok aránya közel 80, az evangélikusoké mintegy 20 százalékot tett ki.²²

A tisztújításról szóló dokumentumok egy része nem csupán a megválasztott, hanem a választásban alulmaradt jelöltek nevét is tartalmazza.²³ Az ilyen esetek vizsgálata azt mutatja, hogy a megüresedett választott polgári helyekre olykor egy-

18 Pozsony sérelmezte a reformkori diéták idején, hogy a városnak ingyen kellett szállást nyújtania a követeknek és kíséretüknek, ami az ekkorra már fontos bevételi forrást jelentő házbérijövedelmet jelentősen csökkentette és kiszámíthatatlanná tette. AMB, Acta Electae Communitatis, 699. lad. Fasc. DD. 4.

19 Sas, 1973. 122. p.

20 1810-ben például a négy írnoki állás közül egyet nem tudott betölteni a tanács, mivel a szabályok értelmében evangélikus jelöltet kellene kineveznie, ám senki sem jelentkezett a tisztségre. AMB 2.a. 76. 1810/225-229. (febr. 1, 30. p.).

21 Ballus, 1823. 110. p.

22 A csak közvetetten és véletlenszerűen ránk maradt források közül csupán egyet kiemelve: 1830-ban a (nemcséket és papokat is magában foglaló, ugyanakkor a szabad királyi várost a szomszédos Váralja mezőváros nélkül számító) lélekszámra 29.674 főt regisztrált, akik közül 23.237 fő volt katolikus, 6150 fő evangélikus. Fényes, 1843. 442. p.

máshoz kapcsolódó mesterségek folytatóit jelölték (1810-ben pl. az egyik helyre egy-egy tímár-, szücs- és mészáros mestert, egy másikra két lakatos- és egy kovács mestert, egy harmadikra pedig három kereskedőt). Ennek alapján elképzelhető, hogy ezekben az esetekben — korporációs logikát követve — végső soron céhek vagy ezek csoportjai jelöltek személyeket azokra a helyekre, melyeket korábban saját céhtársaik töltöttek be; ez azonban viszonylag ritkán fordult elő.

Az is megfigyelhető, hogy az egy szavazási körben egyszer már alulmaradt jelölteket ugyanazon tisztújítás során újra jelölték. 1810-ben Kieszling Mátyás kereskedőt előbb nem választották meg (az esztergomi érsek Pozsonyban élő tisztartója kapott nála több szavazatot), egy újabb szavazáskor viszont megkapta a szavazattöbbséget. Mindkét szavazási fordulóban vetélytársa volt Pachel Pál cserepezőmester, akit azonban harmadszor is jelöltek, és ekkor jutott be a választott polgárok testületébe. Pachel az utóbbi szavazási fordulóban két olyan jelölnél kapott több szavazatot, akik egyszer már szintén alulmaradtak valamelyik korábbi szavazás során. Ez az eljárás arra enged következtetni, hogy már a jelölés szintjén olyan akarat érvényesült, amely bizonyos személyeket minden áron a választott polgárok közé akart juttatni, újabb és újabb esélyeket adva a kevés szavazatot kapottaknak. Azok közül pedig, akik 1810-es tisztújításkor nem lettek a választott község tagjai (ekkor tíz katolikus és két evangélikus választott polgárt kellett pótolni), többen néhány évvel később kerültek be a választott polgárság soraiba. Így az 1810-ben a szavazások során alulmaradt négy evangélikus jelölt közül rövidesen mindegyik tagja lett a választott polgárságnak — ketten 1815-ben, ketten pedig 1818-ban. Az is megállapítható tehát, hogy az első adandó alkalommal ezeket a személyeket választották meg erre a posztra, kivételt csak két polgár-nemes személlyel tettek: az egykori lelkész-esperes fiával, Dobay János patikussal és Habermayer Mátyás nagykereskedővel, aki királyi privilégium birtokában bányatermékekkel kereskedett; továbbá egy posztókereskedővel (1812-ben).²⁴ Összességében úgy tűnik, hogy a polgári közösségben létezett egy tekintély szerinti rangsor, mely a korábbi tisztújításokkor sikertelenül szerepelt jelölteket helyezte előtérbe a következő res-

23 Ezek közül a választott polgárok közé jelöltek nevét tartalmazza az 1798., az 1810., az 1812., az 1815. és az 1839. évi; az előbbiek a három jelölt nevét közlik, az utóbbi tisztújítási jegyzőkönyv viszont mind a hatét.

24 AMB 2.a. 76. 1124. (1810. ápr. 23., 261. p.) Habermayer esetében nem csupán személyes rangja magyarázhatja, hogy „megelőzhette” négy hitsoros jelölttársát a választott polgárrá válásban, hanem az is, hogy az 1812-es tisztújítás előtt néhány hónappal hunyt el két választott polgár rokona: Habermayer Gottfried kereskedő (aki Habermayer Mátyás apósa is volt!) és saját bátyja, Habermayer János Dániel patikus. Megválasztása tehát a tisztség „megörökléséért” is értelmezhető.

taurációk alkalmával. A további kutatások nyomán az is kiderülhet, hogy ez a gyakorlat csupán a zártabb protestáns közösség sajátossága vagy a katolikusokra is érvényes volt.²⁵

Ha a választott polgárság tagjait mint hasonló társadalmi helyzetű egyének csoportját vizsgáljuk, akkor érdemes abból kiindulnunk, hogy ők alkották a források alapján egyébként nehezen körülhatárolható „patriciusok” legtekintélyesebb részét. Összetételük, belső arányaik vizsgálata megmutathatja, hogy a polgárság (ill. a teljes városi lakosság) mely csoportjainak — milyen származási, foglalkozási adottsággal rendelkező tagjainak — volt elsősorban esélyük arra, hogy a választott polgárok közé kerülhessenek.

A polgári foglalkozás — pontosabban a polgárfelvételi jogcímként közölt megélhetési mód — szerinti megoszlást figyelembe véve szembevetendő különbség mutatkozik a katolikus és az evangélikus választott polgárok között. Míg a hagyományosan polgárinak minősülő (textillel, fűszerrel, fémmel folytatott) kereskedés, csakúgy mint az élőállattal vagy terménnyel nagyban űzött kereskedés, továbbá a könyvárusítás gyakran vezetett a választó polgárrá választáshoz mindkét felekezetben, addig a kézműves mesterségek egy része eltérő mértékben fordult elő a választott község két csoportjában. A nyersbőr feldolgozásán alapuló specializált iparágak protestáns mesterei — a tímárok és a szűcsök, akik közül többen olykor szőrmekereskedőként tűnnek fel a forrásokban — közül a XIX. század első felében heten lettek választott polgárok, hatan pedig még az előző században kerültek be a testületbe és még 1800 után is éltek. Ez az adat részint azért különös, mert 1802–1849 között csupán 14 protestáns tímárt és szűcsöt regisztráltak polgárként, részint azért, mert ugyanekkor csupán három katolikus tímárból lett választott polgár (szűcs egy sem). Hasonló aránytalanságot láthatunk egyes, az élelmezés szempontjából fontos iparágaknál, így a pékeknél (7, ill. 8 az 1800 után, ill. a XVIII. század végén a testületbe bekerült evangélikus választott polgárok száma), míg ezalatt egyetlen katolikus pék sem lett választott polgár; ill. a mészárosoknál, mely foglalkozás különösen a XVIII. század végéig adott sok evangélikus választott polgárt a városnak. Az idegenforgalomból és a magas igényű keresletből hasznot húzó foglalkozások is eltérő mértékben vezették a polgárokat a választott községbe. Az evangélikusoknál a választott polgárrá lett fogadósok száma figyelemre méltó (1800 után 4 fő, noha csupán 12-en éltek fogadó fenntartásából), addig a katolikus választott polgárok között négy kávéház-tulajdonost és két cukrászt találunk.

25 Az 1810-es tisztújításon a választott polgári rang elnyeréséről lemaradt katolikus jelöltek közül is többen a választott község tagjai lettek a későbbi években, a szavazás során alulmaradt jelöltek *többségből* azonban soha nem lett választott polgár.

Mindkét felekezetenél magas viszont a kereskedők, és alacsony a nagy létszámú, specializálatlan ruhaipari céhek részvételi aránya. Csak 4, ill. 6 fő képviselte az evangélikus, ill. a katolikus szabókat, vargákat és csizmadiákat, noha a XIX. század első felében 433 polgárt vettek fel ilyen megélhetésre hivatkozva. Még csekélyebb a fél évszázad során polgárként regisztrált 480, zömmel evangélikus szőlőműves képvisellete, mivel elsőként 1839-ben került be egy-egy protestáns és katolikus választott polgár a „nagytanácsba”, láthatóan a tisztújítást levezénylő királyi biztos nyomására. Az 1825–1827-es országgyűlésen kiküldött „publica-politico deputatio” által 1831-ben kidolgozott városi törvénytervezet idevágó javaslata nagyon is érintette tehát Pozsonyt, mely a fennálló helyzetet megváltoztatandó kimondta, hogy „a polgárok józanabb része [...] a választott község [...] az összes polgárok gyülekezetét képviseli”, és hogy összetételét tekintve „a polgárok valamennyi osztályából ... arányosan” álljon.²⁶

A választott polgárrá válás esélyét a polgári foglalkozáson túl az is befolyásolhatta, hogy a jelölt helyi származású vagy bevándorló volt-e. Az evangélikus vallású választott polgárok származáshelyének vizsgálata azt bizonyítja, hogy a Pozsonyban születettek száma meghaladta a bevándorlókéét, bár a XIX. század első felében a városba betelepülőknél folyamatosan jelentős esélyük volt a választott községbe való bekerülésre. Az 1800–1820 között megválasztottak közül mindössze 40%, az 1820 után a testületbe kerültek közül csak 47% született Pozsonyban. A kibocsátó származáshelyek között kiemelkedő jelentőségűek a környékbéli városok: Sopron (1800–1848 között tíz fő) és Győr a Dunántúlon, valamint a közeli Mór és Bazin, azonban a Felvidék keleti végéből és az erdélyi Szászföldről (Brassóból), csakúgy, mint a Német Birodalom távoli területeiről (Baden, Hannover), vagy éppen a legközelebb eső térségeiből (Szászországból, ill. a napóleoni háborúk időszakában a katolikus Bajorországhoz csatolt evangélikus Bayreuth fejedelemségből és Nürnberg városból) érkezett bevándorlóknak is sikerült a választott polgárok közé jutniuk.

Az alábbi adattár tartalmazza a választott polgárok házassági adatait is. Ezekből első látásra is kitűnik, hogy Pozsony (evangélikus) választott polgárai belterjes családi kapcsolatok hálójában éltek, ahol a vő gyakran szinte „megörökölte” az após helyét a választott községben. A sűrű szövetű családi hálózat mellett a jelek szerint a keresztszülői kapcsolat is szerepet játszhatott abban, hogy kikből lett választott polgár. Zetter Gottlieb, az *electa communitas* kevés vargamester tagjainak egyike pl. aligha foglalkozásának vagy származásának köszönhetette, hogy választott polgár lett (apja pozsonyi szőlőműves volt), hanem talán kapcsolatainak, amit

26 Cszimadia, 1979. 161. p.

jelez, hogy a tekintélyes Geletneky család egyik tagja volt a keresztaja, mely család több (szűcs, ill. nagykereskedő) tagja is választott polgár lett a korszakban, egyiküket pedig városi tanácsnoknak is megválasztották.

A közölt adatok megerősítik azt a következtetést, hogy a pozsonyi választott polgárság erősen exkluzív összetételű testület volt, az is világos azonban, hogy az idegen származás nem volt kizáró ok. A függelékben közzétett életrajzi adatokat más típusú forrásokkal összevetve a további kutatás azt is tisztázhatja, hogy a választott polgárok névsora mennyire esett egybe a város legnagyobb adózók listájával, valamint hogy a városon belüli informális rang fokmérőjének tekinthető (keresztszülői, házassági és végrendelkezési tanúi) szerepek vonatkozásában mennyire sajátos a választott polgárok jelentősége. Az is megválaszolendő kérdés, hogy a protestánsokétól több szempontból különböző katolikus rendi polgárság csúcsán lévő választott polgárság sajátosságai mennyiben tértek el az evangélikusokétól, és ehhez kapcsolódva az is vizsgálható, hogy a két felekezet patrícius polgársága mennyire tartott kapcsolatot egymással.

Adattár

Az adattár közlésének elveiről

A választott polgárok névjegyzékét három forráscsoport felhasználásával állítottam össze:

1. A nyilvánosságnak szánt városi nyomtatványok. Ezek közé tartoznak a Pozsonyban megjelent kalendáriumok, melyek címtári részükben közlik a választott polgárok névsorát, valamint (az 1840-ben kiadottak) felekezeti hovatartozásukat és megválasztásuk évét is.²⁷ Ide sorolható egy, az 1839-es tisztújítás alkalmából készített nyomtatott lap is, mely az akkor „hivatalban lévő” és az 1839-es restaurációkor kiegészített választott polgárság tagjainak nevét tartalmazza.²⁸
2. A tisztújítások hivatalos dokumentumai, részben a városi tanács jegyzőkönyveiben, részben a Helytartótanácsnak kötelezően felküldött jelentésekben.²⁹

27 PAK 1812, PW 1840.

28 „Der äusserer Stadtrath der königlichen Freistadt Pressburg, nach der vom 11. bis 16. November 1839 abgehaltenen Restauration”. AMB Actae Electae Communitatis, 710. lad.

29 AMB 2.a. Protocolla Magistratualia (1787–1839). 1789-ből nem maradt fenn a jegyzőkönyv; MOL C.49. Archivum Locumtenentiale, Departamentum Civitatense (Helytartótanácsi levéltár, Városi osztály).

3. Az egyházi anyakönyvek. Ezek közül a német evangélikus egyház házassági és halálozási anyakönyveit néztem át szisztematikusan az 1783–1849 közti években, a korábbi születési anyakönyvekben pedig igyekeztem a választott polgárokat visszakeresni.³⁰ A katolikus matrikulák esetében ez a feladat még elvégzésre vár.

Az adatbázisban a *személyek keresztnévét* „magyarított” formában közlöm. Jóllehet, ez a megoldás nem felel meg a kortársak által egyöntetűen többségében németesként jellemzett pozsonyi polgári közösség etnikai identitásának; sem annak, hogy a források közül a városi hatóságokhoz kötődők 1844-ig német nyelvűek, egyházi anyakönyveiket pedig a katolikusok latinul, az evangélikusok németül vezették; annak sem, hogy a pozsonyi evangélikusok két egyházközségi anyakönyve közül a németeké nagyságrendekkel több keresztelést, házasságot és temetést rögzített, mint az ún. „magyar-szláv egyházé”. Ám a korszakra vonatkozó frissebb szakirodalomban ez a gyakorlat terjedt el: Bácskai Vera éppen úgy magyar formában írja a pesti kereskedők keresztnéveit, mint szlovákosítva Eugen Forbat a pozsonyiakét (*Bácskai* 1989, *Forbat*, 1959), és a nevek „visszanémetesítése” is bárki által könnyen elvégezhető feladat. Egyébként jellemzően a forrás nyelve határozza meg az írásmódot, így ugyanazon személy neve más formában szerepel pl. a latin nyelven vezetett iskolai anyakönyvekben, mint a polgárkönyvben (Franz – Franciscus, Gottlieb – Theophil stb.). A forrásokban változó formákban írt *vezetéknevek* (pl. Köttritsch, Kettritsch, Kedrits) esetében a legnémetesebbnek tűnő írásmódot alkalmaztam.

A *születési éveket* a házasságkor, ill. a halálozáskor közölt életkorból számoltam vissza. Ez a módszer bizonytalanná teszi az adat pontosságát, ezért kontrollként az összes Pozsonyban született személyt visszakerestem, és megállapítottam, hogy egyetlen nagyobb (4 éves) „tévedéstől” eltekintve minden esetben legfeljebb egy évet torzít az általam követett módszer. A nem ellenőrzött eseteket jelzem. *Születési helynek* a polgárnyilvántartásban megadott helységet tekintettem, ill. ennek hiányában a házassági anyakönyvben az apa illetőségeként közölt adatot (ezért az apáknál nem ismétlem meg ezt).

Az eddigi kutatási tapasztalat azt mutatja, hogy az önálló egzisztencia megalapításához kapcsolódó három esemény — az *első házasságkötés*, a *polgári cím megszerzése* és (a kereskedők esetében) a *kereskedői testületbe való felvétel* (a kézművesek esetében a céhhez történő csatlakozásra nincs adatom) — jellemzően egybeesik, és csak ritkán fordul elő a 2–3 évnél nagyobb eltérés, többnyire csupán

³⁰ A pozsonyi egyházi anyakönyvek 1828-ig mikrofilm-másolatban megtalálhatók a MOL-ban, az azutáni időszak anyakönyveit a Pozsonyi Városi Levéltárban (Archív Mesta Bratislavy) kutathatóak.

néhány hét vagy hónap telik el a házasság és a polgárfelvétel között (Tóth, 2003). Mivel a polgárság adatait tartalmazó adattár hiányos (az 1785–1802 közti polgárfelvételről csak véletlenszerűen kerültek be adatok), ezek jótékonyan egészíthetik ki egymást. A polgárfelvétel adatai a polgárkönyvekből és a Helytartótanácsnak évente felterjesztett névsorokból összeállított adatbázisból származnak, a kereskedői testületi belépés évét Forbat említett könyvének mellékletéből ismerjük.

A státusz esetében feltüntettem a *polgári foglalkozást* és az esetleges (városi vagy egyházközségi) *választott tisztségeket*. A korabeli Pozsonyban — Pesttől eltérően (Tóth, 1996) — ugyanis még a XIX. század első felében is jellemző volt, hogy bizonyos tisztségekre, pl. pénztári szakhivatalokba, sőt olykor tanácsnoki állásra is polgári foglalkozású jelöltet (és nem jogvégzeteket, ill. ügyvédek) választottak. Azt is közlöm, ha — feltehetően a törzsöröklési rendnek megfelelően — egy-egy választott polgár élete alkonyán visszavonult, átadva helyét valamelyik fiának; az ilyen esetekben a halálozáskor „gazdának” (*bürgerlicher Wirtschaftsmann*) minősíti az elhunyt választott polgárt a halálozási anyakönyv.

A *választott polgárrá válás esztendejét* tiszttűjtési források (a városi tanács jegyzőkönyvei, ill. a Helytartótanácsnak felküldött jelentések), és az említett 1839-es nyomtatott forrás adatai alapján közlöm. Mivel ez az adat kiemelkedő jelentőségű az adatbázis szempontjából, az 1787 előtti években is igyekszem közelítő értéket megadni (más forrásokban előforduló említés — pl. keresztapaság vagy házassági tanúzás — alapján).

Az apára, feleség(ek)re és más rokonokra vonatkozó adatok az anyakönyvekből származnak. A gyermekek, leszármazottak száma nem teljes; az adattár döntően az 1848 előtt Pozsonyban házasodott vagy ott önálló egzisztenciát alapított fiúk és vők nevét tartalmazza. A keresztapák személyét azokban az esetekben adom meg, ha az illető választott polgár. A választott polgári tisztséget viselők nevét kurzíválással emelem ki.

Rövidítések az adattárban:

sz. = születés

polg.= polgár

VPG = választott polgár

mh. = meghalt

ház. = házasodás

k. = körül

A pozsonyi evangélikus választott polgárok (1800–1849)**Albrecht Károly**

sz. 1748, Pozsony; orvos, VPG 1798-; szószóló- (1806), majd tanácsnok-jelölt (1815); mh. 1820.

apja: Pál, polg. szőlőműves

ház.: 1788. Schilberger Rozina, *Kochmeister András VPG patikus* özvegye

Albrecht János Mihály

sz. 1787., Pozsony; szőlőműves; polg. 1811-, VPG 1839-; mh. 1847 után

apja: János Kristóf, polg. szőlőműves; nagybátyja *A. Károly orvos, VPG*

ház.: 1810. Macher Mária Erzsébet, polg. szőlőműves lánya

1812. Bendl Teréz, polg. szőlőműves lánya

1841. Blaser Magdolna, polg. szőlőműves lánya, Lunzer Pál György polg. szőlőműves özvegye

keresztapa: *Lang János Mihály, VPG, mézeskalácsos*

fiai: Pál és Kristóf, mindketten polg. szőlőművesek

Andrä Márton

sz. 1746 k., Fürth (Nürnberg mellett); órás (eleinte Pozsony-Váralján); polg. 1785-, VPG 1798-; mh. 1809.

apja: János Péter, polg. kereskedő

ház.: 1778. Übigan Mária Erzsébet, győri polg. sárgarézműves lánya

fiai: János György polg. órás, Keresztély polg. kereskedő, *Mihály VPG kereskedő*

Andrä Mihály

sz. 1787., Pozsony; kereskedő 1820-, polg. 1821-, VPG 1830-; mh. 1847 után

apja: Márton, VPG, órás

ház.: 1828. Holdhauser Jozefin, bécsi katolikus polgár lánya

keresztapa: Hummel Mihály polg. kereskedő, akit *Tirtsch Mihály VPG* helyettesít

Bach Gottlieb Ferdinánd

sz. 1752, Pozsony; pék, polg. 1775-, VPG 1798-; mh. 1820.

apja: János Gottlieb, polg. pék

ház.: 1775. Kreis Mária Zsófia, polg. molnár lánya

1784. Fischer Mária Zsuzsanna, *F. János Gottlieb polg. (leendő VPG) szappanfőző* lánya

Bach János György

sz. 1750, Pozsony; pék, polg. 1774-, VPG 1793-; mh. 1832.

apja: Pál, polg. pék

ház.: 1774. jún. Schmidt Ganz Mária Zsuzsanna, polg. pék lánya

Ballus Pál

sz. 1783, Modor; borkereskedő, nemes, polgár 1820-, VPG 1824-, szószóló 1827–1830, tanácsnok 1839-, mh. 1848.

apja: János György, modori nemes; feltehetően rokona B. Imre, aki 1767-ben Pozsonyban kötött házasságakor a temesvári (ortodox) püspök titkára volt, és Pozsonyban halt meg 1789-ben

ház.: 1814. Albrecht Karolina, *A. Károly VPG orvos* lánya

1823. Sockl Zsuzsanna Katalin, polg. szappanfőző lánya

veje: Biermann Keresztély Frigyes (elbogeni, Cseho., de pozsonyi születésű) körorvos

Baumann Keresztély

sz. 1775 k., Panzenweilen, Német Bir.; pék, majd (1840 előtt) borkereskedő, gazda; polg. 1806-, VPG 1827-, mh. 1847 után

apja: n.a.

ház.: Heis Anna (katolikus!)

1831. Szeletzky Eleonóra, szentgyörgyi (nemes) tanácsnok lánya

Berlin András

sz. 1782., Pozsony; lakatos, polg. 1811-, VPG 1839-, mh. 1844 után

apja: János András, polg. lakatos

ház.: 1812. Waldeis Éva Rozina, polg. szappanfőző lánya

keresztapa: Kötttritsch J. András, posztónyíró, *leendő VPG*

veje: Pfeiffenberger Vilmos polg. órás

Biermann János Gottlieb

sz. 1755., Pozsony; pék, polg. 1777-, VPG 1793-; mh. 1816.

apja: Sámuel, polg. pék

ház.: 1778. Rackwitz Mária Zsuzsanna, polg. asztalos lánya

Biermann Gottlieb Keresztély

sz. 1761., Pozsony; pék, polg. 1783-, VPG 1821-; mh. 1835.

apja: János Mihály, polg. pék

ház.: 1784. Artbauer Mária Erzsébet, polg. pék lánya

keresztapa: *Kremer János Kristóf, VPG, fogadás*

fiai: János kereskedő, Károly és Frigyes pékek

Biermann Károly Keresztély

sz. 1788, Pozsony; pék, polg. 1814-, VPG 1839-; mh. 1846.

apja: János Károly, polg. pék; nagybátyja B. Károly Sámuel pozsonyi lelkész (1815–29)

ház.: 1815. Pauer Jakobina Karolina, polg. parókás lánya

veje: Regen János Frigyes molnár

Birnstingel János György

sz. 1754 k., Ruszt; nürnbergi áru kereskedő 1784- (eleinte a Váralján), majd nagykereskedő, polg. 1784-, VPG 1789-; mh. 1831.

apja: Pál, polgár

ház.: 1775. Rudolph Mária Margit, váraljai polg. kereskedő lánya

fiai: Sámuel Mihály és Mátyás Kristóf pozsonyi kereskedők, János György pozsonyi, majd pesti kereskedő, Károly katonatiszt, vói: Raitsch Sámuel pesti VPG kereskedő, Freyburg Károly pesti kereskedő, Zeny József és Márkus János pozsonyi kereskedők

Blaskovics (vagy Blasko) János

sz. 1786 k., Bazin; a plankenbergi (Alsó-Ausztria) jótékonyági intézet vezetője, nemes szárm., polg. 1832-, VPG 1839-

rokona: B. András pozsonyi dohánykészítő, aki B. Sámuel bazini gombkészítő fia

ház.: Kalchberg Katalin (katolikus)

veje: Ullinger Fridolin bécsi kereskedő

Boor Ábrahám

sz. 1757 k., Brassó; pék, polg. 1783-, VPG 1808-; mh. 1834.

apja: János Ábrahám polg. pék; fivére, Izsák Sopronban VPG kelmefestő (Házi 1982. 149.)

ház.: 1784. Biermann M. Erzsébet, polg. pék lánya

veje: Gotthardt Károly polg. dohányárú (Moson megyei ev. lelkész fia)

Czeller András

sz. 1760 k., Kőszeg; mészáros, VPG 1818-; mh. 1844.

apja: János polg. mészáros

ház.: 1792. Schmidt Zsuzsanna Krisztina, *VPG mészáros* lánya

1811. Lunzer Rozina, *VPG pék* lánya

fiai: János Kristóf molnár, András mészáros, Sámuel városi tisztviselő, Ferdinánd szappanfőző, Károly fogadós; vői: Hacker Gottfried Károly pék, Levis János báb-sütő, Regen J. György és Stiegler Ehrenreich mészárosok, Beer András haszonbér-lő, Martiny Ágost pesti dohánykereskedő

Czerva Dániel

sz. 1759 k., Késmárk; rőföskereskedő, test. tag 1786-, polg. 1783-, VPG 1801-; mh. 1830.

apja: Dániel, lelkész, nemes

ház.: 1784. Kuneth Zsuzsanna Karolina, *VPG kereskedő* lánya

fia: Dániel pozsonyi ügyvéd; vői: Tirtsch János Gottlieb kereskedő, Albrecht József ügyvéd, Ferenczy Károly ügyvéd, majd városi tanácsnok, Haas Tóbiás bazini patikus, Haas Mátyás győri terménykereskedő, Marschner Ágost pozsonyi zene-szerző

Diem Gottlieb

sz. 1787 k., Sopron; tímár, polg. 1815-, VPG 1827-; mh. 1846.

apja: György, polg. kádár

ház.: 1815. Gasale Krisztina, szőlőműves lánya

vő: Braun János polg. marhakereskedő

Dobay János, kisdobai

sz. 1777, Pozsony; polg. patikus, VPG 1812-; mh. 1850.

apja: György Sámuel, pozsonyi lelkész, nemes; fivére katonatiszt

ház.: 1803. Glatt Mária Karolina, *VPG kereskedő* lánya

keresztapa: Torkos András Kristóf, nemes, több uradalom tisztviselője (köztük az óvári uradalom ügyésze)

fiai: Imre pozsonyi patikus, Gyula kémikus és patikus; vői: Engel Sándor Szepes megyei táblabíró és tisztviselő, Grötschel Sámuel komáromi patikus, Pallehner János István pozsonyi vaskereskedő

Drechsler Dániel

sz. 1750, Pozsony; szappanfőző, polg. 1778-, VPG 1803-; mh. 1822.

apja: Pál Márton polg. posztónyíró

ház.: 1778. Fischer Mária Krisztina, polg. szappanfőző lánya

1782. Waldeis Mária Magdolna, VPG lánya

fia: Dániel polg. szappanfőző; veje: Kötrittsich Gottfried polg. posztónyíró

Ernst Gottfried

sz. 1744 k., Sopron; asztalos, polg. 1778-, VPG 1808-; mh. 1824.

apja: János polg. kereskedő

ház.: 1778. Schwalb Mária Erzsébet, polg. posztókészítő lánya

vői: Haars András és Goosch Frigyes asztalosok, Schopf Károly molnár

Farkas István

sz. 1754 k., Rozsnyó; szücs, polg. 1780-, VPG 1821-; mh. 1831.

apja: István polg. szücs

ház.: 1780. Bonay Mária Erzsébet, polg. szücs lánya

vő: raszovinyai Nuszty János (nemes)

Fechtner György Frigyes

sz. 1730 k., Sopron; házassága idején Nagyszebenben gróf Batthyány József számvevője; VPG, városi adószedő (1790 k.), szószóló- (1801), majd tanácsnok-jelölt (1803, 1806); mh. 1816.

apja: János Ferdinánd soproni polgár

ház.: 1759. Amry Mária Rozina, VPG kereskedő lánya

Fiedler Mihály

sz. 1780 k., Selmecebánya; patikus (előbb Szentgyörgyben); polg. 1816-, VPG 1818-; mh. 1846.

apja: Gottfried bányapolgár

ház.: 1812. Habermayer Rozina, *pozsonyi nemes patikus*, VPG lánya

vői: Habermayer Károly bécsi nemes kereskedő, Lasgallner Ágost kassai kereskedő

Fischer János

sz. ?, Szerdahely (Csallóköz); pék, VPG 1821-; mh.?

apja: Gergely polg. pék

ház.: 1779. Mária Magdolna, Renner János Mihály polg. pék özvegye

Fischer Mihály

sz. 1774, Pozsony; pék, polg. 1803-, VPG 1827-; mh. 1831.

apja: *János Gottlieb szappanfőző, VPG*

ház.: 1803. Bach Mária Zsuzsanna, *Bach János György VPG pék* lánya, *Hoffmann János György VPG pék* özvegye

apjának sógorai: *Drechsler Dániel szappanfőző, Bach Gottlieb Ferdinánd és Lunzer Jakab Sámuel pékek (mind VPG)*

Forster János Kristóf

sz. 1743, Pozsony; mészáros és fogadós (Arany Szarvas), VPG 1795 előtt; mh. 1811. febr.

apja: István, mészáros

ház.: 1769. Kremer Zsuzsanna Erzsébet, *K. János Kristóf VPG, fogadós és mészáros* lánya

1773. Renner Anna Katalin, polg. pék lánya

fia: János Kristóf fogadós, vői: Kassberger Dávid parókakészítő, Günther János György marhakereskedő, *Kraft Pál VPG szappanfőző*

Freyburg Keresztély Fülöp

sz. 1740 k., Koburg; házasságakor egy bécsi kereskedőcég társigazgatója, Pozsonyban nagykereskedő, a keresk. testület tagja 1778-, polg. 1779-, VPG 1795-; mh. 1807.

apja: János Gottlieb, orvos, nemes

ház.: 1775. Pauer Anna Katalin, *VPG marhakereskedő* lánya

fia: Károly pesti rőföskereskedő, vői: Böhm János Temes megyei földbirtokos, Braunmüller Lajos és Dobay Dániel katonatisztek

Friedrich János Mihály

sz. 1750 k., Schweinfurt (Würzburgi püspökség); öntöntő, polg. 1773-, VPG 1801-; mh. 1812–1815 között

apja: János Márton fogadós

ház.: 1773. Teuber Éva Zsuzsanna, Döring Gottfried polg. öntöntő özvegye

1780. Biermann Mária Magdolna, polg. pék lánya

fiái: Mihály városi tisztviselő, Gottlieb és Károly polg. öntöntők

Fröhlich Zsigmond

sz. 1786 k., Szepesolaszi; kereskedő, testületi tag és polg. 1828-, VPG 1839-további adatai ismeretlenek, valószínűleg rokona a szintén szepesolaszi születésű Fröhlich János Sámuel pesti nagykereskedőnek (Bácskai 1989. 67.)

Geletnekgy György Frigyes

sz. 1721 k., Pozsony; szűcs, VPG (1772 előttől), evang. egyházközpontnok, városi kamarás, szószóló (1787–1789), tanácsnok (1793-); mh. 1803.

apja: Márton szűcs

ház.: 1767. Forster Mária Zsuzsanna, List Dániel polg. szűcs özvegye

1786. Mader Anna Erzsébet, polg. kereskedő lánya

Geletnekgy Károly

sz. 1767, Pozsony; nagykereskedő (Haber Mayer Mátyás társa), testületi tag 1795-, VPG 1808; mh. 1828.

apja: Márton Gottlieb szűcs; nagybátyja *György Frigyes szűcs, VPG*

keresztapa: *Küneth Mátyás Kristóf VPG kereskedő*

Gratzer János Ádám

sz. 1739 k., Sopron; pék; mh. 1801.

apja: Mátyás polg. esztergályos

ház.: 1767. Bäumlér Katalin, polg. pék lánya

1771. Renner Anna Szabina, polg. pék lánya

fiai: György Kristóf pék; vői: Kötritsch Mihály posztónyíró, Neuberger Kristóf pék, Forberger János bécsi kocsigyártó

Groszschmidt Keresztély Tamás

sz. 1746 k., Modor; épületfakereskedő, polg. 1772-, VPG 1789 k.-; mh. 1801.

apja: Tamás, modori „lakos” (incola)

ház.: 1772. Greplener Anna Dorottya, Schneemayer János polg. épületfak. özvegye

(?) Haber Mayer Erzsébet

vői: Pauer András vaskereskedő, Zechmeister János Ádám pesti vaskereskedő

Gruber Tóbiás

sz. 1773 k., Sopron; kádár, majd ezt (1828 körül) megszüntetve szeszfőző, VPG 1830-; mh. 1838. (mint „gazda”)

apja: Ábrahám polg. pék

ház.: 1797. Zinnagel Mária Szabina, Hirsch Henrik polg. kádár özvegye
1825. Tetzl Mária Krisztina, Unger Gábor polg. szőlőműves özvegye
fia: Lajos Tóbiás polg. tímár

Grünwald Vilmos Keresztély

sz. 1774 k., Emmendingen (Breisgau); fazekas, polg. 1802-, VPG 1818-; mh. 1832.
apja: János Mihály polg. fazekas
ház.: 1802. Weiner Krisztina Zsuzsanna, fazekas lánya
1810. Weiner Krisztina Katalin, az előbbi húga
1830. Schwanzer Zsuzsanna Erzsébet, polg. szőlőműves lánya, Schober János polg. selyemszalaggyártó özvegye
fia: Keresztély Mátyás polg. fazekas

Habermann Miklós

sz. 1782 k., Sasstal? (frank kerület); pék, polg. 1810-, VPG 1839-; mh. 1847 után
apja: Miklós molnár
ház.: 1810. Sauber Zsuzsanna, pék lánya
1825. Gottfried Anna Mária, kötéلكészítő lánya, Loos János kocsmáros özvegye
1841. Haars Karolina Zsuzsanna, asztalos lánya
1847. Katalin, Arnold Boldizsár gazda özvegye
fia nincs, de Pozsonyban él és házasodik (az 1840-es években) H. Ernő és Henrik testvérpár, polg. pékek

Habermayer Gottfried

sz. 1729 k., Győr; vas-, majd nagykereskedő, testületi tag 1758-, VPG (1764 előttől), városi kamarás, szószóló-jelölt (1787); mh. 1812.
apja: Gottfried marhakereskedő, nemes
ház.: 1762. Teutsch Mária Erzsébet, *T. Tamás VPG vaskereskedő* lánya
fiai: Ferenc kereskedő, Ferdinánd katonatiszt; vői: Lehner József ügyvéd, Tekusch Mihály líceumi tanár, *Habermayer Mátyás VPG nagykereskedő*

Habermayer János Dániel

sz. 1764 k., Győr; patikus, VPG 1801-; mh. 1812.
apja: János kereskedő (quaestor), nemes
ház.: 1789. Jung Katalin Zsófia, *J. János György VPG kereskedő* lánya
fia: Károly kereskedő; veje *Fiedler Mihály patikus, VPG*

Habermayer Mátyás

sz. 1764 k., Győr; nagykereskedő, a bányatermékek privilegizált faktora, az osztrák tűzkárbiztosító társaság ügynöke; testületi tag 1795-, VPG 1812-; mh. 1844.

apja: János kereskedő (quaestor), nemes

ház.: 1795. Zechmeister Mária Erzsébet, *Z. János Ádám VPG, vaskereskedő, királyi faktor* lánya

1798. Habermayer Rozina, *H. Gottfried VPG kereskedő* lánya

fia: Rudolf polg. kereskedő

Hackenberger Keresztély

sz. 1785 k., Pozsony; tímár, bórkereskedő, polg. 1818-, VPG 1827-; mh. 1847.

apja: Mátyás polg. kordoványos

ház.: Emres Teréz

fiai: Vilmos polg. tímár, Károly Frigyes polg. kereskedő; veje Sandtner András bazini polgár és Sandtner Károly bazini polg. kereskedő

Hacker János András

sz. 1774 k., Thurnau (Bayreuth körzet); pék, VPG 1830-; mh. 1839.

apja: János András polg. pék

ház.: 1801. Pauer Katalin Zsófia, polg. fogadós lánya, előbb Biermann Károly, majd Schopf Gottlieb özvegye (mindketten polg. pékek)

fiai: Gottfried Károly és János András, mindketten polg. pékek

Hamonn János Ulrik

sz. 1744 k., Neuritz (Bayreuth körzet); német szabó, polg. 1772-, VPG 1798-; mh. 1815.

apja: János haszonbérelő

ház.: 1772. Reichenberger Zsófia Hedvig, német szabó lánya

1795. Schopf Katalin, soproni polgár lánya

vői: Helm János Dániel szabó, Mindöl Dávid és Mihályi Mihály szücsök, Becker Dávid kesztyűkészítő, Biermann János Sámuel (mindannyian polgárok)

Henselmann Vilmos

sz. 1766 k., Bártfa; szücs, VPG 1815-; mh. 1843.

apja: Ephraim, polg. szücs

ház.: 1791. Kuntze Katalin, *K. János Gottfried VPG szücs, tanácsnok* lánya

fia: Gottlieb polg. szücs

Hentsch Keresztély

sz. 1757 k., Szepes-Szombathely (szepesi 16 város); nürnbergi áru kereskedő, ker. test. tagja 1788-, VPG 1803-; mh. 1838.

apja: János polg. szűcs

ház.: 1788. Übigan Zsuzsanna Katalin, győri polg. sárgarézműves lánya, Hummel Mihály pozsonyi polg. nürnbergi áru kereskedő özvegye

Hoffmann János György

sz. 1753, Pozsony; pék, polg. 1777-, VPG 1801-; mh. 1820.

apja: János György polg. feketepék

ház.: 1777. Rausch Mária Zsuzsanna, polg. patkolókovács lánya

keresztapa: *Frühwirth János György, VPG hajós*

fia: János György polg. pék

Hoppe János

sz. 1773 k., Győr; kefekötő, VPG 1824-; mh. 1835.

apja: János Frigyes polg. kefekötő; Sámuel öccse Pesten polg. kefekötő

ház.: 1798. Grüneberg Mária Erzsébet, polg. kefekötő lánya

veje: Schönhofer Sámuel nagyszombati kereskedő (pozsonyi VPG fia)

Junker János György

sz. 1765, Pozsony; kádár, VPG 1818-; mh. 1841.

apja: János Frigyes polg. kádár

ház.: 1794. Schranz Anna Mária, soproni polgár lánya

fiai: Ferdinánd kádár, Frigyes (a Váralján) pék; veje Zechmeister Frigyes molnár (mind polg.)

Jurenák János Ádám

sz. 1772 k., Széleskút (Pozsony vm.); gyümölcsker., majd tűzifa- és terménynagykereskedő is, testületi tag 1825- (!), polg. 1802-, VPG 1815-; mh. 1837.

ház.: Rupp Ludmilla

fiai: József gyógyszerész, Antal kereskedő, Károly fia orvosnak, Eduárd fia jogot tanul; feltehetően rokona Jurenák modori tanácsnok és J. Pál modori származású pesti kereskedő

Kämmerer János Gottlieb

sz. 1743 k., Bazin; vaskereskedő, testületi tag 1782-, polg. 1782-, VPG 1818-; mh. 1828.

ház.: Petz Zsófia

vői: Neubauer Pál pozsonyi és Basel Gottfried kassai kereskedő, Wiegand Károly Frigyes soproni könyvkereskedő (mind polg.)

Karasz János Gottlieb, id.

sz. 1751, Pozsony; szappanfőző, polg. 1776-, VPG 1801-; mh. 1818.

apja: *Mátyás Gottlieb, VPG szappanfőző*

ház.: 1779. Roth Magdolna, pozsonyi kereskedő lánya

fia: János Gottlieb, *VPG szappanfőző*; sógora *Raabe Dániel*, unokaöccse *Pauer Keresztély Gottlieb* (mindketten VPG kalapkészítők)

Karasz János Gottlieb, ifj.

sz. 1780, Pozsony; szappanfőző, a német evang. egyház gondnoka, VPG 1830-; mh. 1835.

apja: *János Gottlieb, VPG szappanfőző*

ház.: 1805. Kuntze Jozefa, *K. János Gottfried VPG szücs, majd tanácsnok* lánya

keresztapa: Windisch Károly Gottlieb kereskedő, tanácsnok és újságszerkesztő

vői: Gokesch Gottlieb brassói, Wagner József besztecerbányai kereskedők, Baneck István pozsonyi állatkereskedő, Turcsányi Lajos kőszegi (magyar) ev. lelkész

Kivay János Mihály

sz. 1740 k.; patkolókovács, VPG 1798-; mh. 1808.

ház.: 1780 el. Biermann Éva Zsuzsanna, polg. pék lánya

1803 k. Friedrich Mária Magdolna; *Friedrich Mihály VPG* nővére

Kochmeister György Kristóf

sz. 1734, Pozsony; patikus, VPG (1776 előtől) polg. 1768-; mh. 1801.

apja: János András patikus, városi tanácsnok, nemes

ház.: 1769. Wagenhüttner Rozina Katalin

fia: Pál városi tanácsnok

Koppa János György

sz. 1797, Pozsony; varga, polg. 1823-, VPG 1839-

apja: Mátyás polg. varga

ház.: 1827. Petutschny Krisztina Teréz, polg. szabó lánya

Köttritsch János András, id.

sz. 1750 k., Naumburg (Szászország); posztónyíró, polg. 1773-, VPG 1798-; mh. 1821.

apja: János András polg. posztónyíró

ház.: 1773. Drechsler Mária Magdolna, Gerstmayer Frigyes polg. posztónyíró özvegye

fiai: *János András*, János Mihály, Gottfried és János Dániel (mind polg. posztónyíró Pozsonyban), egyik unokája Nagyszombatban posztókereskedő

Köttritsch János András, ifj.

sz. 1776, Pozsony; posztónyíró és -kereskedő, VPG 1839-

apja: *János András VPG posztónyíró*

ház.: 1799. Tetzl Erzsébet, özvegy

1847. Handlinger Johanna, katolikus molnár lánya

keresztapa: *Nagy Mihály VPG kereskedő*

Kraft János Pál

sz. 1755, Pozsony; szappanfőző, polg. 1778-, VPG 1808-; mh. 1826.

apja: János Pál polg. mészáros

ház.: 1778. Holzleitner Mária Erzsébet, *Matolovich János VPG szappanfőző* özvegye

1813. Forster Zsuzsanna Erzsébet, *F. János Kristóf VPG mészáros* lánya, Günther János György marhakereskedő (*G. Vitus VPG fogadás* fia) özvegye
keresztapa: *Mohl József VPG mészáros*

Kroyherr János Sámuel

sz. 1775 k., Sopron; molnár (kezdetben a Váralján), polg. 1808-, VPG 1818; mh. 1837.

apja: Kristóf polg. mészáros

ház.: 1802. Murrmann Éva Erzsébet, polg. pék lánya

fiai: Károly asztalos, Pál városi tisztviselő

Kuntze János Gottfried

sz. 1742, Pozsony; szücs és szőrmekereskedő, VPG (1773 előttől), szószóló 1793–1798, tanácsnok 1806-; mh. 1813.

apja: János Gottfried, polg. szücs (a Váralján)

ház.: 1764. Stretsko Anna Rozina, *S. András VPG magyar szabó* lánya; sógora S. János György, a pozsonyi ev. gimnázium tanára, majd rektora

1788. Hochschorner Zsófia

fia: Ágost polg. csizmadia; vői: *Henselmann Vilmos VPG szűcs*, Karasz Gottlieb polg. szappanfőző, Lacsny Lajos Pálffy-uradalmi ügyész (nemes), Andreánszky Antal ügyvéd (nemes), Gotthardt Gottfried evang. esperes (Karintiában)

Küffner Lőrinc

sz. 1761 k., Betzenstein (Nürnberg körzet); sebészmeister, VPG 1798-; mh. 1831.

apja: Konrád polg. sebészmeister

ház.: 1787. Rosner Mária Erzsébet, polg. tímár lánya

1800. Roth Jozefina, Roth Mihály polgármester lánya

fiai: Lajos orvos és Móric ügyvéd (mindketten Pozsonyban); veje Turner Konrád pozsonyi orvos

Küneth Mátyás Kristóf

sz. 1727, Pozsony; kereskedő; mh. 1800.

apja: János Mihály VPG pék

ház.: 1764. Kochmeister Krisztina Erzsébet, K. András városi tanácsnok lánya

veje: *Czerva Dániel VPG kereskedő*, Garay Sámuel pesti kereskedő; unokaöccse, K. Mátyás pék és VPG a Váralján

Leyrer János Kristóf

sz. 1770, Pozsony; fogadós (Arany Kereszt), majd visszavonul, polg. 1793-, VPG 1818-; mh. 1840. (mint „gazda”)

apja: Lipót polg. mészáros, később fogadós (Fekete Sas, majd Arany Kereszt)

ház.: 1796 előtt, Knarr Anna Katalin

keresztapa: *Kremer János Kristóf, VPG fogadós (Arany Nap)*

fia: Lipót András fogadós (Arany Kereszt); vői: Brandtner János Keresztély mészáros, Kern Kristóf kereskedő; sógora *Reisch Kristóf VPG*

Lippert Károly Gottlob

sz. 1750 k., Felső-Lausitz (Bernstadt?); könyvkötő, polg. 1780-, VPG 1793-

apja: Keresztély Gottlieb polg. kesztyűkészítő

ház.: 1780. Kämpf János Sándor polg. könyvkötő özvegye, Mária Zsuzsanna

1796. Zechmeister Katalin, Z. János György polg. kereskedő lánya

fiai: György Károly városi tisztviselő és János Frigyes polg. könyvkötő

Löw János

sz. 1798 k., Regensburg; fogadós (Zöld Fa); polg. 1835-, VPG 1839-
többi adata ismeretlen

Lunzer Jakab Sámuel

sz. 1756, Pozsony; pék, polg. 1780-, VPG 1803-; mh. 1817.

apja: János Mihály polg. pék

ház.: 1780. Fischer Éva Rozina, szappanfőző lánya, Biermann Kristóf pék özvegye

1791. Pauer Mária Erzsébet, polg. tímár lánya

fia: Sámuel polg. molnár, vői: Czeller András polg. mészáros, Martiny Kristóf pes-
ti kereskedő

Mader Tamás Ehrenreich (Honorius)

sz. 1747, Pozsony; vaskereskedő, testületi tag 1785-, VPG 1803-; mh. 1822.

apja: János György polg. kereskedő

ház.: 1790. Hermann Mária Teréz, polg. fogadós lánya

vői: Andrä Keresztély, Schreiber Keresztély és Weisz László polg. kereskedők, és
Neumann Simon komáromi gyümölcskereskedő

Mahler Fülöp Ulrik

sz. 1746 k., Szászország; könyvkereskedő, pg. 1783-, VPG 1798-; mh. 1806.

apja: János György

ház.: 1789. Schäfer Mária Klára

fia: Fülöp Henrik polg. kereskedő, majd városi tisztviselő

Martiny János Ádám

sz. 1771 k., Pozsony; dohánykészítő, VPG 1818-; 1839 előtt Heves megyébe tele-
pült át, ezért 1839-ben kizárták a választott polgárságból

apja: Károly, polg. vaskereskedő, nemes; az apa szülőhelyén, Bazinban több roko-
na is él

ház.: 1797. Slaby Mária Rozina, polg. szücs lánya

1803. Böhm Rozina, polg. fogadós lánya

fiai közül Lajos jogot tanul a pozsonyi líceumban

Masche Frigyes

sz. 1780 k., Landesburg (Poroszo.); tűzifakereskedő, polg. 1832-, VPG 1839; mh.
1848.

többi adata ismeretlen

Mayer András

sz. 1751 k., Modor; mészáros, polg. 1780-, VPG 1801-; mh. 1837.

apja: István polg. mészáros, valószínűleg nemes

ház.: 1792. Weinzettl Mária, polg. szőlőműves özvegye

gyermekéről nincs adat, János fivérének (aki szintén Pozsonyban mészáros és nemes) fiai közül ketten mészárosok, egy kereskedő, veje pedig *Schönhofer János Frigyes* VPG patkolókovács

Mihályi Mihály

sz. 1791 k., Komárom; szűcs, polg. 1818-, VPG 1839

apja: Mihály polg. patkolókovács

ház.: 1818. Hamann Anna Johanna, *VPG szabó* lánya, Mindöl Dávid szűcs özvegye

1837. Roscher Erzsébet kőszegi polgár lánya

sógora: Meister Konrád szentgyörgyi szűcs

Mitterhauser Tamás

sz. 1753, Pozsony; bábsütő, polg. 1775, VPG 1798-; mh. 1806.

apja: Tamás polg. csizmadia; a sok ágra bomlott családban a legtöbben csizmadiák

ház.: 1777. Klar Teréz, magyaróvári polg. kereskedő lánya

vői: (ifj.) Forster Kristóf fogadós (Arany Szarvas), Greiner Gottlieb mészáros

Muhr Jeremiás

sz. 1734, Kaltenstein (Levél, Moson vm.); szűcs, VPG 1787-; mh. 1812.

apja: Márton, jobbágy; rokona Muhr András bazini tanácsnok

ház.: 1761. Schwartzlerl Éva Rozina, kesztyűkészítő lánya

veje: Waldeis András Frigyes szappanfőző (*W. János András VPG* fia) és Karner Lipót (soproni születésű) nagyváradi polg. vaskereskedő

Németh Mátyás

sz. 1741 k., Teplitz (Szepes vm.); magyar szabó, polg. 1770-, VPG 1798-; mh. 1818.

apja: Mihály polg. magyar szabó

ház.: 1771. Klaubitz Anna Zsófia, polg. magyar szabó lánya

veje: Wilfing György polg. könyvkötő

Offner Sámuel

sz. 1759 k., Sopron; VPG 1830-; mh. 1839.

apja: Gottlieb polg. szitakészítő

ház.: 1796. Rackwitz Anna Klára, polg. asztalos lánya

vői: Biermann Sámuel polg. asztalos és Gruber Ábrahám polg. pék

Pallehner János István

sz. 1757, Pozsony; vaskereskedő, testületi tag 1790-, VPG 1801-, a ném. evang. egyház gondnoka (1806 k.), szószóló 1824–1827; mh. 1827.

apja: János István polg. asztalos; fivére Mihály városi tisztviselő

ház.: 1792. Pauer Anna Erzsébet, *P. János Kristóf VPG mézárós* lánya

1814. Fritsch Éva Rozina, polg. sárgaréz-műves lánya

fia: János István polg. vaskereskedő; veje *Schönninger György VPG patikus* (katolikus)

Pauer János

sz. 1756, Kabold (Sopron vm.), varga, polg. 1782-, VPG 1806-; mh. 1828.

apja: András jobbágy

ház.: 1782. Metzl Mária Rozina, polg. csizmadia lánya

veje: Kesselbauer János György polg. pék

Pauer Keresztély Gottlieb

sz. 1780, Pozsony; kalapkészítő, VPG 1821-; mh. 1846.

apja: György Sámuel polg. kalapkészítő; anyai nagyapja *Karasz Mátyás Gottlieb VPG szappanfőző*

ház.: 1802. Skarkay Anna Erzsébet, polg. mézárós lánya

keresztapa: *Muhr Jeremiás VPG szűcs*

fia: Sámuel Károly polg. szappanfőző; vői: Tamasko István bazini, majd pozsonyi líceumi tanár (pozsonyi szabó fia) és Wicklein Károly asztalos

Pauer János Sámuel

sz. 1759, Pozsony; dohányárus, polg. 1793-, VPG 1827-; mh. 1838.

apja: János Mátyás polg. mézárós

ház.: 1795. Angerer Erzsébet, dohánykereskedő lánya

keresztapa: *Halwachs Jakab VPG, tímár*

Prixner (vagy Brüxner) Kristóf

sz. 1744, Pozsony; feketepék, VPG 1787-; mh. 1801.

apja: János Kristóf polg. feketepék

ház.: 1764. Fischer Mária Klára, polg. posztónyíró lánya

Prixner (vagy Brüxner) János György

sz. 1746, Pozsony; szappanfőző, polg. 1772-, VPG 1798; mh. 1813.

apja: Kristóf polg. feketepék

ház.: 1773. Kraft Anna Zsuzsanna, *VPG patkolókovács* lánya

fia: *János András VPG szappanfőző*; veje Vogt Dávid polg. pék és Martiny Károly vágújhelyi kereskedő

Prixner (vagy Brüxner) János András

sz. 1775, Pozsony; szappanfőző, VPG 1827-; mh. 1846.

apja: *János György VPG szappanfőző*

ház.: 1813. Neidherr Klára Zsuzsanna, polg. mészáros lánya

keresztapa: Kochmeister János András patikus, városi tanácsnok

veje: Czeller Ferdinánd polg. szappanfőző

Raabe Dániel

sz. 1745 k., Angeburg (Szászország); kalapkészítő, polg. 1783-, VPG 1798-; mh. 1820.

apja: Sebestyén gabonakereskedő

ház.: 1783. Karasz Anna Katalin, *K. Mátyás Gottlieb VPG szappanfőző* lánya, Pauer György Sámuel polg. kalapkészítő özvegye

fia: Dániel kalapkészítő; veje: Porubszky Dávid szücs (*P. Mátyás VPG szücs* fia);

unokája Károly Ágost pozsonyi lelkész (1843–1878), esperes

Rahm Keresztély Frigyes

sz. 1772 k., Reichenbach (Vogtland, Szászország); fogadós, Sopron mellett, majd Pozsonyban (Arany Korona), polg. 1805-, VPG 1824-; visszavonul 1840 k., mh. 1845. (mint „gazda”)

apja: Dávid polg. mészáros

ház.: 1798. Nussbaumer Zsófia Magdolna, polg. molnár lánya

Rambach Frigyes Benjámín

sz. 1754 k., Arnstadt (Thüringia); asztalos, polg. 1782-, VPG 1808-; mh. 1830.

apja: Frigyes Lajos polg. asztalos

ház.: 1782. Rakowitz Mária Rozina, polg. asztalos lánya

Reck György Gottlieb

sz. 1753 k., Sopron; kereskedő, testületi tag 1788-, VPG 1808-; mh. 1821.

apja: Mihály

ház.: 1788. Häusler Zsuzsanna Zsófia, *VPG kereskedő* lánya

veje: Mahler Fülöp Henrik kereskedő (*M. Fülöp Ulrik VPG* fia)

Reinhardt György András

sz. 1746, Pozsony; szücs, polg. 1774-, mh. 1812.

apja: György András aranyműves a Váralján

keresztapa: Serpilius Sámuel Vilmos pozsonyi lelkész

Reinwald Keresztély Károly

sz. 1788 k., Stuttgart; kárpitos, polg. 1813-, VPG 1839-

apja: Károly Mátyás a württembergi király udvari orvosa

ház.: 1813. Frombach Teréz, német szabó lánya

veje: Biermann Frigyes polg. pék

Reisch János Kristóf

sz. 1762, Sopron; tímár, VPG 1810-; mh. 1815.

apja: Mihály polg. tímár

ház.: 1790. Leyrer Mária Magdolna, polg. fogadós lánya (*L. János Kristóf VPG* húga)

Richter Sámuel

sz. 1772 k., Pozsony; pék, VPG 1818-, szószóló-jelölt

apja: János polg. pék

ház.: 1801. Mühlhoffer Zsuzsanna, polg. fogadós lánya

fiai: Sámuel és Eduárd polg. pékek, veje: Khern Gottlieb városi tisztviselő

Royko Mátyás Sámuel

sz. 1740?, Sopron; kereskedő, polg. és testületi tag 1770-; mh. 1827.

apja: János polg. magyar szabó

ház.: 1772. Hutfless Mária Barbara, pozsonyi polg. lánya

fiai: *András Sámuel VPG* kereskedő és János András katonatiszt; vői: Gyurtsek János pesti kereskedő (később a sasvári manufaktúra igazgatója), Schneller György Károly és Zendy Gottlieb pozsonyi polg. kereskedők

Royko András Sámuel

sz. 1774, Pozsony; kereskedő, polg. és testületi tag 1812-, VPG 1830-; mh. 1840.

apja: *Mátyás Sámuel VPG kereskedő*

keresztapa: *Posch András VPG kereskedő*

Sauber György Frigyes

sz. 1743, Pozsony; fűszerkereskedő, test. tag 1770-, polg. 1771-, VPG 1783 előtt; mh. 1809.

apja: György Gáspár polg. feketepék

ház.: 1773. Riedl Mária Rozina, *R. Mátyás Keresztély VPG mészáros* lánya

keresztapa: Beer Frigyes Vilmos, a gimnázium rektora

fia: János Frigyes polg. kereskedő; veje: Kochmeister Pál városi tanácsnok

Schätzler Konrád Eduárd

sz. 1790 k, Fürth (Bajorország); órás, polg. 1816-, VPG 1839-

apja: Ulrik Gottlieb

ház.: 1813. Illadó Teréz, szemerei (Vas vm.) gazda lánya

fia: Frigyes polg. órás

Schiller János Gottlieb

sz. 1760, Sopron; kereskedő, nemes, test. tag 1786-, VPG 1798-, szószóló 1815–1818; mh. 1824.

apja: Gottlieb polg. mészáros

ház.: 1786. Breuer Anna Erzsébet

fia: Lajos polg. kereskedő

Schleifer András Henrik

sz. 1786, Pozsony; kalapkészítő, polg. 1810-, VPG 1824-; mh. 1849.

apja: János Henrik polg. kalapkészítő (szül.: Schwedt an der Oder)

ház.: 1810. Boor János Katalin, polg. kalapkészítő lánya

1814. Kuneth Anna Zsuzsanna, váraljai polg. pék (később VPG) lánya

fiai: Vilmos Henrik polg. kalapkészítő és Károly Szentgyörgy aljegyzője; sógora Czerva Dániel ügyvéd (*Czerva Dániel VPG kereskedő* fia)

Schmidt János Mátyás

sz. 1763 k., Pozsony; vidékre szállító bérkocsis (*Landkutscher, auriga provincialis*), VPG 1821-; mh. 1828.

apja: Mátyás Dávid polg. szücs

ház.: 1784. Jung János György bérkocsislegény özvegye, Mária Zsófia

1807. Greiss Zsuzsanna, András polg. molnár lánya

fia: *János VPG* és Pál, mindkettő polg. bérkocsis

Schmidt Károly (református)

sz. 1800 k., Anhalt-Köthen; zongorakészítő, polg. 1825-, VPG 1839-

apja: Károly polg. kőfaragó

ház.: 1825. Mainelly Karolina, bécsi lottóhivatalnok lánya (katolikus!), majd Bakoss Ida

fia: Károly Jenő pozsonyi evangélikus lelkész (1890-)

Schmidt János

sz. 1785, Pozsony; vidékre szállító bérkocsis, polg. 1806-, VPG 1839-; mh. 1845.

apja: *János Mátyás VPG, bérkocsis*

ház.: 1807. Dreiling Anna Katalin, polg. szőlőműves lánya

Schmidt Mihály

sz. 1788, Pozsony; kalapkészítő, polg. 1815-, VPG 1839-; mh. 1847. után

apja: Mihály polg. kesztyűkészítő

ház.: 1815. Kassberger Mária Erzsébet, polg. gazdálkodó lánya

keresztapa: *Schmidt György Kristóf, VPG szücs*

sógorai: Biermann Gottlieb polg. pék, Sahr Vilmos kocsmáros és Schulze Ferdinánd pesti kereskedő

Schmidt György Kristóf

sz. 1749, Pozsony; szücs, polg. 1779-, VPG 1803-; mh. 1807.

apja: János Mihály fogadós a Váralján

ház.: 1779. Zinnagel Mária Magdolna, polg. kádár lánya

keresztapa: *Hirsch János Kristóf, VPG fogadós*

fia: *Gottlieb VPG szücs*; veje: *Czeller András VPG mészáros* és Thurner József győri kereskedő

Schmidt Gottlieb

sz. 1780, Pozsony; szücs, VPG 1821-; mh. 1847 után

apja: György Kristóf *VPG szücs*

ház.: 1806. Porubszky Katalin, polg. szücs lánya

keresztapa: Biermann János Gottlieb, *VPG pék*

veje: Brunner János Mátyás polg. patkolókovács

Schneller Kristóf Gottlieb

sz. 1746, Pozsony; szappanfőző, VPG 1787-; mh. 1828.

apja: Kristóf Gottlieb, polg. szappanfőző, a városi kamara ellenőre

ház.: 1771. Würtzler Anna Zsuzsanna, *W. János Gottlieb VPG szücs* lánya

fiai: György Károly és János Mátyás polg. kereskedők; veje: Pelikán Sámuel győri seb- és állatorvos

Schönhoffer János Frigyes, id.

sz. 1757, Sopron; patkolókovács, polg. 1782-, VPG 1808; mh. 1820.

apja: János Frigyes (soproni) VPG patkolókovács

ház.: 1783. Marton Mária Rozina, polg. csizmadia lánya

1818. Hammon Anna Zsuzsanna, *H. János Ulrik VPG szabó* lánya,

Biermann János Sámuel polg. gazda özvegye

fia: János Frigyes *VPG patkolókovács*; veje: Roscher János György kőszegi mé-
száros

Schönhoffer János Frigyes, ifj.

sz. 1795, Pozsony; patkolókovács, polg. 1817-, VPG 1830-

apja: *János Frigyes VPG patkolókovács*

ház.: 1818. Mayer Rozina, (nemes) polg. mészáros lánya

keresztapa: *Würtzler János Gottlieb VPG szücs*

veje: Czeller Sámuel városi tisztviselő (*Cz. András VPG mészáros* fia)

Schreiber Keresztély

sz. 1785 k., Modor; posztókereskedő, testületi tag és polg. 1812-, VPG 1824-, ne-
mesítve 1815 előtt

apja: Sámuel polg. mészáros

ház.: 1812. Mader Erzsébet, *M. Tamás Ehrenreich VPG kereskedő* lánya

fia: Ehrenreich polg. kereskedő, veje Glatz Jakab Sámuel orvos (pozsonyi molnár
fia)

Schwerdtinger János Gottlieb

sz. 1752, Pozsony; mézszáros, polg. 1779-, VPG 1803-; mh. 1817.

apja: *Pál VPG mézszáros*

ház.: 1781. Schmidganz Mária Klára, polg. pék lánya

vői: Wittmann János Mihály polg. pék, Christlieb József kocsmáros (ev. lelkész fia) és Wyringer Alajos városi tisztviselő (katolikus, a városi adószedő fia)

Siegel Fülöp Ernő

sz. 1794, Pozsony; dohánykereskedő, polg. 1821-, VPG 1839-; mh. 1845 után

apja: Ernő Ferdinánd német evangélikus lelkész (1790–1818)

ház.: 1821. Angerer Zsófia, polg. lakatos lánya

1846. Martiny Emília, polg. kereskedő lánya

keresztapa: *Freyburg Keresztély Fülöp VPG kereskedő*

sógora: Braunmüller Lajos százados, *B. János Zsigmond VPG kereskedő* fia

Slubek Antal

sz. 1775 k., Selsen (Morvaország); német szabó, utóbb kávé; VPG 1821-; mh. 1839.

apja: József polg. varga

ház.: 1799. Clement Mária, polg. szabó lánya

1810. Hirsch Zsuzsanna Katalin, polg. kádár lánya

fia: Henrik Frigyes polg. és háztulajdonos

Sperl Ulrik Ádám

sz. 1767 k., Nürnberg mellett; fogadós (Engerauban, a pozsonyi „repülőhid” túlsó partján), később Pozsonyban gyümölcskereskedő; VPG 1815-; mh. 1848.

apja: Wolfgang fafelügyelő

ház.: 1792. Prigrany Éva Rozina, Nitsch Márton engeraui fogadós özvegye

1831. Reidner Mária Krisztina, R. János városi haszonbérő lánya

vői: Munker András polg. gyümölcskereskedő és Lehner Mihály polg. állatkereskedő; fia nincs, de 1827–1847 Pozsonyban házasodik a bajorországi Wallisauban született S. János Mihály és Ulrik Ádám testvérpár

Spielmann János Tóbiás

sz. 1755 k., Sopron; vaskereskedő, polg. és testületi tag 1784-, VPG 1806-; mh. 1819.

apja: Gottlieb polg. német varga

ház.: 1785. Graf Mária Zsuzsanna, polg. varga lánya

1813. Baldauf Mária Katalin, mézáros lánya, Kováts János Mihály marha-kereskedő özvegye

fia: Károly polg. kereskedő; vői: Winterlich László és Jelenik László (nemes), mindkettő patikus Szerdahelyen (Csallóköz)

Stadler Jeromos

sz. 1785 k., Regensburg; szappanfőző, polg. 1812-, VPG 1824-

apja: Erdmann Jakab polg. szappanfőző

ház.: 1811. Waldeis Anna Katalin

vői: Reidner János polg. haszonbérlet, Knauer Frigyes asztalos és Hutter József pesti szappanfőző

Stromszky János

sz. 1798 k., Bazin; mézáros, polg. 1831-, VPG 1839-

apja: Sámuel polg. mézáros; fivére Sámuel Ferenc pozsonyi lelkész (1829–1861), esperes, superintendens (1835–1850, 1860–61)

ház.: 1830. Taubinger Anna Rozina, *T. Mátyás VPG mézáros* lánya

Szakmáry Sámuel

sz. 1750 k., Késmárk; kereskedő, polg. és testületi tag 1775-, VPG 1793-, városi kamarás (1790-es évek k.); mh. 1814 után

apja: András polg. ezüstműves

ház.: 1796. Braunmüller Eleonóra Rozina, *B. János Zsigmond VPG kereskedő* lánya

fiai: Ágost, gróf Brunswick jószágigazgatója és Ernő (a lyceumban jogot tanult)

Taubinger Mátyás

sz. 1761 k., Récse (Pozsony mellett); mézáros, polg. 1795- VPG 1815-

apja: András mézáros; ugyanekkor Bazinban is él egy T. mézáros család, melynek fiai Pozsonyban házasodnak

ház.: 1795. Gstettner Mária Zsuzsanna, Schnitzl J. György polg. mézáros özvegye

1813. Hagenauer Katalin, soproni polg. mézáros lánya

fia: Mátyás polg. mézáros, vői: Sommer András bazini polg. kereskedő, Roscher János György kőszegi és Stromszky János bazini polg. mézáros

Tekusch György Gottlieb

sz. 1737, Pozsony; szücs, VPG 1782 előttől; mh. 1814.

apja: *János György VPG szücs, szőrmekereskedő*

ház.: 1762. Thom Krisztina Rozina, *Th. János Mihály VPG kereskedő* lánya

keresztapa: *Ferber Sámuel VPG mészáros*

fiai: György Gottlieb pék, majd városi tisztviselő (árvagyám), János Mihály liceumi tanár és János Gottfried pesti szücs; vői: Szuloviny Sámuel polg. sebész-mester és Raitsch Tóbiás késmárki kereskedő

Tirtsch Mihály

sz. 1738 k., Kispalugya (Liptó vm.); aranyműves, polg. 1771-, VPG 1783 előttől; mh. 1822.

apja: Keresztély, Zmeskál birtokos nemes tisztartója

ház.: 1772. Pfeiffer Julianna Rozina, *P. Dávid VPG sebész* lánya

1792. Haberlorn Katalin Teréz, *H. Sámuel VPG parókakészítő* lánya

fia: János Gottlieb polg. kereskedő; veje: Würtzler Gottfried *VPG tiszti orvos*; 1811-ben Pozsonyban nősül T. János György nyíregyházi ev. lelkész aranyműves fia, János

Tschirtz Mátyás

sz. 1757 k., Sopron; mészáros és marhakereskedő, polg. 1793-, VPG 1803-; mh. 1835.

apja: Ferenc polg. mészáros

ház.: 1786. Zinnagel Mária Erzsébet, polg. pék lánya

fiai: István polg. sertéskereskedő és Ferdinánd polg. patikus; vői: Lehner Mihály polg. sertéskereskedő és *Valkó Márton VPG kereskedő*

Ullinger Fülöp András

sz. 1734 k.; asztalos; mh. 1824.

ház.: 1771. Hagen Mária Rozina, *H. Pál VPG szappanfőző* lánya

1792. Pierner Mária Zsuzsanna, polg. feketepék lánya, Rackwitz Károly Henrik polg. asztalos özvegye

veje: Max Fülöp asztalos

Ullrich Tamás Vilmos

sz. 1788 k., Haiden (Dánia); dohányárus, majd órás, polg. 1820-, VPG 1839-

apja: Keresztély Frigyes polg. varga

ház.: 1823. Beckstein Krisztina Rozina, polg. szabó lánya, Andrä János György

polg. órás (*apja és fivére VPG*) özvegye

Valko Márton

sz. 1789 k., Gölnitz (Szepes vm.); vaskereskedő, test. tag 1817, polg. 1818, VPG 1839; mh. 1841.

apja: Márton, sodronyhúzó műhely tulajdonosa („Tratzugs-Inhaber”)

ház.: 1818. Tschirtz Mária Erzsébet, *T. Mátyás VPG marhakereskedő* lánya

fiai: Gusztáv polg. kereskedő, két másik fia jogot tanul a líceumban

Weber Simon Péter

sz. 1760 k., Nagyszeben (Lőcse?); nyomdász, polg. 1783-, VPG 1793-, szószóló (1801–1803, 1806–1808, 1810–1812), városi tanácsnok (1815–1837), lemond; mh. 1842.

apja: György polg. könyvkötő Nagyszebenben

ház.: 1783. Limberger Anna Katalin, *J. Mihály VPG kereskedő és városi kamarás* lánya

fia: *Simon Lajos VPG nyomdász*; vői: Schiller Károly Lajos polg. kereskedő (*Sch. Gottlieb VPG* fia) és Slaby Gottfried bazini patikus

Weber Simon Lajos

sz. 1784, nyomdász; polg. 1815-, VPG 1830-; mh. 1849.

apja: *Weber Simon Péter VPG, tanácsnok*

házasságon kívül gyereke született Prickerné Gussmann Teréztől 1833-ban

keresztapa: *Czerva Dániel VPG kereskedő*

Weiss László

sz. 1796 k., Nagyszombat; vaskereskedő, testületi tag és polgár 1821-, VPG 1830-

apja: Gottfried polg. kereskedő

ház.: 1821. Mader Mária Karolina, *M. Tamás Ehrenreich VPG kereskedő* lánya

Wieland Tóbiás Gotthard

sz. 1729 k.; aranyverő, VPG 1787-; mh. 1801.

fia: *János Gotthard VPG*

Wieland János Gotthard

sz. 1774, Pozsony; aranyverő, VPG 1818-

apja: Tóbiás Gotthard *VPG aranyverő*

ház.: 1829. Berger Augustza Henrietta, nyug. uradalmi tisztviselő lánya

keresztapa: *Kremer János Kristóf, VPG fogadós*

Wigand Károly Frigyes

sz. 1785 k., Göttingen; könyvárus, előbb Sopronban, pozsonyi polg. 1824-, VPG 1839-; mh. 1849.

apja: Frigyes parókakészítő

ház.: 1816. Kämmerer Erzsébet, polg. kereskedő lánya

fia: Károly könyvkereskedő

Würtzler János Gottlieb

sz. 1755, Pozsony; szücs, polg. 1777-, VPG 1793-; mh. 1838.

apja: *János Gottlieb VPG szücs*; rokona W. Sámuel bazini polgármester

ház.: 1777. Hoffmann Zsuzsanna Katalin, polg. pék lánya

keresztapa: Schönhofer János Ádám polg. patológus

veje: Hoppe Sámuel pesti kereskedő, *H. János VPG kefekötő fivére*

Würtzler János Gottfried

sz. 1780 k.; orvos, Pozsony tisztiorvosa (1816 után), tiszteletbeli polgár 1831-, VPG 1839-

apja: *János Gottlieb VPG szücs*

ház.: 1814. Tirtsch Krisztina Teréz, *T. Mihály VPG aranyműves* lánya

veje: Torkos Mihály Moson vármegye alispánja (!)

Zechmeister János Ádám

sz. 1729 k., Pozsony?; vaskereskedő, test. tag 1761-, a bányatermékek priv. királyi nagykereskedője, VPG 1771 előttől; mh. 1803.

apja: Mátyás polgár

ház.: 1762. Schwartzerl Rozina, polg. pék lánya

1801. Mader Anna Rozina, polg. kereskedő lánya (megözvegyülve Trentsánszky Ferenc pozsonyi lelkész felesége lett)

veje: *Habermayer Mátyás VPG nagykereskedő*

Zechmeister János György, id.

sz. 1755, Pozsony; vaskereskedő, testületi tag 1789-, VPG 1798-; mh. 1816.
apja: *János György VPG mézsáros*; nagybátyja: *Z. Ádám VPG nagykereskedő*
ház.: 1791. List Mária Zsuzsanna, polg. kereskedő lánya
fiai: *György VPG* és Eduárd, veje: Habermayer Ferenc, mindegyik polg. kereskedő; veje még Chially Miklós és Hesse Károly katonatisztek (katolikusok), *Lippert Károly Gottlob VPG könyvkötő*

Zechmeister János György, ifj.

sz. 1801, Pozsony; vaskereskedő, test. tag és polgár 1834-, VPG 1839-
apja: *János György VPG kereskedő*
keresztapa: *Lippert Károly Gottlob VPG könyvkötő*

Zendy Tóbiás

sz. 1756 k., Selmecebánya; vágottáru kereskedő, test. tag és polgár 1785-, VPG 1812-; mh. 1823.
apja: Tóbiás polg. magyar szabó
ház.: 1786. Pauer Zsófia Klára, *P. János VPG marhakereskedő* lánya
fiai: József és Henrik polg. kereskedők, utóbbi városi tisztviselő lett, egyik unokája Hajnik Károlyhoz, az alsó táblai napló szerkesztőjéhez ment férjhez

Zetter János Gottlieb

sz. 1766, Pozsony; csizmadia, VPG 1815-; mh. 1843.
apja: Gergely polg. szőlőműves
ház.: 1787. Wechsler Erzsébet Rozina, polg. lakatos lánya
keresztapa: Geletneky Mihály Gottlieb szűcs
fia: Gottlieb teológiát tanul Göttingenben; vői: Ulicsny András és Szulyo Dániel polg. csizmadiák

Zimmermann János Gottlieb

sz. 1749 k., Danzig; ónöntő, VPG 1810-; mh. 1825.
apja: Kristóf polg. varga
ház.: 1788. Gemeinhardt Mária Erzsébet
fia: János Gottlieb polg. ónöntő; veje Hittmann Illés polg. esztergályos

Források és irodalom

Levéltári források

Archív Mesta Bratislavy (Pozsony város levéltára), Mesto Bratislava

- 2. a. Protocolla magistratuales (A városi tanács jegyzőkönyvei)
 - 2. e. Bürger-Buch (Polgárkönyv)
 - 3. d. Daňové knihy (Adókönyvek)
 - 8. Pozostalosti (Hagyatékok)
- Acta Electae Communitatis (A választott polgárság iratai)
Matriky Evangelický a. v. Jarský úrad-nemecký

Magyar Országos Levéltár

C. 49. Archivum Locumtenentiale, Departamentum civitatense (Helytartótanácsi levéltár, Városi osztály)

X. 7770 A német ajkú ág. hitv. ev. lelkészség anyakönyvei

Egykorú nyomtatványok

- Ballus*, 1823 *Ballus, Paul*: Beschreibung der kön. Freistadt Pressburg und seine Umgebungen. Pressburg, 1823.
- Fényes*, 1843 *Fényes Elek*: Magyarországnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. Pest, 1843.
- PAK 1812 Pressburger Adress-Kalender auf das Jahr 1812. Pressburg, é.n.
- PW 1840 Pressburger Wegweiser. Gemeinnütziger Geschäfts-Kalender für das Schalt-Jahr 1840. Pressburg, é.n.

Szakirodalom

- Bácskai*, 1971 *Bácskai Vera*: A mezővárosi önkormányzat a XV. században és a XVI. század elején. In: Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Szerk.: Bónis György – Degré Alajos. Bp., 1971. 9–34. p.
- Bácskai*, 1989 *Bácskai Vera*: A vállalkozók előfutárai. Nagykereskedők a reformkori Pesten. Bp., 1989.
- Bácskai*, 2002 *Bácskai Vera*: Városok Magyarországon az iparosodás előtt. Bp., 2002.
- Corfield*, 1982 *Corfield, Penelope*: The Impact of English Towns, 1700–1800. Oxford, 1982.
- Csizmadia, 1979 Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban. Szerk.: Csizmadia Andor. Bp., 1979.
- Forbat*, 1959 *Forbat, Eugen*: Dejiny Bratislavského obchodu v 18. a 19. storicí (1699–1873). Bratislava, 1959.
- Kiss*, 1971 *Kiss Mária*: Szombathely püspöki mezőváros tanácsa a XVII–XIX. században. In: Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Szerk.: Bónis György – Degré Alajos. Bp., 1971. 117–143. p.
- Komoróczy*, 1971 *Komoróczy György*: Debrecen város képviselői rendszere a XVI–XVII. században. In: Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Szerk.: Bónis György – Degré Alajos. Bp., 1971. 81–115. p.
- Nagy I.*, 1959 *Nagy István*: A választó polgárság testülete Budán a XVIII. században. In: Tanulmányok Budapest Múltjából, XIII. Bp., 1959. 139–166. p.
- Nagy L.*, 1975 *Nagy Lajos*: Igazgatás, politika [1790–1848]. In: Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig. (= Budapest története III.) Szerk.: Kosáry Domokos. Bp., 1975. 427–472. p.
- Oszetzky*, 1935 *Oszetzky Dénes*: A hazai polgárság társadalmi problémái a rendiség felbomlásakor. Bp., 1935.

- Ö. Kovács, 2004 *Ö. Kovács József: Az újkori német társadalomtörténet útjai.* Debrecen, 2004.
- Sas, 1973 *Sas Andor: A koronázó város. A bécsi kongresszustól a nagy márciusig, 1815–1818.* Pozsony, 1973. (új kiadás: 1995)
- Schmall, 1899 *Schmall Lajos: Adalékok Budapest székes főváros történetéhez.* Bp., 1899.
- Stipta, 2000 *Stipta István: Miskolc igazgatásának és jogéletének jellegzetességei.* In: Miskolc története III. 1702–1847-ig. Szerk.: Fara-gó Tamás. Miskolc, 2000. 2. köt. 679–736. p.
- Tirnitz, 1971 *Tirnitz József: Sopron szabad királyi város külső tanácsa, 1526–1711.* In: Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Szerk.: Bónis György – Degré Alajos. Bp., 1971. 53–79. p.
- Tóth, 1996 *Tóth Árpád: Hivatali szakszerűsödés és a rendi minták követése. Pest város tisztviselői a reformkorban.* In: Tanulmányok Bu-dapest Múltjából, XXV., 27–60. p.
- Tóth, 2000 *Tóth Árpád: A megőrzött presztízs. Pozsony rendi polgársága a XIX. század első felében.* In: A mesterség iskolája. Tanulmányok Bácskai Vera 70. születésnapjára. Szerk.: Bódy Zsombor – Mátay Mónika – Tóth Árpád. Bp., 2000. 151–175. p.
- Tóth, 2003 *Tóth Árpád: Polgárfelvételi stratégiák és a polgári cím vonze-reje Pozsonyban a 19. század első felében.* In: A szabad királyi városok a magyar történelemben. (Kézirat, megjelenés alatt)
- Vass, 1985 *Vass Előd: A város önkormányzata és gazdálkodása.* In: Sze-ged története. 2. köt. 1686–1849. Szerk.: Farkas József. Sze-ged, 1985. 515–595. p.
- Webb-Webb, 1963 *Webb, Sidney és Beatrice: The Development of English Local Government, 1689–1835.* Oxford University Press, 1963 (első megjelenés: 1922)

SUNKÓ ATTILA

LEVÉLKERESŐK

*A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent requisitorainak
archontológiája a XVI–XVII. században*

[A requisitor] „nem a fizetést, hanem a hivatalnak becsületes voltát respectálván, magát azon hivatalban alkalmaztassa ezután is becsülettel és jó lelkiismerettel, terjedjen naponként való hív szolgálata által hazánk minden rendinek boldogsága és maguk jó emlékezete is a következőkre tisztességesen”¹

I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem utasítása a Gyulafehérvári Káptalan requisitorainak

Megfeleltek, meg felelhetek-e a fejedelem által támasztott igen szigorú, elhivatottságot feltételező követelményeknek az ismertetendő személyek? Jelen bevezetőben röviden szeretném bemutatni azt a közeget, azokat a kereteket, amelyek között működtek, tekintettel a két hiteleshely történetének feldolgozottságára, csupán az adattár megértéséhez, és remélhetőleg a fenti kérdés megválaszolásához szükséges mértékben.

Tanulóiévek

(A nagyobb kancellária írnokai)

Az Erdélyi Fejedelemség legfontosabb központi kormányhatósága, a Fejedelmi Kancellária, (amely az igazságszolgáltatást részben külön személyzettel végző kisebb, és az összes többi ügykörben illetékes nagyobb kancelláriára osztható), volt a színtere a nagyobb kancellária írnokaként (scriba et juratus notarius cancellariae maioris, deák vagy kancellárlista deák), végzett hivatali szolgálatnak. Ez a munka,

¹ 1677. április 13. Fogaras vára. I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem utasítása a Gyulafehérvári Káptalan requisitorainak, hogy maguk mellé munkatársul még egy alkalmas személyt keressenek. F 12 XIV/3.

amely már eleve alapos iskolai képzettséget feltételezett,² igen jó iskolának bizonyult a későbbi emelkedéshez, hiszen legalább 5–6 itt eltöltött év elég volt ahhoz, hogy az írnokok (létszámuk békeidőben 15-20 fő) akár magán a kancellárián belül, akár a kincstárnál, a diplomácia területén, vagy a hiteleshelyi levéltárak valamelyikének requisitoraként folytathassák pályájukat.³ A két tisztség viselői, a nagyobb kancellária írnokai és a requisitorok, azaz a volt írnokok és a két hivatal szoros munkakapcsolata az általuk készített segédletek egymásnak történő kölcsönzésében és mindkét intézményben történő használatában is megmutatkozik.⁴ A nagyobb kancellária írnokaként kiépített, meglehetősen magasra vezető társadalmi, nem ritkán családi, kapcsolatok a hivatali pálya későbbi szakaszában, például requisitoraként tevékenykedve, is jól kamatozhattak.⁵

- 2 Debreceni János végrendeletének tanúsága szerint például öt gyermek-és ifjúkorában a „tisztséges tudományokra” szülei iskoláztatták, bizonyára ennek következtében helyezkedhetett el. *Sunkó*, 2002. 307. p.
- 3 Csupán néhány olyan írnokot ismerünk a fejedelemség korából, aki teljes hivatali szolgálati idejét, azaz 15 évnél többet, itt tölti. *Trócsányi*, 1980. 181–189. 200–201. 202. p. A párhuzamos tisztségviselésre is van példa: 1680. július 23. Georgius Csicsói de Alba Julia *cancellariae nostrae majoris juratus scriba ac notarius, nec non Capituli Albensis requisitor* [F3 K74.] a nagyobb kancellária írnoka (1665–1681) a Gyulafehérvári Káptalan requisitora (1680–1702). A továbbiakban az általam összeállított adattárban található archontológiai adatokra külön nem hivatkozom.
- 4 1655. március 13. Kolozsvár. Vitézlő Barakonyi Sámuel (a nagyobb kancellária írnoka 1650–1653. *Trócsányi*, 1980. 189. p.) igazolja, hogy vitézlő Kászoni József „egyik Kolozsmonostori Konventa (azaz a Kolozsmonostori Konvent requisitora 1650–1657?) hosszan mutatott jóakarattjából, a néhai Udvarhelyi György deák, cancellarista (a kisebb kancellária írnoka 1641–1642 a nagyobb kancellária írnoka 1648. Fejedelmi praefectus, tized vicearendator 1664. november –1667. január 17. *Trócsányi*, 1980. 196. p.) írt stilionaris könyvet” neki adta, ezért a kötet minden külön végrendeleti meghagyás nélkül Kászoni-ra visszaszálljon. F 15 Protocollum maius Q. fol. 132.^f
- 5 1681. június 25. Id. Osdolai Kun István *Küküllő vármegye főispánja*, a fejedelmi tábla hites assessora vitézlő Csicsói Györgynek az udvari kancellária írnokának (a nagyobb kancellária írnoka. 1665–1681, a Gyulafehérvári Káptalan requisitora 1680–1702) pénzügyi szolgálataiért („oly kedveskedését, szolgálattját vettem, mellyért feles pénzemet kellett volna ki adnom”) a Gyulafehérváron, a Tóvis utcában — egyfelől Nagyszombati Anna nemes Erdélyi István özvegye és árva háza másfelől Csávási Bálint pusztá telke szomszédságában — lévő üres telkét ajándékozza neki és mindkét nembéli örökösének.[F 3 D 84] 1638. április. 28. Gyulafehérvár. Vitézlő Bárdi Péter házánál. Pécsi János „Colosmonostori Conventnek egyik káptalanynya” (a nagyobb kancellária írnoka. 1622–1633, a Kolozsmonostori Konvent requisitora 1630–1642) előtt a Gyaluban lakó nemes és vitézlő Komáromi Márton, *Kolozs vármegye egyik viceispánja*, a maga és felesége Szalánczi Judith akaratóból élő szóval vallotta, hogy idős kora és tiszte miatt a Fejér vármegyei Pókafalva és Nagykerék másképpen Bogát birtokairól gondoskodni képtelen, ezért azokat, az ott élő jobbágyokkal együtt, vejének, Bárdi

A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent

Sajátos helyzetű és jogállású intézmény volt mindkettő, hiszen a XVI. század első felében a gyulafehérvári, kolozsmonostori, váradi hiteleshelyek fejlődése még együtt haladt a magyarországi gyakorlattal, de az 1556-ban országgyűlési végzés által elrendelt szekularizáció, az erdélyi püspökség jövedelmeinek fejedelmi, azaz állami kézbe vétele e téren is döntő változást hozott.

A Kolozsmonostori Konvent és a Gyulafehérvári Káptalan korábbi nevét és hiteleshelyi feladatait ugyan megőrizte, de az egyházi helyett világi személyzettel, az 1557. évi tordai országgyűlés által mindkét helyre 4–4 „kiváló nemes embert” rendelt a levéltárak őrzésére és működtetésére.⁶ Ezután, 1556–1575 között a Kolozsmonostori Konventnél a kolozsvári jegyző és a város bírása őrzik és kezelik a levéltárat. Ennek a hosszabb távon nem tartható vontatott eljárásnak⁷ akartak véget vetni, elsőként a Kolozsmonostori Konvent levéltárának Gyulafehérvárra szállítással,⁸ majd ennek kudarca után állandó, a fejedelem által fizetett szakszemélyzet

Istvánnak (*a nagyobb kancellária írnoka 1631–1638, a Gyulafehérvári Káptalan requisitora 1647–1666*) adja. [F3 F 92].

- 6 1557. május 1–10. „Statutum est praeterea ut quatuor prestantes viri nobiles deligantur, qui sub vinculo fidei christianae et honoris Albe in potestate habeant vniversa privilegia et literalia instrumenta in sacrario seu conservatorio litterarum et illa diligenter curent, a quibus paria litterarum requisitoris et praeceptoris litteris pro vetere consuetudine excipiantur, ne fideles nostri justis suis iuribus quoquomodo priventur. Placuit totidem in Colosmonostor et eodem libere fungui officio.” EOE II. 81. p.
- 7 Az iratkeresztő parancs a bíróhoz, név szerint megnevezett egy-két esküdtjéhez, nótáriushoz szól, akik Kolozsmonostoron levették a pecsétet a levéltár ajtajáról, kikeresték a kért iratot, amelynek szövegét vagy a helyszínen rámásolták a parancslevél hátoldalára, vagy az eredetit bevitték Kolozsvárra, miután az ajtót visszazárták, lepecsételték, ahol a bíró nevében kiállított, a város pecsétjével ellátott átíratba foglalták, majd visszavitték Kolozsmonostorra, ahol az ajtón lévő pecsét feltörése után helyére tették vissza, levéltári szakkifejezéssel reponálták. *Jakó*, 1990. I. 90. p.
- 8 1561. november 22. „A oklevelek Gyulafehérvárra hoztassanak, és azoknak gondját azok viseljék, akik most is viselik. Továbbá még egy nemes választassék, hogy négyen legyenek. Quemadmodum superioribus partialibus comitiis supplicatum est Maicstati suc, ita et modo supplicatur dignetur Maicstas sua conseruatorem literorum et literalium instrumentorum regnorum Hungariae et Transsylvanie in conservatorio Monasterii Colosiensis repositarum, de medio nobilium tres idoneas personas, qui et dignitatis Maicstatis suc suique ipsius et honoris rationem habeant, eligere et conseruationem illarum illis committere. Visum est sacre Maicstati Regie et consilio ut literae e instrumenta literalia deducantur Albam et requisitionis carum habeant curam illi, qui reliquarum nunc habent; vnus tamen nobilis deligatur vt sint quattuor.” EOE II. 195. *Papp*, 57. p. *Jakó*, 1990. 90. p. 1565. június 29. Kolozsvár. „végezte-

biztosításával. Az országgyűlés 1575. július 25. – augusztus 6-án Kolozsvárott többszöri sikertelen próbálkozás után,⁹ kinevezi őket Gyulafehérvárra és Kolozsmonostorra is.¹⁰ Ők a requisitorok, „levélkeresők” a korszakban a munkahelyként szolgáló (egyik) intézmény után „káptalan”-nak is nevezett levéltárosok, akik latin elnevezésüket legjellemzőbb feladatukról, az iratoknak a hiteleshelyi levéltárból,

tett ez is egy akaratból: hogy az kolozsmonostori leveleket, privilegiumokat és az nemesség igazságára való registrumokat ő felsége vitesse Fejérvárra, hogy az káptalanbeli levelekkel együtt legyenek: választassanak gondviselők; méltó, hív és jámbor személyek gondviselésé alá adassanak, kik azelőtt tisztek szerént erre gondot viselcnek, kiknek ő felsége kegyelmesen fizetést is tégyen.” EOE II. 289. p.

- 9 1563. Literatus János deák, Kolozs vármegye jegyzője lett a konventi levéltáros, de a levélkeresésnél egy kolozsvári esküdt polgárnak is jelen kellett lennie. *Papp*, 58. p. *Jakó*, 1990. 90. p. EOE II. 218. p. 1568. június 13. Torda. „Felségednél nyilván vagyon, hogy az kolozsmonostori conventus ez felséged országának levlei tartásának tárháza, könyörgünk azért felségednek kegyelmes gondviselésé az levelek tartására és őrizésére, választana ol személyöket erre, kik híven viselnének gondot róla.” EOE II 340. p. 1571. augusztus. „Miért hogy az monostori konventbeli levelekre és privilegiumokra ez ideig semmi jó gondviselés nem volt, mely dolog az felséged híveinek nagy károkra és veszedelmére légyen, végzetett azért ez országnak felséged híveinek jövokra, hogy felséged ol méltó requisitorokat szerzessen, kik erre elcgck legyenek, hogy kár nélkül az levelek maradékját megtartsák, gondját viseljék, és az régi szokott helyeken executioba eljárassanak igazán, az nemességnek szükség lészen, az pariaját requisitoriájával az régi jó végzések szerint kivihessék, kiknek felséged az dézmából valami jövedelmet deputáljon, és az kolozvári bírónak az levelek pecsétlésére való pecsétet adjon, az ő kegyelmes ígreti szerint.” EOE II. 372–373. p. 1571. december 1. Kolozsvár. 41. „Ezt is hátra nem hagytuk, hanem egy akaratból végzetett, hogy az monostori conventben az levelek keresésére, őrzésére és kiadására országul választottuk Tolnai Miklós deákot, avagy Csanády János deákot, és Miklós deákot az kolozvári notáriust, hogy az leveleket jól tractálják Monostoron, azon elébbeli conservatoriumban, és az kinek ki kell adni, ki adják, minden esalárdságot eltávoztatván. Az úr ő nagysága megesküdtesse őket és fizessen nekik az ő kegyelmes ígéréte szerént.” EOE II. 506. p. 1573. május 27. Meggyes. „Az monostori conuentet itiljük károsnak lenni, hogy ez ideig pusztán állott, az levelek is mód és rendtartás nélkül voltak. Végeztük azért országul, hogy nagyságod három méltó személyt válasszon oda az conuentben, az leveleknek conservatiójára és requisitiójára. És azoknak annyi authoritást és pecsétet adjon minden executiókra, mint az váradi requisitoroknak, kiknek fizetések is nagyságodra támasztottuk, miképen nagyságod kegyelmesen ajánlotta magát, hogy mi és az mi utánunk valók is hálát adhasanak nagyságodnak ez féle jó voltáért és kegyelmes cselekedetiért.” EOE II. 541. p. 1574. január. 1–6. A kolozvári egy. Határozatai. 3. „Ezt is hátra nem hadhatják. Hogy az conventbeli és fejérvárbeli levelekre gondot visel nagyságod, hogy requisitorokat szerzett, és azoknak tárházából akar fizetni, nagyságodnak ezért is örök hálát adnak, hogy olyan szeretlenséggel az leveleket el nem hagyja vcszni és rohadni. Könyörgnek nagyságodnak, hogy szokott jó akaratját és kegyelmességét arról is mutassa meg hozzánk.” EOE II. 549. p.

általában fejedelmi levélkeresetű parancs (mandatum requisitorium) alapján végzett kikereséséről kapták.¹¹

Kinevezésükről, és az eredeti elképzelés elégtelensége miatt¹², javadalmazásukról is a fejedelemnek kellett gondoskodnia. Éves jövedelmük a Báthory Kristóf idejétől Brandenburgi Katalin uralkodásáig (1576–1630) terjedő időszakban az 50 forint „alapfizetésből”, az elvégzett munkák után járó díjból, egy-egy járásban kijelölt dézsmából, évente megállapított természetbeni juttatásokból, meghatározott mennyiségű búza (20 nagyobb köből), bor (2 hordó), élőállat (két, vágásra alkalmas disznó), állt. A gyulafehérvári udvarbírótól kiutalt élelmiszerek átvételét a requisitorok írásban igazolták.¹³ Ehhez járultak még a különféle fejedelmi (főként birtok) adományok. Munkájuk két fő részből tevődött össze: a belső hiteleshelyi feladatokból, oklevelek kikeresése, visszahelyezése, hiteles másolatok, segédletek készítése,¹⁴ pecsételés, eskük, bevallások, tiltakozások felvétele¹⁵, a hiteleshelyi

10 1575. július 25. – augusztus 6. Kolozsvár. 13. „Végeztünk erről is országúl, hogy az monostori conventben requisitorok legyenek, mind penig az fejvári káptalalamban. Az monostori conventben Polyáni Bálint pap legyen előttök, colgái legyenek Zalonkemeni Miklós diák és Márton deák, az kolosvármegyci nótárius. A feirvári káptalamban főrequisitor leszen az ott való plebános Ilosvai Benedek pap, colgái az káplánok, ki mellé szükség egy notáriust keresni. Ezeket ő nagysága erősen megcsküdtesse az hívségre, és külön–külön pecsétet adjon nekik, kiknek autoritások legyen nem csak a requisitióra, hanem minden exequitióra, de úgy, hogy ha kik nem akarnak velek exequáltatni, ennek előtte való mód szerint nemes emberrel is exequáltassanak. Őnagysága kegyelmesen viseltesse gondját, hogy az miképen kegyelmesen megígírte, legyen meg ezeknek fizetések azonképen, mint az váradai requisitoroknak; és azon fizetések legyen.” EOE II. 562–563. p. Papp, 1936. 61–62. p. Jakó, 1990. I. 90. p.

11 EOE II 65. és 81. p. Papp, 1936. 56–57. p.

12 Állandó fizetés helyett az ügyfél által fizetendő illetékeket (iratkeresés 50 dénár, átírás első föliója 50 dénár, a további föliók mindegyike 10 dénár) állapítottak meg. Jakó, 1990. II. 90. „1563. Item quod Joannes Literatus notarius conventus Monasterii et comitatus Colosiensis die sedis iudiciariae primitus celebrandae, in facie eiusdem sedis coram egregiis Joanne de Sombor, Gregorio de Fratha et Andrea Tholdalagij, praesente etiam iudice civitatis Colosvariensis super fideli requisitione, emanatione et conservatione litterarum dominorum regnicolarum iuramentum praesare debeat. In requisitionibus autem semper unus juratorum civium eiusdem civitatis Coloswar illi adhibeatur; qui pro requisitione litterarum habeat denarios quinquaginta. Reinventis autem et perscriptis sigillatisque litteris, unum folium papiri continentibus rursus denarios quinquaginta, ultra vtro unum folium pro singulo folio denarios decem habere valeat et non amplius.” EOE II. 218. p.

13 A requisitorok javadalmazása a Báthory Kristóf idejétől Brandenburgi Katalin uralkodásáig (1576–1630) terjedő időszakban. Salarium Annum. Külzcten: Tabella solutionis annualis trium requisitorum Capituli Albensis per dominos regnicolas approbatae ac a diversis principibus confirmatae. Eredeti jelzete: Cista Capituli Albensis fasc. 7. no. 40. Ma F 12 XIV/3. Kiadása: Sunkó, 2003. 87–88. p. 1614. december 2. Bothlen Gábor megerősíti az 1611.

jegyzőkönyvek vezetése, őrzése¹⁶, a fejedelmi kancellárián készült hiteles másolati kötetek, a Királyi Könyvek őrzése¹⁷, míg a külső hiteleshelyi tevékenységet az adott helyszínen végzett birtokba iktatások, becsük, idézések jelentették.¹⁸ Részt vettek ezen kívül az Erdélyi Fejedelemség jogkönyvének összeállításában, gyermekmonostori Kemény János, a későbbi fejedelem által vezetett „munkacsoport” anyaggyűjtésének szervezésében is.¹⁹ Működésük alapját az 1575-ben készült és

-
- február 4-én Báthory Gábor által Szászsebecs város és szék tizedéből Debreceni János számára megállapított évi 1 váza bor, 10 köből búza járandóságot. F2 Protocolum Joannis Debreceni 155–157. 1655. október 8. Kolozsvár. Zágoni János kötelezvénye, a Tecső város nevében és számára nemzetes Kászoni József requisitortól átvett egy „Articulust, Constitutiones videlicet Regni Transylvaniae et Partium Regni Hungariae eidem annexarum”, amelyért majd négy szép nyestbőrt küld „illendő tisztességes honoráriummal”. F 15 Protocolum maius Q fol. 139^f. 1666. december ? Gyulaféhérvár. Böszörményi István gyulaféhérvári requisitor nyugtája a szerződésében rögzített éves búzajárandóság átvételéről nemes és vitélző Farkas Péter gyulaféhérvári frumentáriustól. 1668. január 27. Gyulaféhérvár. Gyarmati István nyugtája a neki mint requisitornak nemzetes Vas Mihály fchévári főudvarbíró által kiutalt járandóságáról. 1673. június 25. Gyulaféhérvár. Dióssy Gáspár gyulaféhérvári requisitor nyugtája a neki nemzetes Bonyhai János fchévári tisztartó által kiutalt járandóságáról. 1673. december 28. Gyulaféhérvár Gyarmati István nyugtája a neki mint requisitornak nemzetes Bonyhai János fchévári tisztartó által kiutalt járandóságáról. F 12 XIV/3.
- 14 Szentiványi György birtoknévmutatót készített, nyedi Pálffy István 1640–1648 között a levéltár anyagát, mindenekelőtt a jegyzőkönyveket, rendezte, 1658-ban Szamosújvárra menekítette. *Jakó*, 1990. I. 145–147. p.
- 15 1681. július 2. Radnót. Petriyevith Horváth Kozma levele Dióssy Gáspár requisitornak, amelyben közli, hogy mivel Dióssy gyulaféhérvári házától a legutóbbi országgyűlés miatt távol lévén, Petriyevith Horváth Kozma, Baranyay Gergely, néhai idősb Toldalaghy Mihály ügyében tett, tiltakozást a káptalan pecsétje alatt kikérni nem tudta, kéri a requisitort, hogy adja ki Bonyhai János, gyulaféhérvári udvarbírónak, aki majd elküldi hozzá az iratot. F 12 XIV/3. Kiadása: *Sunkó*, 2003. 98–99. p.
- 16 1649. január 23–március 10. Articulus XXIV. Hogy az mely protokolumokat capitulumból kivittek volna, azoknak visszaadása végeztek. Hogy Nagyságod capitulomból kihozott protocolomokat, ha mik olyan volnának, visszaadati megígérte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak meg szolgáljuk. EOE XI. 55. p.
- 17 1666. január 10. Szeben. Bárdi István requisitor levele munkatársának Taraczközy Ferenc requisitornak. Kéri, hogy amíg személyesen fel nem keresheti, a munkájához szükséges 10. és 19. számú Királyi Könyvet küldje el neki. F 12 XIV/3.
- 18 Egymás ügyciben is ők jártak el. Például Debreceni János végrendeletét is ők hitelesítették. 1637. február 27. Kolozsvár. *Sunkó*, 2003. 100–103. p.
- 19 1653. március 14. Gyulaféhérvár. Kemény János utasítja kegyelmes Bárdi Istvánt, hogy számoljon be az Approbaták anyaggyűjtőinek javadalmazásáról, a különösen sokat író Szigethi Péternek adjon 12 forintot. F 12 XIV/3. Kiadása: *Sunkó*, 2003. 89–90. p.

több, 1650 körül, valószínűleg Gyulafehérváron készült két egymástól jelentősen eltérő megjegyzésekkel ellátott másolati példányban fennmaradt, részben rendkívüli értékes, megvalósíthatóságot, megvalósulást olykor ironikus hangvétellel ütköztetve annotált, a Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent számára egyaránt érvényes szabályzat és eskü jelentette.²⁰ Az annotációk és néhány más forrás, köztük még országgyűlési végzés is, tanúbizonysága szerint a hiteleshelyek működése korántsem volt zökkenőmentes. A requisitorok rendszertelenül befolyó járandóságukat²¹ a díjak, illetékek önkényes többszörösére emelésével igyekeztek kiegészíteni,²² és az igen szigorú szabályzat jó néhány lényeges, a pecsételésre, a hiteles másolatok készítésére vonatkozó, utasítását, gyakran valóban az elégtelen feltételek, létszámhiány, az épület rossz állapota — jóllehet ideális esetben a fejedelem figyelme kiterjedt a levéltár épületének állagára is²³ — szülte kényszerből igen szabadon kezelték.²⁴ A szabályzatot megszegve a requisitorok,

-
- 20 A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent requisitorainak esküje és az 1650. június 1-én átírt és annotált 1575. évi utasítása: *Juramentum capituli et conventus requisitoris*. F 12 XIV/3. Kiadása: *Sunkó*, 2003 84–87. p. másik, annotálatlan példányról: *Jakó*, 1958. 56. A Conventről és Káptalanról való instructio I–XXI. pontban. Magyar nyelvé. Három példányban. Az egyik: *Ex veteri et obsoleto exemplari transumptum per Franciscum Taraczkózy anno 1650. die 1. junii*. F 12 XIV/3. Kiadása: *Sunkó*, 2003. 79–83. p. másik, néhány ponton a főszövegben is eltérő, annotálatlan példányról *Jakó*, 1958. 54–56. p.
- 21 Szalárdi János 1665-ben arra kényszerül, hogy „kunycráljon ismeretlen nagyuraktól, Bethlenéktől és Béli Páltól”, és nem túl magas requisitori jövedelméért „mindennapos közcsharcot kellett vívni a szükmarkú — vagy inkább: szük jövedelmű — fejedelemi prefektussal” *Szakály*, 1980. 32. p.
- 22 1607. június 10–24. Kolozsvári országgyűlés. 30. tc. „Az váradi és fejevári káptalanokat s az monostori conventet nagyságod megéppítettvén, fizetésök járjon meg az régi szokás szerént, hogy tisztékben járhasanak fogyatkozás nélkül; de ök is az levclék taxája (díja) és executiók (végrehajtások) felől tartsák az régi szokáshoz magokat, mert vadnak ellenök való panaszolkodások, hogy ha valami executióra kiviszik, mind az executiótul, mind az relatoriátul (jelentéstől) fl12 (12 forintot) kívánnak, nagy nchezen, három vagy négy forintban megsarczoltatván az nemes embert, adják ki az relatoriát, nem tartván magokat az régi afflékről való limitatiókhoz (díjszakadásokhoz). Végeztük azért, hogy sub amissione officiorum (hivatalvesztés terhe mellett) tartsák az clébbi articulusokhoz magokat és limitatióhoz, azt ne transscendálják (hágják át).” EOE III. 504. p.
- 23 1678. január 7. Ebesfalva vára. I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem megparancsolja a Gyulafehérvári Káptalan requisitorainak, hogy mivel Szecbenben a polgármester tájékoztatása és Naláczy István levclé szerint, a Gyulafehérvári Káptalan levéltárának őrzésére szolgáló ház rossz állapotban van, „lc szakadozott”, menjenek a helyszínre és mérjék fel a károkat. F 12 XIV/3. Kiadása: *Sunkó*, 2003. 97–98. p.
- 24 I. A Gyulafehérvári Káptalanban a requisitoroknak a levcléket Bánffy Pál uram (Mogyorói Bánffy Pál: 1558. A magyar natióból választott adószámvevők egyike, 1568–1575-ig főudvar-

miként a korszak más tisztviselői is, tevékenységük jelentős részét szállásukon végezték, az ehhez szükséges levéltári anyagokat, beleértve a pótolhatatlan Királyi Könyveket, sőt a hiteleshely pecsétjét is, otthon, illetve maguknál tartották, és hajlandóak voltak az ott elkészült iratot az ügyfélnek közvetítők útján is elküldeni.²⁵ Az értékes, a munka folytatásához nélkülözhetetlen anyagot rendszerint a levéltáros halála után tudta a munkatársaiból létrehozott, a helyszínre kiszállva egyfajta jegyzőkönyvet is felvevő bizottság visszaszerezni.²⁶

Mindezek ellenére a három egyaránt jelentős „állami” hiteleshely közül, már csak földrajzi fekvésénél fogva is a kolozsmonostori és főként a gyulafehérvári bírt igen nagy tekintéllyel, amit az utóbbi esetében a fejedelmi székhelyen való működés és a fejedelem által is nagy becsben tartott és felügyelt Királyi Könyvek őrzése nyiban elősegített.²⁷

mester, 1575-ben tanácsúr. *Trócsányi*, 1980. 24, 100., 315 és 391. p.) és Horváth Kozma uram, (raduchi másképp miketinch Petrichevich Horvát Kozma: Vécsvár, majd Fogaras prefektusa, 1573–1588. Fogaras vára főkapitánya, Zaránd főispánja, Gyulafehérvár provisor, 1588. tanácsos. Meghalt: 1590. április. 28. felesége: Dersy Petky Bora. Petrichevich 1. 327. 2. 331. *Trócsányi*, 1980. 32. p.) udvarbíró adják kezekbe. „*Ha a jó instructio nem observattik* [a jó szabályzatot nem tartják be], *mind hogy eddig is sok esztendők alatt emlékezet sem volt fölöle csak epitaphiumot* [epitaphium: sírfelirat, sírvers] *írjunk az conservatoriumnak* [conservatorium: őrzőhely, levéltár]. II. Hogy a requisitorok a leveleket transumalván [átírván], minden esztendőbeli és vármegycbeli leveleket külön-külön valamennyick, beírják: annak táblát csináljanak, hogy mikor leveleket kerestetnek velük, megtalálhassák. De azért a leveleket se veszítsék el. Együtt legyenek mind fejenként, amikor conferálják az originálokkal a transumptumokat [az átiratokat összevetik az eredetivel]. *Ha minden hasznos leveleket most újonnan Protocolumba* [jegyzőkönyv] *írnak, kétszáz tudós embert alkalmas ideig megtartana e munka: annyira nagy romlás és pusztaság vagyon a Sacristiában* [skrecstyében] *az leveleknek gondviseletlensége miatt*. VIII. A pecsételéskor mindnyájan együtt legyenek. *Mostan Bárdi* [Bárdi István 1647–1666. requisitor] *akar egyedül pecsételni, mintha a többi collegáknak semmi tisztük a pecséhez nem volna*.” *Sunkó*, 2003. 79., 81. és 86. p.

25 1681. július 2. Radnót. Petrichevich Horváth Kozma, mivel Dióssy Gáspárt gyulafehérvári házában nem találta, kéri őt, hogy Baranyay Gergely tiltakozásának hiteles másolatát készítse el és Bonyhai János udvarbíró által küldje el neki. F 12 XIV/3. Kiadása: *Sunkó*, 2003 98–99. p.

26 1666. július 10. Bejegyzés a Bárdi István requisitor halála után szállásán talált levéltári anyagokról. F 2 Protocollum Stephani Böszörményi 8. Kiadása: *Sunkó*, 2003. 93–94. p.

27 1640. szeptember. 28. I. Rákóczi György fejedelem, elhatározva rendezésüket, kiegészítésüket, a hiteles másolat hiánya esetén az eredeti iratot kéri vissza az adományozottól, jelen esetben főispánnak kinevezettől, másolatkészítés céljából. P 311 XVII. t. Mindszenti család. 2. Mindszenti Gábor főpalotamester, 1635-től Doboka vármegye főispánjához intézett fejedelmi leiratok. Kiadása: *Sunkó*, 2003. 88–89. p. 1664. február 18. Szecben. Apafi Mihály erdélyi fejedelem utasítására a Gyulafehérvári Káptalan requisitorai jelentése a Királyi Könyvek állapotáról, sorsáról. F 12 XIV/3. Kiadása: *Sunkó*, 2003. 91–93. p. A hagyományos hiteleshelyi

A requisitorok a fejedelmek parancsára és számára gyakran végeztek rendkívül bizalmas, például a fej- és jószágvesztésre ítéleteket és ítélendőket, a fiscuspereket, külügyeket, sőt művelődésügyet²⁸ érintő feladatokat, és így akarva-akaratlanul váltak fontos titkok tudóivá.²⁹

A tiszttség fontosságát jelzi, hogy megürülése, a levéltáros halála, után néhány nappal kollégái nemcsak a hiteleshelyre visszazárandó anyagokról gondoskodnak, hanem nyomban, szakmai hitelük következtében, a fejedelem által többnyire el is fogadott, javaslatot is tesznek az utód személyére. Más esetben maga a fejedelem fogalmazza meg a requisitorokkal szemben támasztott uralkodói, társadalmi elvárásokat, amelyek, és a hatályos törvények, alapján a leendő munkatársak megtehetik ajánlásukat.³⁰

levéltáraktól eltérően ide helyezték a vámszabályokat, adóösszeírásokat, országgyűlési végzéseket, követutasításokat is. *Papp*, 1936. 62. p.

- 28 1667. május 27. Gyulaféhérvár Apafi Mihály fejedelem udvarába rendeli Böszörményi Istvánt, a Gyulaféhérvári Káptalan requisitorát, hogy utána Szebenbe küldhessék, a Szenczi Ábrahám, váradai nyomdász [typographus] halála után „kezénél lévő typusok és egész könyvek inventálására”. Az iraton ezután következik a Basirius Izsák által ifjabb Gelci Katona Istvántól kölcsönvett könyvek jegyzéke.: Dominus Isacus Basirius a Domino. Stephano Katona Gelci juniore mutuo accepit hos libros F 12 XIV/3 1678. augusztus 8. Gyulaféhérvár. I. Apafi Mihály fejedelem, a Nagycenyedi nemcs Kollégium kérésére, megparancsolja Gyulaféhérvári Káptalan requisitorainak, hogy a kollégium Szebenben, a káptalanban még Basirius által letett könyveit válogassák ki, és Csernátóni Pál nagycenyedi professzornak adják át. F 12 XIV/3.
- 29 1641. január 13. Gyulaféhérvár. I. Rákóczi György erdélyi fejedelem utasítása Siklósi Mihály requisitornak és Kerekes Jánosnak az udvari kancellária ímökának. A Déván a káptalanokban végzendő vizsgálatokról. A 9 pontos utasítás szerint tegyenek jelentést többek között a nemcsék által jogtalanul elfoglalt kincstári birtokokról, a halászvízelekről, haszonvételekről, a városi földek és puszták telkek nemcsék általi elfoglalásáról, a nemcsi telkekről, az utolsó összeírás óta bekövetkezett változásokról. F 12 XIV/3. Nehéz eldönteni mennyiben egyedülálló eset, amikor Balásfy János requisitor a fejedelem, Báthory Zsigmond parancsára Király Albert az udvari lovasság kapitánya vezetésével Kerekes Balázs, a fejedelem udvari familiárisa által a moldvai Kármáni aga ellen elkövetett hatalmaskodás ügyében 1592. január 24-én, Gyulaféhérváron összeült sajátos bíróság működésében vesz részt. F12 XIV./3. Kiadása: *Sunkó*, 2001. 55–56. p. A bíróságra uo. 27–43. p.
- 30 1667. február 14. Gyulaféhérvár. A Gyulaféhérvári Káptalan vezetőjének (?) jelentése I. Apafi Mihály erdélyi fejedelemhez Taraczkózy Ferenc requisitor haláláról. F 12 XIV/3. Kiadása: *Sunkó*, 2003. 94–96. p. 1677. április 13. Fogaras vára. I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem utasítása a Gyulaféhérvári Káptalan requisitorainak, hogy az Approbaták által is rögzített rend szerint maguk mellé munkatársul még egy alkalmas személyt keressenek. F 12 XIV/3. Kiadása: *Sunkó*, 2003. 96–97. p.

Erről tanúskodnak az adatokban bővelkedő, az egyszerű íratkerestető paranccsal szemben támasztott követelményeken jóval túlmenő fejedelmi mandatumok is.³¹

A feladatok szakszerű ellátásához nélkülözhetetlen latinus műveltség, nemkésőbbé a kollegialitás és a családias munkahelyi légkör meglétének szép példája az irodalmi hajlammal megáldott enyedi Pálffy István által munkatársa, Pécsvárad János számára 1643 első napjának hajnalán a Pálffy nevét viselő hiteleshelyi jegyzőkönyvbe beírt újévi köszöntő versike is.³²

A requisitorok iránti komoly szakmai elvárások, a történeti forrásokban rendkívül gazdag levéltárakban való búvárkodás kevesek számára adott lehetősége, a fejedelemhez fűződő sajátos viszony magyarázhatja, hogy az erdélyi történetírás olyan kiemelkedő művelői, mint Bojthy Veres Gáspár, Szalárdi János, Szamosközy István, életpályájuk egy szakaszában valamelyik hiteleshely levéltárosaként működtek, nemegyszer mindkét tevékenységükkel a fejedelem (anyagi) elismerését érdemelve ki.³³

31 1647. ? 26. Beszterce. II. Rákóczi György erdélyi fejedelem és Kénossi Ferenc jogügyigazgató (causarum nostrarum fiscalium director) kéri a Kolozs, Torda, Doboka vármegyékben fekvő fejedelmi javakra vonatkozó iratokat. F 28. Itt szeretném megköszönni Bakács Bernadttencnek, hogy e kevéssé kutatott forráscoportra, és a témát illető jó néhány saját felfedezésére figyelmet felhívta, és a tanulmány elkészítésében nélkülözhetetlen segítséget nyújtott.

32 A forrást, egyediségére való tekintettel, teljes terjedelmében közlöm: *ANNO DOMINI 1643 Quod felix, faustum, fortunatumque sit et quod / in toto passim fulgeat orbe, diu: / Post sex aetates, post octo lustra, decemque / saecula, fatalis en trieteris adest./ Ut novus ergo tibi feliciter effluat, annus, / devota numen, religione precor./ Et tibi pro xenio cum munus, carmine majus mittere non habeam, hacc disticha mitto. Vale.*

Prima die anni praesentis 1643. hora matutina quinta talibus versiculis salutabam honorandum collegam meam Joannem Pechy varadium. Stephanus Pálffy Enyedi. Septemcastrensis mpp. [F 15 protocollum maius R fol.16e].

33 1607. november 29. Kolozsvár. Rákóczi Zsigmond Szamosy másként Szamosközy István requisitor Capituli Albensis számára, mivel „mind a káptalan ügyiben mind a haza történetének lejegyzésében nemkevésbé hasznosan, mint dicséretesen lelkünk minden készségével és élénkségével tanúsított és a jövőben tanúsítani szándékozik. „quae ipse tum in negotiis dicti capituli, tum in consignandis patriis historiis non minus utiliter quam laudabiliter, summa cum animi sui promptitudine et alacritate exhibuit, impendit et in futurum quoque exhibiturus impensurus et declaraturus est.” a Fehér megyei Magyarárdalon lévő elpusztult nemesi háztelket [sessio seu curia nobilitaria desolata], amely azelőtt néhai vitézlő kolozsvári Jacobinus János a nagyobb kancellária titkáráé [secretarius cancellariae aulicae maioris] volt és annak magvaszakadtával a fejedelemre háramlott, neki és mindkét nemű örökösének adja. F 2 Protocollum Deus ad auxilium 182–189.

Archontológia

Az összeállítás elkészítésekor néhány, a vizsgált terület és tisztség adta módszertani sajátossággal kellett szembesülnöm. A requisitori hivatal viselésének időhatárait, kivéve azokat a — sajnos nem túl gyakori — eseteket, amikor a személy pontosan ismert időpontú kinevezésétől pontosan ismert időpontban bekövetkezett haláláig³⁴ töltötte be tiszttét, hónap, nap pontossággal megadni nem volt lehetséges. Látszólag egyszerű feladat lett volna az illető által vezetett hiteleshelyi jegyzőkönyv adatait venni alapul. Nem minden requisitor nevét viseli azonban kötet, míg egy kötetben többek munkája is szerepel, sőt a hiányzó kötetek adatai sem ismertek. A tisztség viselésének kezdő időpontja, jóllehet majdnem minden esetben a nagyobb kancellária írnokságát követi, nem esik egybe a jegyzőkönyvben található első, míg a végső időpontja az utolsó bejegyzés időpontjával. A XVII. század második felében, a Kolozsmonostori Konvent jegyzőkönyveinek jelentős része — az ekkor készült segédlet (F 15 Index Protocollorum 41. kötet.) tanúbizonysága szerint 24 kötet közül 13 — még szintúgy a requisitorok nevét is viselte, mint a Gyulafehérvári Káptalan Levéltára köteteinek többsége,³⁵ jóllehet, a későbbiekben kizárólagossá váló, betűkkel és római számokkal történő jelölés, már ekkor elsődlegesként szerepel. Valószínűleg a

34 Igen ritka forrás, ezért kivételesen teljes terjedelmében idézem: 1650. március 15. nyedci Pálffy István feljegyzése:

Czanadi Pál holt meg

1642. die 30. julii Pechy Janos holt meg

1644. die 30 Julii Pechy Varadi Janos holt meg

1646. die 2 octobris Thor dai Peter Deak holt meg

1629 Bethlen Gabor fejedelem holt meg

1629 Catharina fejedelemsége holt meg

1648 Bethlen Istvan fejedelemsége holt meg

1648 11 október Rakoci Georgy fejedelem meg holt

Őt fejedelem és öt collega változást értem. Én Istenem mit érhetek még, s ki éri az én végeimet?

Tudom Uram, hogy Te. miserere mei

Est hominis status per florem significatus

ut flos cito perit sic homo pulvis erit.

Stephanus Pálffy

1650. 15. Martii Írám ezeket keserves–bús szívvel és sokat gondolkodván.

F 15 Protocollum majus IIIII (V) a pergamen kötés belső oldalán. A kötésre egy 1530. május 10-én kelt oklevelet használtak fel.

35 A Bárdi István által 1657-ben készített mutató szerint 10 kötetből 7 viselte requisitor nevét. F 14 Index sensualis et verbalis Protocollorum I–X. Libri Regii Sigismundi Báthori. I. A Gyulafehérvári Káptalan kötetcinc jelölésére bibliai idézeteket, a tartalomra utaló címet használtak, itt a betű, illetve szám használata nem ismert.

kötetek borításáról, illetve az első lapjáról írhatták le a segédletbe került elnevezést, elnevezéseket, a requisitor nevét. A XVIII–XIX. századi protokollumok azonban újra visszatérnek a korábbi gyakorlathoz.³⁶ Végül, de nem utolsósorban néhány requisitor esetében alig találunk vonatkozó bejegyzést. Következésképpen a protokollumok első–utolsó bejegyzésének időpontja csak nagy óvatossággal, egyéb levéltári adat híján, vehető fel működési időhatárként. Fentiek alapján az általam megadott adatok jelentős része, főként a hivatalviselés kezdetére vonatkozóak, *első általam ismert említésként értelmezendő.*

A vázolt nehézségek miatt is terjesztettem ki a kutatást az Erdélyi Központi Kormányhatóságok anyagában fellelhető összes, érdemleges eredménnyel biztató forráscsoportra. A szigorúan vett archontológia határait némiképp a proszopográfia³⁷ irányába kitolva, a hivatalviselésre vonatkozókon kívül, ahol a szerény forrásadottságok ellenére erre módomban nyílt, feltüntettem az egyén társadalmi, anyagi, családi viszonyait, kapcsolatrendszerét remélhetőleg jobban megvilágító adatokat is.

A tisztség megnevezése egyértelmű, nem is mutat túlzottan nagy változatosságot, zömében *requisitor*, magyar nyelven *káptalan*, a hiteleshelyi megfogalmazás pedig *collega, socius, frater noster*. Így, közismert, rögzült elnevezésekről lévén szó, csak az általánostól eltérő megnevezéseket tüntettem fel. A források jelzetét az adat után rövidítve adom meg szögletes zárójelben, feloldásuk a tanulmány végén külön jegyzékben található. A személynevek, tisztségek, földrajzi nevek megnevezését minden esetben modern átírásban adom meg.

Tekintettel a párhuzamos tisztségviselésre és jó néhány esetben bizonytalan időhatárra, nem kevésbé az egyszerűbb használhatóságra, a requisitorokat a klasszikus archontológia szabályaitól eltérve nem hivatalviselésük időrendjében, hanem — nem előzmények nélküli módon — mai formában írt családnevük szoros betűrendjében sorolom fel.³⁸

36 A meglehetősen bonyolult és zavaros rendszer következtében a Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent hitelshelyi jegyzőkönyveire (és hasonló, itt nem részletezendő okokból a többi sorozat kötetekre, mindenképp a Királyi Könyvckre) történő hivatkozásokor célszerű és kívánatos a (raktári) szám helyett a kötetek mintegy háromszázötven éve változatlan címét megadni.

37 Az archontológia és proszopográfia meghatározására, a történettudományhoz és egymáshoz való viszonyára: *Engel Pál: Archontológia. és Új.: Proszopográfia.* In: A történelm segédtudományai. Szerk. Bertényi Iván. Bp., 1998. 29–36. és 37–39. p.

38 Trócsányi Zsolt alapművében a fejedelmi tanács összetétele, a Fejedelmi Tábla ülnökei, a nagyobb és a kisebb kancellária ímokai című fejezetek esetében is ezt a megoldást alkalmazza. *Trócsányi, 1980. 22–36., 188–197., 359–361. és 365–372. p.*

Az archontológiai adatok összesítése és a pályaképek felvázolásakor feltétlenül figyelembe kell venni, hogy a források csekély száma következtében előfordulhat, hogy a tisztségek egymáshoz való időbeli viszonya, azaz a requisitori tisztség előtt, avval egyidejűleg, azt követően történő viselése újabb adatok felbukkanása esetében módosul.

Az egyes csoportokban csak azokat a személyeket tüntettem fel, akiknek odartozására vonatkozóan forrással rendelkezem. Kivételt csak a földrajzi névből keletkezett családnevek esetében tettem. Az ismert requisitorok összlétszáma 43 fő volt (Gyulafehérvári Káptalan, 22, Kolozsmonostori Konvent, 21 fő). A valószínűleg hiányos listák ellenére szerencsés megoszlás, hiszen a két hiteleshely egy híján azonos számú tisztségviselőjét ismerjük, így elfogadható alapot jelentenek az összehasonlításra.

A szerkezet

Az archontológia szerkezete a következő:

Név: a tisztségviselő neve mai alakban, a nevek szoros betűrendjében.

Requisitor: a requisitori tisztt viselésének rendelkezésemre álló adatok alapján megállapított kezdő- és végpontja, év pontossággal.

Említések időpontja: a mai alakban év, hónap, nap, az eredeti, feloldott forma felüntetése nélkül.

Jegyzőkönyve: Az adott requisitor nevét viselő hiteleshelyi jegyzőkönyv neve, évköre, mai jelzete.

Egyéb tisztségei: A requisitori tisztségen kívül viselt tisztségek megnevezése lehetőleg magyarul. Amennyiben a tisztségnek nincs bevett magyar megfelelője, akkor a latin megnevezés. A ritkán előforduló, esetleg tisztázásra szoruló tisztségeknél a magyar megnevezés után kerek zárójelben adom meg az eredeti alakot.

Évköre: a különböző tisztségek viselésének időrendjében

Említések időpontja a mai alakban év, hónap, nap, az eredeti, feloldott forma felüntetése nélkül.

Tanulmányai: a tanulmányok végzésének helye, időpontja, a kar, végzettség neve.

Birtokok: a személy által birtokolt, zálogolt ingatlanok esetében a település magyar neve, kerek zárójelben a középszintű közigazgatási egység (vármegye, szék,) neve, a település egykori nevei, a település mai neve, az ország, amelyben jelenleg található. Az ingatlan típusa, a településen belüli helye, a szomszédok neve. Az említés (ek) időpontja.

Felesége: feleség (ek) neve, a feleség szüleinek neve. Az említés(ek) időpontja.

Gyermek(ek): neve(ik).

Születése: requisitor születésének időpontja, helye.

Halála: Az elhalálozás időpontja, helye.

Temetése: az eltemetés időpontja, helye.

Az archontológiából levonható néhány tanulság

A requisitorok szolgálati időtartama

A Gyulafehérvári Káptalanban az átlagolt szolgálati idő 12,5 évet tett ki. A leghosszabb ideig, 31 évig, Taraczközy Péter, míg a következő csoportban (20–30 év) két fő: Csicsói György 23 évig, Dióssy Gáspár 22 évig szolgált. Az átlagos időtartamhoz közel (10–20 év) 11 fő, Bárdi 20, Dési 18, Taraczközy Ferenc 16, Szamosközy István 15, Barkai 14, Bojthy 14, Gyarmati 14, Ilosvai 12, Barsi 11, Debreceni 11, Herczegszöllőssy 11 évig volt hivatalban. A következő csoport (5–10 év) 5 fős, Balásfy János 9, Böszörményi 8, Pápay 8, Siklósi 8, és Lippay 5 év. Viszonylag rövid ideig (1–5 év) hárman szolgáltak Szalárdi 3, Laskóy 1, Zákányi 1.

A Kolozsmonostori Konventben az átlagolt szolgálati idő 12,3 évet tett ki, itt fordult elő a leghosszabb szolgálati idő is: Rákosi Nagy Boldizsár 47 évig volt hivatalban. A következő csoportba (30–40 év) tartozik Pálffy 40 és Torday Péter 33 évvel, ezt követi (20–30 év) Kolozsvári 23 és Szentiványi 23 évvel. A 10–20 év közötti szolgálati viszonyúak közé Szalánkeméni 20 és Pécsi 13 évvel került, míg az 5–10 évig terjedő időszakban hatan (Balásfy Ambrus 9, Benkő 8, Csanády Pál 8, Kászoni 8, Szöllőssy István 8, és Szamosközy Mihály 6 év) működtek. A legrövidebb számbavett ciklusban (1–5 év) pedig nyolcan (Pécsváradi 3, Szalárdi 3, Torday Imre 2, Bibarczfalvi 1, Csanády János 1, Szöllőssy Gábor 1 és Tolnai 1 év) dolgoztak.

A listából kitűnik, hogy a requisitorok mindkét hiteleshelyen viszonylag hosszú ideig töltötték be tisztüket, a Gyulafehérvári Káptalan munkatársai közül a 10–20 és az 5–10 év közti csoportok a legnépesebbek, míg a Kolozsmonostori Konvent esetében az 1–5, 5–10 év csoportjai. Figyelembe kell venni azonban, hogy azokat a személyeket, akikről kevés, netán egyetlen adat állt rendelkezésemre, jobb híján az 1–5 csoportba soroltam, ezért az arányok megtévesztők is lehetnek.

Egyéb tisztségek

A két hiteleshelyen működő requisitorok közül a nagyobb kancellárián bizonyíthatóan 22 fő dolgozott: a Gyulafehérvári Káptalan esetében a 22 fős személyzetből 12 fő (Balásfy János, Bárdi, Barkay, Böszörményi, Csicsói, Debreceni, Dési, Dióssy, Herczegszöllőssy, Siklósi, Szalárdi és Zákányi), a Kolozsmonostori Konvent esetében a 21 főből 11-en (Bibarcfalvi, Csanádi János, Kolozsvári, Pálffy, Pécsi, Pécsváradi, Szalárdi, Szamosközy Mihály, Szöllőssy István, Tolnai és Torday Péter).

A legjellemzőbb, mondhatni kötelezően végigjárandó út első állomása a nagyobb kancellária írnoki tisztsége, amely kitűnő lehetőséget nyújtott a nyelvi, jogi, közigazgatási ismeretek megszerzéséhez, elmélyítéséhez, és nem utolsósorban a társadalmi, anyagi elismertség megszerzéséhez, illetve fokozásához is nagyban hozzájárult. (Lásd Debreceni János pályáját). E tekintetben jelentős eltérés nem mutatkozik a két intézmény állományában, ugyanis a Kolozsmonostori Konvent requisitorai közül 11, a Gyulafehérvári Káptalan esetében alig több, 12 fő érkezett bizonyíthatóan a nagyobb kancelláriából. Kolozsvári Márton esete sajátos, ő a requisitor (1575–1597), kisebb kancellária (1599) és nagyobb kancellária (1612) utat járja be, bár épp ez a tény valamint a név jellege és viszonylagos gyakorisága miatt meglehet, hogy két személyről, netán rokonokról van szó. Párhuzamosan, jobban mondva átfedésben mindössze Csanádi János és Pécsi János, viseli a két tisztséget, bár esetükben éppen az erre az időszakra vonatkozó adatok bizonytalanok.

Hasonlóképpen érthető a más, szintűgy a requisitori tisztség színvonalas ellátásához nélkülözhetetlen tudás megszerzését (is) lehetővé tevő, illetve annak birtoklását feltételező hivatalokból, (a kancelláriai titkár Szalárdi, vagy a fejedelem titkára Balásfy János) a hiteleshelynek otthont adó „önkormányzattól” (városi jegyző: Csanády János, Kolozsvári Márton, Szalánkeméni) érkezők esete. Ideálisnak nevezhető a más, jelentősége ellenére sajnos jelenleg kevésbé ismert levéltárnál, esetleg hiteleshelynél szerzett szakmai gyakorlat („*fejedelemnek levelére gondviselő belső titkos deákja*” Szalárdi, a „*fejedelem titkos okleveleinek és nyilvános dekrétumainak őrzője*” Taraczközy, a váradi káptalan requisitora Szalárdi). A különböző, rangos iskolák képzett vezetői is viszonylag magas arányban képviseltetik magukat (*rektor*: Csanády Pál, Bojthy, Laskói, Taraczközy, *iskolamester, lelképásztor*: Dióssy). Jóval kevésbé tűnik indokoltnak a meglehetősen jól jövedelmező, a gazdasági élet fontos területein tevékenykedő hivatalnokok (*marosportusi perceptor, tordai sókamárás* Bárdi, *Kolozs vármegye adószedője* Torday Imre, *dispensator* Szöllőssy Gábor) feltűnése. Nemkevésbé különös, a polihisztor szemlélettel csak részben magyarázható jelenség, a két *orvos* (Csanády Pál, Rákosi) hivatalviselése, akik címüket és hivatá-

sukat a requisitori kinevezés után is megtartották. A hiteleshelyi tevékenység mellett előforduló tisztségek közül a levéltárossághoz a humán tudományokat a *fejedelem könyvtárosa* Bárdi, az *udvari történetíró* Bojthy képviselte, míg gyakorlati igazságszolgáltatási tevékenységet folytatott a *Fehér megye főbírája* címet viselő Bárdi, *Fehér megyei törvényszék esküdtje* Bojthy, *Kolozsvár esküdtje* Szöllőssy Gábor, a pénzügyigazgatás területén pedig *Kolozs vármegye adószedőjeként* Szöllőssy István és Torday Péter kapcsolódik.

Összesen öten viseltek egyházi (kálvinista, lutheránus vagy unitárius) tisztséget, akár a requisitori tisztséggel párhuzamosan is: a Gyulafehérvári Káptalanban hárman (Dési, Dióssy és Ilosvai), a Kolozsmonostori Konventben pedig ketten (Csanády és Polgári). Tanulmányaikat is fejedelmi, illetve egyházi támogatással végezték. Az archontológiai összegzés alapján felvetődik a két hiteleshelyi szekularizációjának problematikája. Kétségtelen tény, hogy az erdélyi püspökség jövedelmeit a kincstár számára foglalták le. A requisitorok kinevezéséről és fizetéséről az országgyűlési végzések értelmében a fejedelemnek kellett gondoskodnia. Az egyházi tisztségviselők, illetve az e rovatban fel nem tüntetett, az egyházakkal szoros kapcsolatban lévők és azok nyilvánvaló befolyása az országos levéltári feladatokat is ellátó intézmények munkatársai esetében nyilvánvalóan módosítják az említett intézmények „világi jellegéről” eddig gondoltakat.

Egyértelmű a kép a requisitori tisztség utáni hivatali működés esetében. Itt kizárólag a nagy szakmai gyakorlatot, és megbízhatóságot igénylő, ekképp emelkedést is jelentő igazgatási, igazságszolgáltatási területen tevékenykedőket találunk. (*Doboka vármegye alszolgabírája* (Torday Imre), *Dési és aknai sóbányák prefektusa* (Bibarcfalvi), a *várőrségek tartására kivetett adó, a vöröstornyi harmincad, a Szamoson túli országos jövedelmek perceptora; Partium, Kolozs, Doboka, Belső-Szolnok megyei országos jövedelmek pénztárnoka* (Szalárdi), a *török adó generális perceptora* (Pálffy István).

A requisitorok tanulmányai

A bizonyíthatóan felsőfokú tanulmányokat folytatók létszáma magas, összesen 11 fő. Ebből a Kolozsmonostori Konventben mindössze ketten szolgáltak: Csanády Pál valahol Itáliában, Rákosi Páduában tanult orvostudományt. A Gyulafehérvári Káptalan munkatársai közül kilenc fő szerepel: Barsi Németországban, Bojthy Heidelbergben (teológiát), Dési Wittembergben, Dióssy Franekerben, Leidenben és Elbingben (mindhárom helyen teológiát); Ilosvai, Laskói és Lippay Wittembergben

(mindhárman teológiát), Pápay Leidenben (teológiát), Szamosközy István Heidelbergben tanult.

A fejedelmi támogatással a legjobb európai egyetemeket látogatók száma az Erdélyi Fejedelemségben a XVII. századra növekszik. A protestáns szellemű német egyetemek és az ott szerzett teológiai képzettség túlsúlya híven tükrözi az ország társadalmának vallási megoszlását, illetve a fejedelmi „művelődéspolitikát”. A legalább középfokú végzettség, mint alapkövetelmény, valamint a magas képzettségű tisztviselők aránya, természetesen a kiadványok, segédletek mellett, a munkahelyek, a hiteleshelyi levéltárak, az ott végzett és végzendő tevékenység színvonalát is jól jelzi.

A requisitorok jogállása

A nemesek összlétszáma a két hiteleshelyen 27 fő. A Gyulafehérvári Káptalanban 17 fő nemes: Balásfy János, Barkay, Barsi, Bojthy, Böszörményi, Csicsói, Debreceni, Dióssy, Gyarmati, Herczegszöllőssy, Laskói, Lippay, Pápay, Siklósi, Szamosközy István, Tarackközy Ferenc, Tarackközy Péter; a Kolozsmonostori Konventben pedig 10 fő: Balásfy Ambrus, Benkő, Bibarcfalvi, Kászoni, Pálffy, Pécsi, Rákosi, Szalánkeméni, Szentiványi, Szöllőssy Gábor.

Közülük biztosan hivatali érdemeikért kaptk nemességet a Kolozsmonostori Konventben Pálffy és Rákosi, a Gyulafehérvári Káptalanban pedig Bojthy, Debreceni, Pápay. Hivatalnok–értelmiségi családból származnak négyen, a Gyulafehérvári Káptalanban Balásfy János, Debreceni, a Kolozsmonostori Konventben Balásfy Ambrus és Torday Péter. Egyértelműen polgár a Kolozsmonostori Konventnél Csanády Pál. Nemes és polgár ugyanott Benkő.

A requisitorok túlnyomó többsége tehát nemesi származású volt, akik esetében természetesen az érvényesülést a hivatalnok–értelmiségi pályán próbáló kisnemesi vagy birtoknélküli, armalista rétegről van szó. Aki itt kezdte hivatali pályáját, általában alulról jött, nem tartozott a birtokos nemességhez, vagy annak legalsó részéhez.³⁹ Ezért lehetett nagyobb jelentősége a számukra ekkor, illetve a requisitori pályaszakaszban juttatott kisebb birtokadományoknak is. A hivatali érdemeikért megnesemesítettek között található az egyetlen ismert jobbágyi származású személy, Bojthy, akinek pályája magasra ívelt, Debreceni esetében azonban egy azelőtt is nemesnek tudott család tagjainak újranevesítéséről beszélhetünk. Rákosi érdemei is valószínűleg az orvosi és requisitori tevékenysége között oszlanak meg, források

39 Trócsányi, 1980. 201–202. p.

híján jelenleg nem megállapíthatóan. Figyelemreméltó, hogy 4 fő esetében sikerült bizonyítani, hogy nemesi családjának legalább a második „deák” nemzedékéhez tartozik. Az eredetileg polgári származású Szentiványi is a fejedelmi udvar közelségének köszönhető emelkedését, nemességét, hiszen apja II. János udvari lakatgyártója volt.

A requisitorok származási helye

Az egykori Magyarországról 20-an származtak: a Gyulafehérvári Káptalan esetében Balásfy Ambrus (Zala), Bárdi, Taraczközi (Máramaros), Bojthy, Debreceni, Szalárdi (Bihar) Herczegszöllősy, Pécsi, Pécsváradi (Baranya), Polgári (Szabolcs), Szalánkeméni, Tolnai (Tolna); a Kolozsmonostori Konventnél pedig: Balásfy János (Zala), Barsi (Bars), Böszörményi (Bereg), Laskóy, Pápay (Veszprém) Lippay (Temes) és Siklósi (Baranya). Erdélyből pusztán heten származtak: a Gyulafehérvári Káptalanban Dióssy, a Kolozsmonostori Konventben pedig Csanád János, Csanádi Pál,⁴⁰ Kolozsvári (Kolozs), Pálffy (Fehér), Torday Imre és Torday Péter. Székely eredetűek a Gyulafehérvári Káptalanban Csicsói (Csíkszék), a Kolozsmonostori Konventben pedig Bibarcfalvi (Udvarhelyszék), Kászoni és Benkő (Háromszék) voltak. Bizonytalan származási helyű nyolc személy, a Gyulafehérvári Káptalanban három (Barkai, Dési, Ilosvai), a Kolozsmonostori Konventben pedig öt azonosíthatatlan származási helyű requisitor dolgozott: Gyarmati, Rákosi, Szentiványi, Szöllőssy Gábor és Szöllőssy István.

A származás megállapítására több módszert alkalmaztam. A legbiztosabb, ha maga az érintett vall származásáról, ez azonban esetünkben sajnálatosan ritka (ilyen például Balásfy János, Pécsi János végrendelete). Szintúgy megbízhatónak mondható az egyéb levéltári források, főként jogbiztosító, „hivatalos” iratok által történő említés. A leginkább bizonytalan és jobbhíján általam is leggyakrabban használt eljárás a földrajzi nevek és a családnevek összevetése. Mindezek alapján szembevetendő a Magyarországról áttelepültek igen magas száma.

Az Erdéllyel határos vagy közeli területekről (Bereg és Szabolcs), jöttek száma viszonylag kevés. A megyék közül viszont kiemelkedő a távolabbi hódolt Baranya, ahonnan négyen érkeztek, míg a szintén nem túl közeli, a Királyi Magyarországhoz tartozó Bars, Veszprém, Zala. Említésre méltó, bár már ismert tény, hogy az Erdélyi Fejedelemségbe Magyarországról érkezettek jó része kereste — és mint látni fogjuk

40 Erdélyben két Csanád jöhet számba származási helyként. Erdő Csanád (Torda) ill. szász Csanád (Fehér).

nem is sikertelenül — boldogulását a központi kormányzat valamelyik hivatalánál.⁴¹ Nem kelt különösebb meglepetést a Partiumból érkezett 6 fő. A székely családok száma a nagyobb kancellária írnokai között a Kolozsmonostori Konvent és a Gyulafehérvári Káptalan esetében mindössze 1–1 fő (Bibarcfalvi, Csicsói), így itt a Trócsányi Zsolt által más kormányzati szervek állományát vizsgálva megállapított hivatalba törekvési áramlat jelenleg nem igazolható. Mindenesetre nemcsak a Székelyföldről származók esetében helytálló az a megállapítás, miszerint a közeli vagy távolabbi rokonok „egymást hozták be” a központi kormányzat hivatalnoki karába, hanem a bevándoroltak Balásfyak, Debreceniek, Taraczközyek, esetében is, ami az idegen környezetbe kerültek érthetően szoros összetartását jelzi.⁴²

A requisitorok rokoni kapcsolatai

Testvérek voltak a Kolozsmonostori Konventben tevékenykedő Balásfy Ambrus és a Gyulafehérvári Káptalanban dolgozó Balásfy János. Feltételezhetően közeli rokonok voltak Szamosközy István (Gyulafehérvári Káptalan) és Szamosközy Mihály (Kolozsmonostori Konvent), Szöllőssy Gábor és Szöllőssy István (mindketten a Kolozsmonostori Konventben), Taraczközy Ferenc és Taraczközy Péter mindketten a Gyulafehérvári Káptalanban, Torday Imre és Torday Péter (mindketten a Kolozsmonostori Konventben).

Leánya házassága révén rokonságban volt Barkay Ambrus (Gyulafehérvári Káptalan) és Herczegszöllőssy János (Gyulafehérvári Káptalan), aki Barkaynak Zsófia nevű lányát vette el. Megemlíthető, hogy Lippay Péter gyulafehérvári káptalani requisitor a Kolozsmonostori Konventben dolgozó Szalánkeményi János özvegyét, Majtényi Annát vette el feleségül.

⁴¹ *Trócsányi*, 1980. 201–202. és 204. p. *Sunkó*, 2002. 308. p.

⁴² Az erdélyi birtokos nemesség egészének átfogó ismerete híján, a családnévekből kiindulva magyar, székely szász helynevekből képzettek arányát vizsgálva nagyon kevés a szász (3,3%), amit azzal magyarázhatunk, hogy a középkori értelemben vett polgári szabadságban élve nem volt vonzó az állami hivatali pálya a számukra. Aki mégis hivatali pályára kart lépni, a szász igazgatásban talált helyet. Feltűnő a székelyek magas aránya a megyékkel és a Partiummal szemben, ami a szabad székelyek és a kisebb birtokú székely nemesek az átlagnál erősebb értelmiségi pályára áramlásával magyarázható. A sok háromszéki helynévből képzett névgyezés miatt valószínűleg sokan rokonok, akik „egymást hozzák be” a hivatalba. A Magyarországról áttelepültek közül is sokan kényszerültek hivatali pályára. Összegezve: a legerősebb elem a kisbirtokos vagy armális nemes, de jelentős a szabad székely, szabad szász, nem szász városok, mezővárosok polgársága, a kiváltságot nyert református papok leszármazottai. *Trócsányi*, 1980. 204–205. p.

A requisitorok birtokai

A requisitorok közül házzal bírt Gyulafehérvárott 13 fő, ebből a Gyulafehérvári Káptalanban 12 fő, (Balásfy János, Bárdi, Barkai, Barsi, Csicsói, Debreceni, Dióssy, Ilosvai, Laskói, Pápay, Taraczközy Ferenc és Taraczközy Péter), a Kolozsmonostori Konventből csak 1 fő (Balásfy Ambrus). A másik hiteleshely székhelyén, Kolozsvárott összesen 5 fő, ebből 2 fő a Gyulafehérvári Káptalanból (Balásfy János és Debreceni) 3 fő a Kolozsmonostori Konventből (Balásfy Ambrus, Szakánkeméni és Szentiványi). Aranyosmeggyesen 1 fő a Gyulafehérvári Káptalanból (Bojthy), Désen 1 fő a Kolozsmonostori Konventből (Kászoni), Enyeden 1 fő a Gyulafehérvári Káptalanból (Bojthy), Gyalun 2 fő a Gyulafehérvári Káptalanból (Bárdi és Csicsói), Szebenben 1 fő a Gyulafehérvári Káptalanból (Debreceni János). A földbirtokosok az alábbiak szerint oszlottak meg: Gyulafehérvár környékén 6 fő birtokolt, mindannyian a Gyulafehérvári Káptalanból (Bárdi, Barkai, Csicsói, Debreceni, Gyarmati és Pápay), Kolozsvár környékén 5 fő, ebből a Gyulafehérvári Káptalanból ketten (Lippay és Szamosközy István) a Kolozsmonostori Konventből 3 fő (Márton deák, Szalánkeméni és Szöllőssy Gábor), Biharban 1 fő a Gyulafehérvári Káptalanból és a Kolozsmonostori Konventből (Szalárdi), Küküllőben 1 fő a Gyulafehérvári Káptalanból (Barkai).

A fejedelmi székhelyen, Gyulafehérvárott és környékén házat, földet birtoklók között, már csak a munkahely és lakóhely azonossága miatt is, szinte kizárólag a Gyulafehérvári Káptalan requisitorai szerepelnek (Balásfy Ambrus, testvére és Kolozsváron is bírt háza miatt nem igazi kivétel). Kolozsvárott, legalábbis az ismert adatok szerint, öten bírtak házzal, közülük hárman a Konvent, ketten azonban a Káptalan alkalmazottai voltak, a város környékén lévő földek birtokosai között jelentősebb számban előfordultak gyulafehérváriak is. Magyarázatul szolgálhat, természetesen az adatok hiányos volta mellett, hogy a kancellária és a hiteleshely azonos helyen, a fejedelmi központban, Gyulafehérvárott működött, és így szorosabb kapcsolat alakulhatott ki a hivatalok között, továbbá a káptalan, épp elhelyezkedése miatt, nagyobb tekintélynek is örvendett a kolozsmonostorinál. Mindenesetre a hivatali karrier jelentős anyagi gyarapodással is járt, hiszen sem a Gyulafehérvárott, sem a Kolozsvárott és azok vonzáskörzetében lévő kőházak nem tartoztak az „alacsony árfekvésű ingatlanok” közé.

A Gyulafehérvári Káptalan requisitorai**Balásfy János**

Jogállása: nemes. 1589. március 15. [F 1 Liber Regius II. Sigismundi Bathori 327–330.]

Requisitor: 1588–1596.

Az említések időpontjai: 1588–1591 [Trócsányi, 1980. 185. 187. p.] 1589. március 11. [Liber Regius II Sigismundi Báthory 327–330.], 1591. május 13. [F 15 Protocollum Ruber. fol. 236^r–237^r.], 1592. január 24. [F 12 I/c t.] és 1596. október 3. [F 3 I 68.]

Jegyzőkönyve: 1590. július 24. Adam primus homo jegyzőkönyv kötet végére kötött mutatója. [F 2]

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoka: 1577– [Trócsányi, 1980. 185., 187. p.], 1579. november 2. [F 15 Protocollum. Joannis Secundi 1577–1584. 60–61.], 1584. március 1. [F 1 Liber Regius I. Sigismundi Báthory fol. 25.]. Kancelláriai titkár: 1594–1598 [Trócsányi, 1980. 185., 187. p.]

A fejedelem titkára (*secretarius noster*). 1598. március. 6. [F 3 A 74.].

Birtokai: Gyulafehérvár (Fehér vármegye. Alba Carolina, Alba Julia, Carolinaalba, Caropolis, Karlsburg, Belgrád. Ma: Alba Iulia. Alba j. Románia), szolgáltatósoktól mentesített kőház (domus lapidea exempticia), előző tulajdonos: Lázár István (Az udvari) puszkás gyalogok századosa (centurio peditum pixidarium). Szomszédai: literatus Gyarmati János fűszer számvevő (rationista aromatum) és Kádas Ferenc. 1589. március 15. [F 1 Liber Regius II. Sigismundi Báthory 327–330. fol.].

Kébkükk (Torda vármegye) 1584. március 1. [F 1 Liber Regius I. Sigismundi Báthory 25. fol.].

Kolozsvár 1579. november 2. [F 15 Protocollum Joannis Secundi 1577–1584. 60–61. p.]

Apja: Literatus Nagy Balázs [F 27 B no 9.]

Testvérei: Ambrus, Ferenc (utód nélkül elhalt), Gergely (utód nélkül elhalt), György, István, László és Katalin, [F 27 B no 9.].

Leánya: Dorottya [F 27 B no 9.]

Bárdi István

Jogállása: nemzetes és vitézlő. 1648. szeptember 14. [F 3, T 95].

Requisitor: 1647–1666 [Trócsányi, 1980. 189. p.] és [F 2 Protocollum Stephani Böszörményi 41.]

- Az említések időpontjai:* 1651. március 5. [F 1 Liber Regius XXV. Georgii Rákóczi II. 409.], 1664. november 5. [F 3 F 96], 1665. [F 2 Protocollum Stephani Böszörményi I.], 1666. január 10. [F 12 XIV./3.].
- Jegyzőkönyve:* Protocollum Stephani Bardi I. 1647. november 26. – 1649. december 21. [F 2] és Protocollum Stephani Bardi II. 1652. január 8. – 1654. november 19. Terjedelem: 352 p [F 2]
- Munkája:* Index sensualis et verbalis Protocollum I–X. Eredeti címe: Index omnium rerum in protocollis Capituli Ecclesiae Albensis Transylvaniae universis conscriptarum et repositarum per Egregium Stephanum Bardi de Alba Julia requisitorem literarum capituli eiusdem Ecclesiae Albensis Transylvaniae et suae celsitudinis bibliothecarium excerptus ac propria manu conscriptus. 1657 [F 14].
A levéltáros eskü egyik másolója: [F 2 Protocollum Stephani Böszörményi].
- Egyéb tisztségei:* A nagyobb kancellária írnoka. 1631–1638. [Trócsányi, 1980. 189. p.].
„*a mi kegyelmes urunknak, Önnagyságának Udvari Kancelláriáján lévő hites notáriusa*”. 1638. április 28. [F 3 F 92].
Marosportusi perceptor. 1639. [Trócsányi, 1980. 189. p.]
Tordai sókamarás. 1647. [Trócsányi, 1980. 189. p.]
A fejedelem könyvtárosa (*bibliothecarius principis*). 1651. március 5. [F 1 Liber Regius XXV. Georgii Rákóczi II. 409.], (*suae celsitudinis bibliothecarius*) 1657 [F 14 Index sensualis et verbalis Protocollum I–X.].
Fehér vármegye főbírája. 1664. [Trócsányi, 1980. 189. p.] 1664. november 5. [F 3 F 96].
- Birtokai:* Gyalu. (Kolozs vármegye, Jalmarkt, Gyisilau. Ma: Gilau Cluj j. Románia). Híd utca. Szomszédai providus Molnár János (délről) és a Szamos hídjára vezető közút északról. 1651. március 5. [F 1 Liber Regius XXV Georgii Rákóczi II. 409.]
- Gyulafehérvár (Fehér vármegye. Alba Carolina, Alba Julia, Carolinaalba, Carolopolis, Karlsburg, Belgrád. Ma: Alba Iulia. Alba j. Románia), ház. Boldogasszony utca. Szomszédai: Háromszéki ház, nemes Szijgyártó Gergely. 1639. április 16. [F 12 XXIII.].
Nagykerék másképpen Bogát (Oláhbogát, Fehér vármegye. Ma: Bogatu Roman. Sibiu j. Románia.) 1638. április 28. [F 3 F 92]
Pókafalva (Pocken, Thornen, Páká. Fehér vármegye. Ma: Pauca. Sibiu j. Románia.) 1638. április 28. [F 3 F 92]
- Felesége(i):* Komáromi [?] (Bárdi István volt a Gyaluban lakó nemes és vitézlő Komáromi Márton, Kolos vármegye egyik viceispánja és Szalánczi Judit sógora). 1638. április. 28. [F3 F92].

Csernátoni Katalin, aki 1669. szeptember 16-án már özvegy. Bárdi Istvánt követően férje: Nagy Ferenc. 1675. február 2. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi 177.]

Rokona: vitézlő Bárdi Péter. [F 3 F 92]

Halála: 1666. július. 10. előtt. [F 2 Protocollum Stephani Böszörményi 8.]

Temetése: 1666. július. 10. Gyulafehérvár. [F 2 Protocollum Stephani Böszörményi 8.]

Barkai Ambrus

Jogállása: nemes és vitézlő. 1622. február 7. [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai fol. 21.]

Requisitor: 1620–1633. [Trócsányi, 1980. 189. p.]

Az említések időpontjai: 1620–1633. [Trócsányi, 1980. 189. p.]

Jegyzőkönyve: Protocollum Ambrosii Barkai 1620.–1643. április 4. [F 2].

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoka 1606–1617. [Trócsányi, 1980. 189. p.]

1608. január 26. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 137.], 1609. december 26. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 302.], 1612. december 30. [Gyulafehérvári Jegyzőkönyvek. 268.], 1614. január 18. [F 4 Comitatus Albensis Fasciculus 2. No. 32.], 1616. április 27. [F 2 Protocollum Magnificat anima mea Dominum 234.] és 1617. március 26. után [F 3 R 29].

Birtokai: Borbánd (Fehér vármegye. Weindorf, Barabánc. Ma: Barabant Alba j. Románia) 1609. december 26. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 302.]. Malom a Borbándpataka felett. 1608. január 26. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 137.] Két kőház. Szomszédai: Enyedi Szatmáry Pál és nemes Kovács Ferenc. 1609. december 26. [Protocollum Deus ad auxilium 302.].

Gyulafehérvár, (Fehér vármegye. Alba Carolina, Alba Julia, Carolinalba, Carolopolis, Karlsburg, Belgrád. Ma: Alba Iulia. Alba j. Románia) ház és telek, a falakon belül, az Olasz utcában. Szomszédai: nemes Szabó György háza, néhai providus Kőműves Jakab puszta telke. 1614. január. 18. [F 4 Comitatus Albensis Fasciculus 2. No. 32.].

Hosszúaszó (Küküllő vármegye. Langenthal. Ma: Valea Lunga Alba j. Románia) 1622. február 7. [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai. 21. fol.].

Igen (Magyar) (Fehér vármegye. Krapundorf, Kruppendorf. Ma: Ighiu Alba j. Románia) 1616. április 27. [F 2 Protocollum Magnificat anima mea Dominum 234.].

Felesége: nemes Csányi Erzsébet. 1622. február 7. [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai. fol. 21.], 1630. március 29. néhai! [F 2 Protocollum Casparis Böjti fol. 63^v].

Gyermekei: Erzsébet, Judit és Zsófia. 1622. február 7. [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai. 21. fol.].

Halála: 1635. július 23. előtt. [F 2 Protocollum Casparis Böjti 115.]

Barsi Mihály

Jogállása: nemes. 1637. március 28. [F 2 Protocollum Casparis Böjti fol. 123^f.]

Requisitor: 1635–1645

Említések időpontja: 1635. május 23. [F 2 Protocollum Casparis Böjti fol. 131.]

1636. július 6. [F 2 Protocollum Casparis Böjti fol. 139.]

1637. március 28. [F 2 Protocollum Casparis Böjti fol. 123^f.]

1637. szeptember 25. [F 3 Z 98]

1639. május 15. [F 2 Protocollum Michaelis Barsi fol. 115^v.]

1640. december 29. [F 2 Protocollum Michaelis Siklóssy fol. 30^f.].

1642. május 17. [F 2 Protocollum Michaelis Barsi fol. 125^v–126^f.]

1643. január 28. [F 2 Protocollum Johannis Herczegszőlösi fol. 34^v.]

1645. július 8. [F 2 Protocollum Johannis Herczegszőlösi fol. 40^v.]

Jegyzőkönyve: Protocollum Michaelis Barsi 1643. május 4.–1643. január 16.

Egyéb tisztségei: A Gyulafehérvári iskola rektora. 1627. [*Herepei*, 1965 I. 262. p.].

Fejedelmi könyvtáros. 1629 után [*Herepei*, 1965 I. 262. p.]

Táblai ülnök I. Rákóczi Görgy alatt. [*Herepei*, 1965. I. 262. p.].

Tanulmányai: Németország. [*Herepei*, 1965 I. 262. p.]

Birtoka: Borbánd. Rét a Pad nevű szőlőhegy alatt. Szomszédok: Ceglédi Mihály, Gazdag Erzsébet [F 2 Protocollum Casparis Böjti fol. 131.]

Gyulafehérvár ház. Szomszédja: Lódi Simon 1635. május 25. [F 2 Protocollum Michaelis Barsi fol. 67^v–68^f.]

Kisfalud (Fehér vármegye. Ma: Micești. Alba j. Románia.) a szőlőhegyen lévő szőlő 1640. december 29. [F 2 Protokollum Michaelis Siklóssy fol. 30^f.].

Születése: 1594. „Barsban, a Garam mellett”. [*Herepei*, 1965 I. 262.].

Felesége: Kornis Zsófia, tótváradgyai. 1644. március 12. [F2 Protocollum Michaelis Barsi fol. 4^v]

Gyermeke: Mihály (született 1636) 1648. június 4. [F2 Protocollum Johannis Herczegszőlösi fol. 65^v]

Halála: 1647. [*Herepei*, 1965 I. 262.].

Temetése: ? Gyulafehérvár. Nagytemplom. [*Herepei*, 1965 I. 262. p.]

Bojthy (Veres) Gáspár

Jogállása: nemes.

Nemeslevele: 1623. december 1. Címere: háromszögletű kék katonai pajzsban zöld ágak között repkényt szaggató, nyakát körbe csavaró, éneklő hattyú áll. Sisakdísz: korona. Repülni készülő koronás hattyú, csőrében lúdtollat tart. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 420–422.] [*Herepei*, 1965 I. 196. p.]

Requisitor: 1623–1636.

Említések időpontja: 1623. december 1. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 420–422.], 1624. május 1. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 417.], 1626. február 24. [F 4 Comitatus Albensis Cista 5 Fasciculus 1. No. 42.], 1629. február 23. [F 2 Protocollum Casparis Böjti 33.], 1633. március 16. és *requisitor primarius* [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai fol. 182^r.], 1635. július 23. [F 2 Protocollum Casparis Böjti 115.] 1636. június 29. *requisitor primarius*. [F 4 Comitatus Albensis Cista 3 Fasciculus 3. No. 41 = F 2 Protocollum Casparis Böjti 5.]

Jegyzőkönyve: Protocollum Casparis Böjti 1636. június 15–1648. február 28.

Egyéb tisztségei: Bethlen István nevelője. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 608.]

Rektor Marosvásárhelyen. 1620. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 608.]

Fejedelmi udvari történetíró 1623–1640? fejedelmi udvari történetíró és lelkész (*concionátor*) 1623–? [*Bartoniek*, 327. p.], udvari történetíró (*historicus aulae*)

1623. december 1. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 420–422.], udvari történetíró (*historicus aulae*) 1624. május 1. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 417.], történetíró (*historiographus*) 1626. február 24. [F 4 Comitatus Albensis Cista 5 Fasciculus 1. No. 42.], udvari történetíró (*historicus aulicus*), 1629. február 23. [F 2 Protocollum Casparis Böjti 33.]

Fehér megyei törvényszék esküdtje. 1633. március 16. [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai fol. 182^r.]

Tanulmányai: Debrecen. Bethlen Gábor alumnusa, Heidelberg. 1617. április 6. 1619. június 2. Teológia. [*Szabó–Tonk*, 1992. no. 608.]

Birtokai: Borbánd (Fejér vármegye. Weindorf. Barabánc. Ma: Barabant Alba j.) egésztelek és ház. Szomszédai: egregius Gáltói Ferenc és. providus Igeni Mihály özvegye. 1631. április 15. [F 2 Protocollum Casparis Böjti fol. 71^v–72^r.] Ház: 1631. július 2. [F 2 Protocollum Casparis Böjti fol. 78^r.] Kaszáló. Szomszédai: néhai Barkai Ambrus *requisitor* (!), az Ompoly folyó és egregius Szegedy Mihály. 1635. július 23. [F 2 Protocollum Casparis Böjti 115.]

Enyed (Nagy?) (Fehér vármegye Egidopolis, Stassburg, Ájud. Ma: Aiud Alba j. Románia). Ház és telek a Miriszló utcában. Szomszédai: egregius Egry János és prudens et circumspectus Posta Dániel. 1633. március 16. [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai fol. 182^r.]

Aranysmeggyes (Szatmár vármegye. Ma: Mediesu Aurit. Satu Mare j. Románia). Ház az Apaszeg utcában, szőlő a Zúgóhegyen. Szomszédai: providus Bay Imre nyugatról. 1624. május 1. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 417.]

Gyulafehérvár. Kis Előmál nevezetű szőlőhegyen. (Előző birtokos: Hajdu Gáspár Gyulafehérvárról). Szomszédai: néhai vitézlő Kraknai Szakács Tamás, a *fejedelem főszakácsa [supremus coquus suae Serenitatis]* és providus Gellérti István. 1626. február. 24. [F 4 Comit Albensis Cista 5 Fasciculus 1. No. 42.]

Születése: 1590. k.

Apja: Veres János jobbágy. [*Szabó–Tonk*, 1992. no. 608.].

Felesége: Kalach Erzsébet 1624. május 1. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 417.], majd nemes Jászberényi Zsófia, néhai vitézlő Jászberényi István nemes Daróczy Erzsébettől született leánya. 1636. június 29. [F 4 Comitatus Albensis. Cista 3 Fasciculus 3. No. 41= F 2 Protocollum Casparis Böjti 5.]

Gyermeke: Barbara. 1636. június 29. [F 4 Comitatus Albensis. Cista 3 Fasciculus 3. No. 41= F2 Protocollum Casparis Böjti 5.]

Halála: 1640 után. [*Bartoniak*, 327. p.]

Böszörményi István, Rácböszörményi

Jogállása: nemes. 1672. december. 29. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi 1.]

Requisitor: 1665–1672. [*Trócsányi*, 1980. 189. p.]

Említések időpontja: 1665–1672. [*Trócsányi*, 1980. 189. p.] 1665. augusztus. 9. [F 2 Protocollum Stephani Böszörményi 1.], 1666. december ? [F 12 XIV./3.] és 1667. május 27. [F 12 XIV./3.]

Jegyzőkönyve: Protocollum Stephani Böszörményi 1661. december 5.–1675. szeptember 13. [F2]

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoka. 1650–1660. [*Trócsányi*, 1980. 189.].

Birtoka: Karkó (Fehér vármegye. Krakó, Krikó, Kirkó. Ma: Cricau Alba j. Románia) 1672. december. 29. Karkó. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi 1.]

Felesége: Szabó Katalin. 1668. november. 14. [F 12 XIV./3.]

Gyermekei: István és Samu. 1685. január 21. [F 2 Protocollum Georgii Csicsói 401.]

Halála: 1672. december. 29. Karkó. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi 1.]

Temetése: 1673. január 1. Karkó. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi 1.]

Csicsói György

Jogállása: nemes. 1681. június. 25 [F 3 D 84]

Requisitor: 1680–1702.

Említések időpontja: 1680–1702 [Trócsányi, 1980. 189. p.] 1680. július 23. [F 3 K 74.], 1680. augusztus 1. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi], 1681. május 29. [F12 XXIII.], 1685. november 24. [F12 XXIII.], 1695. június 20. [F12 XXIII.], 1696. április. 24. [F3 K77.], 1699. július 19. [F12 XXIII.] és 1702. április 9. [F12 XXIII.].

Jegyzőkönyve: Protocollum Georgii Csicsói 1664. november 15.–1698. március 3. [F2]

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoka 1665–1681. 1670–1678. [Trócsányi, 1980. 189. p.]

1665–1675. 1675. április 17. [F 2 Protocollum Georgii Csicsói 79–82.], 1680. július 23. [F 3 K 74.] és 1681. június. 25. „*a mi Kegyelmes urunk Őnagysága Udvari Kancelláriáján lévő hites íródeák*” [F 3 D 84]

Birtokai: Gyalu (Kolozs vármegye. Jalmarkt, Gyilau, Gyisilou. Ma: Gilau Cluj j. Románia), romos ház (*domus ruinosa*). Élete végéig bírja. Szomszédai: Kovács György és Jakab János. 1675. április. 17. [Protocollum Georgii Csicsói 79.]

Gyulafehérvár, üres telek. Tövis utca. Szomszédai: Nagyszombati Anna nemes Erdélyi István özvegye és árvái háza és Csávási Bálint pusztá telke. 1681. június 25. [F 3 D 84]. Tövis utca. Ház. 1696. október 28. [F 3 R 18]

Pappataka szőlő. Szomszédai: borsai Nagy Tamás árvái és gyulafehérvári Szabó, másként Legéni János. 1680. július 23. [F 3 K 74.]

Cserő Mártonné Molnár Judith „*a Fejérvári Piacon lévő egy boltocskája*” pénze és részletesen felsorolt használati tárgyai. 1684. március 9. [F 3 R 95]

Vajasd (Fehér vármegye. Ma: Oiejdea Alba j. Románia). Szomszédai: nemzeti Makai István, és Nemes Pozsonyi Erzsébet, nemes Csizsár János özvegye. 1696. október 28. [F 3 R 18].

Felesége: nemes Benedikti Rebeka 1680. július 23. [F 3 K 74.], 1696. október 28. [F 3 R 18] és 1697. február 4. [F 3 O 69.]

Debreceni János⁴³

Jogállása: nemes. 1608. február 2. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 350–352. = FI Liber Regius IV. Sigismundi Rákóczi 242.]

Requisitor: 1614–1624.

Említések időpontja: 1615–1623 [Trócsányi, 1980. 189. p.]. 1614. november. 6. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 28.], 1614. december 2. [F 2 Protocollum Joannis Debreceni 155–157.], 1615. június 10. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 103–104.], 1617. március 19. [F 3 T 61= F 2 Protocollum Joannis

43 Debreceni János életpályáját részletesen és végrendeletcénk kiadását lásd: Sunkó, 2002.

Debreczeni 228–230.], 1617. október 10. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 357.], 1618. április 26. „*a káptalanságnak tisztiben lévén,*” [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 357.], 1620. május 19. [F 3 G64], 1620. június 29. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 357.], 1621. augusztus 18. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 395.], 1623. augusztus 24–1624. március 26. [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai 64.].

Jegyzőkönyve: protocollum Joannis Debreczeni 1615–1623 (1638) [F 2]

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoka. 1607–1612. [Trócsányi, 1980. 189. p.].

1608. február 2. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 350–352. = F 1 Liber Regius IV. Sigismundi Rákóczi 242.], 1608. június 18. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 353–354 = F 1 Liber Regius V. Gabrielis Báthory 135.], 1609. november 23. [F 3 K 58], 1610. február 21. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 306.], 1610. november 20. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 338.], 1611. február 11. *kancelláriánk fődiákja* [F 12 XXIII.], 1611. február 12. [F 3 F 4].

Birtokai: Borbánd (Fejér vármegye. Weindorf. Barabánc. Ma: Barabant Alba j. Románia), házhely. Szomszédai: nemes piriedi Szakmáry Pál és vitézlő borbándi Almásy Gáspár. 1609. október 23. Adomány: [F 3 K 58] és 1620. június 29. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 357–358.].

Gyulafehérvár, öt jobbágytelek és rét, a falakon kívül. Szomszédai: néhai providus Bácsi János és néhai providus Décsey Gergely háza. 1609. március 31. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 237–238.].

Telek. A falakon belül, az Olasz utcában. Szomszédai: hadadi Wesselényi Pál, *a fejedelem udvari familiárisa* és néhai vitézlő Karkay Márton árváinak háza. 1610. október 13. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 325.].

Brassai Ház. A Kis Szász utcában. Szomszédai: nemzeti vitkai Kákonyi István és Szabó Ferenc. Adomány 1612. 1614. május 21. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 52–54.].

Elpusztult kőház. Az Olasz másként Szeben utcában. Szomszédai: Debreceni János és Szigyártó másként Kassay János. 1615. május 21. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 70.–71.].

Kolozsvár, Magyar utca. 1656 tavaszán az ő egykori házában, szállt meg Apáczai Csere János [*Herepei*, 1965 I. 463–464. p.].

Sóspatak (Fehér vármegye. Sópataka, Sausá. Ma: Seusa Alba j. Románia). 1614. március 20. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 368.], 1615. június 10. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 103–104.], 1618. április. 25. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 209.] és 1622. augusztus 1. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 440.].

Szeben, ház. Hátalja utca. Szomszédai: Szöcs Demeter és Varga Andrásné. 1611. február 11. [F 12 XXIII.]

Szentimre (Fehér vármegye. Marosszentimre, Emrichsdorf, Szintimbru. Ma: Sintimbru Alba j. Románia), elhagyott ház. Szomszédai: nemes Deák Máté és néhai nemes szentimrei Deák Mátyás árvái háza. 1610. február 21. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 306.]

Pusztán álló házhelyek. É. n. (1615.?) [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 119–120.], 1620. május 15. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 393.]

Vajasd (Fehér vármegye. Ma: Oiejdea Alba j. Románia). 1609. november 17. [F 4 Cista 4. Fasciculus 1. No. 30 = Cista 3. Fasciculus 1. No. 36.]

Szalatna (Fehér vármegye. Auraria minor, Auropopolis, Goldenmarkt, Kleinschlatten, Zalákná. Ma: Zlatna Alba j. Románia), nemesi házak.

Szalatna és Petrosan (Fehér vármegye Livádszel, Petresan, Petrosény, ma: Petroșani Hunedoara j. Románia) folyóin és területén lévő malmok, és ugyanott aranybányák.

Buczin ? birtokon lévő nemesi házak és aranybányák. Birtokostársak: egregius Bölöny Gáspár és egregius Szigeti István *udvari familiárisok* Adomány. 1611. február 12. [F 3 F 4]

Felesége: Éradonyi Erzsébet, néhai kegyelmes Éradonyi Deák Péter Hunyadi Barbarától való leánya. 1609. november 17. [F 4 Comitatus Albensis. Cista 4. Fasciculus 1. No. 30 = Cista 3. Fasciculus 1. No. 36.], 1615. szeptember 21. [F 4 Comit Albensis. Cista 4. Fasciculus 2. No. 19.= F2 Protocollum Joannis Debreczeni 94–98.]

Második felesége: Tasnádi Erzsébet, Tasnádi Mihály és Sárközy Katalin leánya. 1619. szeptember 21. [F2 Protocollum Joannis Debreczeni 259.]

Gyermekei: Zsófia. 1615. szeptember 21. [F 4 Comit Albensis. Cista 4. Fasciculus 2. No. 19.= F2 Protocollum Joannis Debreczeni 94–98.]. Erzsébet. 1619. szeptember 21. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 259.]

Dési István

Jogállása: egregius. 1610. március 24. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 307.]

Requisitor: 1610–1617.

Említések időpontja: 1610. március 24. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 307.] 1611–? [Trócsányi, 1980. 190. p.]. 1617. március 19. „Fehérvári főkáptalan” [F 3 T 61].

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoka 1599–1610. [Trócsányi, 1980. 190. p.]. 1605. március 28. [Gyulafehérvári jegyzőkönyvek 142–143.], 1607. november 29. Kolozsvár. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 182–189.] és

1610. március 24. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 307.].

Lelkipásztor. Avatása: szatmárnémeti zsinat, 1607. szeptember 23. [*Herepei*, 1965. I. 59. p.].

A kolozsvári egyházközség második papja. 1614. július 1. előtt. [*Herepei*, 1965. I. 61. p.], 1615. február 8. [*Herepei*, 1965. I. 5. p.], 1616. augusztus 16. a fejedelem Gyulaféhérvárra rendeli (lelkésznek?). [*Herepei*, 1965. I. 61. p.].

Prédikátor Déván. 1622. május 25. [*Herepei*, 1965. I. 62. p.].

Pap Szászvároson. 1626–1629. [*Herepei*, 1965. I. 15., 62. p.].

Esperes Küküllőváron. 1630. [*Herepei*, 1965. I. 64. p.].

A püspökválasztás ügyében Gyulaféhérvárra küldött követ. 1635. [*Herepei*, 1965. I. 64. p.].

Tanulmányai: Wittenberg. 1598. április 30. 1601. november 19. [*Herepei*, 1965. I. 64. p.].

Birtoka: Elhagyott kőház. Hosszúaszó? 1616. január 7. Előző birtokos: egregius Barkay Ambrus de Hosszúaszó. [Protocollum Magnificat Anima mea Dominum 278.].

Felesége: ? 1629. december 3. Elválík. [*Herepei*, 1965. I. 63–64. p.].

Halála: 1639. Küküllővár. [*Herepei*, 1965. I. 65. p.].

Dióssy Gáspár

Jogállása: nemes. 1692. június 28. [Protocollum Gyarmati I.].

Requisitor: 1671–1692.⁴⁴

44 Már Trócsányi Zsolt is megállapította, hogy közel azonos időszakban két azonos nevű Dióssy Gáspár élt. Az egyiket a fiskális director tisztséget, míg a másikat a nagyobb kancellária imnoka, requisitor, főbíró pályát befutó személlyel azonosította, feltételezve, hogy a jelentős direktori tisztség után a káptalani munka, bukásnak is felfogható visszalépésnek tűnik. Kizárva egy harmadik Dióssy Gáspár létezését, arra a következtetésre jutottam, miszerint az imok-requisitor vonal szinte törvényszerű lévén, a külhonban is tanult, később lekipásztori-tanári feladatokat ellátó, 1692-ben requisitorként meghalt „káptalan Dióssy”-t ismerhetjük fel az 1687. január 12-én az I. Apaffy Mihály által a román püspökválasztó zsinatra elnökként kiküldött biztos Dióssy Gáspár Fehér megyei főbíró személyében [EOE XIX 104. p. Trócsányi, 1980 190, 282. és 364. p.]. A bizonytalanságot csak fokozza, hogy a requisitor Dióssynak is volt fia. 1681. július 2. Radnót. Petriyevith Horváth Kozma tekintetes nemzeti Dióssy Gáspárnak „mint bizodalmas jóakaró urannak, ajánlom szolgálatomat és kívánom Isten Ó Szent Felsége Kegyelmedet minden üdvösségi jókkal áldja meg *kedves fiával* [S.A.] együtt! [F 12 XIV./3.] Fentiek alapján elképzelhető, hogy nem a requisitor, hanem a Fiscális direktor Dióssy Gáspár volt az, aki „1676. szeptember 25-én, Gyulaféhérváron több társával együtt titoktartásra kötelezte magát a magyarországi bujdosókkal folytatott tárgyalásokat illetően.” [Szabó-Tonk, 1992. No. 615.]

Említések időpontja: 1671–1690. [*Trócsányi*, 1980. 190. p.] 1673. június 25. [F 12 XIV./3.], 1681. július 2. [F 12 XIV./3.], 1685. november 24. [F12 XXIII], 1692. június 28. [Protocollum Gyarmati 1.].

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoka. 1656–1659. [*Trócsányi*, 1980. 190. p.].

Fiscális director? 1662–1667 [*Trócsányi*, 1980. 190. p.].

Fehér vármegye főbírája. 1679. [*Trócsányi*, 1980. 190. p.].

Iskolamester Váradon. 1646–1650.

Harmadik lelkipászor Váradon. 1651–1653.

Lelkipásztor Borosjenőn. 1653. [*Szabó–Tonk*, 1992, No. 1235.].

Tanulmányai: Várad? Rákóczi Zsigmond *alumnusa*. Franeker. 1642. november 11. Teológia. Leiden. 1643. július 12.

Teológia. (A két beiratkozás között megfordulhatott Angliában). Elbing. 1647. október 11. Teológia. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 615.]

Birtoka: Gyulafehérvár. Ház. 1692. június 28. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmati 1.].

Születése: 1616–1617. [*Szabó–Tonk*, 1992, No. 1235.].

Halála: 1692. június 28. Gyulafehérvár. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmati 1.].

Gyarmati István, sárdi

Jogállása: nemes. 1673. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmati 1.].

Requisitor: 1668–1681.

Említések időpontja: 1668. január 27. [F 12 XIV./3.], 1671. január 19. [F 4 Cista 4. Fasc. 4. No. 123.], 1673. december 28. [F 12 XIV./3.], 1674. március 10. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi 124–126. 569–574.], 1674. augusztus 28. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi 124–126. 569–574.], 1680. március 10. [F 3 E 46], 1681. május 29. [F 12 XXIII.].

Jegyzőkönyve: Protocollum Stephani Gyarmathi 1672. január. 10. – 1680. augusztus 5. (1580. december 12.) [F 2]

Egyéb tisztségei: Váradon osztálytanító a középfokozatban 1642–1644 [*Herepei*, 1965. II. 24. p.]

Birtokai: Alvinc (Alsó–Fehér vármegye Weinberg, Vulper. Ma: Vurpär Alba j. Románia.) ház a Piacszeren. 1680. március 10. [F 3 E 46].

Borberek (Binstum, Unter–Witz Alsó–Fejér vármegye Ma: Vințu de Jos. Alba. j. Románia). Ház. 1680. március 10. [F 3 E 46].

Házhely. Szomszédok: nemes Ecsedi Péter és providus Bince Bálint. 1680. augusztus 5. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi 577–578.].

Adomány: Sárd (Sardu, Fehér vármegye. Ma: Sard. Alba j. Románia), Szőlő a

Kecskemál szőlőhegyen.

Szomszédok: Teremi András, ő maga.

1674. március 10., augusztus 28. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi 124–126. 569–574.]

Szántó az Ompoly mellett. 1680. február 28. [F 2 Protocollum Stephani Gyarmathi 575.]

Felésege: Paczkó Barbara. 1658. január előtt. Apja: Paczkó János.

Gyermekei: Erzsébet, született: 1658. január. István. 1671. január 19. [F 4 Cista 4 Fasciculus 4. No. 123.], 1671. május. 19. [F 2 Protocollum Stephani Böszörményi. 410.]

Felésege (második): nemes Micsó Zsófia. 1680. március 10. [F 3 E 46]. Előző férje Keresztesi Mihály, gyermekük Mihály. 1667. augusztus 17. [F 2 Protocollum Stephani Böszörményi 69.]

Hercegszöllőssy János

Jogállása: nemes. 1649. október 23. [F 2 Protocollum I Stephani Bárdi. 178–181.]

Requisitor: 1640–1650.

Említések időpontja: 1640–1649. [Trócsányi, 1980. 191. p.], 1640. március 29. [F 12 XXIII.], 1649. október 23. [F 2 Protocollum I Stephani Bárdi. 178–181.], 1650. február 27. [F 2 Protocollum I. Stephani Bárdi 206.]

Jegyzőkönyve: Protocollum Joannis Herczegszolosi 1589. január 11. – 1649. május 29. [F 2].

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoka. 1615–1624. [Trócsányi, 1980. 191. p.]

Apja: ? honorabilis Herczegszöllőssy János *concionator*. 1588. november 16. [F 1 Liber Regius II. Sigismundi Báthory 116.]

Felésege: Barkay Zsófia. Barkay Ambrus requisitor és hosszúaszói Csányi Lőrinc leánya, Erzsébet, gyermeke. 1649. október 23. [F 2 Protocollum I Stephani Bárdi. 178–181.]

Gyermekei: János, Sámuel és Johanna. 1649. október 23. [F 2 Protocollum I Stephani Bárdi. 178–181.]

Születése: 1587. [F 2 Protocollum I. Stephani Bárdi 206.]

Halála: 1650. február 27. Gyulafehérvár. [F 2 Protocollum I. Stephani Bárdi 206.]

Temetése: 1650. március 5. Sárd. [F 2 Protocollum I. Stephani Bárdi 206.]

Hosvai Benedek

Jogállása: ?

Requisitor: 1575–1586.

Említések időpontja: 1575. július 25. főrequisitor. [EOE II. 562–563. p.], 1586. szeptember 14. [F 2 Liber Anonymus fol. 31.]

Tanulmányai: Wittenberg. 1557. július 7. december 5. magiszter.

Egyéb tisztségei: Plébános Tállyán. 1565. [Szabó–Tonk, 1992. No. 295].

Lutheránus lelkipásztor. [Szabó–Tonk, 1992. No. 295].

Kálvinista lelkipásztor Gyulafehérváron. 1574. szeptember. [Szabó–Tonk, 1992. No. 295].

Plébános. 1575. július 25. [EOE II. 562–563. p.]

Esperes. 1585. [Szabó–Tonk, 1992. No. 295].

Venerabilis pastor ecclesiae Albensis. 1586. szeptember 14. [F 2 Liber Anonymus 31. fol.].

Birtokai: 1584. szeptember 3. gyulafehérvári plébánia jövedelmei [F 1 Liber Regius I. Sigismundi Bathori fol. 244]

Gyulafehérvár, ház és telek Temető utca. Szomszédai: providus Portörő György, Székely György. 1586. szeptember 14. [F 2 Liber Anonymus fol. 31.]

Laskói János

Jogállása: nemes. 1585. március 12. [F 2 Liber Anonymus fol. 10.].

*Requisitor*⁴⁵: 1585–? 1585. március 12. [F 2 Liber Anonymus fol. 10.].

Egyéb tisztségei: Rektor Kolozsváron az unitárius iskolában. 1579 november–1580 június [Szabó–Tonk, 1992. No. 1061].

Birtoka: Gyulafehérvár, a falakon belül. Szomszéd: Kassai Zsigmond Dávid, a gyulafehérvári iskola tanítója (moderatora) 1585. március 12. [F 2 Liber Anonymus fol. 10.]

Tanulmányai: Wittenberg. 1574. szeptember 27. [Szabó–Tonk, 1992. No. 1061].

Munkái: lefordította a Hármaskönyvet, előszót írt az aradi káptalan újonnan bekötött protokollumához. [Szabó–Tonk, 1992. No. 1061 RMK I. No. 426.].

Született:? Baranya.

Halála: 1599. október 28. Sellenberk. [Szabó–Tonk, 1992. No. 1061].

⁴⁵ Kendy Sándor támogatásával. *Szabó–Tonk*, 1992. No. 1061.

Lippay Péter

Jogállása: nemes. 1591. július 8. [F 2 Liber Anonymus fol. 112^r.]

Requisitor: 1568?⁴⁶ 1591–1595. 1591?

Említések időpontja: [F 2 Liber Anonymus fol. 109^v.], 1591. július 8. [F 2 Liber Anonymus fol. 112^r.], 1593. május 27. [F 2 Liber Anonymus fol. 187^r.], 1594. március 20. [F 15 Protocollum maius A fol. 272.], 1595. december 29. [F 25].

Birtoka: Magyar Rőd (Kolozs vármegye. Rőd, Rediul, Reugyu. Ma: Rediu Cluj j. Románia.), lakott jobbágytelek. 1590. október 10. [F 2 Protocollum Ruber 30. fol.].

Tanulmányai: Wittenberg. 1568. május 22. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 2285.].

Felesége: Majtényi Anna, azelőtt Szalánkeményi Miklós, Kolozsvár jegyzője, a Kolozsmonostori Konvent requisitora, felesége.

Gyermeke: ifj. Szalánkeményi Miklós. [F 15 Protocollum maius A fol. 272.].

Pápay János Móri

Jogállása: nemes. Címeres nemeslevele: 1656. május 8. Címerleírás: háromszögletű vörös pajzsban lévő zöld mezőben hármás dombon, hátsó lábain ágaskodó természetes színű oroslán jobb mellső lábában feje felett kihúzott meztelen kardot, bal mellsőben pedig két nyílveesztőt tart.⁴⁷

Requisitor: 1650–1657.

Említések időpontja: kinevezése: 1650. március 26. [Protocollum I. Stephani Bárdi 206.]. 1654. február 11. [F 3 E 40], 1657. január 2. [F 3 D 44].

Jegyzőkönyve: Protocollum Joannis Pápay. Elveszett. „Hanc nusquam vidi”. [F 14 Index sensualis et verbalis Librorum Regium XV–XXV protocollum XI–XXI-II, Fragmentorum, Joannis Pápay 61–67.].

Egyéb tisztségei: A fejedelem udvari familiárisa [F 1 Liber Regius XXV. Georgii Rákóczi II. 706–707.].

Iskolamester Komáromban? 1643. augusztus 13. után [*Herepei*, 1965 I. 534. p.].

Tanulmányai: 1639. július 17.⁴⁸ [F 12 XXIII. *Herepei*, 1965. I. 533. p.]

Leiden. 1643. április 30. Teológia [*Herepei*, 1965. I. 534. p.]

46 „hazatérve lelki munkáját világi foglalkozással cserélte fel” *Szabó–Tonk*, 1992. No. 2285.

47 „Scutum videlicet militare crectum triangulare rubri coloris fundum ipsis viridi campo occupante in quo leo integer naturali colore depictus pedibus ulterioribus innixis et crectus dextro pede anteriori ensem nudum capitulo practensum sinistro autem duas sagittas tenere conspicitur.” [F 1 Liber Regius XXV. Georgii Rákóczi II. 706–707.]

48 Obligatioja szerint, a fejedelem, I. Rákóczi György költségén Németországba fog menni, utána Gyulafchérváron vagy Patakon tanít 3 évig. Haláláig a Helvetica Confessiót szolgálja, tanítja. Egyházi vezetőihez engedelmessé lesz, a kiküldött pénzt elviszi a diákoknak.

Gyulafehérvári Kollégium. „jelesebb külhoni akadémiák”. [F 1 Liber Regius XXV. Georgii Rákóczi II. 706–707.]

Birtokai: Gyulafehérvár, házai: a Szöcs utcában; a kapun kívül a Vinczi utcában. Szomszédai: puszta telek és Képiró György árváinak háza. 1657. január 2. [F 3 D 44].

Születése: 1615. [*Herepei*, 1965. I. 534. p.].

Siklósi Mihály

Jogállása: nemes. 1645. május 20. [F 3 T 39].

Requisitor: 1638–1645. (1638–1644.) [*Trócsányi*, 1980. 194. p.]. 1641. január 13. [F 12 XIV./3.], 1645. május 20. [F 3 T 39].

Jegyzőkönyve: Protocollum Michaelis Siklósy 1638. május 10. – 1644. április 16. [F 2].

Egyéb tisztsége: A nagyobb kancellária írnoka. 1631–1638 [*Trócsányi*, 1980. 194. p.]

Szalárdi János

Jogállása: ?

Requisitor: 1664–1666.

Említések időpontja: 1664–1666. [*Szakály*, 1980. *Bartonek*, 448.]. [*Trócsányi*, 1980. 117., 182., 185., 187., 188., 195., 201., 268., 309., 372. p.]

A többi adatra vonatkozóan lásd a Kolozsmonostori Konvent requisitorai közt!

Szamosközy István

Jogállása: nemes. 1607. november 29. Kolozsvár [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 182–189.].

Requisitor: 1593–1607.

Említések időpontja: 1593 után [*Bartonek*, 277.], 1604. február (?) [EOE V. 269–270. p.], 1607. november 29. Kolozsvár [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 182–189.].

Tanulmányai: Heidelberg. 1589. február 2. Patrónusa, Sombory László ítélőmester fiának, Sándornak kísérőjeként.

Padova. 1591. március 2. Patrónusa, Sombory László ítélőmester fiának, Sándornak kísérőjeként. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 2559.].

Birtokai: Dobrec? (Zaránd vármegye.). 1607. június 28. [F 1 Liber Regius IV. Sigismundi Rákóczi fol. 135^v.]⁴⁹

Gyulafehérvár. 1608. [F 2 Deus ad auxilium 147.].

Magyargárd (Fehér megye), elpusztult nemesi háztelek. 1607. november 29.

Előző birtokos: néhai vitézlő kolozsvári Jacobinus János a nagyobb kancellária titkára. Beiktatás: 1608. február 31. Adomány. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 182–189.].

Apja:? Szamosközy Literatus István, jegyző Borosjenőn. [F 1 Liber Regius IV. Sigismundi Rákóczi fol.135^v.]⁵⁰

Taracközy Ferenc

Jogállása: nemes. 1653. március 28. [F 3 T 13]

Requisitor: 1652–1667.

Említések időpontja: 1652. november 18. [F 3 V 92], 1653. március 28. [F 3 T 13], 1656. szeptember 20. [F 12 XXIII.], 1657. január 2. [F 3 D 44], 1666. január 10. [F 12 XIV/3], 1666. július 10. [F 2 Protocollum Stephani Böszörményi 8.].

Jegyzőkönyve: F 2 Protocollum Francisci Toroczközi 1655. június 3. –1698.[F 2].

Egyéb tisztségei: A debreceni iskola rektora (*rector scholae Debreceniensis*). 1630. június 20. [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai fol.160^f.].

A gyulafehérvári kollégium tanára (*Ludimoderator collegii Albensis*). 1634. április 21. [F 2 Protocollum Deus ad auxilium 143.].

„*I. György fejedelem titkos okleveleinek és nyilvános dekrétumainak őrzője*”. 1645. március 27. [F 12 XIV/3]

Birtokai: Gyulafehérvár, ház a falakon belül, a Kis–Szász utcában. Szomszédai: generosus Deli Farkas de Sárd, egregius Szabó másként Kovácsi Miklós. 1630. június 20. [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai. fol. 160^f.].

Születése: 1596. április 12. [F 12 XIV./3.].

Halála: 1667. február 14. Gyulafehérvár. [F 12 XIV./3.].

Rokona: Taracközy Péter. 1630. június 20. [F 2 Protocollum Ambrosii Barkai fol. 160^f.]

Taracközy Péter

Jogállása: nemes.

Requisitor: 1619–1649?

49 1607. június 28. Kolozsvár. Rákóczi Zsigmond fejedelem a néhai Szamosközy Literatus István, Borosjenő város jegyzője, érdemciért kapott birtokát, Dobrec (Zaránd vármegye), fiának Szamosközy Istvánnak adományozza (nova donatio). F1 Liber Regius IV. fol. 135^f. Mivel a történetről Szamosközy István származásáról, szülciről más adatokkal nem rendelkezem, az időpont, a név, a tisztség azonban arra késztetett, hogy az adatokat, bizonytalanként bár, de feltüntessem.

50 Lásd a Dobrec birtok kapcsán mondottakat.

Említések időpontja: 1619. július. [F 3 I 2 = F 3 D 45]. 1619. november 16. [F 2 Protocollum Petri Tarackközy 141.]

Jegyzőkönyve: Protocollum Petri Tarackközi 1619. január 5.–1649. február 5. [F 2]

Birtokai: Kercsed (Kecsed, Kicsed. Ma: Stejeris Cluj j. Románia), nemesi telek és ház. Szomszédok: néhai nemes Gabos István, Szilágyi Balázs elpusztult háza. 1615. július 6. [Protocollum Magnificat anima mea Dominum 168–170. Fejedelmi megerősítés: 215–218.]

Gyulafehérvár, ház, a falakon belül. Szomszédok. Csehi András, másfelől egy elpusztult ház. [F 2 Protocollum Joannis Debreczeni 300.]. 1619. július. 12. Házhely a városfalakon belül, a Kis Szász utcában. 1619. július. 8. [F 3 I 2 = F 3 D 45].

A szőlő nélküli Perek szőlő az Ökrös szőlőhegyen. 1619. október 27. [F 2 Protocollum Petri Tarackközy 87.]

Zákányi Gábor

Jogállása: ?

Requisitor: 1592–?

Említések időpontja: 1592. április 11. [F 12 1/c].

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoka. 1586–1592 [Trócsányi, 1980. 197. p.]

A Kolozsmonostori Konvent requisitorai

Balásfy Ambrus

Jogállása: nemes [F 24 B no 9.].

Requisitor: 1582–1590.

Említések időpontja: 1582. július 25. [F 15 Protocollum Joannis Secundi 1577–1584. fol. 160^r.]. 1585. május 19. [F 15 IX. fol. 41^r–42^v.]. 1587. november 7. [F 25]. 1587. július 6. [F 15 Liber Regius DD. fol. 114.]. 1590. március 4. [F 3 S 162.]. 1590. március 11. [F 2 Liber Anonymus fol. 89–90.].

Birtokok: Gyulafehérvár (Fehér vármegye. Alba Carolina, Alba Julia, Carolinaalba, Carolopolis, Karlsburg, Belgrád. Ma: Alba Iulia. Alba j. Románia). Szolgáltatósoktól mentesített kőház (domus lapidea exempticia) előző tulajdonos: Lázár István az (udvari) puskás gyalogok századosa (*centurio peditum pixidariorum*). Szomszédai: literatus Gyarmati János fűszer számvevő (*rationista aromatum*) és Kádas Ferenc. 1590. március 11. [F 2 Liber Anonymus fol. 89–90.]

Kolozsvár, kőház, Széna utca. Szomszéd: Basilius István. 1587. március 11.
[F 15 Protocollum DD fol. 112.]

Apja: literatus Nagy Balázs [F 24 B no 9.].

Testvére: Ferenc, Gergely (utód nélkül elhalt), György, István, János, László (utód nélkül elhalt) és Katalin.

Gyermeke: Pál (utód nélkül elhalt). [F 24 B no. 9.]

Benkő Bálint

Jogállása: nemes és Kolozsvár polgára. 1659. május 26. [F 15 Protocollum maius R fol. 17'.].

Requisitor: 1654–1661.

Említések időpontja: 1654. május 12. [F 17 Cista Kolozs B 58]. 1659. május 26. [F 15 Protocollum maius R fol. 17'.].

Jegyzőkönyve: Protocollum maius R (Michaelis Szamosközy, Valentini Benkő) 1656–1661. [F 15.]

Felesége: Conradi Barbara, néhai prudens et circumspectus Conradi István és néhai Smelcer Katalin leánya [F 17 Cista Kolozs B 58].

Gyermeke: Katalin. [F 17 Cista Kolozs B 58].

Bibarcfalvi (másként Simon Literáti) János

Jogállása: nemes. 1606. január 2. [F 139 Hunyad megye. No. 225.]

Requisitor: 1615.

Említések időpontja: 1615. december 15. [F 25].

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoka. 1607–1611 [Trócsányi, 1980. 189. p.]. 1609. augusztus 10. [F 15 Protocollum maius N. 374–375.].

Tordai sókamarás. 1611 [Trócsányi, 1980. 189. p.].

Dési és Aknai sóbányák prefektusa. 1613. október 31. [F 2 Protocollum Magnificat anima mea Dominum 204.], 1616. május 12. [F 15 Protocollum maius K fol. 24.].

Felesége: Ötvös Anna. 1617. július 6. [F 17 O 5].

Csanády János Deák⁵¹

Jogállása: ?

Requisitor: 1563–?

⁵¹ Jakó Zsigmond feltételezését elfogadva az 1545-től működő és az 1563-ban requisitornak felcsekkett János deák személyét azonosnak tekintettem az 1571-ben kinevezett Csanády János requisitorral. *Jakó*, 1990. I. 90. p.

Említések időpontja: Felesketés: 1563. június 13. [EOE II. 218. p. *Jakó*, 1990. I. 90. p.]. Kinevezés: 1571. december. 1. [EOE. II. 506. p.].

Egyéb tisztségei: Kolozsvári jegyző (*protonotárius*). 1545–1563. [EOE II. 218. p., *Jakó*, 1990. I. 90. p.].

A nagyobb kancellária írnoka. 1559–1569. [*Trócsányi*, 1980. 189. p.].

Kancelláriai titkár. 1569. [*Trócsányi*, 1980. 185. p.].

Tizedfőrendátor. 1570. [*Trócsányi*, 1980. 325. p.].

Csanády Pál

Jogállása: circumspectus 1618. május 24. [F 15 Protocollum maius D 203.]

Requisitor: 1631–1638.

Említések időpontja: 1631. december 8. [F 25]. 1632. február. 14. [F 15 Protocollum maius N. fol. 24^f. Melléklet.]

Egyéb tisztségei: Rektor Torockón. 1597-ig. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 2187].

Rektor Tordán 1598-tól. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 2187]

Rektor Kolozsváron az unitárius iskolában. 1608-tól. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 2187].

Püspök. Dicsőszentmártoni zsinat választja. 1632. szeptember 2. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 2187].

Orvos. 1629-?. Bethlen Gábor fejedelem betegsége kezelésére hívott orvosok egyike [*Herepei*, 1965 I. 266. p.]. I. Rákóczi György fejedelmet is gyógyította. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 2187]

Tanulmányai: Kolozsvár és Itália. 1603–1608 orvostudomány is. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 2187].

Születése: 1572. Kolozsvár. [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 2187].

Halála: 1636. december 3. Kolozsvár. [Enyedi Pálffy István requisitor 1650. március 15-én kelt feljegyzése. F 15 Protocollum majus IIIII (V) a pergamen kötés belső oldalán. *Szabó–Tonk*, 1992. No. 2187.].

Apja: erszénygyártó Temesvár környékéről [*Szabó–Tonk*, 1992. No. 2187]

Kászoni József

Jogállása: nemes 1651. június 27. [F15 Protocollum maius Q. 68^f fol.]

Requisitor: 1650–1657?

Említések időpontja: 1650. április 15. [F 15 Protocollum maius Q. fol. 118.]. 1651. június 27. nobilis [F 15 Protocollum maius Q. fol. 68^f.]. 1652. november 24. [F 15 Protocollum maius Q. fol. 80^v.]. 1653. március 24. [F 15 Protocollum maius Q. fol. 115^f.]. 1655. október 7. [Protocollum maius Q. 125^f fol.]. 1655.

március 13. „*egyik Kolozsmonostori Konventa*” [F 15 Protocollum maius Q. fol. 132^r.]. 1657. január 8. [F 15 Protocollum maius Q fol. 158^r.].
Jegyzőkönyve: F 15 Protocollum maius Q (Tordai halála után Kászoni József vezeti).
Birtokai: Dés. 1657. január 8. [F 15 Protocollum maius Q fol. 158^r.].

Kolozsvári Márton Deák

Jogállása: ?

Requisitor: 1575–1597.

Említések időpontja: 1575. július 25. [EOE II. 562–563. p.]. 1582. július 25. [F 15 Protocollum Joannis Secundi 1577–1584. fol. 160^r.]. 1585. július 2. [F 25]. 1587. április 10. [F 25]. 1597. április 17. [F 15 Protocollum maius A 369.].

Egyéb tisztségei: Jegyző Kolozsváron. 1575 előtt [EOE II. 562–563. p.]

Adószámvevő. 1594, 1596, 1599 [Trócsányi, 1980. 316. p.].

Ítélmester (*protonotarius serenissimi principis*). 1597. április 17. [F 15 Protocollum maius A 369.]. 1598–1599 [Trócsányi, 1980. 357. p.]

A kisebb kancellária írnoka. 1599 [Trócsányi, 1980. 193. p.].

A nagyobb kancellária írnoka. 1612 [Trócsányi, 1980. 193. p.].

Birtokai: Magyar és Oláh Röd. (Rediul, Reugyu, Kolozs vármegye. Ma: Rediu Cluj. Románia) Adomány. 1597. április 17. [F 15 Protocollum maius A 369.].

Pálffy István, Enyedi

Jogállása: nemes. Év nélkül. Bethlen Gábor nemességet és címet adományoz enyedi Pálffy Istvánnak a nagyobb kancellária írnokának és esküdt jegyzőjének iktári Bethlen István, Hunyad és Máramaros örökös főispánja, kormányzó alatt a nagyobb kancellárián végzett tevékenységéért. Címerleírás: Háromszögletű kék katonai pajzs mezejében arany korona, amely felett nyitott könyv. A pajzs jobb sarkában felülről a felhőkből előtűnő hajlított emberi kar írónádat írásra alkalmas méretűre törni és ugyanannak a könyvnek az oldalán ezeket a betűket S P E S, amelyek egy nevet ábrázolnak, színarannyal lefesteni látszik. A pajzs felett nyitott katonai sisak, amelyet gyémántokkal és gyöngyökkel megfelelően díszített királyi korona fed, amelyből két emberi kar emelkedik ki, amelyek közül a jobb írónádat, a bal félig nyitott könyvet szorítani látszik.⁵² [F 1 Liber Regius VII. Gabrielis Bethlen 352–353.]

Requisitor: 1628–1667

Említések időpontja: 1628–1667 [Jakó, 1990. I. 145–147. p.] 1630. április 25. [F 25]. 1633. április 3. [F 25]. 1638. június 29. [F 23 P no. 7]. 1638. december 13. [F 25]. 1640. június 5. [F 25]. 1642. március 18. [F 23 P no. 4]. 1643. január 1. [F 15 Protocollum maius R fol. 16^r.]. 1643. május 3. [F 25]. 1645. január 2.

[F 25]. 1647. június 9. [F 25]. 1648. július 1. [F 25]. 1649. december 12. [F 25]. 1650. március 15. [F 15 Protocollum majus IIIII (V) a pergamen kötés belső oldalán.]. 1653. [*Herepei*, 1965 II. 352. p.]. 1654. május 12. [F 17 Comitatus Kolozs B 58].

Jegyzőkönyvei: F15 Protocollum II. 1629–1638., III. 1642–1647., IV. 1642–1642. Pécsváradi 1–16. fol. 16–Pálffy, V. 1650–1653., VI. 1654. május 30.–1667.

Egyéb tisztségei: A fejedelem nagyobb kancelláriájában esküdt jegyző. 1624 [Trócsányi, 1980. 194. p. Jakó, 1990. I. 145–147. p.].

A török adó generális perceptora. 1667. [Trócsányi, 1980. 309. p. EOE XIV. 231. p.].

Pécsi János

Jogállása: nemes 1637. február 27. [F 23 P no 7]

Requisitor: 1630–1642.

Említések időpontja: 1630k.–1640k. [Trócsányi, 1980. 194. p.] 1634. március 24. [F 25]. 1637. február 27. [F 23 P no 7]. 1638. június 29. [F 23 P no 7]. 1638. április. 28. [F 3 F 92]. 1640. június 5. [F 25]. 1641. október 28. [F 12 XIV./3.]. 1642. március 18. [F 23 P no 4].

Jegyzőkönyvei: Protocollum maius M 1630–1641 [F 15].

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária ímoka. 1622–1633. [Trócsányi, 1980. 194. p.].

Tanulmányai: „külföld”. 1622. november 19. Társával, Dengelegi Péterrel, „a fejedelem deáki” Gyulafehérvárról érkeztek Kolozsvárra és innen indultak külföldre tanulni. [*Herepei*, 1965 II. 303. p.].

Felesége: Rázmán Anna. 1637. február 27. [F 23 P No. 7]. 1642. március 18. [F 23 P no 4].

Halála: 1642. július 30. [1650. március 15. enyedi Pálffy István feljegyzése. F 15 Protocollum maius IIIII (V) a pergamen kötés belső oldalán.].

-
- 52 *Scutum videlicet triangulare caerulei coloris in cuius campo sive area corona aurea est posita supra quam libellus quidem apertus est locatus est. Dexterio autem scuti angulo superne brachium humanum e nubibus deflexum calamum scriptorium instar scribentis confringere ac in pagina eiusdem libelli hos caracteres S P E S nomen quis repraesentatur obryso depingere conspicitur.*
Supra scutum galea militaris aperta est posita quam contegit corona sive diadema regium gemmis atque unionibus decenter exornatum: ex quo itidem duo brachia humana inversim eminenter dexterum quidem calamum scriptorium sinistrum vero libellum semiapertum comprimereri visuntur.

Pécsváradi János

Jogállása: ?

Requisitor: 1642–1644.

Említések időpontja: [Trócsányi, 1980. 199. p.]. 1643. január 1. [F 15 Protocollum maius R fol. 16^r.]

Jegyzőkönyve: IV. = Pécsváradi 1–16. fol. 16 – Pálffy.

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária íroka. 1639–1641 [Trócsányi, 1980. 199. p.].

Halála: 1644. július 30. [1650. március 15. enyedi Pálffy István feljegyzése. F 15 Protocollum majus IIIII (V) a pergamen kötés belső oldalán.].

Polgári Mihály

Jogállása: ?

Requisitor: 1575–?

Említések időpontja: Kinevezése: 1575. július 25. [EOE II. 562–563. p.].

Egyéb tisztségei: Pap. 1575. július 25. [EOE II. 562–563. p.].

Rákosi Nagy Boldizsár

Jogállása: nemes 1659. július 7.⁵³ [F 15 Protocollum Balthazaris Rákosi II. fol. 55^v–56^r.]

Requisitor: 1659–1705 előtt.

Említések időpontja: 1659. július 7. [F 15 Protocollum Balthazaris Rákosi II. fol. 55^v–56^r.].

Jegyzőkönyvei: Protocollum Balthazaris Rákosi. I–II. 1663–1670. [F 15]. II. A II. kötet „virtuális”, csak a mutatóban létezik, az armalisok és manumissiók kiválasztásával.

Egyéb tisztségei: Tanár Kolozsváron az unitárius kollégiumban. ?–? [Szabó–Tonk, 1992. No. 249.].

Philosophiae et medicinae doctor. 1659. július 7. [F 15 Protocollum Balthazaris Rákosi II. fol. 55^v.].

Orvosdoktor. 1655. június 15. [Szabó–Tonk, 1992. No. 249.]

Tanulmányai: Kolozsváron az unitárius kollégiumban és Pádua. 1651. december 22. *artes fakultás* [Szabó–Tonk, 1992. No. 249.].

53 Nemesítése: öt és mindkét nemű örökösait. Címcrc: kék színű katonai pajzs, amelynek mezejében fekete lovon kék ruhába öltözött egész alak, jobbában kivont kardot, baljában kantárt tart. A pajzson nyílt katonai sisak, amelyben violaszínű fél emberalak az ég felé nyúlva, jobbában babérkoszorút, baljában pálmát tart, a pajzs tetején királyi korona gyémántokkal és gyöngyökkel. Különböző színű szalagok.

Birtokai: Abrudbánya (Fehér vármegye, Auraria maior, Altenberg, Gross-Schlatten, Avrud. Ma: Abrud Alba J. Románia), ház. Szomszédai: Maczkó Sándor és Póka Sámuel [F 15 Protocollum Petri Rákosi III. 614, 617, 665, 687.] 1705 előtt.

Felesége: Szörös Borbála. 1705 előtt [F 15 Protocollum Petri Rákosi III. 614, 617, 665, 687.]

Gyermekei: Boldizsár, Ilona (nemes Fodor Sámuelné) 1705 előtt [F 15 Protocollum Petri Rákosi III. 614, 617, 665, 687.]

Halála: 1705 előtt [F 15 Protocollum Balthasaris Rákosi III. 614.]

Szalánkeméni Miklós

Jogállása: nemes. 1590. április 2. [F 15 Protocollum maius A fol. 429.]

Requisitor: 1571–1590.

Említések időpontja: 1571–1590? [Szabó–Tonk, 1992. No. 249.]. Kinevezés: 1571. december 1. Kolozsvár. [EOE. II. 506. p.]. 1575. július 25. [EOE II. 562–563. p.]. 1590. április 2. [F 15 Protocollum maius A fol. 429.]

Egyéb tisztségei: Kolozsvár város jegyzője. 1594. március 20. [F 15 Protocollum maius A fol. 272.]

Birtokok: Kolozsvár, ház? Kolozsvár utca. 1590. április 9. [F 15 Protocollum maius A fol. 429.]

Magyarrőd (Rőd, Rediul, Reugyu Kolozs vármegye. Ma: Rediu Cluj j. Románia.) [F 15 Protocollum maius A fol. 298.]

(Nagy) Szopor (Kolozs vármegye. Ma: Sopor de Cimpie Románia), két halászóhely. 1590. április 9. [F 15 Protocollum maius A fol. 429.]

Apja: néhai Albert *protonotárius*. 1590. április 9. [F 15 Protocollum A fol. 429.]

Felesége: Majtényi Anna, később Lippay Péter, a Gyulafehérvári Káptalan requisitora, felesége lett. 1590. április 9. [F 15 Protocollum A fol. 429.]. 1594. március 20. [F 15 Protocollum maius A fol. 272.]

Gyermekei: Miklós. 1590. április 9. [F 15 Protocollum A fol. 429.], 1596. február. 25. [F 25], Erzsébet 1590. április 9. [F 15 Protocollum maius A fol. 429.] circumspectus Kádár, másként Ötvös Mihály felesége 1594. március 20. [F 15 Protocollum maius A fol. 272.]

Halála: 1590. április 9. előtt [F 15 Protocollum maius A fol. 429.]

Szalárdi János

Jogállása: ?

Requisitor: 1664–1666.

Említések időpontja: 1664–1666. [Bartonek, 448. p. Szakály, 1980. 30. p.]

Kinevezése: 1664. április 16. [F 15 Protocollum maius W (Joannis Szalárdi) 1.]

- Jegyzőkönyve:* Protocollum maius W (Joannis Szalárdi). Évkör: 1664–1671 [F15]
- Egyéb tisztségei:* A nagyobb kancellária írnoke. 1633–1638. [Szakály, 1980. 21. p. Trócsányi, 1980. 195. p.]
- A fejedelmi levéltár conservatora „*fejedelemnek levelére gondviselő belső titkos deákja*”. 1634–1636, 1638. [Bartonek, 448. p. Szakály, 1980. 17. p. Szalárdi 180. p. Trócsányi, 1980. 201. p.]
- Kancelláriai titkár (vicesecretárius). 1639–1647. [Trócsányi, 1980. 185. p. Szakály, 1980. 21–22. p.]
- A váradi káptalan requisitora. 1654. június 16. Radnót. [F 1 Liber Regius XXVI. Georgii Rákóczi II. fol. 372.]. 1657?–1660. [Bartonek, 448. p. Trócsányi, 1980. 201. p.]
- Gyulafehérvári requisitor. 1664–1666. [Bartonek, 448.] Trócsányi, 1980. 117, 182, 185, 187, 188, 195, 201, 268, 309, 372.
- A várőrségek tartására kivetett adó, vöröstornyi harmincad, Szamoson túli országos jövedelmek perceptora. 1665. szeptember. [Trócsányi, 1980. 309. p.]
- Partium, Kolozs, Doboka, Belső–Szolnok, megyei országos jövedelmek pénztárnoka. 1666. február. [Bartonek, 448. p. Trócsányi, 1980. 309. p.]
- Birtokai:* Száka (Bihar Ma: Saca. Bihar j. Románia). 1646. július 18. Munkács. [F 1 Liber Regius XXI. Georgii Rákóczi I. 204. fol.]
- Tobol (Vizesgyán. Bihar. Ma: Toboliu. Bihar j. Románia).
- Körösbesenyő (Kis-, Nagybesenyő. Bihar. Köröstarcsa). 1643. szeptember 2. Várad. [F 1 Liber Regius XXVI. Georgii Rákóczi II. fol. 372.].
- Felesége:* Békesy Zsuzsa. 1646. július 18. Munkács [F 1 Liber Regius XXI. Georgii Rákóczi I fol. 204.] és Komáromi Rebeka 1684. március 23. [F 15 Protocollum Csicsói 201.].
- Gyermekei:* Leánya a második feleségétől: Mária, annak férje nobilis Horváth István de Sárd [F 15 Protocollum Csicsói 201.].
- Halála:* 1666. szeptember 18. előtt. [Trócsányi, 1980. 185–186. p.]

Szamosközy Mihály

Jogállása: ?

Requisitor: 1656–1661.

Említések időpontja: 1656–1661 [F 15 Index protocollorum A–O1, I–IIIIII, O2–R 190.].

Jegyzőkönyve: F 15 Protocollum maius R (Michaelis Szamosközy, Valentin Benkő).

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoke. 1631–1633 [Trócsányi, 1980. 195. p.]

Szentiványi György

Jogállása: nemes 1599. július 15. [F 15 Protocollum maius A fol. 454.]

Requisitor: 1577–1599.

Említések időpontja: 1577–1595. [Jakó, 1990. I. 145. p.]. 1582. július 25. [F 15 Protocollum Joannis Secundi 1577–1584. fol. 160^r]. 1587. július 6. [F 15 Liber Regius DD. fol. 114.]. 1590. március 4. [F 3 S 162]. 1592. október 28. [F 15 Protocollum maius A fol. 210^r]. 1599. július 15. nemes [F 15 Protocollum maius A fol. 454.].

Jegyzőkönyve: ő készítette a 3–4. kötet F15 Protocollum minus AA 1549–1553. F 15 Protocollum Isabellae Reginae 1549–1556. birtoknév-mutatóját. [Jakó, 1990. I. 145. p.] A kötetben lévő mutatók.

Birtokai: Kolozsvár, a határokon belül rét a Szamos partján. 1592. október 28. [F 15 Protocollum maius A fol. 210.]. Atyai kőház és telek, a Szén utcában. Szomszédai: keletről Gyulay János, nyugatról Nyíró Péter. Kert, Kis Fazekas utcában. 1599. július 15. [F 15 Protocollum maius A fol. 454.].

Apja: néhai szentiványi Lakatgyártó János, „aki második János király lakatgyártója volt Fejérvárott.” [F 3 S 162.].

Testvére: Szentiványi, másként Fejérvári István. [F 3 S 162.]. Szentiványi Tamás [F 15 Protocollum maius A fol. 210.].

Szöllőssy Gábor

Jogállása: nemes 1657. szeptember 15. [F 15 Protocollum maius Q fol. 155^r.]

Requisitor: 1654–?

Említések időpontja: 1654. október 9. [F 17 Comitatus Kolozs S No. 147].

Egyéb tisztségei: Dispensator Kolozsvárott. 1651. március 20. [Herepei, 1965 II. 376. p.].

Kolozsvár város esküdtje. 1654. október 9. [F 17 Comitatus Kolos S No. 147].

Birtokai: Kökényes (Kolozs megye. Kutyijesu., Ma: Cutis Cluj j. Románia). Nagyalmás (Kolozs vármegye, Almásu–mare. Ma: Almasu. Salaj j. Románia) Dezsőfalva utca. Zálogba adja. 1654. október 9. [F 17 Comitatus Kolos S No. 147]

Pata (Kolozs vármegye. Ma: Pata Cluj j. Románia). 1657. szeptember 15. [F 15 Protocollum maius Q fol. 155^r.].

Testvére: Péter, kolozsvári polgár. 1654. október 9. [F 17 Comitatus Kolozs S No. 147].

Szőllőssy István

Jogállása: ?

Requisitor: 1616–1623.

Említések időpontja: 1616. január 7. [F 17 Comitatus Doboka K No. 3]. 1618. július 17. [F 15 Protocollum maius N fol. 24^f. Melléklet]. 1623. június 28. [F 15 Protocollum maius Q. fol. 80^f.].

Jegyzőkönyve: protocollum (Stephani Szőllőssy) maius K 1616–1622. [F 15]

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoke. 1610–1614 [Trócsányi, 1980. 196. p.]. 1611. május 7. [F 25]. Kolozs vármegye adószedője. 1618. július 17. [F 15 Protocollum maius N fol. 24^f. Melléklet.]

Tolnai Miklós Deák

Jogállása: ?.

Requisitor: 1571–?

Említések időpontja: Kinevezés: 1571. december. 1. Kolozsvár. [EOE. II. 506. p.].

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoke. 1559–1569 [Trócsányi, 1980. 196. p.].

Torday Imre

Jogállása: ?

Requisitor: 1616–1617.

Említések időpontja: 1616. január 7. [F 17 Comitatus Doboka K No. 3.]. 1617. november 7. [F 25].

Egyéb tisztségei: Jegyző. Kolozs vármegye. 1611. március 3. [F 25].

Adószedő. Kolozs vármegye. 1611. október 28. [F 25]

Alszolgabíró Doboka vármegye. 1629. május 24. [F 25]

Torday Péter

Jogállása: ?

Requisitor: 1614–1646.

Említések időpontja: 1614. december 13. [F 15 Protocollum maius E fol. 70^f.] 1623. június 28. [F 15 Protocollum maius Q. fol. 80^f.]. 1630. április 25. [F 25]. 1631. január 25. [F 25]. 1631. december 8. [F 25]. 1633. augusztus 26. [F 25]. 1634. március 24. [F 25]. 1636. július 28. [F 25]. 1638. június 29. [F 23 P No. 7]. 1640. június 5. [F 25]. 1642. március 18. [F 23 P No. 4.]. 1643. december 3. [F 25]. 1644. január 16. [F 25]. 1645. január 2. [F 25].

Jegyzőkönyvei: F 15 Protocollum maius L 1627–1631. F 15 Protocollum maius O (Tordai – Pécsi) 1640. k. F 15 Protocollum maius O/2. F 15 Protocollum maius P. F 15 Protocollum maius Q (Tordai, halála után Kászoni József vezeti).

Egyéb tisztségei: A nagyobb kancellária írnoke. 1612 [Trócsányi, 1980. 196. p.] Adószedő. Kolozs vármegye. 1628. február 12. [F 25]. 1636. július 28. [F 25].

Apja: Kolozsvári Deák János. 1614. december 13. [F 15 Protocollum maius E fol. 70^r.].

Anyja: Sombori Judit. 1614. december 13. [F 15 Protocollum maius E fol. 70^r.].

Halála: 1646. október 2. [1650. március 15. enyedi Pálffy István feljegyzése. F 15 Protocollum majus IIIII (V) a pergamen kötés belső oldalán.].

Rövidítésjegyzék

Levéltári források

A Magyar Országos Levéltár (MOL) anyagában található egységek:

Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak

Erdélyi Fejedelmi Kancellária

F 1. Libri Regii

A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára

F 2. Protocolla

F 3. Centuriae

F 4. Cista Comitatum

F 12. Lymbus

A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára

F 15. Protocolla, Libri Regii et Stylionaria

F 17. Cista Comitatum

F 27. Genelogiales

F 28. Mandata Requisitoria

A Gubernium Transylvanicum Levéltára

F 139. Cista Diplomatica. I jelzetű productionalisok

Családi Levéltárak

P 311. A Hatfaludy család levéltára

A felhasznált irodalom rövidítésjegyzéke

- ACC *Approbata Constitutiones Corpus Iuris Hungarici.* Magyar Törvénytar. 69. köt. 1540–1848. évi erdélyi törvények. Fordították és utalásokkal ellátták: Dr. Kolosvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen. Jegyz. Dr. Márkus Dezső. Bp., 1900. 5–253. p.
- Bartoniek *Bartoniek Emma:* Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből. S . a . r. Ritoók Zsigmondné. Bev. Klaniczay Tibor Bp., 1975.
- Beke, 1884.* A Gyulafehérvári Káptalani Levéltárnak címjegyzéke. A levéltárnak az 1882. évi XXIII. t. cz. alapján a M. kir. Országos Levéltárba történt felvitele alkalmából készítette Beke Antal székesegyházi kanonok. Bp., 1884.
- Debreceni Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei. 1589–1590. Az eredeti latin nyelvű szöveget fordította és sajtó alá rendezte: Balogh István. Szerk. Rácz István. Debrecen, 1997. (A Hajdú–Bihar Megyei Levéltár Forráskiadványai Sorozatszerkesztő: Radics Kálmán. 27.) - -1591–1592. Debrecen, 1998. (A Hajdú–Bihar Megyei Levéltár Forráskiadványai Sorozatszerkesztő: Radics Kálmán. 30.)
- EOE Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta comitialia regni Transylvaniae, 1540–1699. Szerk.: Szilágyi Sándor. I–XXI. Bp., 1875–1898. (Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. III/b.)

- Gyulafehérvári jk Gyulafehérvár város jegyzőkönyvei. Gyulafehérvár városkönyve. 1588–1674. Gyulafehérvár város törvénykezési jegyzőkönyvei. 1603–1616. Bev., jegyz. Kovács András. Kolozsvár, 1998. (Erdélyi Történelmi Adatok VI. 2.)
- Herepei*, 1965. Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. I. Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében. II. Apáczai és kortársai. Herepei János cikkei. Szerk.: Keserű Bálint. Készült a Szegedi József Attila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetében a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetének támogatásával. Budapest–Szeged, 1965–1966.
- Herpay*, 1925. Nemes családok Debreczenben. Összeállította: Dr. Herpay Gábor vm. főlevéltárnok. Debrecen, 1925.
- Imecs *Imecs F. Jákó*: A régi Fejérvár fekvése és részei. In: Az Alsó Fehér vármegyei Történeti Régészeti és Természettudományi Egylet évkönyvei 14. (1908) 19–33. p.
- Jakó*, 1958. *Jakó Zsigmond*: Instructiuni arhivisticice ale oficilor din Transilvania 1575–1841. Problema Reorganizarii arhivelor Vechi Din Transilvania. In: Revista Arhivelor (1958) I. 34–81. p.
- Jakó*, 1990. A Kolozsmonostori Konvent jegyzőkönyvei. I–II. (1289–1556). Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. Bp., 1990. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. Forráskiadványok 17.)
- Nagy Iván *Nagy Iván*: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Írta Nagy Iván I–XIII. Pest, 1857–1868.
- Papp*, 1936. *Papp László*: A hiteles helyek története és működése az újkorban. Bp., 1936. Palestra Calasanctiana 14.
- Petrichevich A Mogyoróvich nemzetségbeli Petrichevich család története és oklevéltára. Kiadja báró Petrichevich Horváth Emil. A Petrichevich család általános története. Első rész I. kötet 1069–1526. Írta báró Petrichevich Horváth Emil. Bp., 1934. A Petrichevich család történetének regesztái. Első rész II. kötet. 1069–1942. Írta: báró Petrichevich Horváth Emil. Pécs, 1942.

- Sándor* Czimerlevelek. Gyűjtötte: *Sándor Imre*. I–II. füzet. Kolozsvár, 1910.
- Sunkó*, 2000. *Sunkó Attila*: Adatok az erdélyi fejedelmi udvar szervezetéhez a Báthory-korban. Sasa János 1585. évi végrendelete. In: Fons 7. (2000) 2. sz. 275–288.
- Sunkó*, 2001. *Sunkó Attila*: A curia militaris működésének nyomai a kora újkori Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben. In: Levéltári Közlemények 71. (2001) 3–64. p.
- Sunkó*, 2002. *Sunkó Attila*: Debreceni János életpályája. A Gyulafehérvári Káptalan levéltárosának élete, végrendeletének tükrében. Tanulmányok a 60 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Fons 9. (2002) 1–3. sz. 305–343. p.
- Sunkó*, 2003. *Sunkó Attila*: A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent Levéltárának működésére vonatkozó iratok. In: Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények. Bp., 2003. 75–110. p.
- Szabó–Tonk*, 1992 *Szabó Miklós–Tonk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700. A bevezetőt írta Tonk Sándor. Szeged, 1992. (Fontes Rerum Scholasticarum IV. Szerk.: Keserű Bálint.)
- Szakály*, 1980 *Szakály Ferenc*: Szalárdi János és Siralmas magyar krónikája. In: Szalárdi 7–60. p.
- Szalárdi Szalárdi János Siralmas magyar krónikája. S. a. r., a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szakály Ferenc. A képanyagot Rózsa György válogatta. A kötetet szakmai szempontból Makkai László nézte át. A mutatókat Rosonczy Ildikó állította össze. Bp., 1980. (Bibliotheca Historica.)
- Szendrey*, 1984. *Szendrey István*: Debrecen, a mezőváros. In: Debrecen története 1693–ig. 1. Szerk.: Szendrey István. Debrecen, 1984. 131–311. p.
- Szinnyei *Szinney József*: Magyar írók élete és munkái. 1–14. Bp., 1891–1914.

- Trócsányi, 1978. *Trócsányi Zsolt*: Rákóczi Zsigmond. Egy dinasztia születése. In: A Debreceni Déri Múzeum kiadványai LXI: A Debreceni Déri Múzeum évkönyve. 1978. 57–110. p.
- Trócsányi*, 1980. *Trócsányi Zsolt*: Erdély központi kormányzata 1540–1690. Bp., 1980. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. III. Hatóság és hivataltörténet. 6.)
- Zoványi *Zoványi Jenő*: Protestáns Lexikon. I– IV. köt. Bp., é. n.

KENYERES ISTVÁN

A MAGYARORSZÁGI VÉGVÁRAK ÉS A MEZEI HADAK ÉLELMEZÉSI SZERVEZETÉNEK ARCHONTOLÓGIÁJA A XVI. SZÁZADBAN

Mi a jelentősége a végvárok élelmezési szervezete tisztviselői adattárának közzétételének? Erre több válasz is adható: egyrészt, tudomásom szerint, Pálffy Géza hadbírószági archontológiája¹ után ez az első olyan adattár, amely egy hivatal kapcsán a végvárrendszer *központi* és az egyes várak *helyi* tisztviselőinek adatsorát együttesen közli. Másrészt a végvárok élelmezési tisztviselői részét képezték a korabeli hivatali „elitnek”, így szerepük cseppet sem elhanyagolható a korszak társadalomtörténete szempontjából.² Számos kapcsolódási pont figyelhető meg más archontológiai adattárakhoz, amelyek tovább bővíthetik a kutatási lehetőségeket. Ezek közül első helyen említhetjük az egyes végvárok uradalmainak vezető gazdasági tisztviselőinek névsorait közlő archontológiát, amely jól tükrözi az egyes hivatali pályák közötti mozgásteret.³ De szerepelnek jelen adattárban olyan adatok, amelyek a városi archontológiákhoz nyújtanak adalékot és vizont.⁴ Hogy a katonai élelmezés tisztviselői fontos szerepet tölthettek/tölthettek be, azt majd a jelen adattárból is kiindulól újabb kutatásoknak kell tisztázniuk, de eddigi szerény ismereteink is alátámasztják, hogy Benda Kálmán nem ok nélkül vette fel nevezetes, 1607–1608. évi tiszti címtárába a végvárok ’prófundmestereit’.⁵

1 Pálffy Géza: *Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században*. Győr, 1995. 199–259. p. Pálffy Géza tette közzé eddig a legtöbb, a végvárrendszerre vonatkozó archontológiai adattárt (csek felsorolásától terjedelmi okokból kénytelen vagyok eltekinteni), amelyek többsége azonban a központi és vezető tisztviselőkre vonatkozik, az egyes végvárok szintjére csak az előbb említett archontológia jut el.

2 Az élésmesteri karrierekre röviden ld.: *Kenyeres*, 2002. 194–197. p. A sok esetben analógiaként alkalmazható, a kamarai (végvár-) uradalmak tisztviselőinek karrierjeire ld.: *Kenyeres*, *Utasítások* 68–79. p. és *Kenyeres*, *Kamarai birtokok* I. köt. 94–108. p.

3 28 kamarai váruadalom gazdasági tisztviselőinek (udvarbíró, számvévo, ellenőr stb.) archontológiai alapadatait ld.: *Kenyeres*, *Utasítások* pass. 90 kamarai és egyéb uradalom több mint 300 tisztviselőjének részletes archontológiai és prozopográfiai adattárát ld.: *Kenyeres*, *Kamarai birtokok* 2. köt. 177–294. p.

4 *H. Németh*, *Kassa* archont.

5 *Benda*, 1972.

Jelen közlemény a Fons folyóirat hasábjain 2002-ben megjelent tanulmány függelékeként fogható fel.⁶ Az elmúlt két évben előkerült néhány olyan adat, amely módosítja az ott leírtakat. Ezek közül a leglényegesebb a kezdeti korszakban működő Sigmund Wilpacher ideiglenes élmezési főélelmester tevékenysége, aki lényegében az első ténylegesen működő főélelmester volt, azonban a közel tíz éves, hadtörténeti szempontból igencsak mozgalmas hivatali időszakában tényleges kinevezést — úgy tűnik — még nem kapott. Tekintettel az ő általa ekkor betöltött fontos szerepre, itt most közlöm a működésére vonatkozó valamennyi előkerült adatot.

Az archontológiai adattár készítésekor elsősorban arra törekedtem, hogy megállapítsam, hogy mely személy mettől meddig töltötte be az adott hivatalt. Protopográfiai szintű kutatásokat nem végeztem, ennek ellenére az előkerült ilyen jellegű adatokat mind közlöm (elsősorban az adott személy által korábban vagy később betöltött állásra vonatkozó adatokat). A hivatali időszak kezdőpontjának megállapítása sokszor problematikus, hiszen amennyiben az ügyek rendben, azaz hivatali ügymenetben folytak — ez úgy a XVI. század 50–60-as éveitől figyelhető meg — akkor egy élmezester pl. először kapott egy hivatali kinevezést (Bestallung), majd utasítást, instrukciót (Instruktion, instructio), majd beiktatták a hivatalába, amelyről ugyanekkor reverzálist tartozott adni és biztosítani, kaució lefizetésére kötelezték. Ezek az események általában nem egy napon történtek és nem feltétlenül ilyen sorrendben követték egymást. Az esetek többségében nem sikerült megállapítani valamennyi időpontot, sokszor csak a működésre vonatkozó adatokból lehet következtetni. Minden esetben közlöm — amennyiben előkerült — a tisztviselő bestallungja, hivatali instrukciója és reverzálsa lelhelyét, valamint a felmentésére, távozására és/vagy halálára vonatkozó adatokat. Az egyes tisztviselők tevékenységére vonatkozó fontosabb információkat is közlöm. Hozzá kell tennem, hogy az adattár, mint ahogy az minden ehhez hasonló vállalkozás esetében lenni szokott, nem teljes. A bécsi Kriegersarchiv-ból és a Hofkammerarchiv-ból még bizonyosan kerülnek elő adatok, különösen az előbbi esetében, ahol módszeres kutatásra még nem volt lehetőségem, míg a Hofkammerarchiv-ban a Hoffinanz fondhoz tartozó Protokollum-kötetek teljes körű feldolgozására nem vállalkozhattam.

Jelen adattár a központi hivatalok tisztviselőivel kezdi, majd az egyes végvárok betürendjében sorolja fel a rendelkezésre álló adatokat. Az adattár elsősorban a XVI. századra koncentrál, de az esetlegesen előkerült XVII. századi adatokat is közli. A tömörség érdekében több rövidítést voltam kénytelen használni, így vala-

6 *Kenyeres*, 2002. Az adattár egy korábbi verziója megtalálható a 2002-ben írt és 2003-ban megvédett PhD-disszertációmban: *Kenyeres*, Kamarai birtokok 2. köt. 296–325. p.

mennyi tisztviselő a leíró adattári részben neve kezdőbetűjének monogrammjával szerepel.⁷

Rövidítések

<i>AAK</i>	=	<i>Alsó-ausztriai Kamara</i>
<i>(b.)</i>	=	<i>beiktatásának dátuma</i>
<i>B.</i>	=	<i>Bécs</i>
<i>e.</i>	=	<i>előtt</i>
<i>É:</i>	=	<i>egyéb életrajzi adatok</i>
<i>F</i>	=	<i>I. Ferdinánd magyar király (1526–1564), német–római császár (1556–1564)</i>
<i>(i.)</i>	=	<i>hivatali instrukciójának dátuma</i>
<i>(k)</i>	=	<i>kinevezésének dátuma</i>
<i>k.</i>	=	<i>körül</i>
<i>M</i>	=	<i>I. Miksa magyar király, II. Miksa néven német–római császár (1564–1576)</i>
<i>MK</i>	=	<i>Magyar Kamara</i>
<i>Po.</i>	=	<i>Pozsony</i>
<i>Pr.</i>	=	<i>Prága</i>
<i>R</i>	=	<i>I. Rudolf magyar király 1576–1608, II. Rudolf néven német–római császár (1576–1612)</i>
<i>rfl, rft</i>	=	<i>rajnai forint</i>
<i>SzK</i>	=	<i>Szepesi Kamara</i>
<i>u.</i>	=	<i>után</i>
<i>UK (Pr.)</i>	=	<i>II. Rudolf idején, 1575-től Prágában működő (központi) Udvari Kamara</i>
<i>UK</i>	=	<i>Udvari Kamara, 1575-től az ún. Bécsben Hátrahagyott Udvari Kamara</i>

⁷ Itt köszönöm meg Fazekas Istvánnak és Sarusi Kiss Bélának az adattár összeállításához nyújtott segítségét.

I. A végváarak és a mezei hadak ételmezésének központi tisztviselői

I. Magyarországi főélelmesterek, ételmezési főbiztosok és helyettesek (Obrister Proviantmeister/Proviantverwalter in Ungarn, Verwalter des Obristen proviantverwalter/meisteramts / supremus praefectus annonariae in Hungaria)

1.1. Előzmények: ideiglenes főélelmesterek, komáromi, tatai, győri főélelmesterek / Obrister Proviantverwalter in Ungarn / Obrister Proviantmeister zu Comorn, Raab und Totes (1543–1558)

1543–1552. Sigmund Wilpacher (Wülpacher) ideiglenes magyarországi főélelmester (Obrister Proviantverwalter in Ungarn)

Hivatalviselés idejére ld.: SW kérvénye, s.d. 1557. február előtt. „Ich vom [15]43 biß [15]52 jars der profantambter in Hungern und Subenwürgen [Siebenbürgen] schwerlich in grosser mue und arbit, auch geferligkheit leibs und lebens, traulich gehandelt.” ÖStA HKA HFU RN 6. Konv. 1557. Febr. fol. 5–8.

1547.02-től. Említik, mint ételmezésben közreműködő „obrister proviantverwalter”-t. ÖStA HKA GBÖ Bd. 61–64.

Kinevezésére ld. 1549.04.03. F – SW „proviantverwalter” r. F kinevezte SW-t a rebellisek ellen küldött magyarországi hadak „provinatverwalter”-ének, vegyen fel az ételmezésre 2000 Ft-ot a Hofzahlamt-tól. Ha gond van és nem elég a pénz, forduljon Salm főhadparancsnokhoz, akinek F is írt, hogy Báthori András huszárjainak 4500 rfl-os fizetésére Pozsony megye dikáját rendelte, ami abból marad, azt kérje katonai ételmezésre. ÖStA HKA GBÖ Bd. 63. fol. 94rv.

1549.04.06. F – AAK. SW „Obrister Proviantverwalter in Ungarn” eddig még sem bestallung-ot sem utasítást nem kapott, kezdjenek tárgyalást vele és készítsék el a két iratot. ÖStA HKA GBÖ Bd. 63. fol. 97v–98r.

1549-ben egyúttal murányi élelmesterként említve, ld. ott.

1550.01.06.Po. F – SW „proviantverwalter” r. A komáromi katonaság számára a bort a Fugger-ek öröskői (Pozsony vm.) uradalmából hozassa, amiért ő a Fuggerek udvarbírája (Pfleger) felé 1578 pfund 3 schilling értékben adós. HKA GBÖ Bd. 64. 299v–300r.

1550.04.13. Utasítás SW-nek, hogy adjon Gesztes várába négy hordó lisztet Török Ferencnek. HKA GBÖ Bd. 66. fol. 94r.

1550.04.16.B. F – Andreas Lindauer bécsi adóhivatalnok r. SW „obrister proviantmeister” kérésére a [Mo-i] katonaság szükségleteire 15 font (pfund) khüeffl só kiutalása 241 rfl értékben. HKA GBÖ Bd. 64. 339rv.

1550.04.16.B. F – SW főélelmesternek. A hivatalában lévő vagy bejövő faggyú átadása a besztercebányai rézműnek, Konritz kamaragróf r. HKA GBÖ Bd. 64. 340v–341r.

1550.08.25.Augsburg. F – Niklas Graf zu Salm főhadparancsnok (General Obrister) r. SW „obrister proviantverwalter in Ungarn” jelentése alapján tudja, hogy Bartl Pagner komáromi polgár és kereskedő az élelmester tudta nélkül és F tiltása ellenére titokban a készletéből eladott 289 akó bort, ezért lecsukták, nézzen utána, hogy Pagner jogosan cselekedett-e, és ha igen, adja vissza, ha viszont csempészési ügy, akkor a lefoglalt bort adja át SW-nek. HKA GBÖ Bd. 64. fol. 401rv.

1550.10.04.Augsburg. F – Sigmund Wilpacher főélelmesternek. Korábbi jelentésére válasz: elrendeli, hogy a Salm parancsára a komáromi vár kapitánya, Anton Sixten részére az éjszakai őrség világítása céljára átadott faggyúval és gyertyával számoljon el, ezentúl elég őrhelyenként egy fény (azaz fáklya), jelentsen, hogy a komáromi és tatai élelmesterek hogyan állnak az élelmezéssel. HKA GBÖ Bd. 64. fol. 422v–423v.

1550.10.04.Augsburg. F – SW főélelmesternek. Azon spanyol katonáknak, akik most Pápáról a Csallóközbe vonultak, a kenyeret ne úgy, mint ahogy Komáromban elő van írva, 4 bécsi dénárért (pfenigért), hanem csak 3 pf-ért adja, a veszteséget a számadásban írja jóvá.

HKA GBÖ Bd. 64. 423v.

1550.10.5.Augsburg. F – SW főélelmesternek. Miután F elhatározta, hogy Szolnokot megerősíti és katonasággal látja el, ezért nevezzen ki oda élelmezési tisztet, a várat jól lássák el, az élelmet oda csak venni lehet, de az friss legyen. HKA GBÖ Bd. 64. 432rv.

1550.12.10.Augsburg. F – SW magyarországi élelmezési mester r. A rossz „fekete érmék”-kel valló fizetés leállítása, ezzel fizették a komáromi vár-építésen dolgozókat, de SW-nél is van 1000 fl, ezt a birodalmi építési fizetőmester (Bauzahlmeister) használta. A szolnoki élelmezési tiszt tb. Pogner Bertalan által szállított és SW által Komáromban lefoglaltatott de később visszaadott bor költségei kapcsán 5 fl-ot jóváírhat számadásába. Utasítását elkészítette az AAK, küldje meg számadásait. Komáromi és tatai katonaság fizetésekor az élelem levonása tb. HKA GBÖ Bd. 64. fol. 460r.–462r.

1551.04.27. SW magyarországi főélelmester feladatainak összefoglalása („verzaichnus”). A Magyarországra most felvett hadinép élelmezése kap-

csán előírt teendőinek részletezése, a szolgák, mesterek feladataik és fizetésük felsorolása. HKA GBÖ Bd. 67. fol. 116–117v.

1551.05.04. F – SW. Komárom lisztrel és marhával való ellátása, az egy fontnyi marhahúst, amit eddig 6 bécsi dénárért (pfening) adott, azt 5 den-ért adja, a sót, aminek fontját 8 den-ért adta, ezentúl 7 den-ért adja egész évben a komáromi katonaságnak. HKA GBÖ Bd. 67. fol. 130rv.

1551.05.10. F – SW. Érdemeire való tekintettel, különösen a múltkori magyarországi hadjáratban nyújtott szolgálataért 200 rft jutalmat juttat, amit a komáromi éléspénzből („profants gelts zu Comorn”) vehet el. HKA GBÖ Bd. 67. fol. 138v.

1551.05.10. F SW-t érdemeire való tekintettel 400 rft kegydíjban részesíti és mentesíti minden elkobzás (confiscation), hatalmaskodás (vollikeiten), büntetéspénz (peenfallen, contrabanden) megfizetése alól. HKA GBÖ Bd. 67. fol. 138v–139r

1551.05.15. F – SW. Mivel F elrendelte a komáromi őrség mustráját az április 1-ig terjedő időszakra. Mivel a katonák nehezményezték, hogy azt az ételmelet is le akarja vonni, amit április 1-ig és a tényleges mustra közötti időszakban osztott ki számukra, ezért megparancsolja SW-nek, hogy csak az április 1-ig elfogyasztott ételmelet értékét vonja le a zsoldösszegeből, a többit majd a következő elszámolás alkalmával. Ezenkívül az uralkodó SW-nek megparancsolja, hogy azt az egyéb ételmeletpénzt, amivel a katonák tartoznak, adja át a Matthias Fuchs hadi fizetőmester szolgájának, hogy ő azt is a katonák fizetésére fordíthassa. Fuchsnak parancsba adta, hogy fizessen 4 ezer rft-t a komáromi őrség ételmeletellátására. HKA GBÖ Bd. 67. fol. 142r.

1551.10.08. F – SW főélelmesterek. A nyáron Budából Komáromba két török gabonaszállító hajó ment. Ennek kapcsán megparancsolják neki, hogy amennyiben legközelebb hasonló történné, akkor küldje a hajókat és személyzetüket a legsürgősebben Bécsbe. A költségeket neki kell állnia. HKA GBÖ Bd. 67. fol. 335.v–336r.

1551.11.04. F? – AAK. Batthiány Ferenc javaslatot tett a magyarországi tizedek bérlésére és hogy azokat mely helyekhez rendeljék. A javaslat szerint egy alkalmas személyt kell a legsürgősebben alkalmazni, aki mint őfelsége élélmestere a megyékben megjelenik és ott az ételmelet megvásárolja a várak részére. Ezért az Udvari Kancellária állítson ki néhány megbízólevelet némely személy és alispán részére, adjanak pénzt azoknak, akik felvásárolnák a szükséges ételmelet. Az AAK ezért a fentiek szerint cselekedjen. Számoltassák el SW-t Komárom és Tata ételmeletési számláiról és Alexander Puml-t [Rumb] vegyék fel helyére. HKA GBÖ Bd. 67. fol. 364rv.

1551. november (?) — 1552. Alexander Puml/Rumbl komáromi és tatai élelmezester

Kinevezését ld. Sigismund Wilpacher ideiglenes főélelmezesternél 1551.11.04. 1552.02.11.B. AAK – F. A magyarországi katonai élelmezés tb. Thomas Prandorffernek [ekkor komáromi udvarbíró] parancs ment ki, tárgyaljon Mutnoky Mihály esztergomi érseki adminisztrátorral, vagy mivel ő beteg, ellenőrével Francisci Tamással Komárom és Pozsony ellátáshoz szükséges gabonáról. Francisci, Prandorffer, Sigismund Wilpacher, Wolfgang Aigner bécsi (?) élelmezési kasznár („profanntkasstner hie”), Leopold Püchler AAK számvevőségének alkalmazottja tárgyalnak az erdélyi katonaság ellátása tb. Prandorffer az esztergomi érseki gabonátizedet és a vásárolt gabonát Komárom várába hordja, nem meghat. mennyiséget Pozsonyba visznek, a többi marad Komáromban (a komáromi élelmezester (Proviaanverwalter) Alexander Puml). A dunántúli ellátásra az alábbiak szerint történik: Hans Freydenreich bécsi polgárnak adtak ki utasítást és 1000 fl-ot, Veszprém megyébe küldték ki gabonát venni, aki Thuram [Csoron] Jánossal állapotott meg 1000 muth gabona vételéről. (Bokaschi György veszprémi ispán említése). Sopron megyébe szintén egy (bécsi) polgárt (Anthoni Rappolt) küldtek ki instrukcióval és 1000 fl-al. ÖStA HKA HFU RN 3. Konv. 1551. Jan-Febr. fol. 24–31.

*1553. Lamprecht Jentsitz komáromi és tatai főélelmezester
[1554-től csak komáromi]*

1553. február 27. Említik az AAK levelében, miszerint Wolf Ganser stájerországi, karintiai, krajnai, horvátországi és szlavóniai élelmezester utasítása LJ utasítása alapján készült. ÖStA HKA Inst. No. 105. fol. 2. AAK I. Ferdinándnak, Judenburg, 1553.02.27.

É:

Korábban a hadi fizetőmesternél szolgált.

1551.08.12. Utasítás a komáromi élelmezesternek, hogy adjon át 5 ezer forintot a komáromi élélszénzből Lamprecht Janzitsch hadi fizetőmester szolgáknak a komáromi őrség fizetésére. ÖStA HKA GBÖ Bd. 67. fol. 263r

*1553.06. — 1555. Christoph Link ideiglenes főélelmester
(Oberproviandverwalter)*

1553.06.09. F – CL (?). Komárom város községe Szt. Mihálytól Szt. Györgyig mérhet bort, Szt. Györgytől Szt. Mihályig viszont csak az élelmezési hivatal. ÖStA HKA HFU RN 4. Konv. 1553. Jun. fol. 1.

1554.04.10.Po. F – Leopold Ruesch. CL „unnser Ober Profannt verwalter” jelentése alapján küldje meg főszámadását az AAK-nak. ÖStA HKA HFU RN 4. Konv. 1554. März–Juni. fol. 29.

1554.04.11. F – CL. Utasítsa Lamprecht Jeneschitz komáromi élelmezési tisztet, hogy Prandorffer Tamás komáromi udvarbírótól valamennyi gabonát, kb. 1000 mérőnyit vegyen át a tizedgabonából. Uo. fol. 30.

1555.03.04.e. CL – AAK. Komárom borellátása tb. HKA HFU RN 5. Konv. 1555. März. fol. 90–91.

1555.05.14. CL „ober proviandverwalter” említése. ÖStA HKA HFU RN 5. Konv. 1555. Febr. fol. 148.

1556. augusztus 20. (i.) — 1557. augusztus (?). Hans Fünfkirchen / Fünfkircher ideiglenes [komáromi, győri és tatai] főélelmester (Verwalter des Obristen Proviandmeisteramt, Obrister Proviandmeister zu Comorn, Raab und Totes)

Instrukciója: 1556.08.20.B. ÖStA HKA GBÖ 77. fol. 175r–179r. Említi: Rauscher, 2004. 184. p.

Levelei és kimutatásai: ÖStA HHStA UA AA Fasc. 78. Konv. B. 1556–1557. s. d.

1557. 02-05. között több levele és kimutatása az Ausztriában vásárolt gabonáról, a Komárom várának vett marhákról, Komárom, Tata ellátásáról. ÖStA HKA HFU RN 6. Konv. 1557. Jan. fol. 32–40.

1557.01.28. M – F. Több ügyben, többek között lemondásáról, HF egy évre kapta a hivatalt, tovább nem akar szolgálni, hivatali éve augusztusban jár le. Uo. fol.65–67.,71. Ugyanitt mellékletben: s.d. suppl. a bécsi Haditanácshoz. Bejelenti lemondását, elegendő készletet hagy utódjára. Uo. fol. 68.

1.2. Magyarországi főélelmesterek / Obrister Proviantmeister in Ungarn (1558–1569)

1558. január 12. — 1565. december (?) Joachim von Schönkirchen

Instrukciója: Miksa főhercegtől Bécs, 1558. január 11. ÖStA KA HKR KIA I. 2. [Benedikt Pfann utasítása ezen utasítás későbbi átjavításával készült. ld. ott.].

Kimutatása az 1559. évről: ÖStA KA AFA 1559. Dez. Fasc 12. No. 3.

É:

JSch az alsó-ausztriai kormány tanácsosa (Rat) 1553. 07. 23-tól 1557-ig, majd alsó-ausztriai helytartó (Statthalter) haláláig, = 1565. *Chmel* 220. p. Landmarschall *Rauscher*, 2004. 137., 139. p.

1565. december 29. (i.) — 1569. január 15. e. Christoph Teufel

Instrukciója: 1565.12.29.Linz. II. Miksa császártól. ÖStA KA HKR KIA I. 1. ill. ÖStA HKA Inst. No. 164. Ismertetése: *Kenyeres*, 2002. 181–184. p. Az utasítást említi: *Pálffy*, 1999. 197–198. p. Feladata volt elsősorban Győr, Komárom, Szentmárton ellátása.

1567. január 31., Troppa. M-től kap egy utasítást, amelyben részletesen szabályozza az élelmesterek számadásainak vezetését és benyújtását. Kiadva: MGSz 7. (1900) 125–127. p.

É:

Az 1540-es évek közepén 7 lóval szolgált apja, Erasmus Teufel nehézlovasai között a győri végvidéken. *Pálffy*, 1999. 63. p. 1566.04.24. Testvéreivel (Andreas, Georg) felveszik az alsó-ausztriai *Herrenstand-ba*. Uo. 261. p.

1.3. Magyarországi élelmezési főbiztosok és ideiglenes főbiztosok / Obrister Proviantkommissar in Ungarn / Verwalter des Obristen Proviantkommissaramtes (1569–1593)

1569. január 1. (k), január 15. (i.) — 1572. február. Hieronimus Beck von Leopoldstorf magyarországi élelmezési főbiztos

Kinevezése: 1569.01.01. ld. alább.

Instrukciója: 1569.01.15.B. II. Miksa császártól. ÖStA KA HKR KIA I. 3. és még egy példány: ÖStA HKA VUG 52A. fol. 339–352. HKA Instr. No. 182. Utasítását említi: *Pálffy*, 1999. 197–198. p.

Reverzálisa: 1569.01.01.B. Benne átírva a M által kiadott bestellbrief (bestallung) 1569.01.01.B. HKA NÖ Rev. H–30. fol. 1.

Utasítása szerint illetékességébe az alábbi várak tartoztak: Győr, Komárom, Szentmárton és Tata. Ugyanakkor Kanizsa ellátása is feladata volt ld.: 1572. 05. 28. UK – HB-nek, jelentsen, hogy kanizsai uradalom bevételeit a kanizsai kapitány alá rendelni. ÖStA HKA HF Prot. 1572. R Bd. 302. fol. 260.

Lemondása: 1572. február ld. Joachim Rothuet-nél.

É:

1525-ben született. 1544. Padovában tanul. *Rauscher*, 2004. 139. p. 1555.01.03. kinevezik az AAK tanácsosává, amely posztot 1562-ig tölti be. Uo. és *Chmel* 239. p.

1563/64–1568. az UK tanácsosa. *Rauscher*, 2004. 139., 151. p. 1583–1586. Ernő fhcg. tanácsosa. Uo. = 1596. nov. 28. *Chmel* 239. p. Életrajzát ld.: *Margarete Beck*: Hieronymus Beck von Leopoldstorf (1525–1596). Eine kulturgeschichtliche Studie. Ungedr. phil. Diss. Wien, 1973.

1572. március 8. (i.) — 1581. március u. Joachim Rothuet magyarországi ideiglenes élelmezési főbiztos

Instrukciója: 1572.03.08.B. II. Miksa császártól. Az utasítást JR mint győri élelmezési tiszt (Proviantverwalter) kapta a magyarországi főélelmezési biztos hivatalának ideiglenes ellátására (helyettesítésére), mivel Hieronymus Beck lemondott hivataláról 1572. februárjában. ÖStA HKA VUG RN 52A fol. 361–263. Fogalmazvány: fol. 261–263., eredeti tisztázatok: 366–367 és 368–369.

Feladata volt a gyakorlatban: Komárom, Győr, Kanizsa, Tata, Szentmárton és Csesznek ellátásának szervezése. Vö. pl. UK utasítása JR-nek a fenti várak katonaságának élelemmel való megfelelő ellátására. ÖStA HKA HF Prot. 1573. R Bd. 306. fol. 123.

1576 (?) JR jelentése a komáromi, tatai, győri várak ellátása tb. Mellékletben kimutatás hogy mekkora készletek szükségesek Hainburgban és más-hol a 3 vár számára felhalmozni. s.d. ÖStA HKA HFU RN 31. Konv. 1576 April. fol. 256–259.

1577. március–április. Rothuet jelentései és javaslatai Kanizsa várának katasztrófája után a vár ellátásáról. ÖStA HKA RN RN 35 1577. Konv. Mai. fol. 306–311., 314–317.

1578. május. Részt vesz az ezévi érsekújvári nagyszabású várvizsgálatban. ÖStA HKA HFU RN 50. Konv. 1586. Dez. fol. 209–263.

1579. augusztus. s.d. JR kimutatása a haniburgi Kastenam, Komárom, Győr, Tata, Kanizsa és a „profandtbefürderer zu Stain” készleteiről. ÖStA HKA HFU RN 39. Konv. 1579. Aug. fol. 77–79.

1581. január. JR levele a HT-nak Kanizsa ellátásáról. Liszt szállítása Hainburgból Kanizsára. HKA HFU RN 42. Konv. 1581. Jan. fol. 232–236.

1581.03.13. JR jelentése a győri püspöki tizedek bérlete tb. ÖStA HKA HFU RN 43. Konv. 1581. März fol. 118.

É:

1569-től Hieronymus Beck főélelmesztér ellenőréként tevékenykedett.

1569. okt. 17. ÖStA HKA GBU Bd. 396. fol. 215r.

1572–1573-ban egyúttal győri élelmezési tiszt. Ld. ott.

(1577. Hartman Herr zu Lichtenstein Obrister Proviantkommissar in Ober- und Unterungarn — nem lett ténylegesen kinevezve)

II. Rudolf császár *utasítása* Hartman Herr zu Lichtenstein „Obrister Profiantdcommissar in Ober- und Unterungarn” számára 1577-es haditanácskozás után. [Megjegyzés a külzeten: „Instruction unnd Bestallung für ainen Obristen Profandt vermug der Gränicz Beratschlagung des 77 Jars verfasst”] A Drávától Felső-Magyarorszáig terjed hatásköre, három Obrister Leutenant (élelmezési-főbiztos-helyettes) tartozik alá: egy a Dráva-Duna, egy a bányavidéki végekre (Pergstetten) és egy a Szepességbe, vagy más néven Felső-Magyarországra. Valószínűleg soha nem került kiadásra. ÖStA KA HKR KIA I. 5. Még egy példány: ÖStA HKA VUG RN 52B fol. 1027–1046.

É:

HL az alsó-ausztriai kormány tanácsosa 1571–1574. 1585-ben halt meg. *Chmel*, 229. p.

1581. augusztus — 1585. július u. Leopold Grafenauer ideiglenes élelmezési főbiztos

1581.08.29. – 1582.10.26. LG Proviantkommissär Amtsverwalter kimutatója a magyaróvári uradalomban felvásárolt élelemről és borról. ÖStA HKA NÖHA RN 4.

1582. 01.06. „Praefectus annonariae”-ként említik. ÖStA HKA GBU Bd. 397. fol. 342. Verwalter uo. fol. 342v.

1582.02.06. „Proviantverwalter in Ungarn”-ként említve. Uo. fol. 351v. „Supremus annonarius”-ként említik a MK 1583. évi számadásában. MOL E 554 Fol. Lat. 921.

1583.02.08. Utasítás a győri harmincadosnak LG r. 500 fl a győri „Casten und Pacchhaus” építésére. ÖStA HKA GBU 402 fol. 29rv.

1585.07.27. LG jelentése az AAK r. a Kőszeghez tartozó „Proviantmühl”-ről. ÖStA HKA HFU RN 48. Konv. 1585. Juli. fol. 69–70.

1587. június 15. (i.) — 1589. november. Caspar Püchler magyarországi ideiglenes élelmezési főbiztos (Verwalter des Obristen Proviantkommissaramtes in Ungarn)

Utasítása Rudolftól: 1587.06.15.B. [02.26-ról javítva]. ÖStA HKA VUG 52B fol. 811–827. február 26-i dátummal még egy pld.: HKA Instr. No. 301. fol. 1–20. még egy datálatlan pld. uo. fol. 23r–42v. Fogalmazvány, az eredeti verzió sok helyen módosítva. (A végleges tisztázatot l. Uo. fol. 876–888.). Az utasítást CP 1588.02.20-án kapta meg.

1589. november 10. e. — 1593. május előtt. Hans Gattermaier (Gattenmayer) magyarországi ideiglenes élelmezési főbiztos

Datálatlan *utasítás*-fogalmazványa Rudolftól: [1589. november 10. előtt] ÖStA HKA VUG RN 52B fol. 876–888. Eredetileg a Püchlernek, 1587-ben adott utasítás tisztázata, amelyet kevés helyen, kismértékben módosítottak. ld. Uo. fol. 811–827. fol. 889v. Bejegyzés szerint 1589. november 10-én megkapta az egyik példányt Gattermayer.

1.4. Magyarországi főélelmesterek / Obrister Proviandmeister in Ungarn (1593-tól)

1593. május 1. — 1598. március u. *Wolfgang Jörger Freiherr magyarországi főélelmester*

Instrukciója: II. Rudolftól: 1593.05.1.Pr. Tisztázat. ÖStA HKA VUG RN 52B fol. 1052–1065. és folytatása fol. 1072–1084. Fogalmazvány: uo. fol. 1086–1107 és folytatása fol. 1108–1113. Még egy, némileg javított tisztázat: uo. fol. 1115–1139.

1596.06.k. WJ magyarországi főélelmester jelentése az 1596-os hadjáratra felvett tábori élelmezési tisztokról és kezességükről. s.d. HKA NŐ Rev. P–15. fol. 22–28. Uo. több reverzális a WJ által ekkor felvett tisztektől.

1598. 03.7. UK – WJ. Pálffy Miklós „Palanka zu Gran” emelésére robotot igényel, kéri az UK kenyér kiutalását a robotolók számára. ÖStA HFU RN 65. Konv. 1598. március fol. 27.

1597–1600. *Zakarias Geizkofler magyarországi főélelmester*

Instrukciója: s. d. [1600 u. – mivel Kanizsa már nem szerepel az ellátandó várak között!]. II. Rudolftól ÖStA HKA VUG RN 53. fol. 21–44.

Kinevezése: 1597. március–április k. folytatnak vele tárgyalásokat *Pálffy Géza*: A pápai vár felszabadításának négyszázéves emlékezete 1597–1997. Pápa, 1997. 152. jegyz.

Lemondása: 1599.03.07, de 1600-ig hivatalban marad.

É:

1589–1603 birodalmi fillérmester (Reichspfennigmeister).

Életrajzát ld.: *Müller, Johannes*: Die Verdienste Zacharias Geizkofler um die Beschaffung der Geldmittel für den Türkenkrieg Kaiser Rudolfs II. In: Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 21. (1900) 251–304. p.; *Uő*: Zacharias Geizkofler 1560–1617, des heiligen Römischen Reiches Pfennigmeister und oberster Proviandmeister im Königreich Ungarn. Baden bei Wien, 1938. (Veröffentlichungen des Wiener Hofkammerarchivs 3.) [élelmesteri tevékenységre uo. 23–26. p.]; *Blendinger, Friedrich*: Zacharias Geizkofler. In: Lebensbilder aus dem bayerischen Schwaben. Bd. 8. München, 1961. 163–197. p.

Beosztott hivatalnok (?): *Jakob Püchler a kanizsai végek élésmestere.*
Instrukciója: 1598.09.30. ÖStA HFU RN 65. Konv. 1598. Okt. fol. 20–23.
1598.10.21. JP kinevezésének tb. uo. fol. 18–26.

1601. július 4. (i.) — 1604. július e. Hans Bernhard Fünfkirchen zu Stainapreum magyarországi főélésmester

Utasítása Rudolftól: 1601.07.4.Pr. ÖStA HKA VUG RN 53. fol. 71–118.
Az illetékességébe tartozó várak: Győr, Esztergom, Szentmártonhegy, Komárom, Tata, és a Kanizsával szembevetett – ekkor újonnan kiépülő – végek („und anstatt Canischa die neu angeordnete Frontier wie die Namen haben so Ime hernach bennandt unnd angezaigt werden sollen”).

1603.03.23. HBF memorialéja, és hozzá tartozó iratok a katonai élelmezést illetően. ÖStA HKA HFU RN 76. Konv. 1603. Mai. fol. 540–581.

1604.10.11. UK HBF anticipációinak és adósságainak átadása. ÖStA HKA HFU RN 86. Konv. 1604. Okt. fol. 205–207.

1604. július 7. (k. és u.) 1605. május (b.?) — 1607. január (?) Helmhart Jörger magyarországi főélésmester

Utasítása és bestallungja. 1604. 07. 19.: ÖStA HKA HFU RN 85. Konv. 1604. Juli. fol. 383–429. (NöKa „28. Julii 1604”)

1605.05.18. II. Rudolf a magyarországi Proviantamt-ról, amelyet Helmhart Jörger vesz majd át ÖStA HKA HFU RN 88. Konv. 1605. Mai. fol. 216–219.

1605. szept. 28. Jelentés HJ főélésmesterhez (Proviantmeister in Ungarn und Österreich) ÖStA HKA HFU RN 89. Konv. 1605. Sept. fol. 150–155.

1607. 01.25.,01.29. Graff Christoff Hohenlohe – HJ főélésmesterhez. Iovasai Morvaországba viteléről. ÖStA HKA HFU RN 92. Konv. 1607. Jan. fol. 113–114.

Helyettese: Hans Sieckl főélésmester-helyettes. 1604. 08.23. II. Mátyás – MK, Hans Sieckl (Sigkl) „viceprefectus supremii officii annonarii” és a tárgyalóbiztosok (törökkel) költségeinek kiegyenlítése. ÖStA HKA HFU RN 85. Konv. 1604. Aug. fol. 410–412.

1606. július — 1607. Christoph Zipfer ideiglenes magyarországi főélelmezester

1606.07.01. Wolf Jobst főélelmezési ellenőr (Gegenhandler) és CZ Verwalter des Obristen Proviantamt jelentése a rácok élelmezése ügyében. ÖStA HKA HFU RN 91. Konv. 1606. Juli. fol. 6.

1607.04.28.B. CZ Mo-i ideiglenes főélelmezester („Ober proviantd ampts verwalters in Hungern”) kötelezvénye Christof Wolzogen Freiherr-nek, az általa a hadi élelmezésre kölcsönzött 8000 rft-ról. HKA NÖ Rev. H–23. fol.1–2.

É:

1596-ban bécsi élelmezester. Vö: 1596.06.k. Wolfgang Jörger magyarországi főélelmezester jelentése az 1596-os hadjáratra felvett táborigény élelmezési tisztekről és kezességükről. s.d. HKA NÖ Rev. P–15. fol. 22–28.

1613. június 21. Bernhard Griesser ideiglenes magyarországi főélelmezester

Utasítása II. Mátyástól: 1613.06.21.B. ÖStA HKA Instr. No. 376. Illetékesége: Győr, Szentmártonhegy, Komárom és Tata várak.

Kauciójára ld. 1611. BG főélelmezesteri ellenőr („gegenschreiber des obristen proviantmaisteramts”) és neje Magdalena geborne Muschingerin reverzálisa, miszerint az átveendő főélelmezesteri hivatalhoz szükséges kaucióért vagyonukkal felelnek, ill. kezességet vállal még két jogi doktor: dr. Veit Sießen cs. kir. tanácsos, az AA-i kormányzótanács tagja és Johan Teubl jogi dr. HKA NÖ Rev. H–24. fol. 1–2.

É:

1611–1613 (?) főélelmezési ellenőr.

1619. augusztus 2. (k.) — 1620. március. Helfrich von Fürtenburg ideiglenes magyarországi élelmezési főbiztos

1619.08.17.B. HF és neje, Anna „umb den Obrist-Proviantverwaltersdienst in Hungarn” reverzálisa, eszerint 1619.08.02. nevezte ki Lipót fhcg. a hivatalra, kaució gyanánt birtokaival felel. 1619.08.17.B. HKA NÖ Rev. P–29. fol.1–2.

1620. március 21. — 1622 (?) *Heinrich Cristof Thonrödl Fr. magyarországi és ausztriai főélelmester (Obrister Proviantmeister in Hungern und Österreich)*

Balthasar Copisy (Copisius) „Veldproviantverwalter” és felesége Cecilia reverzálisa hivataláról, miszerint HCT „Obrister Proviantmeister in Hungern und Österreich” nevezte ki, az UK megerősítette, az AAK által kért intimációt leteszi, kaució gyanánt birtokai (zálogosítás, ill. jelzálogjog átadása). 1620.03.21.B. HKA NÖ Rev. P–6. fol.1–2.

1622. *Christoff Eckhstain von Ehrnegg ideiglenes élelmezési főbiztos (Obrister Proviantamt Verwalter)*

Így említve ÖStA HKA NÖ Reverse H–8. fol.3–4. 1622.12.13. [Egy birtokügyletben kiadott reverzálisa. Nem említik]

1639. március (?) — 1645. május. *Matthias Braun ideiglenes magyarországi élelmezési főbiztos*

Említve: 1639.03.7. ÖStA HKA HFU RN 159. Konv. 1639. März. fol. 89–101.

1639. okt. Uo. RN 160. Konv. 1639. Okt. fol. 7–12.

1641.04.26. „Oberster Proviantleutnant” MB Uo. RN 163 Konv. 1641. April. fol. 35–50.

1645.05.02. MB lemondása. Uo. RN 172. Konv. 1645. Mai. fol. 2–63.

**2. A magyarországi főélelmezési biztos / főélelmester ellenőre
(Gegenschreiber des Obristen Proviantkommissar / des Proviantmeisters)**

1565. *Siegmund Wülpacher (Wildpacher?)*

Említik Christoph Teuffel főélelmester utasításában. ld. ott.

1569. Joachim Rothuet

Utasítás a MK-nak: utasítsák Sági Imrét, a pozsonyi érseki ház provizorát, hogy 2000 rfl-ot az uradalom jövedelméből adjon át Beck főélelmezési biztosnak, v. ellenőrének Joachim Rothuet-nak.

É:

1572-ben győri élelmezési tiszt, egyúttal ideiglenes főbiztos 1581-ig.

1574. június 26. (k) július 7. (i.) — 1577. november 28. előtt. Hans Khunig

Kinevezése: 1574.06.26.B. M – AAK. Az AAK javaslatára kinevezi Hans Khunig-ot „Gegenschreiber des Obristen Comissariambts”-nak, havi 20 rfl fizetéssel. ÖStA HKA GBÖ No. 123. fol. 105v–106r.

Bestallungja 1574.07.07.B. II. Miksától. uo. fol. 106r–107r.

Instrukciója: 1574.07. 7.B. Khunig II. Miksától: uo. fol. 107r–108r.

1574.07.07.B. Miksa utasítása Joachim Rothuet ideiglenes élelmezési főbiztosnak HK kinevezéséről. Uo. fol. 108r-v.

1574.07.09.B. HK *reverzálisa* „umb den gegenschreibers-dienst des Obristen Comisari Ambt in Hungern”. Bestellbrief-je átírva B.1574.07.06-i dátummal. HKA NÖ Rev.H–28. fol. 1–3.

1578. november 28-tól Matthes Trinnkh

Instrukciója: Matthes Trinnkh „Gegenschreiber des Obristen Profannds Amt” részére. II. Rudolftól, 1577.11.28.B. ÖStA HKA GBÖ Bd. 123. fol. 289v–290r.

Bestallungja: fol. 290r–291r. ua dátum.

Mátyás fhcg. utasítása J. Rothuet ideiglenes élelmezési főbiztosnak MT kinevezéséről ua. dátum, fol. 291.

1587. június 15. előtt. Sigismund Wildtpacher

Említve Caspar Püchler ideiglenes főbiztos utasításában.

1587. június 15. — 1596. után Wolff Jobst

Említve Caspar Püchler ideiglenes főbiztos és Wolfgang Jörger főélelmes-ter utasításaiban.

1611–1613 (?) Bernhard Griesser

Ld. a főélelmes-tereknél.

**3. Horvátországi és szlavóniai főélelmes-ter
(Proviandmeister in Crabaten und Windischland)**

1553. március Wolf Ganser stájerországi, karintiai, krajnai ill. horvátországi és szlavóniai (vend) élelmes-ter

Instrukciója: F nevében: „Instruction wie unnsere getreuer lieber Wolf Ganser, als profanndtmaister unnsere dreier Lanndt, Steir, Karnndten, Crain, auch Crabaten unnd Windischlanndt nun furan solch sein ambt sambt seinen zuegeordneten personen handlen und verrichten solle.” S. d. [1553. március k.] ÖStA HKA Inst. No. 105.

**4. Szlavóniai élelmes-ter / Proviandmeister in Windischland /
magister victualium in confinibus Sclavonicis**

1567. április 4. Benedict Pfann (Pfan, Phann)

Instrukciója: Miksától 1567.04.4.Pr. Az utasításnak a fogalmazványa ma-
radt fenn, többszörös javításokkal. Az utasítás eredetileg J. Schönkirchen-
nek szólt, ezt javították át Pfann részére. Mellékletben Miksa két levele a
szlavóniai rendekhez, hogy az új élelmes-ter segítség tiszteiben (egy latin és
egy német nyelvű példány) 1567. április 7. „Benedictus Pfann magister
victualium in confinibus Sclavonicis” ÖStA KA HKR KIA I. 2.

5. Horvátországi élésmester / Proviantmeister an der kroatischen Grenze

1577. július 20-tól Sigmund Mosbacher horvátországi élésmester

Instrukciója: 1577.06.20.B. ÖStA HKA Inst. No. 250.

Az utasítás fogalmazványát Tomas Naglitsch számára készítették
1577.06.13.B.

6. Magyarországi tábori élésmesterek és élelmezési főbiztosok

6.1. Előzmények

1551. Leopold Püchler „magyarországi élésmester” („auf jetziges khriegswesen in Hungern furgenommener Profandtverwalter” Proviantverwalter in Ungarn)

LP az AAK számvevőségének alkalmazottja, ideiglenes magyarországi katonai élelmezési biztos tervezete ue. hivatal számára az UK részére. („Leopold Püchler, Khu. Mt. u. Diener auf der N. O. Camer Puechhalterey auf Jetziges Khriegswesen In Hungern furgenommene Profandtverwalter”) ÖStA HKA Inst. No. 88. 1551. s. d. fol. 1–10.

1566–1567. Thurzó Ferenc országos élelmezési főbiztos (*supremus annonae nostrae in Hungaria commissarius*)

M utasítása TF r. 1566.08.10.B. MOL E 136 2. köt. fol. 287–295. ill. ÖStA HKA GBU Bd. 393. fol. 292r–294r.

TF és beosztottai működésére: MOL E 554 Fol. Lat. 832., Fol. Germ. 755. fol. 2–19.

É:

1534–1557 nyitrai püspök

1548–1556 a MK elnöke

1556–1562. UK tanácsos, elnök

Csuzy János dunáninneni élelmezési helyettes-biztos

M utasítása CsJ r. 1566.08.11.B. ÖStA HKA HFU RN 13. Konv. 1565 Aug. fol. 11–13.; ÖStA GBU Bd. 393. fol. 294v–296v.; MOL E 136 . 2. köt. fol. 344–352.

CsJ működésére: MOL E 554 Fol. Lat. 832. fol. 11–12. MOL E 41 1567. No. 32.

É:

1568–1570-es évek közepe alországbíró.

Mezőlaky Ferenc dunántúli élelmezési helyettes-biztos

M utasítása MF r. 1566.08.21. Moson alatti tábor. ÖStA HKA HFU RN 13. Konv. 1565. Aug. fol. 15–18.; ÖStA GBU Bd. 393. fol. 297r–299r. és MOL E 136 2. köt. fol. 296–304.

É:

Zalavári apát.

6.2. Tábori élelmezési főbiztosok a 15 éves háború idején

6.2.1. Rendi tisztviselők

1597. Joó János személynök és gellénfalvai Nagyváthy Ferenc élelmezési főfelügyelők

CJH 1597:25. tc. Vö.: *Ember*, 1946. 279–280. p.

Paczoth Ferenc vagy Dengelegy Miklós és Varasdy (Várady) Gáspár alsó- és felső-magyarországi élelmezési felügyelő

Uo.

Tarródy István dunántúli helyettes felügyelő

Uo.

1599. Varasdy Gáspár felső-magyarországi élésmester

CJH 1599:21. tc.

1599. Vizkelety Pál dunáninnyi élésmester

CJH 1599:21. tc.

1599. Csemetey István dunántúli élésmester

CJH 1599:21. tc.

6.2.2. A magyarországi főélelmester tisztviselője

1596. Hans Sick ideiglenes tábori élelmezési főbiztos

Hans Sick verwalter bei Kay. Proviantamt reverzálisa kauciójáról, erre a hivatalra W. Jörger főélelmester nevezte ki 1596-ra, a szükséges kauciót úgy teszi le, hogy ő 1592-ben kölcsönzött a tatai élelmezési hivatalnak 1000 rfl-ot 6%-os kamatra, ebből 300 rfl-al még adósak neki, ez ill. birtokai a biztosítéka. B.1596.06.15. HKA NÖ Rev. P–15. fol. 19–20.
HS egyúttal győri élelmezési tiszt. Uo. fol. 37.

7. Felső-magyarországi (tábori) élélmesterek / Proviantmeister in Zips*1564. december — 1565. augusztus e. Elias von Ratwitz felső-magyarországi élélmester*

1564.12.14. B. Mutasítása ER „provantmaister in Zypps” részére. A mozgó hadak ellátásáért felelős. „Solle er des Teutschen unnd Ungerischen Khriegsvolkh, so wir in Zypps und anderer orten des obern Crais Cron der Cron Hungern ausser der ordinary besatzungen alberait underhalten...” ÖStA KA AFA 12/5.

É:

1565. június e. egyúttal szatmári élélmester

1566–1574. magyaróvári kapitány, mosoni főispán. *Kenyeres*, Utasítások 391. p.

1565. augusztus 12. — 1567. július 13. Feigel Péter főélelmester

„Supremus annonarius magister”-ként említik a SzK egyik kimutatásában („Provisorum et annonariorum nomina cum administrationibus in arcibus finitimis ab initio institutae Camerae Scepusiensis.”) ÖStA HKA VUG 48. fol. 1216v.

É:

1550–1551. murányi udvarbíró. Vö.: *Sarusi Kiss*, 2004.

1557–1559 sárosi udvarbíró *Kenyeres*, Utasítások 521. p.

1571–1573. a SzK tanácsosa. *Szűcs*, 1990. 22. p.

1594 — 1595. április 19. e. Tobias Wagner felső-magyarországi tábori
élésmester (Proviantmeister in Zips)

Instrukciója: R-tól s.d. ÖStA HKA Inst. No. 329. (Az utasítást átdolgozták
utódja, Oswald Stainer részére.)

R *bestallungja* TW részére, 1594. sm. sd. B. HKA VUG RN 52 B fol. fol.
1199–1200. (A *bestallung*-ot átdolgozták utódja, Oswald Stainer számára.)

1595. április 17. (i.) április 20. (k.) — 1598. július 17. előtt. Oswald Stainer
felső-magyarországi tábori élésmester

Instrukciója: R-tól OS részére a felső-magyarországi élésmesteri hivatalról
(Profandtmaister in Zips) 1595.04.17.B. HKA VUG RN 52 B fol.
1193–1198. még egy példány: ÖStA HKA Inst. No. 329. (Az eredetileg
Tobias Wagner részére kiadott utasítás átdolgozása.)

Bestallung-ja 1595.04.20.B. Itt „Provianmteister in Zips und Oberungarn”-
ként jelölik a tisztségét. HKA VUG RN 52 B. fol. 1198.,1201.

Christoph von Teuffenbach zu Mayrhofen hadi tanácsos és felső-magyaror-
szági főkapitány felügyelete alá tartozott.

1598. július 17. (u. és k.) – 1603. május 12. e. Betlenfalvi Feigel Cirják
felső-magyarországi tábori élésmester

Instrukciója: a R által Oswald Stainer részére kiadott utasítást kapta meg
változatlan formában, csak a neveket javították át. 1598.07.17. B. HKA
VUG RN 52 B fol. 1193–1198.

Bestallung-ja 1598.07.17.B. (Oswald Stainer nevét javították át FC nevé-
re.) uo. fol. 1198.,1201.

1603.06.10. UK – MK. FC felső-magyarországi élésmester folyamodik fi-
zetése után (e poszton 4 évet töltött, havi 195 Ft-tal). ÖStA HKA HFU RN
78. Konv. 1603. Juni. fol. 214–225.

1603. május 12. u. Jakob Rattinger felső-magyarországi és erdélyi tábori élelmester

1603.05.12. UK – SzK. Értesítés JR kinevezéséről felső-magyarországi tábori élelmesternek (Feldprovianteister, magister annonae campestrae), elődje Cyriacus Feigel helyére. ÖStA HKA HFU RN 78. Konv. 1603. mai. fol. 230–236.

Egyúttal erdélyi élelmester is volt. 1607.03.10. R – Mátyás. JR volt „Provianteister in Siebenbürgen” supplikál a csúnyi harmincadosságért. ÖStA HKA HFU RN 92. Konv. 1607. März. fol. 35.

É:

JR korábban váradi, majd tokaji élelmester volt.

1604. októberében, mint erdélyi „Obristzehenteister”-t említik. 1604.10.15. Kolozsvár. ÖStA HKA HFU RN 86. Konv. 1604. Okt. fol. 285–297.

1606. erdélyi hadi fizetőmester. 1606.02.20. JR volt erdélyi fizetőmester egy évi ellátmányt, ill hátralékos zsoldot kéri. ÖStA HKA HFU RN 90. Konv. 1606. Febr. fol. 112., fol. 129.

1605. Betlenfalvi Feigel Cirják felső-magyarországi élelmester

1605.01.4. FC kérése hátralékos zsoldja kiegyenlítésére vagy birtokadományra (Gömör vm-i Rozoschno, Paschház és Teplic egy része) Mellékletben Basta bizonyáglevelé 1605.01.4. Eperjes. ÖStA HKA HFU RN 88. Konv. 1605. Jan. fol. 1–3.

1606.03.11. UK – UK(Pr), FC „Obristprovianteister in Oberungarn” kéri megtéríteni a tavaly Eperjesnél gabonára adott 2250 ft-t. ÖStA HKA HFU RN 90. Konv. 1606. März. fol. 97.

1607.03.15. UK – UK(Pr). Mátyás fhg-nél supplikál FC az egri püspökség provizori (adminisztrátori) tiszte után. FC kora ifjúságától szolgált, de különösen néhány éve Felső-Magyarországon és Erdélyben mint élelmester tevékenykedett, nemes, birtokai Szepes megyében fekszenek, a MK és UK is becsüli őt. ÖStA HKA HFU RN 92. Konv. 1607. März. fol. 45–46.

1607.03.22. M – MK. FC „antehax annonae magister in Superiori Hungaria” számadásainak felülvizsgálata ügyében. ÖStA HKA HFU RN 92. Konv. 1607. März. fol. 80–86. uo. fol. 81. FC „obrister Profandtmaister in Oberhungern” kérvénye több éven át élelmester, majd visszavonul kora

miatt, de egy éve Basta megint felvetette vele a tisztet. fol. 82–83. Vicebuchalter jelentése a felső-magyarországi élésmesteri tiszttel felvételéről 1605.

II. Az egyes végvárok éllemezési tisztjei

Eger

Élésmester

1583. k. David Gerstner

Említik a SzK 1583-ban készült kimutatásában, a SzK 1300 Ft-tal adós neki. ÖStA HKA HFU RN 52 Konv. 1587. dec. fol. 160r.

1589. Gothard

„Magister annonarus”-ként említve az egri vár 1589–1590. évi számadásában. MOL E 554 Fol. Lat.1180/f. fol. 182r.

Érsekújvár

Élésmester

1573–1591. Nagy Gábor litterátus

„Magister annonae”-ként említik egy 1573. június 15. – 1574. március 15. közötti számadásban. MOL E 554 2167 I. No. 1. fol. 44.

Teljes névvel: uo. (No. 2.) fol. 1–35. Zeleméry László adminisztrátor eredeti számadása az 1580. évi gabonabevételekről- és kiadásokról.

Ua. az 1582. évi pénzszámadásban, évi fizetése 32 Ft uo. No. 4. fol. 48r.

Ua. az 1583. évi gabonaszámadásban. uo. II. fol. 190r.

Ua. az 1591. évi gabonaszámadásban. uo. 03. fol. 22r.

1594. Kozma Ferenc

„Magister annonae”-ként említve Hölgy Gáspár adminisztrátor 1594. évi számadásában MOL E 554 Fol. Lat. 2167. 03. fol. 228v.

1595–1596. Farkas János

„Magister annonae”-ként említve Hölgy Gáspár adminisztrátor 1596. évi számadásában MOL E 554 Fol. Lat. 2167. 03. fol. 382v.

É:

1595-ben gabonatáros. „Fruementarius”-ként említve Hölgy Gáspár adminisztrátor 1595. évi számadásában MOL E 554 Fol. Lat. 2167. 03. fol. 303r.

1596-ban egyúttal esztergomi aludvarbíró (viceprovisor). Hölgy Gáspár adminisztrátor 1596. évi számadása. MOL E 554 Fol. Lat. 2167. 03. fol. 383v.

1607–1608. Bogyó Pál és Józsa Albert

„Profundmester”-ként említi *Benda*, 1972. 297. p.

*Esztergom***Élelmezési tiszt***1597. július Hans Jobst*

Említik Hans Dalitsch élelmezési ellenőr („Gegenschreiber des Profiant Amts”) utasításában ld. ott.

HJ korábbi „Proviantmeister zu Graan” kimutatása 1597.07.17. ÖStA HKA HFU RN 79. Konv. 1603. Aug. fol. 161–164.

1603–1604. Georg Reutter

Említve: 1604. 08.23. Mátyás – MK levelében, ÖStA HKA HFU RN 85. Konv. 1604. Aug. fol. 410–412.

1606. 04..17. UK – MK. Jelentést kér GR esztergomi „annonarius” és az ottani provizor és polgárok vitájáról (faizás stb.) továbbá arról, hogy Maros most kihez tartozik. ÖStA HKA HFU RN 77. Konv. 1603. April. fol. 206–207.

Az élelmezési hivatal ellenőre

1597. július 29. – 1599. szeptember 3. előtt. Hans Dallitch (Gegenschreiber des Profantambts Gran)

Instrukciója: 1597.07.29.B. HKA VUG RN 52B fol. 1166–1175.

1599. szeptember 3-tól. Johann Lenier (?)

Hans Dalitsch utasítását adták ki számára Bécsben, 1599. szeptember 3-án. ld. ott.

Fonyód

Élésmester

1575. Diák Mihály

1575.01.08. M – MK. A fonyódi kapitánynak eddig egy gyalogos, Diák Mihály adott számot az élelmekekről, legyen élésmester és ezért emeljék fel 3 ft-os fizetését 2 ft-al. ÖStA HKA GBU Bd. 399. fol. 8v.

Fülek

Élésmester

1634.02.13. (k.) Georgen Siebenburger

1634.03.01.B. GS és neje Maria Siebenbürgerin geborene Ackhermann reverzálisa „Proviandt verwalter ambt zu Vилleckh”-ről. 1634.02.13-án nevezte ki az uralkodó. Minden vagyonukkal kezeskedik esetleges hiányaiért. ÖStA HKA NÖ Rev. H–25. fol.1–2.

Győr**Élelmezési tiszt (Proviantverwalter)***1554. Leopold Rueß*

1554. április 10. F parancsa LR „profandt Verwalter zu Raab” r. miszerint vegyen át a magyaróvári kapitánytól 40 hordó lisztet és 250 akó bort a győri, szentmártoni és cseszneki katonaság élelmezésére. ÖStA HKA HFU RN 4 Konv. 1554. Marz-Jun. fol. 28.

1560–1562. Gabriel Praun

Említik 1560–1562 közötti számadásainak hiányát (2204 rft 8 kr). I. Miksa Eck Graf zu Salm-nak, hogy a fenti hiányt követelje kifizetni és a győri építkezésekre fordítsa. Speier, 1570. 07. 12. ÖStA HKA GBU Bd. 396. fol. 326v.

1567. Abraham Hundesperger

Említi Pálffy, 1999. 197. p.

1567. Christoph Rosenberg

Instrukciója: 1567. 01. 01. MOL E 136 5. köt. 460–463.

1572. Joachim Rothuet

Győri élelmezési tisztként említi M 1572.03.08-i, az élelmezési főbiztosi hivatal ideiglenes ellátásáról szóló utasításában. Ld. ott.

1573. novembertől (b.) 1576. február 14. (i.) — 1578. u. Jakob Nagl

1573.11.02. Említik, mint új élelmezési tisztet. ÖStA HKA GBU Bd. 397. fol. 162v.

Instrukciója M-től 1576.02.14.B. ÖStA HKA VUG RN 52A fol.508–523.
1578-ban még ő tölti be a posztot. 1578.02.24.Bécs, R–MK. Annak ellenére, hogy a győri német katonák húspénzét a MK-ból deputálta az uralkodó, semmit sem fizettek, így JN győri élésmester („prefectus annonae”) kénytelen volt 400 Ft-ot két pozsonyi polgártól hitelbe felvenni (Lauser és Muscan polgároktól), R inti a MK-t, hogy fizessék az ellátmányt, a kölcsönt pedig a 2 pozsonyi polgárnak fizessék meg. ÖStA HKA GBU. Bd. 400. fol. 133. ÖStA HKA GBU Bd. 400. fol. 133rv.

1590. Elias Mayr

Említik Adam Teigler élelmezési ellenőr utasításában, Bécs, 1590. május 5. ÖStA HKA VUG RN 52B. fol. 971–978.

1596–1600. Johann/Hans Sick

Győri élelmezési tisztként említik: HKA NÖ Rev. P–15. fol. 37.
1604.08.04. UK–MK. JS győri „Proviantmeister” 1600. évi elszámolásában talált 100 Ft hiány kiegyenlítéséről. ÖStA HFU RN 85. Konv. Aug. fol. 75.
É:
1596-ban egyúttal ideiglenes tábori főélésmester.

1600. december 10. (i.) Simon Zongart (?)

Instrukciója R-től 1600.12.10. B. ÖStA HKA VUG fol. 49–70

1605. december 19. Georg Reitter

Instrukciója: a győri élelmezési tiszt 1600. évi utasítását kapta meg. ÖStA HKA VUG RN 53 fol. 49–70.
1605.12.31.B. GR reverzálisa „umb die Proviantverwalterdienst zu Raab”. A kaució összege 2000 gulden, amit testvére Ludwig Magyaróvárra kölcsönzött, amit aztán átutaltak az esztergomi élelmezési hivatalra, ezt ajánlotta fel kaució gyanánt. Neje is aláírja, Rosmarina. HKA NÖ Rev. R–9. fol. 1–2.

GR az AAK-nak miszerint a Jörger főélelmester által kért kauciót és esküt leteszi. s.d. [1605.12.30.e.] Uo. fol. 3.

1609–1622. u. július 14. Hans Heddl

Instrukciója: a győri élelmezési tiszt 1600. évi utasítását kapta meg. ÖStA HKA VUG RN 53 fol. 49–70.

1622.09.30.Győr. Hans Heddl „wegen noch unerlegten Raittungen und etwo darin befindete rest” kaució letétele, neje Brigita von Paar (!) is aláírja az okmányt. HKA NÖ Rev. R–14. fol. 1–2.

1632. május (?) 1633. április 21. (i.) Simon Zanger

Instrukciója: a győri élelmezési tiszt 1600. évi utasítását kapta meg. ÖStA HKA VUG RN 53 fol. 49–70.

Említve „aulae familiaris et domus annonariae Jaurinensis praefectus” ÖStA HKA HFU RN 145. Konv. 1632. május fol. 224–228.

Az élelmezési hivatal ellenőre

1590. május 5-től (i.) Adam Teigler Gegenschreiber des Profiantamts Raab

Instrukciója: 1590.05.05.B. ÖStA HKA VUG RN 52B fol. 971–978.

1607. Hans Teutsch

1607.04.03. Hans Teich „proviantgegenschreiber zu Raab” és neje, Margarita kötelezvénye a hivatali kaucióra, vagyonukkal felelnek. HKA NÖ Rev. R–6. fol. 1–2.

1647. Philipp Schäffler

Instrukciója: 1647.04.26. ÖStA HKA HFU RN 176. Konv. 1647. április fol. 135–142.

Kálló

Élésmester

1581. március 1. előtt és okt. 1. után. Kaspar Kluegh

Instrukciója 1590 .07. 01. MOL E 554 Fol. Lat. 953. fol. 218r–223v.

Említve: MOL E 554 Fol. Lat. 832. fol. 13–17.

Utána az előbbi utasítása szerint: Georg Fischer, Matthias Vester, Georg Radonitsch (?), Matthias Schneberger (?), Jacob Preiß.

1598. Stefan Lewei (?)

Kimutatás SL kállói élelmezési tisztől: 1598. okt. 1. MOL E 211 Fasc. 4. 3. cs. fol. 206–209.

1598–1599. Matthias Rhodan

Említve Beregszászy Mihály egri püspöki adminisztrátor 1597–99. évi számadásaiban ÖStA HKA HFU RN 74 Konv. 1602. Sept. fol. 70–87.

Kanizsa

Élelmezési tiszt

1572. január 1. (?) — 1578. július Elias Griming élelmezési tiszt és egyúttal az udvarbírói hivatal ideiglenes vezetője

EG kimutatása a kanizsai uradalom 1572. évi bevételeiről és kiadásairól. Kanizsa ÖStA HKA RN 25 Konv. 1573. Dez. fol. 67–69.

1573. június 17. UK – EG „Profanndtverwalter zu Kanisa”, miszerint a Zala vm. dikátorával szemben vezesse ő is a beszedett összegeket. HKA HF Protokolle 1573 R Bd. 306.

1575. december 16. UK - EG kanizsai élelmezési tisztnek, hogy tárgyaljon Colman Schrot-tal együtt a kiskomári vár kapitányával a az ottani német katonák élelmezési tb. ÖStA HKA HF Prot. Bd. 315. fol. 364. Utasítás Colman Schrot-nak ugyanezen ügy tb. uo.

1577-ben még ő van.: 1577.01. 1. UK utasítása EG-nek, hogy a vár építéséhez szükséges fát és zsindelyt a kanizsai uradalom jobbágyaitól szerezze be. ÖStA HKA HF Prot. R. Bd. 336. fol. 1.

Az 1577. márciusi katasztrófa után ő intézi a vár élelmezését. Vö. UK rendelkezései EG-nek, 1577. 03. 23. uo. fol. 85., 1577.03. 30. uo. fol. 91. 1577.04. 02. uo. fol. 96.

1578. 05. 08. UK az AAK-nak, hogy EG-et „Profandt unnd Hofrichter Ampts verwaltung zu Canisa” bocsássa el és helyére Sigmind Lustaller-t vegye fel. ÖStA HKA HF Prot. R. Bd. 344. fol. 174.

1578. 12. 10. UK (Pr.)–UK-nak, hogy Andreas Kielman kapitány jelentsen a volt udvarbíró és élésmester tevékenységéről. ÖStA HKA HF Prot. R. Bd. 344. fol. 418.

1578. május 8. (k.) július 18. (i.) – 1580. december 12. e. Sigismund Lustaller, élelmezési tiszt és egyúttal az udvarbírói hivatal ideiglenes vezetője (1580. februárig)

Kinevezésére: 1578.07.01.B. AAK – Philip Auer „Profandtfürderer zu Stain und Pauzahlmaister zu Canischa” r. Utasítják, hogy Elias Griming „Verwalter des Profandt unnd Hofrichter Amts zu Canischa umb seiner bewissten leibs schwachait unnd anderer Ursachen” helyére SL „Gegenschreiber des Filial Dreissigisten zu Carlburg”-ot nevezte ki az uralkodó (máj. 8-án), vegye át és adja át a hivatalt (Joachim Rothuet „Verwalter des obristen Profandtcommisari Ambt” már tett róla rendelkezést). ÖStA HKA GBÖ No. 123. fol. 366v–367r.

Instrukciója az élelmezési tiszt hivataltól: 1578.07.18.B. ÖStA HKA VUG RN 52A fol. 533–543. és GBÖ Bd. 123. fol. 367r–371r.

SL kanizsai élésmester kimutatása 1579. nov. 1–30. ÖStA HKA HFU RN 40 Konv. 1579. Dez. fol. 335–337.

É:

1568–1570. komáromi élésmester ld. ott.

1578-ban az oroszvári fiókharmincad ellenőre.

† 1588.09.23. e. R – Ernő fhcg. 1588.09.23.Pr. A néhai kanizsai élésmester Lustaller hiányai és 50 ft-os kegydíja tb. 221 ft hiány, 23 év kamarai szolgálatban. ÖStA GBU Bd. 403. fol. 430.

1580. december 12. (k.) 1581. március 20. (i.) – 1591. január 26. e. † Jeremias Fischer, élelmezési tiszt

1580. 09. 13. UK Ernő fhcg-nek az általa a kanizsai élelmezési tiszt állásba javasolt JF tb. ÖStA HKA HF Prot. R Bd. 362. fol. 225.

1580. 12. 12. UK Ernő fhcg-nek, miszerint Sigmund Lustaller helyére az uralkodó JF-t (az udvarban szolgát, Hofdiener) nevezte ki kanizsai élelmezési tisztnek. ÖStA HKA HF Prot. R Bd. 362. fol. 323.

R *instrukciója* JF „Proviandverwalter zu Canischa” számára. s. d. [1581.03.20.B.] ÖStA HKA RN 52B fol. 682–687 és 696–700. Datáláshoz vö.: Uo. fol. 668–680. 1581.03.20.B. A kanizsai élelmezési tiszt *instrukciója*. Eredetileg Lustaller instrukciója, amelyet lemásoltak, a tiszt nevét üresen hagyták, később kihúzták a korábbi dátumot (1578.07.18.) és beírták az új dátumot. A végén két bejegyzés: 1581. február 21. Az AAK nézze át. 1581. február 13. Joahim Rothuet ideiglenes élelmezési főbiztos nézze át és tegye meg a szükséges javításokat. (Néhány apró javítás van is, de ezek nem érdemiek.) Az első oldalra, szemmel láthatólag később beírták JF nevét. A fogalmazványon egy bejegyzés, miszerint JF augusztus 17-én megkapta az utasítást.

1581.11.30. Kanizsa. JF „proviandverwalter zu Kanizsa” fizetésjobbítást kér, korábban udvari szolgálatban, tavalý ide kinevezve havi 25 gulddal, 50-t kér „zwey faendl fuessknecht, ain hundert teutsche reutter gleichsfalss hundert archibusierpherdt”- ellátása.

1582.02.04. UK véleménye. Összehasonlítások a győri és komáromi helyzettel az ottani élelmezési tisztek fizetése, személyzete (írnok, tolmács stb.). ÖStA HKA HFU RN 44 Konv. 1582. Febr. fol. 54–59.

1591.01.26.Pr. R – UK. Az elhalálozott JF helyére Ulrich Kentnert nevezte ki. HFU RN 58 Konv. 1591. Konv. Jan. fol. 55.

É:

1580.12.12. — 1581.11. egyúttal ideiglenes jelleggel kanizsai számvevő és az udvarbírói hivatal vezetője. *Kenyeres*, Utasítások 280. p.

1581. 07. 20. Miksa főherceg JF kanizsai élelmezési tiszt esküvője alkalmából 40–50 ft értékű ajándékot küld. ÖStA HKA HF Prot. R Bd. 368/a. fol. 264.

1591. január. Ulrich Kentner élelmezési tiszt

1591.01.26.Pr. R – UK. Az elhalálozott Jeremias Fischer helyére UK-t nevezte ki. ÖStA HKA HFU RN 58. Konv. 1591. Konv. Jan. fol. 55.

1591.01.26.Pr. Rudolf – UK? A meghalt kanizsai Proviandtverwalter Jeremias Fischer helyének betöltése, utódnak kirendelve Ulrich Kentner ÖStA HKA HFU RN 58. Kon. 1591. jan. fol. 55–101.

É:

1589.08-tól 1598-ig egyúttal kanizsai számvevő. *Kenyeres*, Utasítások 281. p. *Kenyeres*, Kamarai birtokok 226. p.

1594. Korongy Benedek élelmezési tiszt

1596.05.28. UK – AAK-nak, miszerint KB maradjon meg élelmezési tiszt hivatálában. ÖStA HKA HF Prot. R Bd. 498. fol. 69.

Pincemester*1573-ig. Georg Schaur*

1573.02.25.B. M – AAK, Georg Schaur korábbi „Profandt Kellermesiter zu Canischa”-t kinevezte komáromi vámosnak. ÖStA HKA GBÖ Bd. 123. fol. 3r–4r.

1573.03.10. [Miksa cs.] levele Andreas Kielman komáromi főkapitánynak és Hans Täßgern komáromi udvarbírónak, hogy Georg Schaur-t, aki korábban Kanizsán volt Kellermeister, saját alázatos kérésére kinevezte komáromi vámosná (Mauter zu Comorn) ÖStA HKA VUG RN 52A. fol. 371.

É:

1573–1576. komáromi vámos. † 1576.03.24.e. *Kenyeres*, Utasítások 311. p. *Kenyeres*, Kamarai birtokok 232. p.

Kassa

**Élésmester, élelmezési tiszt (magister annonae et victualium,
Proviandverwalter)**

1553. ?. — 1554. december. *Joseph Seczenrott.*

1553.06.16.B. F *instrukciója* a kassai élésmesternek. „Instructio pro fidele nostro N. magistro annonae et victualium nostrorum in civitate nostra Cassoviensi”. Eredeti tisztázat. MOL E 136 Irr. 30. t. Militaria fol. 380–382. *Kiadva: Kárffy Ödön: A kassai élelmezési biztos utasítása 1553-ból.* In: Történelmi Tár Új. foly. 4. (1903) 471–474. p. Talán Seczenrot utasítása, mivel a sárosi vár számadáskönyve 1553-ban „*provisor victualium Cassoviensis*”-ként említi. MOL E 554 Fol. Lat. 1314.

1554. december. Kassa. A Kassán található élelmiszerek összeírása. „Inventarium annonae, et victualium Sacrae Regiae Maiestatis aliarumque rerum et instrumentorum ad usum et curationem eorundem victualium pertinentium in civitate Cassoviensi iuxta assignationem per Josephum Seczenrott, priorem victualium magistrum Emerico Zolthan successori eius factam, Cassoviae, mense decembri anno domini 1554.” MOL E 554. Fol. lat. 832. fol. 4–8. [Tharnóczy András és Dessewffy János kir. biztosok által felvett inventárium a kassai fegyver- és élelmékészletről.]

É:

1551-ben sárosi élelmezési ellenőr, ld. ott.

1557-ben újra kassai élésmester.

1557–1571 között Kassa város választott községének tagja. *Németh*, Kassa archont.

1554. december 25. (*hivatal kezdete*), 1555. augusztus 1. (i.) – 1557. február
Zoltán Imre élésmester

1554. decemberében [Karácsonyán] veszi át hivatalát elődjétől. Vö.: Tharnóczy András és Dessewffy János kir. biztosok által felvett inventárium a kassai fegyver- és élelmékészletről. ÖStA HKA HFU RN 4. Konv. 1554. s.d. fol. 22. és RN 5. Konv. 1555. Febr. fol. 67–68.

Instrukciója: 1555.08.01.Po. MOL E 136 1. köt. 127–132. p.

1556.03.07. ZI jelentése a kassai éleltár helyzetéről. MOL E 41 1556. No. 23.

Számadása:1554–1557. MOL E 554 Fol. Lat. 1181. fol. 20–32. Említi: *H. Németh*, 1997. 164. p.

1557. Joseph Seczenrot

1557.02.14. JS jelentése a kassai élésház helyzetéről. MOL E 41 1557. No. 26.

1563. dec. e. — 1564. Georg Zipser / Szepesi Gergely

1563.12.03. F – MK A lemondott kassai élésmester (Gregor (sic!) Czipser victualium magister) helyére Garaz (!) Mátyás kassai lakost nevezi ki. Czipser adjon számadást a kassai és murányi hivataláról. ÖStA HKA GBU Bd. 392. fol. 141.

1564.01.28. Pesthy Ferenc jelentése többek között Zipser Gergely kassai annonarius lemondásáról. MOL E 41 1564. No. 8.

1564.04.20. GZ jelentése a kassai katonai élelmezés számadásáról és a német zsoldosok ellátásáról. MOL E 41 1564. No. 51.

É:

1555–1558. murányi élésmester. Ld. *Sarusi Kiss*, 2004.

Kassai polgár. Uo.

1564. jan. 20. — 1569. márc. 9. Garay Mátyás

Hivatali idejére: HKA VUG 48. fol. 1216–1217. (Itt Gaway-ként említik!) Kinevezését először 1563.12.03-án említik, ld. Georg Zipser-nél.

1564.02.09. GM jelentése a kassai katonai élelmezés helyzetéről. MOL E 41 1564. No. 16.

1564.04. 23. Pesthy Ferenc jelentése Görtschacher Kristóf [erdélyi hadi fizetőmester] számadásáról, a kassai annona tisztviselőinek fizetéséről, megemlíti GM jelenlegi kassai élésmestert és elődjét, Zipser Gergelyt. MOL E 41 1564. No. 53.

1566.03.07. Pesthy Ferenc jelentésének mellékletében Schwendi Lázár levele Garay Mátyáshoz. MOL E 41 1566 - No. 22.

Említi Peter Gannser hadi fizetőmester 1569-es számadásában. ÖStA KA AFA 1569 13/1.

É:

Garay Máté (!) nevű polgár szerepel 1553-ban Kassa város választott községének tagjai között. *Németh*, Kassa archont.
1560–1562 kisvárdai élésmester ld. ott.

1569. március 10-től Georg Merczinger

Hivatali ideje: ÖStA HKA VUG 48 fol. 1216–1217.

1572 — 1573. jan. 14. e. † Andreas Haller

AH „säliger gewesener Profantverwalter” 1572.10.01–15. Franz Hörner Kriegszahlmeister-től 7129 rft 20 kr 0.5 den. vett fel a katonaság élelmezésére. MOL E 554 Fol. Germ. 755.

1573.01.14.B. Utasítás a SZK-nak. Az elhunyt AH helyére Joannes Scultetius de Eprejes-t nevezzék ki évi 300 rfl fizetéssel (Hans Schuldhäss). ÖStA HKA GBU Bd. 397. fol. 6r.

É:

1572–1576 között Kassa város választott községének tagja. *Németh*, Kassa archont.

1573. február 16 után — 1574. okt. 31. után. Hans Gulden

Hans Gelden (sic!) kassai élésmester 1573.02.16. – 05.15. 9690 mft 11 den (12112 rft 38 kr 1 den) összeget vett fel a katonaság élelmezésére. MOL E 554 Fol. Germ. 755. C

„Überschlag. aller profandt so ain ganz jar auf das kriegsvolckh artolerey unnd all ander offizier personen alhie in Caschaw aufgehet hierin zu sehen. 1574.”. HG kimutatása 1573.11.01. – 1574.10.31. MOL E 554 Fol. Germ. 755. fol. 27–29.

É:

1567–1573 között Kassa város választott községének tagja. *Németh*, Kassa archont. (Johannes-ként említve.)

1574. március — 1575. július. Johann Gramet

1574.03.12. UK a SZK-nak, miszerint az elhunyt élelmezési tiszt helyére engedélyezik JG-t felvételét. ÖStA HKA HF Prot. R Bd. 311. fol. 80.

1575.06.20. UK utasítása a SZK-nak, miszerint JG nem maradhat tovább a kassai élelmezési tisztben, hanem át kell adnia Hans Salczernak. ÖStA HKA HF Prot. R Bd. 317. fol. 150.

1575. július 19. UK utasítása a SZK-nak, hogy JG helyére nevezzék ki Hans Salzert. ÖStA HKA HF Prot. R Bd. 317. fol. 188.

É:

1574.12.04. M utasítása a SZK-nak, hogy JG esküvőjére (Jacob Scipolt néhai sárospataki kapitány özvegyét vette el) egy 50 ft értékű serleget adományozzanak. ÖStA HKA GBU Bd. 398. fol. 189v.

1576-ban tokaji zászlótartó, a tokaji vár részére 50 hordó bort ad el 1576-ban, tokaji szőlőinek termésével részt vesz a felső-magyarországi borkereskedelemben. *H. Németh*, 2000. 227. p.

1575. június után — 1576. Salczer János

Kinevezését ld. Johann Gramedt-nél.

1576.10.16. UK utasítja a SZK-t, hogy intse meg a lusta SJ-t. Ua. utasítás az UK-tól, hogy SJ szorgalmasabban járjon el hivatalában. ÖStA HKA HK Prot. R Bd. 325. fol. 155.

É:

1575 szatmári élésmester ld. ott.

1578–1579. szatmári udvarbíró *Kenyeres*, Utasítások 563. p.

1582. e. — 1589. u. Lazarus Hoffmann

1582.01.01.–12.31. közötti számadása: OSzK Kt. Fol. Germ. 246. 82 fol.

1584.01.01.–12.31. közötti számadása: MOL E 263 1. cs. 144 fol.

Kassai annonariusként említve 1589-ben. Nagyváthy Ferenc felső-magyarországi főudvarbíró számadása 1589.07.01.–1592.04.23..MOL E 554 Fol. Lat. 832. fol. 22–25.

É:

1577. tokaji élésmester, ld. ott.

1596. k. *Hans Sagmeister*

Említi: *H. Németh*, 2004. I. köt. 307. p.

1597–1607. *Andreas Ungnad*

Említve Beregszászy Mihály egri püspöki adminisztrátor 1597–99. évi számadásaiban ÖStA HKA HFU RN 74 Konv. 1602. Sept. fol. 70–87.
1607.02.17. R – Mátyás fhcg. AU volt kassai élelmezésmester kér másol alkalmazást vagy előléptetést, erről kér információt. ÖStA HKA HFU RN 92. Konv. 1607. Febr. fol. 43.

1607–1608. *Fáy István*

Benda, 1972. 301. p. *Benda* udvarbírónak nevezi.

Kisvárd

Élelmezési tiszt

1560–1562. *Garay Mátyás*

Hivatali ideje: HKA VUG 48 fol. 169.

É:

1564–1569. kassai élésmester ld. ott.

Komárom

Élelmezési tiszt (Proviantverwalter)

1549. *Cassian Zeller*

1549.08.18.Pr. F – AAK. A komáromi katonaság élelmezése tb. CZ komáromi élelmezési tiszt jelentése alapján, nehézségek: bort hitelbe vett eddig, most 544 rfl-ot rendel borvásárlásra a hadi fizetómestertől és az udvari fizetómestertől, intézkedjenek az ügyben. HKA GBÖ Bd. 63. 217v–218r.

1551–1552. Alexander Rumbel

Egyúttal tatai élésmester. Ld. a főélésmesteri hivatal előzményeinél.

1552. Cristof Griespaur

Említve 1552 decemberéből, mint komáromi élésmester: ÖStA HKA HFU RN 5. Konv. 1555. Febr. fol. 148r. és Konv. 1555. Mai. fol. 92., és saját kezű levele 1555.02.19. uo. Konv. 1555. marz. fol. 13–14.

1557.02.08.B. AAK – M CG volt komáromi élésmester számadásai és az általa és az 1555.06.18-án Cristof Link Oberproviandverwaltertől átvett karasiakkal való elszámolás tb. ÖStA HKA HFU RN 6. Konv. 1557. Jan. fol. 73. Cristof Link levele Griespaur ügyében. s.d., elhunytként említi Griespaurt. uo. fol. 75–76.

1553. Lamprecht Jeneschitz komáromi és tatai főélésmester, majd 1554-ben komáromi élésmester

1553-ban Komárom és Tata főélésmestere, ld. a főélésmestereknél.

1554.04.11. F - Christoph Link [főélésmester]. Utasítsa LJ komáromi élelmezési tisztet, hogy Prandorffer Tamás udvarbírótól valamennyi gabonát, kb. 1000 mérőnyit vegyen át a tizedgabonából. ÖStA HKA HFU RN 4 1554. Konv. März-Juni. fol. 30.

1554.08.11. Az AAK LJ-et már mint volt komáromi élelmezési tisztet említi. ÖStA HKA HFU RN 4 1554. Konv. Aug-Okt. fol.49.

1555–1556 Cristof Griespaur (?)

Említve 1555-ben, mint komáromi élésmester: ÖStA HKA HFU RN 5. Konv. 1555. Mai. fol. 92., és saját kezű levele 1555.02.19. uo. Konv. 1555. marz. fol. 13–14.

1557.02.08.B. AAK – M CG volt komáromi élésmester számadásai és az általa és az 1555.06.18-án Cristof Link Oberproviandverwaltertől átvett karasiakkal való elszámolás tb. ÖStA HKA HFU RN 6. Konv. 1557. Jan. fol. 73. Cristof Link levele Griespaur ügyében. s.d., elhunytként említi CG-t. uo. fol. 75–76.

É:

1552-ben már komáromi élésmester.

1557. Walter Widner

WW s.d. kimutatása a katonaság felé fennálló élelmiszer-tartozások összegéről. ÖStA HKA HFU RN 6. Konv. 1557. Sept. fol. 6–9.

1560. Hans Schichfinster

Hans Tätzgern komáromi udvarbíró jelentésében említi, mint új élelmezési tisztet. Vö. F utasítása Joachim Schönkirchen Landmarschall-nak és főélésmesternek 1560.07.01. ÖStA HKA GBU Bd. 391. fol. 154.

1568–1570. május Sigismund Lustaller

M parancsa a MK-nak, miszerint 4000 mFt-ot fizessenek SL komáromi élelmezési tisztnek az esztergomi érseki birtokok jövedelméből. 1568.12.07.Linz. ÖStA HKA GBU Bd. 395. fol. 372v.

1569.01.09.B. M a MK-nak. A korábbi utasítás alapján az esztergomi érseki uradalomból kifizetni rendelt 4000 mFt-ot amennyiben még nem fizették ki SL komáromi élésmesternek, akkor fizessék ki Hieronimus Peckh [Beck] de Leopoldsdorf élelmezési főbiztosnak. ÖStA HKA GBU Bd. 396. fol. 2v–3r.

1569.01.15.B. M utasítása a komáromi udvarbírónak (itt: burggraf) és élelmezési tisztnek. A Leopold Beck élelmezési főbiztos által a részére a MK-tól kiutalt 4000 mFt-on a katonaság számára vett borról adjanak nyugtát. ÖStA HKA GBU Bd. 396. fol. 15rv.

1569.09.05. Utasítás az AAK-nak. 33 Muth 3 Metz zab a győri építésre a lovaknak SL komáromi élésmestertől. ÖStA HKA GBU Bd. 396. fol. 172v.

1570.05.16.Pr. M utasítása az AAK-nak, miszerint SL helyére Leopold Beck élelmezési főbiztos javaslatára Hans Hirsch-t nevezi ki. ÖStA HKA GBU Bd. 396. fol. 312v–313r.

É:

1578–1580 kanizsai élelmezési tiszt, további életrajzi adatait ld. ott.

1570. május 16. (k.) október 1. (i.) — 1581. Hans Hirsch

1570.05.16.Pr. M utasítása az AAK-nak, miszerint Sigismund Lustaller helyére Leopold Beck főélelmezési biztos javaslatára HH-t, az AAK számvevőségének beosztottját („Diener bei Niederösterreichischer Cammerbuchhalterei”) nevezi ki. ÖStA HKA GBU Bd. 396. fol. 312v–313r.

Instrukciója: 1570.10.01.B. ÖStA KA HKR KIA I. 4.

Folyamatosan említik a komáromi uradalom számadáskönyveiben 1581-ig.
É:

1573–1578. egyúttal ideiglenes udvarbíró. *Kenyeres*, Utasítások 311. p.

1585. augusztus 27. — 1602. december 31. Hans Volckhardt Widmer (Widmayr)

Instrukciója: R utasítása HVW komáromi élelmezési tiszt számára. 1585.08.27. Hans Hirsch korábbi élelmezési tiszt utasításának átdolgozása. Fogalmazvány. ÖStA HKA Inst. No. 292. Uo. feljegyzés a Buchhalter számára, miszerint a mellékelten megküldött utasítás alapján egyezzen meg HVW-el az új élelmezési tiszttel.

Kauciójára ld. 1585.08.01.B. Elisabeth Polainin „wittib ein geborne Widmerin” és Catherina Widmer elismervénye, miszerint abból a 1655 guld. 24. kr-ból, amelyet HVW testvérük és Georg Michel Stizll mostohatestvérük vett fel rokonuktól (Vetter) Barthlme Mülstedter von Mauern-től 5%-os kamatra, ebből az összegből fejenként 438 g 51 kr-t, összesen 877 g 42 kr magukra vállalnak és ezt az összeget „unnserm freuntlichen lieben brueder Hansen Volkharten Widmer auß sonderlicher Schwesterlichen lieb und treue ubergaben und bewilligt”. Ezt az összeget testvérük csak a komáromi élelmezési hivatal betöltéséhez szükséges kaució letételéhez használhatja fel. ÖStA HKA NÖ Reverse C–1. fol. 5–6.

1585.06.10.B. Elisabeth Pollainin, született Widmer a bécsi sóhivatalnál lévő apai és anyai követelésükről, ami 800 fl 5%-os kamattal, lemondanak HVW testvérük, ekkor Hofdiener javára. Uo. fol. 7.

1585.08.01.B. Christoff Teufel Freiherr zu Gundersarff und Pfandinhaber der Hauptmanschaft Neustatt Mátyás fhgc. kamarásának kötelezvénye, miszerint HVW komáromi élésmesterségéhez szükséges kaucióból vagy kezességből 500 rfl-ig ő jótáll. Ha HVW nem az utasításában foglaltak szerint jár el, vagy más okokból hiánya keletkezik, ő fizeti azt 500 rfl erejéig, ill. örökösei taroznak megfizetni, akár birtokaiból is. Uo. fol. 9.

1585.08.01. Elisabet Pollainin kötelezvénye miszerint testvére, HVW komáromi élésmesterségéhez szükséges kaucióból vagy kezességből 384 rfl-ig ő jótáll. Uo. fol. 11.

Említik egy 1595. évi esztergomi érseki gabonaszámadásban „Joannes Folkhartn Býdmer curator annonae Comaromiensis”. MOL E 554 Fol. Lat. 2167. 03. fol. 296v.

1598.01.10. R a hadi fizetőmesternek, HVW komáromi élésmester számára utaljon ki 3000 Ft-ot. ÖStA HKA HFU RN 65 Konv. 1598 Jan. fol. 21–22.

1602-ben részt vesz a komáromi uradalom összeírásában, ekkor mint komáromi élélmezési tisztet és a MK tanácsosát említik. Az összeírást ld. ÖStA HKA VUG 46 fol. 90–103. és MOL E 156 Fasc. 86. No. 10/a. Vö. még: HVW komáromi élélmezési tiszt és Hans Armbruster pozsonyi főharmincados jelentése a komáromi uradalomról. 1602.07.20.Po. ÖStA HKA HFU RN 73. Konv. 1602. Mai. fol. 254–259.

É:

1601. Valószínűleg a MK tanácsosa. *Fallenbüchl Zoltán*: A Magyar Kamara tisztviselői a XVII. században. In: Levéltári Közlemények 39. (1968) 252. p. (a továbbiakban: *Fallenbüchl*, 1968.) „Wittmayer János”ként említi.

1602. MK tanácsosa. Ld.: 1602.dec.31. HVW MK tanácsos elismervénye („Röm. Khay. Mt. hungerischer Camerrath zu Prespuerg”). HKA NŐ Rev. C–1. fol.

1604. a MK tanácsosaként említtve. *Fallenbüchl*, 1968. 252. p. „Widmer János Wolcard”-ként említi.

1604.09.18. Tanácsosi minőségében részt vesz Johann Lehner kapitány trencsényi tumultusának kivizsgálásában a váci püspök és Czobor Mihály biztosok társaként. ÖStA HKA HFU RN 86. Konv. 1604. Sept. fol. 331

1604.11.23. R – HVW MK tanácsos r., információszerzés végett a Felső-Magyarországra küldi, hogy tájékozódjon kamarai ügyekben. ÖStA HKA HFU RN 87. Konv. 1604. Nov. fol. 196–199., 207.

1605-ben kinevezik az esztergomi érsekség adminisztrátorának *Kenyeres*, Kamarai birtokok II. köt. 205. p.

1607. márciusig a Magyar Kamara titkára, majd márciustól kamarai tanácsos. *Benda*, 1972. 275. p.

1603. január 23. (h.), május 9. (b.), december 22. (i.) — 1617. június 1. e. Georg Khober

Instrukciója R-től 1603.12.22.B. ÖStA HKA Inst. No. 349.

Kauciójára és hivatal átvételére ld.: 1602.12.31.B. Hanns Volkhradt Widmer MK tanácsos [korábbi komáromi élelmezési tiszt] elismervénye, miszerint Mátyás fhcg. kinevezte GK zu Khoberspurgot komáromi élelmezési tisztnek 4070 rfl kaució letétele mellett, de ebből GK-nek hiányzik még 2000 rfl, ezért ő az AAK engedélyével megállapodott vele, hogy 7%-os kamatra meghitelezni neki a pénzt a kaucióra 1603.01.01-től. HKA NÖ Rev. C–1. fol. 17–18.

1603.01.23.B. GK komáromi élelmezési tiszt és felesége, Barbara elismervénye, miszerint a hivatalt Widmertől veszi át, akinek 4000 rfl-os kauciója volt, ő is eszerint veszi át a hivatalt, kötelezi magát, hogy hiányok esetére és halála esetén is vagyonával felel. Uo. fol. 19.

1603.05.9. UK–AAK, GK beiktatása komáromi élelmezési tisztnek. ÖStA HKA HFU RN 78. Konv. 1603. Mai. fol. 194.

1616.02.18.B. GK és felesége, Barbara elismervénye, miszerint amikor Mátyás fhcg. 1603. elején kinevezte GK-t komáromi élelmezési tisztnek, 4077 rfl kezességet tett le, és 1603.01.23-i elismervénye alapján hozzájárult, hogy hiányok esetén nem csak letartóztathatják, hanem vagyonából foglalhatják le. Most amennyiben 3 hónapon belül nem adja le az utolsó 3 év számadásait, akkor az hiánynak bizonyul és megerősíti korábbi reverzálásában adott hozzájárulását az ellene foganatosítandó szankciókhoz. Uo. fol. 21–22.

É:

1601-ben kanizsai seregírnök (Oberfeldschreiber zu Canischa) NÖ Rev. C–1. fol. 15.

1607-re egyúttal komáromi udvarbíróként is említik. *Benda*, 1972. 299. p.

1617. 06. 01. (reverzálisa)–1625. március 15. e. Samuel Wissmüller/Wissmüllner

Reverzálisa: 1617.06.01.B. SW komáromi élelmezési tiszt reverzálisa, elődje Khober volt. 4070 gulden a kaució, annyi, mint Khobernak volt. Felesége, Margareta helyett, aki beteg volt ekkor, Mattheus Judex udvari orvos (Hofmedicus) írja alá. HKA NÖ Rev. C–17. fol.1–4.

1625. március 15. (k.), 1626. február 2. (i.) Wolff Pallan/Päller

1626.02.04. WP komáromi élelmezési tiszt reverzálisa, 1625.03.15. nevezték ki Wißmüller utódjaként, mivel felszólították, hogy tegyen le kezességét 4070 rfl értékben, kaucióként vagyonát adja, ill. hozzájárul, hogy lecsukhatják és testi büntetésben is részesülhet hiányok esetén. Instrukcióját az AAK-tól csak 1626.02.02.B. kapta meg, ami szerint fog eljárni. C–15. Comorn. B. fol. 1–2.

1626.08.07. WP komáromi élelmezési tiszt saját kezű elismervénye, hogy átvette a AAK-tól (NÖ Camer Expedition) az instrukcióját. Uo. fol. 3.

1628.07.24.B.WP komáromi élelmezési tiszt 1625.03.15-én kapta meg az állást, Wißmüller volt az elődje, leteszi 4070 rfl-os kauciót hiányai esetére, efelett birtokait köti le. Utasítását az AAK-tól 1626.02.02.B. kapta meg. HKA NÖ Rev. P–15. fol. 39–40.

1628. november 9. (i.) Phillip Ludwig Praitschedl

Instrukciója II. Ferdinándtól: 1628.11.09.B. ÖStA HKA Inst. No. 429. (MOL W 4758)

Az élelmezési hivatal ellenőre

1590. május 16. után Hans Kholbenhueber

Adam Teigler győri élelmezési hivatali ellenőr utasítását adták ki számára 1590.05.05. után, ld. ott. Vö.: 1590.05.16. Instrukció HK komáromi ellenőr számára. ÖStA HKA HFU R. Nr. 57. Konv. 1590. május. fol 653/2–9.

1592 Georg Englmayr

1592 05. 12-én kiadták számára Hans Kholenhueber utasítását. ld. ott.

1592. u. Georg Forkh

Hans Kholenhueber utasítását adták ki számára Georg Engelmayr után. ld. ott.

1625. május 9. (utasítás kelte) Abraham Pruckmayer (*Proviantgegenhandler*)

1625.05.13.B. AP („Gegenschreiber des proviantamts zu Comorn”, „Proviantgegenhandler”), reverzálisa, miszerint megkapta instrukcióját az AAK-tól 1625.05.09., az abban foglaltak szerint fog eljárni (semmi kötelezettségvállalás hiányokért nem szerepel). HKA NÖ Rev. C–16. fol.1–2.

Élelmezési pincemester (*Proviantkellermeister*)

1606. szeptember 1. (utasítás kelte) Rudolf Waibl

Instrukciója: 1606.09.01.B. ÖStA HKA Inst. No. 359.

Reverzálisa: 1606. 09.01 RW és felesége, Paulina Waiblin elismervénye „kellermeisterdienst zu Comorn”-ról, kezességet vállalt érte Hercules Gender, aki „diener és registrtor-adjunct bei der NÖ Registratur”, és ő is és felesége, vagyonuk terhére hiányai esetére (kivéve az ellenség, vagy katonaság erőszakoskodása által okozott károk). HKA NÖ Rev. C–2. fol.1–2. Vö.: 1606.12.01.B. Hercules Gender diener és registrtor-adjunct bei der NÖ Registratur reverzálisa, miszerint jótáll Rudolf Waibel Weinmeister zu Comorn helyett esetleges hiányait. Uo. C–7. fol.1–2.

Körmend

Élelmezési tiszt

1604.09. e. Caspar Khrenpeck

1604.09.07-én volt körmendi „proviandtiner und verwalter”-ként említve. ÖStA HKA HFU RN 86. Konv. 1604. Sept. fol. 187.

Krasznahorka

Élelmezési tiszt (*Profandtverwalter*)

1572–1574. Albrecht Salzer

AS 1572.08.07. – 1573.08.31. 930 mft 54 den (1163 rft 10 kr 2 d.) összeget vett fel a katonaság élelmezésére. Ciriaco Pobest számadása Kassa, Szendrő, Szádvár, Krasznahorka, Patak, Tokaj, Szatmár várak számára ki-

utalt összegekről, 1572.08.01-től 1573.08. 31-ig. MOL E 554 Fol. Germ. 755. fol. 20–26.

1574. 01. 03. AS proviantverwalter levele a SzK r. MOL E 254 1574. Jan. No. 1.

1579. november 1. (i.) Niklas Pach

Instrukciója a SZK-tól 1579.11.01. MOL E 554 Fol. Lat. 953. fol. 139r–140r.

Léva

Élelmezési tiszt

1641. Kovácsi Márton

1641.08.01. KM lévai élelmezési tiszt említése. ÖStA HKA HFU RN 163. Konv. 1641. Aug.

1668. január 20-tól (i.) Georg Franz Hueber

Instrukciója I. Lipóttól, 1668.01.20.B. ÖStA HKA Instr. No. 535.

Magyaróvár

Élelmezési tiszt

1596. Caspar Khrembz

Wolfgang Jörger főélelmester jelentése az 1596-os hadjáratra felvett tisztokról és kezességükről. s.d. 1596.06.k. Az iratban említi CK „proviantverwalter zu Hungerischen Altenburg”-ot. HKA NÖ Rev. P–15. fol. 22–28.

1649. Johann Haas

Instrukciója: 1649.04.10. ÖStA HKA HFU 180 Konv. 1649. April. fol.15–24.

Murány**Élésmester, élelmezési tiszt***1549. Sigismund Wilpacher*

„Magister victualium arcis Muran”-ként említve az egri vár 1549. évi számadásában. 22 hordó (214 köből 2 pint) bort küldtek Egerből Murányba. 1549. február 5. – december 16. közötti számadás Dobó István és Rokawy Sándor által. MOL E 554 Fol. Lat. 2128. I. fol. 36r.

É:

1543–1552. ideiglenes magyarországi főélésmester, ld. ott.

1551. november 1. (i.) november 5. (h.) — 1554. szeptember 13. †. Kaspar Khöler de Schweydnitz élésmester (curator et dispensator annonae et victualium)

Instrukciója: 1551. november 1. Pozsony. I. Ferdinándtól. MOL E 136 5. köt. fol. 428r–431r. Kiadva: *Sarusi Kiss*, 2002. 215–220. p. Vö.: *Ember*, 1946. 274–275. p. Vö.: *Sarusi Kiss*, 2001. 239. p. *Sarusi Kiss*, 2004. 1554.02.12.B. F parancsa KK „Profantmaister zu Muran” r. Dominits Gáspár kapitány (Hauptmann) a vár alatt lévő 13 német gyalogosának ellátása tb. ÖStA HKA GBU Bd. 389. fol. 5v.

*1555–1558. Szepesi Gergely**Sarusi Kiss*, 2001. 239. p. *Sarusi Kiss*, 2004.

É:

1563–1564. kassai élésmester ld. ott.

Palota**Élelmezési számvevőtiszt (Proviantschreiber)***1581. november 22-től. Sebastian Hesel*

Instrukciója: 1581.11.22. Palota. ÖStA HKA Inst. No. 268. Lényegében véve az uradalom valamennyi jövedelmének beszedésére kap utasítást.

1582.01.22. Rudolf utasítása Ormándi Péternek, hogy Hagymáskér, Kayas, Rostass és Kálóz birtokokat a Pálffy Tamás örököseitől vegye át és csatolja vissza Palotához, és utasítja SH élelmezési tisztet (itt victualium scribae) hogy a vár szükségleteire adminisztrálja a birtokokat. fol. 346. SH Provaint verwalter. ÖStA HKA GBU Bd. 397. fol. 344rv.

1582.01.28. R? – Gregoróczy Vince r. Palota élelmezése tb. 3 kila gabona 1 ft-ért adná el Pálffy János, tárgyaljon vele, Gregoróczy szerezzon pénzt a vendő gabonára a dika v. taxa terhére és adja át SH élelmezési tisztnek. ÖStA HKA GBU Bd. 397. fol. 345v–346r.

1582.02.27. B. Utasítás SH „Proviantschreiber zu Palota” r. Andreas Teuffel győri kapitány levele alapján, Pálffy János kauciót kér az eladandó gabonára, fizessen és nyugtát vegyen róla. ÖStA HKA GBU Bd. 397. fol. 368rv.

Pannonhalma

Élelmezési tiszt

1590. Wolf Lenntaller

Fejérvény István nyitrai püspök és helytartó valamint Georgius Wukowitsch (Vukowich) székesfehérvári prépost (Probst zu Weisenburg, custos Albensis) kezességvállalása WL most kinevezett szentmártonhegyi élelmezési tiszt nevében az általa esetlegesen okozandó károkért. (Proviantverwalter zu Sannt Merttensperg). Dátum: Szentmártonhegy 1590. [kiszakadva]. HKA NÖ Rev. M–1.

1601. Gabriel Menhardt

GM „Proviantdiener auf Standt Merttensperg” kérvénye. ÖStA HKA HFU RN 71. Konv. 1601. September fol. 260–264.

Pápa

Élismester

1599.01.3. UK– Zacharias Geizkhofler, Proviantverwalter kinevezése tb. Pápara (két szolgálával egyetemben), továbbá a pápai malom ügyében. ÖStA HKA HFU RN 65 Konv. 1599. fol. 6–7. (Nincs megnevezve a kinevezendő tiszt!)

1625–1627. Szecezer György élésmester

Említve: II. Ferdinánd birtokadománya SzGy számára Igarra (Fejér vm.) Sopron, 1625.11.24. MOL A 57 Libri regii 7. köt. 477–478. p. és Bécs, 1627.06.28. MOL A 57 7. köt. 671–672. p. MOL E 227 6. köt. 194. p. „rei annonariae praefectus in praesidio Papa”-ként említve.

*Pozsony vár***Élelmezési tiszt***1552. Bartolomeus Schwartz*

1552.08.19. F bestallungja BSch pozsonyi élésmester részére. ÖStA HKA GBÖ Bd. 65. fol. 562v–563r. Az utasítás BSch az AAK és a „főélésmester” alá rendeli.

1595. Hans Koczman/Kunczman

„Curator annonae Poseniensis” néven említve az esztergomi érsekség 1595. évi gabonaszámadásában. MOL E 554 Fol. Lat. 2126. fol. 296v. Wolfgang Jörger főélésmester jelentése az 1596-os hadjáratra felvett tisztekről és kezességükről. s.d. 1596.06.k. Az iratban említi „Hans Khunzman proviantbefürderer zu Pressburg”-ot. HKA NÖ Rev. P–15. fol. 22–28.

1605–1606. Mathias Zeiler

1605.07.04. Mátyás fhcg. – MK, a pozsonyi érseki bort adják át a helyi élelmezési tisztnek, MZ részére. ÖStA HKA HFU RN 89. Konv. 1605. Jul. fol. 13.

1606.12.22. UK – MK, a pozsonyi érseki ház számadásában áll, hogy 124 akó bor MZ annonariusnak került átadásra, erről a tételről kér felvilágosítást. ÖStA HKA HFU RN 91. Konv. 1606. Dez. fol. 79.

É:

1599, 1601–1602 tatai élelmezési tiszt, ld. ott.

Sáros

Élésmesterek

1539. *Caspar Kembter (Cembter)*

F levele Tomas Lascano helyettes magyarországi főhadparancsnoknak (Verwalter der Obristen Feldhauptmannschaft in Ungarn) Sáros vár őrségének fizetése és ellátása tb. A levélben F említi Leonhard Österreicher sárosi várnagyot (Burggraf zu Schaross) és Caspar Cembter élésmestert (Proviantmesiter auf Schaross). 1539. febr. 27. ÖStA HKA GBU Bd. 383. fol. 141.

1550–1557. (?) *Kornman János*

1550–1554. Joannes Korman v. Kornman „magister victualium Regiae Maiestatis apud arcem Saros”-ként említve a vár számadáskönyvében. MOL E 554 Fol. Lat. 1314. Említi még: *Illésy János*: Várvizsgálatok 1557–58-ban In: Hadtörténelmi Közlemények 7. (1894) 66–67. p.

1560. május 7. — július 10. *Gothard Sauer*

Hivatali ideje: HKA VUG 48 fol. 169.

Élelmezési ellenőr

1551. *Joseph Seczenrot élelmezési ellenőr*

JS „contrascriba victualium”-ként említve a sárosi számadáskönyvben. (1551-ben „provisor allodii”). MOL E 554 Fol. Lat. 1314.

É:

1553–1554., 1557. kassai élésmester, ld. ott.

*Sárospatak***Élelmezési tiszt (Proviantverwalter)***1572–1573. Michael Prell*

MP sárospataki élelmezési tisztként 1572.09.01. – 1573.08.31. között 2963 rft 37 kr 2 d. összeget vett fel a katonaság élelmezésére. Ciriac Pobest számadása Kassa, Szendrő, Szádvár, Krasznahorka, Patak, Tokaj, Szatmár várak számára kiutalt összegekről 1572. aug. 1-től 1573. aug. 31-ig. MOL E 554 Fol. Germ. 755. fol. 20–26.

*Szádvár***Élelmezési tiszt***1567. szeptember 26. — 1568. május 29. Georg Sauer*

Lazarus von Schwendi főkapitány nevezte ki a vár ostroma után. Kinevezésére és hivatalviselése idejére ld. ÖStA HKA VUG 48 fol. 1218r.

*Szatmár***Élelmezési tisztek (élésmester)***1562. Szilágyi Bálint*

Hivatali idejére ld.: ÖStA HKA VUG 48. fol. 169.

1563. Szebeni Gál (?)

Hivatali idejére ld.: ÖStA HKA VUG 48. fol. 169.

1565. június e. Elias von Ratwitz

Volt szatmári élésmesterként említik Simon Part 1566.06.01-jén kelt utasításában. („Elias von Rottwitz vorgewesner unnsrer profiantmaister zw Saggmär”).

Említik a szatmári uradalom 1572–1573. évi számadásában is: a SzK rendeletére Mészáros Luca bírónak „Elyas Rothetyth” egykori szatmári élésmester

által („magister victualium in Zathmar”) felvett borért és élelemért cserébe
150 Ft-ot törlesztett az uradalom. MOL E 554 1711. tsz.

É:

1564–1565 felső-magyarországi élésmester, ld. ott.

1565. június 1. — 1566. január 31. † Johann Melczer

Hivatali idejére: ÖStA HKA VUG 48. fol. 1217–1218.

É:

† 1566.01.31-én és nem adott számadást. Uo.

1566. február 1. — június 13. † Mattheus Waldyngh

Hivatali idejére: ÖStA HKA VUG 48. fol. 1217–1218. 1566. júniu13-án
mehalt, számadást nem adott.

1566. június 1. v. 14. (h.) július 1. (i.) — 1567. április 31. Simon Part

Hivatalviselése ideje: ÖStA HKA VUG 48. fol. 1217–1218.

Instrukciója: 1566.07.01. B. M utasítása SP „Profandtverwalter zu Zatmar”
r. ÖStA HKA VUG RN 52A. fol. 310–316. és még egy pld. ÖStA HKA
GBU Bd. 393. fol. 267b–273b.

É:

† 1570. augusztusa előtt.

1567. május 1. — 1568. április 31. Sebastian Auer

Hivatalviselése ideje: ÖStA HKA VUG 48. fol. 1217–1218.

1568. május 1. — 1568. augusztus 31. Adam Sarph/Sarff

Hivatalviselése idejére: ÖStA HKA VUG 48 fol. 1217–1218.

É:

† 1570. augusztusa előtt.

1568. szept. 16. – 1569. dec. 17. *Martin Taubenpruner*

Hivatalviselése ideje: ÖStA HKA VUG 48. fol. 1217–1218.

1568.10.30. B. M utasítása a SZK-nak MT kinevezése tb. Kinevezését Jacob Raminger főkaiptány javasolta. ÖStA HKA GBU Bd. 395. fol. 355v.

1569. december 18. — 1572. előtt *Georg Sauer*

Hivatalviselése ideje: ÖStA HKA VUG 48. fol. 1217–1218.

É:

Előtte szádvári élésmester, ld. ott.

1572–1573. *Pozsgay Bonaventura*

PB szatmári „gewesener Profandtverwalter” Franz Hörner Kriegszahlmeister-től 1572.09.18. – 1573.07.10. között kiutalt 22167 rft 57 kr 1 d. összegről. MOL E 554 Fol. Germ. 755. fol. 20–26.

Szerepel a szatmári uradalom 1572–1573. évi számadásában. MOL E 554 1711. tsz.

PB 1572.05.28. – 1573.06.31. közötti kimutatása (leadva a kamarának: 1574. 07. 12.) MOL E 264 fol. 124.

1573. július 1-től. *Aertes(?) Neumann*

Aertes (?) Neumann „iziger Profandtverwalter” 1573.07.01. – 09.11. között a katonaság élelmezésére kiutalt 4464 rft 15 kr. összeget vette át. MOL E 554 Fol. Germ. 755. fol. 20–26.

1575. július *Salzer János*

Említik Paczoth Zsigmond szatmári udvarbíró utasításában. *Kenyeres*, Utasítások 577. p.

É:

1576–1577-ben kassai élésmester, ld. ott.

1578–1579. szatmári udvarbíró. *Kenyeres*, Utasítások 563., 577. p.

1575. július — 1577. február 8. Wolfgang Hildenbrandt (Hiliprant)

1575. július 19. UK utasítása a SZK-nak, hogy WH nevezzék ki szatmári élelmezési tisztnek. ÖStA HKA HF Prot. R Bd. 317. fol.188.

Reverzálisa Wolfgang Hildebrandt aláírással 1575. 08. 04. Kassa. MOL E 264 fol. 126.

Hivatalviselése végére ld. a szatmári uradalom 1576.08.05. – 1577.08.05. közötti számadása. MOL E 554 1713. tsz.

1577. március 19-től Herceg Kristóf

Vö. a szatmári uradalom 1576.08.05. – 1577.08.05. közötti számadása. MOL E 554 1713. tsz.

É:

1580.11.16. – 1583.08. után Herceg (Hercog) Kristóf szatmári udvarbíró-helyettes (curator provisoratus). Hivatalviselésére 1581.12.31-ig ld. ÖStA HKA HFU RN 45 1582. Konv. Junii. fol. 131–138.

1579. július 27. — 1580. április 15. Georg Wilhelm Igl

GW I „Profandtverwalter zu Zatmar” kimutatása 1579.07.26-tól lemondásáig 1580. 04.15-ig a szatmári német katonaság számára kiadott összegekről. KA AFA Karton 26. 1580/4/2.

1581. március 1. — október 1. Leonhard Dinger

1579–1582. között szatmári udvarbíró, egyúttal a fenti időszakban élésmester (annonarius, Leonhard Thinger néven) MOL E 554 Fol. Lat. 832. *Kenyeres*, Utasítások 563. p.

1583. április 13. (i.) Paul Eussert

Instrukciója a SZK-tól 1583.04.13.: MOL E 554 Fol. Lat. 953. fol. 164–172.

1583. után *Georg Pernauer*

Eussert utasítását adták ki neki, ld. ott.

1597. *Georg Fischer*

1597.12.23. Kassa. A SzK levele Georg Fischer (Vischer) szatmári udvarbírónak. GF-t „provisor et annonarius Zatzmariensis”-nek titulálják. 6 német katona húspénze tárgyában. MOL E 211 s. III. t. 8. No. 27. Fol. 42.

É:

„Frumentarius”-ként említve Beregszászy Mihály egri püspöki adminisztrátor 1597–1599. évi számadásaiban ÖStA HKA HFU RN 74 Konv. 1602. Sept. fol. 70–87.

Talán azonos azzal a Fischer Györggyel, aki 1610-ben újra szatmári udvarbíró lett. *Kenyeres*, Kamarai birtokok 263. p.

1607–1608. *Csinády Gergely*

Benda, 1972. 302. p. Prófuntmesterként említi.

Szendrő

Élelmezési tiszt

1562. október 1. — 1563. június 30. *Blasius Wilthumb*

Hivatali idejére ld.: ÖStA HKA VUG 48. fol. 169.

1568.09.18. BW volt szendrői „victualium magister” és Mändel Jakab volt „Provianddiener” egykori működésük alatt felmerült költségeik megtérítését kéri. MOL E 41 1568. No. 56.

1563. július 1. — 1564. július 31. *Georg Schmid*

Hivatali idejére ld.: ÖStA HKA VUG 48. fol. 169.

1564. június 11. — 1565. szeptember 30. *Michael Perckstetter/Pergstetter*

Hivatali idejére ld.: ÖStA HKA VUG 48. fol. 169.

É:

1567 áprilisában kinevezték szendrői udvarbírónak, de hivatalát valószínűleg nem vette át. *Kenyeres*, Utasítások 2. köt. 607. p. *Kenyeres*, Kamarai birtokok 2. köt. 266. p.

1565. augusztus 1. — 1567. augusztus 31. Anton (Antony) Bertalan

Hivatali idejére ld.: ÖStA HKA VUG 48. fol. 169.

1574. Blasius Wilthumb másodszer

1574.05.15. UK utasítása a SZK-nak, hogy mivel BW számadásaiban nincs tartozása, fizettség ki fizetését. ÖStA HKA HF Prot. Bd. 311. fol. 176.

1586. március 10. (i.) Abraham Schaffer

Német ny. *instrukciója* a SZK-tól, 1586. 03. 10.: MOL E 554 Fol. Lat. 953. fol. 190–197.

1638. Danetius János

1638.11.26. DJ eddigi szendrői „substitutus annonarius” megerősítése. ÖStA HKA HFU RN 158. Konv. 1638. nov. fol. 91–95.

É:

1638–1639. egyúttal udvarbíró. *Kenyeres*, Kamarai birtokok 2. köt. 271. p.

Szigetvár

Élelmezési tiszt (Proviantverwalter)

1558. február 3-tól (i.) Hans Freidenreich

Instrukciója: 1558.02.03. ÖStA HKA Inst. No. 135. Az utasításban nem nevezik Provainverwalter-nek, csupán egy meghatározott összegből történő élelemellátás lebonyolítását kapta feladatul.

1561. Hans Wilhelm Trenninger

HWT „Profantverwalter zu Sziget” kimutatása 1561.-ből. „Verzeichnug der Proffandt so ich Wilhalm Trenninger in meinem Empfang hab”. ÖStA KA AFA Karton 14. 1561/3/1 ad 1a.

1561.03.26. Babócsa. A szigeti-babócsai várvizsgáló bizottság jelentése az uralkodónak, többek között HWT élésmester tevékenységének vizsgálata: sokat volt távol, sok kárt okozott, elcsapták, legalább 100 tallérral adós, stb. ÖStA KA AFA Karton 14. 1561/3/1.

1561. október Paul Wagner

„Procurator”-ként említik Zrínyi Miklós szigetvári prefektusi utasításában, mint olyan személyt, aki felelős az élelmiszer-készletért. *Kenyeres*, Utasítások 2. köt. 656., 661. p.

É:

Német ajkú. Uo.

*Szolnok**1551. Wolff (Wolfgang) Hailmann/Helmann/Heilman*

Élelmezési tiszt és uradalmi számvevő (Proviantverwalter und Rentmeister) egy személyben.

1551.03.30. B. F utasítása a magyarországi hadbiztosok részére, az új és régi lovasok kifizetéséről, valamint a német knechtek Szolnokra történő felvételéről. Többek között: WH szolnoki élésmesternek („profand verwalter daselbst”) jelenleg nincs sok feladata, ezért szükségtelen, hogy a szolnoki építőmesteri és építési írnoki hivatalt egy külön ember lássa el. Ezért megparancsolja, hogy HW lássa el ez építési írnoki feladatokat is. Ha WH mégsem tudja feladatát így ellátni, akkor jelentsenek Bécsbe, amikor is majd intézkednek egy alkalmas személy Szolnokra küldéséről. ÖStA HKA GBÖ Bd. 66. fol. 69v–70v.

1551.04.17. F – MK. Az esztergomi érsekség borait Komárom és Szolnok ellátására rendelték, amit Komáromban kimérnek, pénzt küldenek Szolnok vár ellátására, ill. küldjenek annyi bort Szolnokra, amennyi a katonaságnak

kell, ezt mérjék ki nekik. Tájékoztatás ue-ről a „Proviandtverwalter zu Szolnok”-nak. ÖStA HKA GBU fol. 199rv.

1551.07.09.B. F – MK. WH „admsitrator victualium in Zolnok” feladatainak ellátására 8 huszárt rendel. ÖStA HKA HFU RN 3. Konv. 1551. Juli. fol. 5.

1551.07.12.B. F – Horvátinovics Bertalan szolnoki kapitánynak. WH „administrator victualium” jelentése alapján tudja, hogy a katonái beavatkoznak az élésmester és tisztjei dolgába, ezt megtiltja. Nagy Péter Ácsi (Aÿtschi) nevű birtokát és révátkelőt foglalja Szolnokhoz. ÖStA HKA HFU RN 3 Konv. 1551. Juli. fol. 9–10.

1551.09.29. F — Erasmus Teufl-nak, hogy adjon 1200 rft-ot WH „unnserm profandtverwalter zum Zolnockh”-nak, marha és egyéb élelem vásárlására. Mivel Bécsből ebben a veszélyes időben nem tudnak pénzt adni, vegyen fel a hadi fizetőmester segédjétől. HKA GBÖ Bd. 67. fol. 319v–320r.

É:

1550.06.03. Passbrief WH részére, hogy 500 akó bort minden vám megfizetése mellett Győrbe, illetve a spanyol katonák ellátására Magyarországra szállítson. GBÖ Bd. 66. fol. 176r.

Szombathely

Élésmester

1606. Johann Fischer (?)

1601.01.31. UK – MK, rendeljenek egy udvarbíró Szombathelyre az odahelyezett vallon zászlóalj ellátása érdekében, erre Szerdahelyi Györgyöt javasolják, ill. „Proviandtverwalter”-nak JF-t. ÖStA HKA HFU RN 90. Konv. 1606. Jan. fol. 188–195.

Tata

Élelmezési tiszt

1553. Lamprecht Jentsitz komáromi és tatai élésmester

Ld. Komáromnál.

1558. Niklas Khranperger

AAK – F. 1558.05.13. NK „proviandtverwalter zu Totes” kéri a helyi vámot a saját hasznára, az amúgy is kicsi. ÖStA HKA HFU RN 7. 1558. Konv. Mai.fol. 8.,13.

1570. Thomas Pennger

Említve Andreas Schnatterle hadi fizetőmester 1570. évi számadásában. ÖStA KA Armee Schemata Bd. 9a.

1587. októberig. Thomas Bankher v. Penkher

1587. okt. 20. R – Ernő fhcg. TB élésmester helyére Caspar Rubrecht (Ruprecht) vették fel. A volt élésmestert „umb seines schedlichen unnd unordenlichen hausenswillen” elbocsátották (Rudolf erről okt. 3. értesült). Vizsgálat Penkher számadásairól az AAK-ban. ÖStA HKA GBU Bd. 403. fol. 318.

1587. okt. után Caspar Ruprecht

Ld. Thomas Bankhernél.

1590. május 15-től. Hans Sick

Instrukciója: R-től 1590.05.15. B. ÖStA HKA VUGRN 52B. fol. 979–988.

1597. augusztus. Hans Offenhauser

Említik Wolff Treckhelman ellenőr utasításában, ld. ott.

1599. (?) Matthias Zeiller (?)

Említése: ÖStA HKA VUG 53. fol. 2–9.

1600. (?) *Hanschel Epstain (?)*

Említése: ÖStA HKA VUG 53. fol.2–9.

1601. július 7. — 1602. március 4. előtt. *Matthias Zeiller másodszor*

Instrukciója: R-től, 1601.07.07. Három példányban. fol. 139v. bejegyzés, miszerint ezt a példányt kapták meg a tatain kívül az *esztergomi, a győri és a pápai élésmesterek*. Az utolsó előtti pont szerint a tatai várat Komáromból látják el élelemmel, ezt a pontot az ide betett széljegyzet szerint a többenél el kell hagyni. ÖStA HKA VUG RN 53. fol. 121–172.

1602. március 4. *Heinrich Eppstein (?)*

Instrukciója: ua. mint fent.

1607. *Caspar Khernbeck*

1607.04.10.B. CK „provaiantdiener zum Tottes” és neje az írástudatlan Barbara reverzálisa hivataláról, kaució: birtokai. HKA NÖ Rev. T–2. fol.1–2.

Élelmezési hivatali ellenőr

1597. *augusztus 18-tól. Wolff Trekhelman*

R *instrukciója* WT részére, 1597.08.18.B. ÖStA HKA VUG RN 52B. fol. 1179–1185. Az utasításban említve: Hans Offenhauser élelmezési tiszt. Tisztázat. Még egy másolat név nélkül: ÖStA HKA VUG 53. fol. 2–9.

1599. július 17. (?) *Heinrich Bepstein (?)*

Wolff Trekhelman utasítását adták ki számára ld. ÖStA HKA VUG 53. fol. 2–9.

1600. február 21. (?) *Maches Scheinb* (?)

Wolff Trekhelman utasítását adták ki számára ld. ÖStA HKA VUG 53. fol. 2–9.

1604. szeptember 7. (b.) szeptember 22. (i.) *Caspar Khernpeckh*

1604. 09.07. Mátyás fhcg. – AAK, CK volt körmendi „proviantdiner und verwalter” beiktatása, mint tatai ételmezési ellenőr. ÖStA HKA HFU RN 86. Konv. 1604. Sept. fol. 187.

Wolff Trekhelman utasítását adták ki számára ld. ÖStA HKA VUG 53. fol. 2–9.

Kauciójára ld. CK és neje az írástudatlan Barbara reverzálisa hivataláról, kaució gyanánt birtokait ajánlja fel. 1607.04.10.B. ÖStA HKA NÖ Rev T–2. fol.1–2.

É:

Előtte körmendi ételmezési tiszt.

Tokaj

Ételmezési tiszt

1573. *Dionisus Masenberger*

Kimutatása 1573-ból. MOL E 264 fol. 122–123.

1574. 09. 27-től *David Zerstner*

Instrukciója a SzK-tól: MOL E 554 Fol. Lat. 953. fol. 184–189.

1577. *Lazarus Hoffman*

Említik Dombrin János tokaji udvarbíró utasításában (ld. ott) fol. 92r.

É:

1582–1589. kassai élésmester, ld. ott.

1578–1590. Gebhardt Kornhuet, 1581-től egyúttal udvarbíró

„Annonarius”-ként említik Dianóczy István udvarbíró 1578.03.01. — 1579.02.28. közötti számadásában. MOL E 554 Fol. Lat. 1363. fol. 1764–1866.

Udvarbírói hivatala kezdetére: ÖStA HKA HFU RN 45 1582. Konv. Junii. fol. 131–138.

Konvenciója mint „provisor et annonarius” a SzK-tól: 1583.02.23. Kassa. MOL E 554 Fol. Lat. 953. fol. 158–159.

Udvarbírói számadásai: MOL E 554 Fol. Germ. 834. 1. köt. 1586. évi számadás fol. 1–102. 2. köt. 1590. fol. 1–141.

1603. e. Jakob Rattinger

1603-tól felső-magyarországi tábori élésmester, ld. ott.

1606. Burkhardt Lorberer

1606.06.10. R – Mátyás fhcg. A volt tokaji élésmester BL kérelméről, aki kárpótlást kér elszenvedett veszteségeiért 600 tallér formájában. ÖStA HKA HFU RN 90. Konv. 1606. Juni fol. 43.

Ungvár

Élésmester

1560–1564. Gáspár litterátus

Hivatalviselés idejére: ÖStA HKA VUG 48. fol. 169.

Visegrád

Élésmester

1541. Cristoph Lehner

1541. jún. 24. Anna királyné Peter Aumann (?) „Verwalter der Hauptmannschaft des Schloss Plintenpurg”. A katonaság jobb ellátására kinevezi oda

CL-t „verwaltung der Profanndthandlung im obern Haus zum Plintenburg”.
ÖStA HKA GBU Bd. 384. fol. 53v–54r.

1542.07.05. Visegrád. CL visegrádi élésmester kimutatása Peter Aumann kapitánytól átvett élelemlről és a visegrádi uradalomhoz tartozó birokokról és bevételekről. ÖStA HKA HFU RN I. Konv. 1542. fol. 25–28.

Zengg

Élelmezési tiszt

1566–1574. Hans Fuchs / Fux

1574. március 22. UK az AAK-nak HF „Proviandtverwalter” számadásai tb.
ÖStA HKA HF Prot. R Bd. 311. fol. 107.

AAK – Ernő fhcg. Sigmund v. Puchiamb, Joannes Gieng, David Hag tanácsosok vizsgálata tb. HF zenggi élésmester (Proviandtmeister zu Zengg) számadásainak hiányai tb. kimutatás mellékelve. HF 1566.04.30. – 1571.09.30. terjedő számadásait vizsgálták. 1576.02.19. B. ÖStA HKA HFU RN 33. 1576. Konv. Dez. fol.352–357.

1577. Jeremias Hösst

1577. 02. 23. UK utasítása JH-nek, miszerint a zengi és otocsáci katonáknál lévő hátralékokat szedje be és adjon róluk nyugtát. ÖStA HKA HF Prot. R. Bd. 336. fol. 56.

Élelmezési hivatal ellenőre

1570. Rueppen Raitgartler

Kinevezése: 1570.01.12. M utasítása az AAK-nak, hogy évi 25 rFt fizetéssel kinevezi RR-t zenggi élelmezési ellenőrnek. ÖStA HKA GBU Bd. 396. fol. 267v–268r.

Levéltári források

Österreichisches Staatsarchiv, Wien (= ÖStA)

Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv (= HKA)

GBÖ	Gedenkbücher Österreichische (Niederösterreichische) Reihe
GBU	Gedenkbücher Ungarische Reihe
HF Prot.	Hoffinanz Protokolle
HFU	Hoffinanz Ungarn
Instr.	Instruktionen
Kontrakte und Reverse	NÖ (Niederösterreichische) Reverse und Bürgerverschreibungen
NÖHA	Niederösterreichische Herrschaftsakten
VUG	Vermischte Ungarische Gegenstände

Haus-, Hof und Staatsarchiv (= HHSStA)

UA AA	Ungarische Akten Allgemeine Akten
-------	-----------------------------------

Kriegsarchiv (= KA)

AFA	Alte Feldakten
Armee Schemata	
HKR KIA	Sonderreihe des Wiener Hofkriegsrates, Hofkriegsrätliches Kanzleiarchiv

Magyar Országos Levéltár, Budapest (= MOL)

Magyar Kancellária Levéltára

A 57	Libri Regii
------	-------------

Magyar Kamara Regisztratúrája

E 41	Litterae ad cameram exaratae
------	------------------------------

Magyar Kamara Archivuma

E 136	Diversae instructiones
E 156	Urbaria et conscriptiones
E 211	Lymbus
E 227	Libri donationum
E 554	Városi és kamarai iratok

Szepesi Kamara Levéltára

E 254	Raepresentationes, informationes et instantiae
E 263	Libri perceptionum et erogationum

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest (OSzK)

Kt.	Kézirattár
-----	------------

Irodalom

- Benda, 1972 *Benda Kálmán: A királyi Magyarország tiszti címtára, 1607–1608. In: Levéltári Közlemények 43. (1972) 2. sz. 265–324. p.*
- Chmel* *Chmel, J.: Die regiments-Räthe des N. österreichischen Regiments. Von 1529–1657. Die Camme-Räthe der N. österreichischen Cammer. Von 1539–1606. In: Notizenblatt. Beilagen zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. 1 (1851) Nr. 14. 212–224. p. Nr. 15. 228–240. p. Nr. 16. 241–251. p. Nr. 17. 263–268. p.*
- Ember, 1946* *Ember Győző: Az újkori magyar közigazgatás története Mohácsiától a török kiűzéséig. Bp., 1946. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai. III. Hatóság- és hivaltörténet 1.)*

- H. Németh, 1997* [*H.] Németh István: Kassai polgárok és katonák a 16. században. A hadsereg beköltözésével járó társadalmi és közigazgatási jelenségek a felső-magyarországi városok életében a Mohácsot követő évtizedek során. In: Levéltári Közlemények 68. (1997) 143–198. p.*
- H. Németh, 2000* *H. Németh István: Végváarak, városok, hadseregszállítók. A felső-magyarországi városszövetség és a védelmi rendszer 1526–1593. In: Történelmi Szemle 42. (2000) 203–243. p.*
- H. Németh, 2004* *H. Németh István: Várospolitika és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. 1–2. köt. Bp., 2004. (Doktori mester-munkák)*
- H. Németh, Kassa archont.* *H. Németh István: Kassa város archontológiája. 1500–1700. Megjelenés alatt a Fons Könyvek sorozatban.*
- Kenyeres, 2002* *Kenyeres István: A végváarak és a mezei hadak élelmezési szervezete a XVI. században. In: Fons 9. (2002) 1–3. sz. 163–202. p.*
- Kenyeres, Kamarai birtokok* *Kenyeres István: A kamarai birtokok igazgatása és gazdálkodása a XVI. században. 1–2. köt. PhD-disszertáció, ELTE BTK, Bp., 2002.*
- Kenyeres, Utasítások* *XVI. századi uradalmi utasítások. Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrei részére. Szerk. és a bev. tan. írta: Kenyeres István. I–II. köt. Budapest, 2002. (Fons Könyvek 2.)*
- Pálffy, 1999* *Pálffy Géza: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. Győr, 1999.*
- Rauscher, 2004* *Rauscher, Peter: Zwischen Ständen und Gläubigern. Die kaiserlichen Finanzen unter Ferdinand I. und Maximilian II. (1556–1576). Wien–München, 2004. (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. Bd. 41.)*
- Sarusi Kiss, 2001* *Sarusi Kiss Béla: A murányi vár élelemellátása a 16. század második felében. In: Végvár és ellátás. Szerk.: Petercsák Tivadar–Berecz Mátyás. Eger, 2001. (Studia Agriensia. 22.) 237–276. p.*

- Sarusi Kiss, 2002* *Sarusi Kiss Béla: Élésmesteri és tizedutasítás a XVI. század második feléből. Élelemelosztás és tizedszedés Murányban.* In: Fons 9. (2002) 203–226. p.
- Sarusi Kiss, 2004* Murány tisztségviselői a XVI. században. Archontológiai és életrajzi adattár. In: Fons jelen száma.
- Szűcs, 1990.* *Szűcs Jenő: A Szepesi Kamarai Levéltár, 1567–1813. Szerk.: Varga János. Bp., 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai I. Levéltári leltárak. Kincstári leltárak 7.)*

SARUSI KISS BÉLA

MURÁNY TISZTSÉGVISELŐI A XVI. SZÁZADBAN¹

Archontológiai és életrajzi adattár

A magyar végvárrendszer egyes váraiban szolgálatot teljesítő katonák illetve katonai feladatot ellátó személyek tisztségviselésének újabban egyre több adattára jelenik meg.² A XVI. századi végvárak közül 27-nek gazdasági vezetőit (prefektusok, kapitányok, udvarbírák, ellenőrök és számvevők) veszi számba az a legújabban megjelent forráskiadvány, amely a végvárak uradalmi vezetőinek kiadott utasításokat közli.³ Korábban Szabó János Győző Eger főkapitányainak életrajzi adatait állította össze.⁴ A megjelent archontológiák, valamint az ezen a területen remélhe-

-
- 1 A tanulmány a Magyar Ösztöndíj Bizottság, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Klebelsberg Kuno ösztöndíjának segítségével készült.
 - 2 Pálffy Géza tanulmányaiban és könyveiben rendszeresen elkészíti az általa tárgyalt témához/várhoz tartozó tisztviselők archontológiáját. *Pálffy Géza: A főkapitányi hadiipari műhely kiépülése Kassán és nyersanyagellátó forrásai.* In: *Végvár és környezet.* Szerk.: Petercsák Tivadar–Pető Ernő. Eger, 1995. (Studia Agricensia 15.) 183–221. p. (A Felső-magyarországi főhadiszertárnok-helyettesek és a kassai hadiszertárnokok jegyzéke: uo. 209–210. p.) *Uő: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században.* Győr, 1995. 342 p. A Függelék 199–259. p.-ig terjedő részében külön fejezetet szentelt a magyar végvárakban és a magyarországi katonai igazságszolgáltatásban tevékenykedő személyek archontológiájának. *Uő: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században.* In: *Történelmi Szemle* 39. (1997) 257–288. p. Az archontológia a 260–266. oldalakon. *Uő: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598.* Győr, 1999. (A továbbiakban: *Pálffy: Győri főkapitányság.*) A győri végvidék XVI. századi archontológiai és életrajzi adattára (1543–1598). uo. 228–268. p. *Uő: A törökellenes határvédelmi rendszer fenntartásának költségei a 16. század második felében.* In: *Végvár és ellátás.* Szerk.: Berecz Mátyás és Petercsák Tivadar. Eger, 2001. (Studia Agricensia 22.) 183–219. p. A Magyarországon tevékenykedő különféle hadi fizetőmesterek archontológiája (XVI. század). 217. p.
 - 3 XVI. századi uradalmi utasítások. Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrci részére. Szerk. és a bev. tan. írta: Kenyeres István. I–II. köt. Bp., 2002. (Fons Könyvek 2.) 916 p. (A továbbiakban *Kenyeres, Utasítások.*) passim. Az egri vár gazdasági személyzetére ld. még *Sugár István: Az egri vár gazdasági, adminisztrációs és katonai szervezete.* In: *Agria* 29–30. (1993–1994). 67–101. p. (A továbbiakban: *Sugár; Az egri vár szervezete.*)
 - 4 *Szabó János Győző: Az egri vár főkapitányainak rövid életrajza.* In: *Az egri vár híradója* 17 (1982) 5–33. p.

tőleg még megjelenők, idővel lehetővé teszik, hogy a végvárrendszer személyi állományáról mind teljesebb képet kapjunk. Ennek elsődleges hasznán túl, tudniillik, hogy egy-egy vár tisztviselőinek sorát megismerhetjük, az a haszna, hogy figyelemmel tudjuk kísérni a királyi Magyarország végvárrendszerében szolgálatot teljesítő katonai és gazdasági tisztviselőknek pályafutását végvárról–végvárra, végvárból–hivatali pályára (ill. fordítva). Feltérképezhetjük azt a katonai és gazdasági elitet, amelyet a Habsburg központi kormányzat helyezett a XVI. században kiépülő végvárrendszerbe.

Az alábbi adattár a szorosan vett hivatali tevékenységhez köthető adatokon kívül a személyek tevékenységére, életére vonatkozó minden adatot igyekszik bemutatni. Murány vára esetében ugyanis még a legmagasabb tisztviselők esetében sem maradtak fenn (ön-)életrajzok vagy ehhez fogható források. A várban szolgálók életét tehát csak az olyan adattárak segítségével lehet követni, amelyek a legkülönbözőbb forrásokban elszórt adatokat veszik sorra. Ezzel a módszerrel arra is választ kaphatunk, hogy a vár tisztviselői tudtak-e, akartak-e továbblépni a vár, a kamarai adminisztráció vagy a hadi igazgatás területén? A vári szolgálat előtti tevékenységi körből, a várban végzett feladatból, az eltöltött időből és a murányi szolgálatot követő életútból következtethetünk, hogy milyen szerepe lehetett egy végvárnak a korai magyar társadalomban. Ezért fontos, hogy az életútra, tevékenységre vonatkozó legkülönbözőbb forrásokban elszórtan fellelhető adatokat összegyűjtsük.

Természetesen a murányi példa nem általánosítható a magyar végvárrendszer egészére. A magyar viszonyok között közepes létszámú őrséggel ellátott várban a XVI. század második felében mindvégig nem magyar származású kapitányok alatt német őrség szolgált. A további kutatások feladata lehet, hogy hasonló adattárak összeállításával a kisebb és nagyobb, a magyar illetve a német őrséggel ellátott várak személyzetét megvizsgáljuk.

Az alábbi adattár arra is példát kíván nyújtani, hogy milyen, eddig kevésbé használt forrásegyütteseket lehet egy végvár archontológiájánk összeállításánál használni.

A katonai személyzet feladatai, fizetése és ellátmánya⁵

A vár kapitányainak katonai feladatairól az uralkodó utasításban rendelkezett.⁶ A murányi kapitányok feladatai közül a fontosabbak: a vár őrzése ill. megvédeése az ellenséges támadásoktól, a várban állomásozó katonaság felügyelete és a vár gazdasági személyzetének szükséges támogatása. Mindezzért havi 50 rajnai Ft (= rft) fizetést kapott, ezen felül az uralkodó fizetett hat könnyűlovast (egyenként havi 3 rft 45 krajcár (= kr) zsolddal), négy drabantot [gyalogos katonát] havi 8 rft és hat munkást havi 2 rft 30 kr zsolddal, akiket közvetlenül kapitány szolgálata alá rendelt. Ezenkívül még nyolc vend⁷ puskást alkalmazhatott hírszerzésre, az erdei utak figyelésére és biztosítására. Nekik havi 2 rft 30 kr a járandóságuk volt.

Dominics kapitány utasítása szerint a várban száz német gyalogos katona, nyolcvan puskás és húsz alabárdos, három tüzer, három ács, két kovács, két kőfaragó, négy apród, egy őrmester, egy-egy sípos és dobos állt a vár védelmére.

A várban több alkalommal folytattak mustrát, részletes összeírás a katonaság összetételéről azonban csak 1565-ből maradt fenn.⁸ Az utasításhoz képest a legnagyobb eltérés az volt, hogy nem 100, hanem csak 80 német gyalogos volt a várban. A személyzet többi része annyiban tért el, hogy 6 munkás helyett 8, három ács helyett kettő szolgált Murányban. Ugyanakkor az utasítással szemben egyetlen kőfaragó sem volt. (Kőfaragóra a korabeli várakban azért lehetett szükség, hogy az ágyúk részére lövedéket faragjanak, a vasgolyók elterjedése miatt azonban ezt a költséges és lassú munkát meg tudták takarítani.) A három tüzer közül egyikük tüzerparancsnokként (magister artellariae) kettő pedig tüzerként (magistri bombardarum) tűnik élénk. A mustra szerint egy profosz („lictor”) is szolgált várban.

5 Mivel jelen bevezető a területi korlátok miatt csak a szorosan az archontológiával kapcsolatos áttekintést adhatja meg, sem a mélyebb társadalomtörténeti elemzésre, sem az eseménytörténet részletes ismertetésére nincs mód. Utóbbira lásd korábban megjelent tanulmányomat: A murányi vár élelemellátása a XVI. század második felében. In: *Studia Agriensia* 22. 237–276. p. valamint a murányi udvarbírák kiadott utasításai célú írt bevezetőt: *Kenyeres*, Utasítások 471–474. p.

6 A kapitány 1550. március 1-én egy rövidebb elfogadási szerződést (ún. *Bestallung*), valamint a feltételek elfogadásáról, egy reverzálist is adott. A források egymás után következnek Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA) Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv (= HKA) Hoffinanz Ungarn (= HFU) RN 3. Konv. 1550. März. fol. 5–12. (Ugyanitt több másolat és piszkozat.) Mikrofilmen: Magyar Országos Levéltár (= MOL) Filmtár W 1701. sz. Ld. még: ÖStA HKA Gedenkbücher Ungarn (= GBU) No. 387. 1550–1551. fol. 30–33.

7 A vend kifejezés a korabeli német nyelvben a délszáv etnikumot jelöli.

8 Michael Krammer és Georgio Widmer kamarai biztosok és Carl Haid mustramester vizsgálata Murányban. MOL E 554 Fol. Lat. 1274 fol. 311r–318v.

Herberstein kapitány 1584. évi utasításában ugyanennyi fizetéssel egy stecken-necht-et említenek, amit már foglár értelemben fordíthatunk.

Sajnos a kapitányi utasítások alig szólnak a tisztek pontos feladatairól, rangsorukról. Annyi azonban kiderül, hogy a hadnagyokat a kapitányok választhatták maguknak, (Herbersteinnek a Haditanács jóváhagyását is meg kellett ehhez szereznie). Más forrásokból az is kiderül, hogy ez a lejjebb szolgáló tisztek esetében is így történt, mivel gyakran rokonaikat helyezték tiszti pozícióba. Hadnagy és zászlós mindenkor egy-egy szolgált, az utasítás szerint őrmesterből is csak egy szolgált a várban, de Georg Feicht von Stauffen őrmester (1554–1556) példája azt mutatja, hogy ebből a posztból több is létezett (a kapitány egy 1554-ben az uralkodóhoz írt levelében⁹ az „első” őrmester helyett Georg Feicht von Stauffen-t kinevezését kérte).

A kapitány alatti rangsor az 1565-ös mustra szerint tehát a következőképpen alakult: a hadnagy (vicecapitaneus, leitnandt) helyettesítette a kapitányt. Járandósága 30 rft volt, amelyből egy apródját is fizetnie kellett. A hadnagyai pozíció azért volt kiemelten fontos, mert a murányi gyakorlat az volt, hogy a kapitányok rendszeresen, évente legalább egy-két hónapot, sokszor azonban ennél is többet voltak távol a vártól.

A hadnagyot követte a zászlós, aki havi 20 rft, az őrmester, aki havi 16 rft fizetést kapott. Bár a zászlós egy apródot is fizetett, a számára megállapított összeg nagysága jelzi, hogy magasabb rangban állt, mint az őrmester.¹⁰ Az 1565-ben készített összeírás nyolc tizedest sorol fel. (Egyikük 8, kettejük 7 és öten 6 rft fizetéssel.) Sajnos azonban a Murányban szolgáló tizedesek közül név szerint csak néhányat ismerünk. Ezek közül azonban a többség a vár alatti kastélyban szolgált. A többiek pedig már abban az időszakban szolgáltak, amikor a murányi őrség összetétele megváltozott és létszáma erősen lecsökkent.

Nem illeszthetőek be pontosan a rangsorba a vár alatti kastélyban szolgáló tiszteket): a vajda valamint a tizedesek. Ennek oka, hogy ott a német őrségtől teljesen elkülönülő más nemzetiségű katonaság (magyarok, délszlávok vagy más szláv etnikumhoz tartozóak) szolgáltak. Bár katonai feladatuk veszélyesebb volt, eleve hátrányba szorultak a németekhez képest. Így a 10–40 főnek is parancsoló Horváth

⁹ ÖStA HKA HFU RN 5. Konv. Fcbr. Murány, 1554. december 11.

¹⁰ Az őrmestert eredetileg nagyobb mezői seregek mellé nevezték ki, hogy a hadjárat során az őrséget megszervezzék. *Richard Baumann*: *Landsknechte. Ihre Geschichte und Kultur vom späten Mittelalter bis zum Dreißigjährigen Krieg*. München, 1994. 92. p. A német nyelvű forrásokban megjelenő hadnagy „leitnandt”, zászlós „fcindrich” és az őrmester „wachmeister” kifejezéseket magam is használom, hozzá kell tennem azonban, hogy a korabeli katonaságnál, illetve a murányi hierarchiában ezek a titulusok mást jelentenek mint a mai katonai szaknyelvben. A tizedes már értelmezhető a mai katonai beosztások szerint.

Mátyás, aki 1565-ben már kb. tizenöt éve szolgálta Murányt, fizetése szerint csak a hatodik volt, és csak a várban szolgáló tizedeseket előzte meg. A 10 rajnai forintos fizetés a katonai rangsor 6. helyére teszi őt, a kapitány (50 rft), az alkaptány (30 rft), a zászlós (20 rft) az őrmester (16 rft) és a lelkész (12) után. Hátrányos és kiszolgáltatott helyzetére jellemző, hogy adataim szerint egyetlen olyan murányi tiszt volt, aki életét a török elleni harci cselekmény alkalmával vesztette el.

A gazdasági személyzet feladatai, fizetése és ellátmánya

A vár királyi kézre kerülése után, a gazdasági szervezet élére Feigel Péter udvarbíró került, aki 1550-es kinevezésétől, 1551 november 5-i távozásáig, az uradalom gazdasági szervezetének, személyzetének felügyeletét, a Gömör megyei tizeddel kapcsolatos teendőket, valamint az élelemellátás napi feladatait látta el.

Míndezért 100 magyar Ft (= mft) fizetést kapott, melyet 25 mft ruhapénz egészített ki. A beosztottai számát illetően utasítása nem biztosított számára nagy teret. Egyetlen írnokot/számvevőt tarthatott (25 Ft-os fizetéssel), 5 lovas katona tartására évente fejenként 16 mft-ot, 4 gyalogos tartására havonta fejenként 2 mft-ot kapott. Természetbeni ellátmánya meglehetősen jelentős volt, három közepes nagyságú hordó bort, havi egy hordó sört, 2910 kg (100 szepesi köből) búzát, 5820 kg zabot, 6 szalonnát és 60 bárányt engedélyezett számára utasítása, ebből azonban el kellett látnia a felsorolt személyeket is.

Utóda Kristán Balázs udvarbíró már 250 mft fizetést kapott, ez azonban nem jelenti azt, hogy fizetését kétszeresére emelték volna, mivel ebből az összegből, a gyalogosok kivételével, ugyanazokat a személyeket kellett tartania. A természetbeni ellátmányon annyi változott, hogy nem határozták meg az elfogyasztható, illetve szétosztható élelem mértékét és csak mérsékelt asztaltartást írtak számára elő. Annyit fogyaszthatott, amennyit később a számadásában el lehet majd fogadni, de Feigel utasításához képest egy gyalogossal többet tarthatott, akiket azonban nem tartozott élelmezni. A takarmány ellátmány mértékét szintén nem rögzítették. Ő, illetve írnoka, összesen 200 pintet tartalmazó kassai hordó bort (= 335,75 liter¹¹) kapott. Az 5 gyalogos havi 2 mft-ot kaphatott, amiből magukat kellett élelmezniük.

Kristán utasításában nem sorolják fel részletesen a felügyelete alá tartozó többi személyt. A kamara csak azt írta elő számára, hogy más munkaerőt is alkalmazhat — szekereseket, majorosokat és más szolgálkat, az építkezésekhez munkásokat és

¹¹ *Bogdán István*: Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig. Bp., 1991. 591. p.

futárokat —, akik fizetését alacsony szinten kellett tartania és a számadásaiba be kellett vezetnie. (Ezeket az embereket Feigel udvarbíráskodása alatt is hasonlóan alkalmazhatták, amit a számadáskötet¹² is bizonyít).

A kamara Feigel távozását követően az élésmesteri és az udvarbírói tevékenységet szétválasztotta és 1551. november elsején Kaspar Khöler személyében élésmestert nevezett ki Murányba. A feladatok szétválasztásának az volt az értelme, hogy ettől fogva az udvarbírónak kellett az élelmezés alapanyagairól gondoskodnia, olyan összetételben és mennyiségben, ahogyan azt számára az élésmester meghatározta. Az élésmester az udvarbírótól átvett alapanyagokból a neki beosztott személyzet segítségével az élelmet előállította, raktározta, a meghatározott személyeknek szétosztotta és ezeket a munkákat pontosan adminisztrálta. Az élésmesteri utasítás lényege az volt, hogy elválassza azokat a feladatokat, amelyek az élelem beszerzése és kiosztása kapcsán alakultak ki.¹³ Ez az élésmesteri utasítás azért is érdekes, mert a későbbi udvarbírói utasítások, illetve a vár számadásainak tanulsága szerint az 1551-es utasítás alapján működött a murányi élelem ellátási rendszer a XVI. század folyamán, akkor is, amikor névleg ez a poszt megszűnt.

Az élésmesteri posztnál sem határozták meg pontosan a beosztott személyek számát és fizetésüket. A poszt első birtokosa Kaspar Khöler, az élelemszétosztás ellátására két szolgát tarthatott, ezenfelül pékeket, mézárásokat, kocsmárosokat, de csak megfelelő számban és minél kevesebb fizetéssel. Nekik évente élelmet és megfelelő fizetést kellett adnia vagy az élelmiszer jövedelmekből havonta kellett őket kifizetnie. Az élésmester évi száz forint fizetést kapott, melyet az élelemből befolyt jövedelemből vehetett el, valamint a vár élelméből láthatta el magát és két szolgáját a szükséges és jogos mértékben.

A gazdasági ügyintézés 1559 júliusáig az udvarbíró kezében összpontosult. Ekkor összevonták a vár kapitányi és udvarbírói tisztét és a kapitányok, Maskó Menyhért és Julius Herberstein a katonai feladataikat részletező instrukciójuk mellé, külön utasítást kaptak az udvarbírói teendők ellátására. Ezt követően a már korábban is az udvarbírókat segítő írások (számvevők), illetve a sáfár végezték a mindennapi gazdaságirányítási illetve élelem-ellátási feladatokat.

12 MOL E 554 Fol. Lat 1275. A Magyar Kamara Archivumának Városi és Kamarai iratok elnevezésű fondjában talált murányi udvarbírói számadáskönyvet a továbbiakban csak „számadáskönyv”-ként említem. Ez az 1549-től 1572-ig terjedő időszak összes készpénz- és terménybevételét valamint kiadását tartalmazza és sok, az archontológiánál is használható adatot tartalmaz.

13 Khöler utasítása kiadva: *Sarusi Kiss Béla*: Élésmesteri és tizedutasítás a XVI. század második feléből. In: *Fons* 10. (2002) 1–3. sz. 203–226. p.

A Maskó részére kiadott első udvarbírói utasítást érdekes módon nem Kristán utasításból alakították át, hanem Feigel utasításából. Ez az instrukció egyetlen szót sem ejtett arról, hogy ki végezze a számvevői feladatokat, csupán egyetlen írnokot tarthatott, aki a számadásokat tartozott vezetni.¹⁴ Az írnök (scriba) tiszte már a legkorábbi időszakban is létezett. Írnokként kezdte működését Kaspar Khöler, akit 1551-ben élésmesternek neveztek ki, de rajta kívül is ismerünk az udvarbíró mellett működő írnokokat, akiket azonban a számadáskönyvben 1549 és 1553 között procurator bonorum-nak is neveznek, 1554 után vagy literatusnak vagy scribának. Maskó 1559-es utasításában feltűnő írnök annak ellenére, hogy hogyan nevezték, az addigi számvevői feladatot látta el. A számadáskönyv kimutatása szerint ezért kb. ugyanynyi fizetést (77,6 mft) kapott, mint Maskó Menyhért második utasításában már számvevőnek nevezett utóda.

A gazdasági személyzet felsorolásának hiánya Maskó első udvarbírói utasításában azért is feltűnő, mert bár kapitányi utasítást korábban biztosan kapott, addig amíg nem ő látta el az udvarbírói feladatokat, nem állapíthattak meg megfelelő számú személyzetet ennek a feladatnak az ellátására is. A számadáskönyv fizetési rovatából ugyanakkor Maskó első elszámolási ciklusában 1559. július 5-től 1560. július 4-ig feltűnik a teljes gazdasági személyzet. A már említett írnök mellett a sáfár (dispensator), aki évi 48 mft fizetésért tulajdonképpen az élésmesteri feladatokat látta el, két mészáros, egy kulcsár, három pék, egy-egy sörfőző, kádár, lovas és három gyalogos volt állandó szolgálatban. Emellett időszakosan szekereket és pásztorokat is alkalmazott a gazdasági feladatok ellátására, az 1562-es ciklustól pedig egy vámost is fizettek. A lovast ekkor még nem nevezik nevéen, de tudjuk, hogy őt Emericus Dluhalukának hívták. A vár gazdasági szervezetének átalakítása mögött nemcsak azt a szándékot vélem felfedezni, hogy a legfőbb irányítás egy kézbe adásával a hatásköri kérdéseket egyszerűsíteni igyekezett a Magyar Kamara, hanem azt is, hogy a tisztségek újraosztásával illetve új elnevezésével jelentős összeget lehetett megtakarítani. Az utolsó udvarbíró Kiszeli Péter ugyanis már évi 300 mft fizetést kapott, amelyből ugyan egy írnokot és öt lovast is el kellett tartania, de ez az összeg 50 mft-al magasabb mint Kristán Balázs fizetése. Az élésmesteri tisztt megszüntetését egyértelműen a költség megtakarítással indokolták. Az utolsó élésmestert Szepesi Gergelyt a várba érkező várvizsgáló bizottság azért bocsátotta el, mert fizetését akarták megtakarítani. Ideiglenesen — addig, amíg a király meg nem egyezik egy újonnan kinevezendő kapitánnyal a kapitányi és provizori poszt

14 Az utasítás fenmaradt fogalmazványa illetve másolati példánya éppen ebben a pontban töredékes, az összeg helye az írnök fizetésénél üresen maradt.

összevonásáról —, a provizort bízták meg az az élésmesteri feladatok továbbvitelével, kimondva azt, hogy ebben Pathok Mátyás számvevő tartozott őt segíteni.¹⁵

A gazdasági szervezet átalakításával tehát az udvarbíró, az udvarbíró írnoka (számvevő), az élésmester és írnoka posztok alakultak át illetve szűntek meg. A felsorolt négy személy helyett ezt követően az írnok–számvevő és a sáfár látta el a vár gazdasági irányítását. Úgy tűnik azonban, hogy ketten kevésnek bizonyultak a feladatok ellátására. Ennek tudható be, hogy a már 1556-ban az udvarbíró emberei közé tartozó Dluhaluka egyre több feladatot kapott és lassan a vár egyik fő gazdasági szervezőjévé vált.

A gazdasági személyzet felsorolásának hiányát Maskó Menyhért 1574-ben adott utasítása pótolta. Eszerint a gazdasági személyzet élén elnevezésében ismét számvevő állt, aki évente 76,08 mft fizetést kapott. Az adattárban is felsorolt forrásokból is kiténik, hogy ő gyakorlatilag a korábbi udvarbírói feladatokat látta el. Az alatta tevékenykedő sáfárnak — a korábbi szokásoknak megfelelően — évi 12 mft-os fizetéssel és természetbeni juttatásokkal kellett megelégednie. Nála jóval magasabb fizetést kapott az udvaros (officiálisnak nevezik, ugyanakkor saját elszámolásaiban udvarosként tűnik elénk), aki évi 25 magyar forintján túl 50 korec zabot (= 31,5 métermázsza) kapott.¹⁶ Maskó utódjának, Julius Herbersteinnek az utasításában is szinte teljesen megegyező személyzet szerepel.

A tisztviselők részére kiadott utasításokból olyan posztokról, személyekről is tudunk, akiket név szerint nem ismerünk. A kapitányok udvarbírák illetve az élésmesterek saját szolgálatukban is tarthattak katonákat és szolgákat, akiket valószínűleg saját maguk „vehették fel”. Abban egyébként nem lehetünk bizonyosak, hogy ezeket mindig is alkalmazták a vezető tisztviselők, csak annyit tudhatunk, hogy az ezek részére megállapított természetbeni ellátmányt fel is használták.

15 *Illéssy János*: Várvizsgálatok 1557–1558-ban. In: Hadtörténeti Közlemények. 7. (1894) 234–235. p. (A továbbiakban: *Illéssy*, Várvizsgálatok.)

16 A kádár és a futár 12–12 mFt, Jacobus Slamina, a malmok felügyelője 10 mFt, a mézsáros, 12 mFt-ot és egy pár lábbelit kapott, a vár alatti kastélyban levő vámos nem kapott készpénzt a vártól, de élclmezését a vár oldotta meg. A mézsáros havi 6 rFt, pék 5 rFt, két pékiszolga 4–4 rFt, kocsmáros 6 rFt, sörfőző két szolgájával együtt összesen havi 10 rFt-ot kapott. Két szekeres heti 75 magyar den-t, egy szekeres heti 50 den-t, nem kaptak ingyen élclmet a marhapásztor évi (8 mFt) és további 16 Ft értékű élclmet kap, a juhászort a helyi szokástól függően fizették.

Az adattár

Az alábbi adattár a Murányban szolgálatot teljesítő katonai és polgári személyeket tartalmazza a vár 1549-es királyi kézre kerülésétől a vár zálogba kerüléséig, de legfeljebb az 1610-es évekig. Az első illetve az utolsó említésen kívül, a beosztás és a feladat és a fizetésre vonatkozó adatokon túl, minden az éppen végzett feladatra vonatkozó adatot igyekeztem feltüntetni, de természetesen nem törekedtem az összes, a személyre vonatkozó adat említésére. A tisztviselők neve mellett feltüntetett évszámok általában csak az első és az utolsó említést mutatják. Ez a legtöbb esetben azt jelenti, hogy valószínűleg az első említés előtt, illetve az utolsó említés után is a várban szolgáltak. Amennyiben lehetséges volt igyekeztem a tisztviselők elő- és utóéletére, esetleg családjára vonatkozó adatokat is összegyűjteni.

A felhasznált forrásokról a bevezetőben általánosságban annyit kell megjegyezni, hogy a Magyar Országos Levéltárban őrzött források közül a vár 1549–1572-ig terjedő számadáskönyvét és XVI. századból fennmaradt gömöri tizedjegyzékeket teljes körűen átnéztem. A szintén a MOL-ban őrzött Magyar Kamara iratanyagából a Litterae ad Cameram Exaratae (E 41) és a Neo Registrata Acta (E 158) fondokat, valamint az Osztrák Állami Levéltárban található Udvari Kamara jegyzőkönyveit és a Haditanács jegyzőkönyveit (Protokoll köteteket), az ugyanott fellelhető „Ungarische-„ és „Österreichische Gedenkbücher” sorozatot, mutatóik alapján. Az Udvari Kamara Hoffinanz Ungarn sorozatát pedig a hozzá készített levéltári-irattári segédletek segítségével néztem át a XVI. század második felére vonatkozóan.

Az egyéb (a jegyzetekben minden alkalommal jelzett) források mellett pedig azokat a szakirodalmi említéseket használtam fel, amelyek esetében nem láttam az eredeti forrást. A murányi tisztviselőkre — legalább is murányi tevékenységük idejére vonatkozóan — valamennyi általam ismert fontosabb iratsorozatot feldolgoztam.

Az adattárban igyekeztem az eredeti névalakhoz ragaszkodni, amelyhez — lehetőség szerint —, a személyek saját névírását vettem alapul, de mivel ez sokszor változó, a legtöbb esetben a mai német nyelvalakot használtam. Néhány esetben (Dominics, Maskó és Feigel) „magyarosítottam”, mivel ezeket már a korábbi szakirodalom is magyar formában adta meg.

A prefektus kifejezést akkor használom, ha a kapitányi és az udvarbírói tisztelet egyszerre viseli a vár előljárója. (Murányban a két tisztelet az 1558-as januári vár-

vizsgálatot végzők javaslatára vonják össze, de csak 1559. július 7-től, első udvarbírói számadásától, számíthatjuk teljes körű prefektusként.)¹⁷

Kapitányok (1550–1559) és prefektusok (1559–1612)

Azabes királyi biztos, a vár ideiglenes kapitánya 1549 augusztus – 1550

Az 1549. évi ostrom után Niklas Graf zu Salm magyarországi főhadparancsnok ideiglenesen spanyol katonákat — Luís de Ordoñez kompániáját — vezényelte a várba, akiknek Bernardo de Aldana volt a parancsnoka.¹⁸ Bernardo de Aldana már augusztus 25-én azt írta az uralkodónak, hogy ő már eltávozott, a várat összes tartozékával és felszerelésével Azabes királyi biztosnak adta át és átmenetileg otthagytta Luís de Ordoñez kompániáját. A spanyolok még fél évig maradtak a várban (valószínűleg Azabes vagy Luís de Ordoñez parancsnoksága alatt).

Az uralkodó 1550. március elsején nevezett ki állandó kapitányt Murányba, ezért a spanyol katonák felett rendelkező Niklas Salmnak 1550 tavaszán megparancsolta, hogy az ez idáig Murányban lévő spanyol kapitányt és az ott állomásozó spanyolokat vonja ki, fegyverzetükkel és hadszereikkel, valamint minden egyéb felszereléssel távozzanak onnan.¹⁹ A várat az új kapitány azonban csak május 9-én vette át. (Ld. alább.)

Bár Ila Bálint szerint Murány „királyi kapitánya, Salm Miklós” levélben szólította fel az ostrom után a környékről elmenekülteket, hogy térjenek vissza,²⁰ Salm murányi kapitánysága biztosan félreértés, a hivatkozás pedig nem kereshető vissza.

Dominics Gáspár kapitány 1550–1557

Néhány változat a névírására: Caspar Dominicz,²¹ Thominith,²² Caspar Domonitsch²³ illetve Casper Domanitsch.²⁴ 1557-ben egy Murányban folytatott

17 Köszönettel tartozom Kenyeres Istvánnak, aki adataival számos esetben járult hozzá, hogy ez az adattár teljesebb legyen.

18 *Korpás Zoltán*: Egy zsoldosvezér levelci a XVI. század közepén vívott magyarországi háborúkról. Megjegyzések Bernardo de Aldana emlékíratához (1548–1552). In: *Fons* 6. (1999) 1–2 sz. 82–83. p.

19 ÖStA HKA GBU Bd. 387. 1550–1551. fol. 41r–v. 1550. március 19.

20 *Ila Bálint*: Gömör megye. A megye története 1773–ig. I–IV. I. köt. Bp., 1976. (A továbbiakban: *Ila*, Gömör I.) 235. p.

21 A podmanini Podmanicky család oklevéltára. Közzétette, családörténeti bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Lukinich Imre. I–V. köt. Bp., 1937–1943. (A továbbiakban: Podmanicky oklevéltár). Itt: II. köt. 1510–1537. Bp., 1939. 477. p.

22 ÖStA HKA HFU RN 5 Konv. Febr. fol. 132r–135v. Murány, 1554. december 11.

mustra alkalmával horvát nemzetiségűnek nevezte magát, ezért nem alaptalan őseit Dalmáciában keresni. Sajnos azonban a rendelkezésre álló genealógiai szakirodalom nem ad lehetőséget, hogy Dominics horvát őseire biztos adatot találjunk. Egy hasonló nevű családból, a Dominis-ből ismert Grigorius Dominis, aki 1371–1403-ig Trau püspöke volt,²⁵ utóda Simon Dominis 1422-ben Magyarországra menekült. Siebmacher a dalmát nemesi családok között említi egy Dominis (Domičič) nemzetségből származó püspököt is, akit Luxemburgi Zsigmond 1433-ban testvérével együtt a birodalmi nemesek közé emelt. A XV. század közepétől az 1530-as évekig semmilyen adatunk sincs a Dominics családra vonatkozóan. Elképzelhető, hogy a család az 1433-as utolsó említés után, a török terjeszkedés hatására menekült Magyarországra. Az azonban már biztos, hogy Dominics Gáspár a Habsburgok katonai szolgálatába állva kisebb csapatok parancsnokaként szolgálja a Habsburg házat: 1530-tól Hricsó várának volt parancsnoka, 1533-ban pedig Katzianer szolgálatában találjuk.²⁶ Fél évvel később Katzianer egy levelében kéri az uralkodót, hogy „Dominytz” és száz könnyű lovasa számára, akik Trencsén vármegyét védnék, valamilyen forrásból kerítsen pénzt.²⁷ Dominics a parancsnoka annak a 100 könnyű fegyverzetű lovasnak is, akiket Katzianer 1534 elején Trencsén megye védelmére küldött a Podmanickyek ellen.²⁸ Ferdinánd 1541. áprilisában Bicse várost, tartozékaival együtt adományozta neki, amely birtokosai valójában a Podmanickyek voltak.²⁹ Az 1540-es évek második felében többször töltött be hadbiztosi tevékenységet, például Szigetváron.³⁰ 1549 áprilisában a Magyar Kamara megbízásából Zala vármegye dikátora volt, kamarai biztosként pedig részt vett Szigetvár számadásainak ellenőrzésében.³¹

23 Uo. RN 3. Konv. 1550. Mázr. fol. 32v.

24 *J. Siebmacher: Grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordnet und reich vermehrten Auflage. Vierten bandes, dritte Abteilung. Der Adel des Königreichs Dalmatien. Bearbeitet vom Carl Georg Fridrich von Rosenfeld. Nürnberg, 1873. 40. p. Dominis címszó. A családi címer 4 részre osztott, jobb felsőben czüstözött csillag, alul üres aranyozott mező. A családot az Arbc szigetcén található Arbc nevű helységből eredezteti.*

25 Podmanicky oklevéltár II. köt. 477. p. Johan Katzianer parancsára a dikátorok 1533. október 28-án Dominicsnak és katonáinak különböző szolgálataíért 80 forintot adtak.

26 Uo. 484. p. Lőcse, 1534. február 8.

27 Uo. III. köt. XXV. p.

28 Uo. LXVI. p. Az adománylevél: 173–174. p. az 1-es lábjegyzetben Dominics 1540-ben: „aulicus regius”.

29 *Pálffy: Győri főkapitányság* 61. p.

30 *Tímár György: Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai.* Pécs, 1989. 40. p.

31 Uo.

Dominics ott volt Murány 1549-es ostrománál. Werner György társaként, mint Niklas Salm küldötte jelent meg 1549. július 15-én a szepesi megyegyűlésen, ahol felolvasták Salm kéréseit a megyéhez.³² (Könnyen elképzelhető, hogy murányi kapitánnyá történő kinevezése összefüggésbe hozható az ostrom körüli szerepvállalásával. Egyébként Salm egy másik követe augusztus 9-én Lőcsére ment, ahol 60 mázsa puskaport kért az ostromhoz. Őt Feigel Péternek hívták,³³ és Dominiccsal egy időben kapott utasítást a murányi udvarbírói tisztség ellátására.) Dominics kapitányi utasítása 1550. március 1-én Bécsben kelt. A kapitányi beiktatása alkalmával az élelem és a fegyverek összeírásán Dominics pecsétje is megtalálható, amelyen egy széttárt szárnyú madár ágaskodik, fölötte pedig monogramja.³⁴

Kapitányi utasításával egy időben, a laibachi vámból évi 100 rft jövedelmet is biztosított az uralkodó.³⁵ Az erről kiállított kiváltságlevél indoklásában ugyanazon érvek köszöntek vissza, mint kapitányi utasításában: a török és más ellenségek ellen folytatott hadjáratok során már fiatal kora óta bemutatott hűsége. A többlet jövedelmet azzal is kiérdemelte, hogy Dominics magára vállalta a murányi kapitányi tisztelet. Bár a bejegyzésben az a kitétel is szerepel, hogy a 100 forintos jövedelmet csak addig kaphatja, amíg a kapitányi tiszteletet viseli.

Dominics tiszteletét majd nyolc éven keresztül látta el, amikor is 1557. április 4-én parancsot kapott a murányi kapitányság átadására.³⁶

A kapitányi poszt sok kiadással járt Dominicsnak, elsősorban a katonák zsoldjára kellett kölcsönöznie az uralkodónak. Az elmaradt kapitányi zsoldja és más olyan elismert kiadásai miatt — melyről Mathias Kammerer hadi fizetőmester kimutatást nyújtott be az uralkodónak —, az Engelhartzell-i jövedelmekből 2667 Ft 29 kr 2 pfeniget biztosított az uralkodó (hét évi kapitányi fizetése 4200 rft összeget tett ki).³⁷ A kamatokat 1557 március 1-től számolták. Dominics, érdemeire való tekintettel továbbra is élvezhette a laibachi vámból kapott éves jövedelmét, sőt azt 200 Ft-ra emelték.³⁸

32 Országos Széchényi Könyvtár (= OSZK) Kézirattár Föl. Lat. 3117. Türk Dániel krónikája Lőcsé város történetéről (1548–1559). 10–14. p.

33 Uo.

34 ÖStA HKA HFU RN. 3. Konv 1550. März. fol. 24 r–25v. 1550. május 9.

35 Uo. Gedenkbücher Österreich (= GBÖ) Band (= Bd.) 66. fol. 61r–v. Bécs, 1550. március 1. „Kaspar Dominitsch” murányi kapitány provisionbrief-je.

36 ÖStA Kriegsarchiv (= KA) Protokoll (= Prot.) Bd. 140. (1557–1558.) fol. 31v. 1557. április 4.

37 ÖStA HKA GBÖ Bd 78. 1557. fol. 155r–v. 1557. október 16.

38 Uo. fol. 156r. 1557. október 16.

1557 novemberében engedélyt kapott az uralkodótól, hogy az Alsó–Ausztriában található Khumrau várát és uradalmát³⁹ jelenlegi birtokosának, a zálogösszeg a kifizetése után, zálogbirtokosként birtokolja,⁴⁰ amit végül 1558-ban szerzett meg az 1558 február 4-én Bécsben kelt vételi szerződés szerint 6000 arany rft (7200 rft) értékben, élete végéig.⁴¹

A kapitány még 1554-ben az uralkodó vele szembeni adósságának kiegyenlítése, illetve költségeinek fedezése miatt szerette volna elérni, hogy a vár uradalmában található mezővárost, Nagyrocét adja át számára,⁴² ezt azonban nem sikerült elérnie.

A harcokban és az uralkodó szolgálatában megfáradt Dominics élete kapitányi tisztének letétele után úgy tűnik nyugvópontra jutott, ugyanis nem sokkal az alsó-ausztriai birtok megszerzése után, 1559 augusztusában megnősült.⁴³ Esküvőjére meghívta az uralkodót is, aki ugyan ott nem jelent meg, de utasította Mandorffer udvari fizetőmestert, hogy nevében egy 100 rft értékű aranyozott ezüst edény ajándékot készítsen az ifjú párnak. (Hasonló eseményekkor az adott ajándék értéke mutatja azt a megbecsülést is, melyet az uralkodó alattvalójának érdemeiért „jár”. Összehasonlításképpen meg kell említenem, hogy amikor az 1584-től Murányban szolgáló kapitány nagybátyjai 1551 körül házasodtak — bár mindannyian bárói rangban voltak, Georg Herberstein pedig még Miksa király szűkebb udvartartásához is tartozott —, ugyanekkora értékű nászajándékot kaptak Ferdinándtól.) Dominics tehát meglehetősen megbecsülést vívott ki magának az udvarban. Az immár házas Dominicsot 1560 januárjában Péter nevű testvérével az a kiváltság is érte, hogy I. Ferdinánd címerjavítást végzett családi címerükön.⁴⁴ Az adománylevélből kiderül, hogy a német–római birodalom és a Habsburg-ház iránti, murányi kapitányként, különösen a pogány török ellen többször is bizonyított szorgalmáért, hűségéért részesült e kegyben. Sajnos a címerről nem nyerhetünk értesülést.

Dominics nagykorú fiúgyermek hátrahagyása nélkül halt meg, élete munkájával megszerzett vagyonát anyai unokatestvérei Gregoróczy Vince győri vicegenerális⁴⁵ és Gregoróczy Péter örökölte. A Bécsben letett végrendeletben rögzített 10 ezer forintos összeg igencsak jelentősnek volt mondható.⁴⁶ A Gregoróczy család

39 Krumau am Kamp. Zwettl-től keletre, Alsó–Ausztria.

40 ÖStA HKA GBÖ Bd 78. fol. 188v–189r. Bécs, 1557. november 22.

41 Uo. Bd. 81. 1558–1560 fol. 11–16. A vételi szerződés egy 1569-es átiratban is szerepel. Uo. Bd. 110. Bécs, 1569. július 8. fol. 123r–123v.

42 Uo. HFU RN 5 Konv. Febr. Murány, 1554. december 11.

43 Uo. GBÖ Bd. 80 1558–1560 fol. 261r. Bécs, 1559. augusztus 17.

44 MOL Mikrofilmtár W 4624. tk. (ÖstA HHStA Reichsarchiv Reichsregisterbücher Bd. 32. fol. 33–34.)

azonban nemcsak jelentős összegű készpénzt, hanem a kumraui birtokot is megörökölte. Még 1569. július 13-án adott Gregoróczy Vince reverzálist a birtokról, I. Miksa engedélye alapján.⁴⁷ Ezt a birtokot egyébként Gregoróczy Péter 1601. január 22-én vette át, aki ekkor szintén reverzális állított ki.

Maskó Menyhért 1557. április 4 – 1559. június 27-ig mint kapitány, ezután 1584 január 19-ig mint prefektus (1585 †)

A Maskó név említésével 1428-ban találkozunk először, amikor is Maskó Péter az alsó-ausztriai Bruck an der Leitha-ban volt birtokos és egy alapítványt hozott létre maga és nemzettsége részére.⁴⁸ Siebmacher genealógiai munkájában említést tesz egy Christof Maschkoról is, aki 1561-ben a Bécsi erdőknél volt néhány birtok tulajdonosa, de szempontunkból az az érdekes, hogy Maskó Menyhértet is említi, mint császári tanácsost és murányi kapitányt „kaiserliche Rath und Hauptmann zu Murau (Steiermark)”. Bár ez az egyetlen kézikönyv, amely a Maskó családot említi, mint láthatjuk, Murány Murau-vá változtatásával és ezzel stájerországi kapitánnyá történő „kinevezésével” messze jár az igazságtól. Abban már több igazság rejlik, hogy 1572-ben a Nieder-Lays-i⁴⁹ birtok és néhány Ernstbunn-i jószág tulajdonosaként nevezi meg. Szerencsénkre családi állapotáról is tudósít: első felesége Rebekka von Sinzendorf, második pedig Elisabeth Maschko volt (leánykori nevét nem említi).⁵⁰ Utóbbi frigyből Hans Melchior származott. Siebmacher szerint az utolsó, aki a Maskó nevet viseli, 1613-ban a bécsi országgyűlésen, mint nemes tűnik fel. Ezt követően részt vett a cseh lázadók összeesküvésében, ezért elítélték és birtokait elkobozták. Menekülés közben érte a halál. Bár a Siebmacher egyértel-

45 *Pálffy*: Győri főkapitányság 245, 183–184. és 64. p. Gregoróczy Vince 1552-től győri könnyűlovas kapitány, ahol 25–80 lovas parancsnoka, majd 1580-tól 1592-ben bekövetkezett haláláig győri vicegenerális. Több alkalommal ideiglenes győri végvidéki kapitány volt, 1568-tól pedig (egyetlen horvát illetve magyar köznemesként) az alsó-ausztriai rendek közé is felvették. Anyja Dominics volt, vallása pedig evangélikus.

46 MOL Neo Regestrata Acta (= NRA) E 148 Fasc. 42. Nr. 42.

47 ÖStA HKA Reverse und Bürgerverschreibungen. 4 Karton 4. tétel.

48 *J. Siebmacher*: Grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage. Vierten bandes, vierde Abteilung. Niederösterreichisches Adcl. Bearbeitet vom Johann Kirnbauer von Erzstädt. I. Abteilung. Nürnberg. 1909. 291. p. Maschko címszó.

49 Ma Niederleis Alsó-Ausztria, a cseh határ mentén [Homá (Dolná) Luzice].

50 Maskó Menyhért osztrák sógora Hans Victor von Stampf volt, aki 1570-ben a murányi élelmezés ügyében írt levelét adta át a kamarának. HF Prot. 1570. december Bd. 291. fol. 383v.

műien az alsó-ausztriai nemesek közé sorolja, azért az elgondolkodtató, hogy Hans Melchior részt vett a cseh protestáns felkelésben. Ez arra utal, hogy *cseh* származású volt.

Maskó Menyhért murányi kapitányi kinevezése előtt Bilg Teininggerrel együtt, a közeli Végles társkapitánya volt. Véglesi hivatalba lépésének időpontját pontosan nem ismerjük, de az biztos, hogy 1549 januárjában már ellátta hivatalát. Bár mindkettőjük címe várnagy (Burggraf) volt, Maskó a vár katonai és nem pedig gazdasági feladatait látta el. I. Ferdinánd 1551-ben rendelkezett Maskó Menyhért véglesi várnagyi fizetésének kiegészítéséről.⁵¹ Rendeletéből megtudjuk, hogy korábban Maskó kapott egy bestellungot a véglesi várnagyi kinevezéséről, (amelyben a fizetését is rendezte), de ezen felül még évi 40 mft (többlet) fizetést (wartgelts) állapított meg számára, amit elvehetett a véglesi uradalom jövedelmeiből, de várnagyi elszámolásaiban pontosan fel kellett ezt tüntetnie. Mindenkor, amikor azt a háborús szükség megkövetelte, a várban vagy azon kívül, a hadiszükséglet szerint az uralkodó parancsára és költségére, ellenkezés nélkül köteles volt megjelenni. Úgy tűnik Maskó jó katonaként teljesítette uralkodójának parancsát. Részt vett ugyanis abban a csatában, melyet Erasmus Teuffel vezetésével 1552. augusztus 19-én vívtak a palásti mezőn a török ellen.⁵² A veszített csata után azonban nemcsak a hadvezér, hanem Maskó is fogságba esett. Maskó ekkor 220 forintot kapott — valószínűleg váltságdíjának kifizetésére —, Khristoff Konritz körmöcbányai kamaragróf és a besztercebányai kormányzótól. Erről egy 1555-ös uralkodói parancsból értesülhetünk, amelyben az uralkodó megparancsolta Konritznak, hogy Maskó kérésének engedve, a fenti összeget engedje el.⁵³ A török fogságból viszonylag gyorsan szabadult, mert 1553 júliusában már részt vett a korponai cseh és német katonák mustráján, amit többek között Khristoff Konritz-cal (obrister verwalter des Khupferhandel in Neuensoll) közösen végzett.⁵⁴ Maskó Menyhért véglesi kapitányként írta alá a jegyzéket.

1557-ben Murányba kapitánynak, katonai feladatok végzésére nevezték ki. Tudjuk azt is, hogy ezt megelőzően, 1557 januárjában a Murányban folytatott mustra alkalmával, az egyértelműen gazdasági szakember, Wolfgang Hochenwarter besztercebányai rézbánya igazgató mellett ő volt a másik királyi megbízott, akit a murányi mustra elvégzésére kiválasztottak. Arra is van forrásunk, hogy Maskó a bányavi-

51 ÖStA HKA GBÖ Bd. 65. 1549–1552. fol. 492v–493r. Bécs, 1551. szeptember 13.

52 Magyarország története tíz kötetben. 3/1. Főszerk.: Pach Zsigmond Pál. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Második kiadás. Bp., 1987. 267. p.

53 ÖStA HKA GBU Bd. 389. fol. 212r–v. és uo Bd. 214. fol. 225r. 1555. december.

54 ÖStA KA Alte Feldakten (= AFA) 7/1. 1553. július 18.

déki török csapatmozgásokról Wolfgang Hochenwarternak jelentést adott.⁵⁵ Eszerint egy kéme volt az előző nap Füleken, ahol arról értesült, hogy 1600 török gyalogos és lovas tartózkodik.

Maskó 1557. április elsején kapott bestallungot a murányi kapitányi poszt,⁵⁶ 1559. június 27-én a murányi udvarbírói teendők ellátására, így tehát prefektusként szolgált ezt követően.⁵⁷

Maskó 1566 februárjában fizetésének kiegyenlítését akarta elérni, amely valószínűleg nem sikerült, mert egy hónappal később arról értesülünk, hogy fel akarta mondani szolgálatát.⁵⁸ Visszavonulását az is megkönnyítette volna, hogy Alsó-Ausztriában már 1566 előtt saját házzal is rendelkezett.⁵⁹ Bár részben kifizették, de ezt követően is jelentős adósságokat halmozott fel az uralkodó vele szemben, melyet távozásáig, sőt haláláig nem tudott kifizetni. Ezt 1592. március 23-án az uralkodó is megerősítette, Maskó özvegyével szemben ekkor még 3340 ft 38 kr adósság állt fenn az Udvari Kamara 1589-ben készített összesítése szerint.⁶⁰ Az uralkodó elismerte az adósságot és ígéretet tett ennek kifizetésére.

Az uralkodó parancsára 1569-ben részt vett Lőcsén a Tieffenbach kapitány parancsnoksága alá gyűlt gyalogosok és lovasok mustráján.⁶¹

Egy leveléből értesülünk arról, hogy parancsot kapott Károly főhercegtől, hogy a Murány és Breznó közti határvita ügyében május elsején jelenjen meg Pozsonyban kihallgatásra (am verhörtag). Maskó erre válaszul azt írta, hogy mivel a magyar nyelvet és törvényeket nem ismeri, maga helyett mást szándékozik a kamarához küldeni.⁶²

1582-ben egy nyugtán főkapitánynak nevezi magát: „supremus capitaneus et provisor Muran”.⁶³ Ennek talán az volt a szerepe, hogy a kastély vajdájától illetve a Murányhoz tartozó két kisebb palánk, Polunka és Sumjác vezetőjétől megkülönböztesse magát. Haditanácsi vagy kamarai szervek őt nem nevezték főkapitánynak.

55 ÖStA HKA HFU RN 5 Konv. 1555. Mai. 1555. február 23. A forrás azért is érdekes, mert ez az első olyan fennmaradt írás, melyet saját kezével vetett papírra.

56 Ezt a Dominics részére kiadott bestallung alapján készítettek. ÖStA KA Bestallungen No. 37.

57 ÖStA HKA GBÖ Bd. 83 1558–1563 fol. 113r–v. Bécs, 1559. június 15.

58 ÖStA HKA Hoffinanz Protokolle (= HF Prot.) Bd. 146. fol. 107v. és 115v.

59 1566-ban mentesítést kapott 40 marha Magyarországból való vámmentes szállítására, saját házának szükségleteire. HKA GBU Bd. 393. 1564–1566. Győr, 1566. szeptember 24. fol. 314r.

60 HKA GBU Bd. 405. fol. 259r–v.

61 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 537. p.

62 ÖStA HKA HFU RN 22. Konv. März 1571. Murány, 1571. fol. 84r–v.

63 MOL E 554. Fol. Lat. 1274. Jolsva, 1582. május 25.

Maskó Menyhért hosszú szolgálati éveit követően, utolsó éveiben inkább tartózkodott ausztriai házában, mint a zordon Murányban. Távolléte alatt fia, Maskó Zsigmond helyettesítette.⁶⁴ Maskó Menyhért már 1582-ben szeretett volna lemondani hivataláról, ezért kérte a Magyar Kamarát, hogy készítse el elszámolásait, valamint a vár további élelemellátásáról intézkedést kért.⁶⁵ A Haditanács ezt követően 1582 májusában engedélyezte, hogy helyettesének fiát alkalmazhatja.⁶⁶ Decemberben elszámolásainak véglegesítését, ő és fia elbocsátását, valamint Murány ellátásának javítását akarta elérni a Haditanácsnál.⁶⁷

Az idős kapitány, már hivatalának letétele után, 1585 januárjában levelet írt a Haditanácsnak, hogy fia szabadságát — aki ekkor valószínűleg éppen beteg apja mellett tartózkodott Ausztriában — hosszabbítsák meg.⁶⁸ Fia március 15-én a Haditanácshoz érkezett kérvényében azonban már apja haláláról értesülünk.⁶⁹

1583 decemberében a Haditanács már az új prefektus, Herberstein hivatalba iktatásáról ír,⁷⁰ erre azonban csak 1584 március 28-án kerülhetett sor, amikor is a vár leltárát és az uradalom urbáriumát átadóként Maskó Zsigmond írta alá.⁷¹

Saját aláírásában mindig „Melchior Maschko”.⁷²

Julius Herberstein prefektus 1584–1602 (1539–1605. április 7. Bécs. †)

Maskót a prefektusi tisztségben Julius Herberstein követte.⁷³ Ismerjük a katonai feladatairól kiadott utasítását⁷⁴ és bestallungját is.⁷⁵ Utasításában Ernő főherceg „edl, unser lieber getreuer, Julius freiherr zue Hörberstain, Neudtperg und Gutenhaag, erbcamrer und erbruchläss in Kärndten”-nek nevezi. Aláírása: „Julius freyher zu herberstain.”⁷⁶

64 ÖStA KA Prot. Bd. 167. fol. 267r. 1578. augusztus 13.

65 Uo. Bd. 171. fol. 219r. 1582. március 22. fol. 230r. április és fol. 246v május.

66 Uo. Bd. 172. 1582. fol. 223r.

67 Uo. Bd. 171. fol. 180r. fol. 279v és 302r.

68 Uo. Bd. 177. fol. 180r. 1585. január 2. A Haditanács azonban csak egy hónapot engedélyezett.

69 Uo. fol. 199v.

70 Uo. Bd. 173. 1583. fol. 317r. december 22 és 30 között.

71 MOL 156 U. et C. Fasc. 24. No. 78 1584. A végén 4 pecsét és aláírások: „Sigismundus Maschko, Julius Freyherr zu Herberstain mpp., [olvashatatlan aláírás], Thobias Licchtenperger.”

72 Ila Bálint — tévesen — Maczkó Melichár-nak olvasta. *Ila*, Gömör I. 311. p.

73 MOL E 136 5. köt. fol. 295–306. MOL Filmtár 3959. tck. Utasítás Julius ab Herberstein murányi kapitány részére az udvarbírói tencdők ellátásáról. Prága, 1584. január 19.

74 ÖStA HKA HFU RN 84. Konv. 1604 Mai. fol. 489r–492v.

75 Uo. Ungarisches Münz- und Bergwesen. I. 1560. fol. 237r–238r. Fogalmazvány, datálás és aláírás nélkül (1584).

A Herbersteinneket 1537-ben I. Ferdinánd emelte a bárói rendbe, 1547-től nevezik őket Neidberg és Gutenhag urainak, 1556-ban a család megkapta a Karintiában használható örökös kamarás és asztalnok (Erbkämmerer und Erbtruchseß) címet, melyet a Herberstein család legidősebb tagja viselhetett.⁷⁷

Amit a Herberstein családnak erről az ágáról tudunk, nem túlságosan sok, és sajnos nem feltétlenül megbízható.⁷⁸ Annak ellenére, hogy a Herberstein várát és uradalmát birtokló főágot a szakirodalomból meglehetősen jól ismerjük, a Julius-féle vonalról alig áll rendelkezésünkre használható irodalom.

Julius a meglehetősen kiterjedt és szerteágazó Herberstein család osztrák, ún. idősebb ágához tartozott.⁷⁹ Nagyapja Leonard Herberstein, akit az ág alapítójaként említenek, 1465-ben vette el Barbara Lugert, amely házassággal szert tett Grassened uradalmára. Négy fia közül Siegmund a legismertebb, aki Habsburg követként Moszkvában is járt, útjáról útleírás is írt. Legfiatalabb fiú testvére, Wilhelm Herberstein (1489–1560, Bécs) volt Julius apja. Fiatalságát végig katonáskodta az osztrák főhercegek szolgálatában. 1511–1515 között Frizlandban szolgált, 1527-ben I. Ferdinánd római koronázásakor 200 drabant (gyalogos) kapitánya. 1529-ben hősiessen részt vett Bécs védelménél. 1556-ban harcolt annak a csapatnak a tagjaként, amely Szigetvárat felmentette. Matzent 1551-ben, Obersiberbrunn 1558-ban vásárolta. A római királyné [Jagelló Anna?] főkamarásnéját (obersten kammerfrau), Regina von Plumenendet vette el. Házasságukból három fiú származott, Dietrich (1533–1561), Karl (1538–1590), aki Matzen, Protes, Pillichdorf ausztriai és Greifened stájer uradalmak ura volt, valamint *Julius*, Würnitz, Obersiberbrunn, Herrenleich és Treestorf birtokosa. Wilhelm Herberstein az alsó-ausztriai Matzent 1551-ben, Obersiberbrunn 1579-ben vásárolta meg. A stájerországi Grassened uradalma anyai örökségként került birtokába.

Julius idősebb bátyja katona volt, apját elkísérte Szigetvárra. Karl szintén harcolt a török ellen, de ő később inkább hivatalnokként szolgált. 1557-ben követként küldik a rajnai herceghez. 1575-ben az alsó-ausztriai kormánytanácsban (niederösterreichische Regierungsrath), majd az alsó-ausztriai országgyűlés tanácsosa?,

76 MOL E 254 Szepesti Kamara Regisztratúrája. Representationes, informationes et instantiae. 1587. augusztus No. 7. Murány, 1587. augusztus 27. Levele a szepesti kamarai tanácsosoknak.

77 *Heinrich von Purkarthofer*: Die Herrschaft Herberstein in der Steiermark vom Beginn des 16. Jahrhunderts bis 1628. Graz, 1960. Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde der philosophischen Fakultät der Karl Franzens Universität Graz. Kézirat. 5–6. p.

78 *Johan Kumar*: Geschichte der Burg und Familie Herberstein. Wien, 1817. Bd. 1–3. Bd. 3. 111–115. p.

79 Uo. Más szakirodalom szerint a Juliust is magába foglaló ág a fiatalabb (újabb), ághoz tartozott.

végül képviselője? (Verordnete). Karl keresztapja maga a császár, V. Károly volt. Karl második feleségétől született Adam fia, aki az ág továbbvivője volt, és aki Julius Herbersteintől Obersiebenbrunn uradalmát 1593-ban kapta meg, háromszor járt követként Isztambulban.

Herberstein 1602 áprilisában azt írta az Udvari Kamara elnökének, hogy már 36 éve szolgál a kereszténység ősellensége ellen,⁸⁰ eszerint 1566 körül, 27 évesen kezdetett el katonáskodni.

Wissgril genealógiai munkája szerint Julius Herberstein kezdetben az osztrák rendi sereg tagjaként a török ellen harcolt Magyarországon 1567-től és a következő években, de már 1570-ben visszavonult birtokaira. 1587-ben Heiligenberget vásárolta meg. Feleségétől, Eva von Neidentől két gyermeke született, de ők még gyerekkorukban meghaltak.⁸¹

Georg von Herberstein „Neudtperg und Gutenhag” tanácsos és stájer kormányzó, „Rat und landverweser in Fürstenthumb Steir”,⁸² 1584-ben halt meg.⁸³

1585-ben Karl és Julius von Herberstein közös kérvényben szerették volna az uralkodónál elérni, hogy „Intzesbach der Schweitzerhof” nevezetű hűbérre, valamint a bécsi Szent Anna utcában történő letelepedésükre, házvásárlásukra engedélyt kapjanak. A kérvényt Ernő főherceghez jutatta el az Udvari Kamara, hogy arról véleményt nyilvánítsón.⁸⁴

Murányt 1602-ben vele szemben fennálló adóságok miatt 3 évre Julius Herbersteinnek zálogba adják évi hat ezer ft-ért.⁸⁵

Herberstein neve 1598-ban felmerül, mint akit a Haditanácsba kívánnak kinevezni,⁸⁶ bár arra már nincs adatunk, hogy állandó vagy ideiglenes jelleggel kapta a felkérést. Az év folyamán azonban még Bécsbe rendelik,⁸⁷ majd április 11-én megérkezik Herberstein válasza a Haditanácshoz, melyben elfogadja a felkérést.⁸⁸

80 ÖStA HKA HFU RN 87 Konv. 1604. Decz. fol. 167r–170v hátlap. S. d. [1602. április].

81 *Franz Karl Wissgril: Schauplatz des landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herren und Ritterstande von dem IX. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten.* 5 Bände. Wien, 1794–1824. Herberstein-ck a 4. kötetben (1800) találhatóak: 249–310. p.

82 ÖStA KA AFA 1556 5/18. Prága, 1556. május 8. Fogalmazvány, az uralkodó válasza Miksa főhercegnek. Geogra Id. még: Die Steiermark. Brücke und Bollwerk. Ausstellungskatalog, Schloss Herberstein. 1986. 532–533. p.

83 Uo. 554. p.

84 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 397. [Prag] 1585. fol. 256v. 1585. augusztus 20.

85 Uo. HFU RN. 72. Konv. 1602 Jan. fol. 148r–v. Bécs, 1602. január 12.

86 ÖStA KA Prot. Bd. 201. 1598. január 11. fol. 1v. Az uralkodó válasza a Haditanácsnak.

87 Uo. 1598. április 3. fol. 336v.

88 Uo. 1598. április 11. fol. 337v–338v.

Julius Herberstein Bécsben, 1605. április 7-én halt meg és a Szent Dorottya templomban helyezték örök nyugalomra.

Kaspar Wanner számvevő 1599–1602, hadnagy 1602–1605 k. – ideiglenes kapitány

Wanner Gáspár számvevőt 1599-ben említik a putnoki tizedkerület tizedszedőjeként.⁸⁹ 1600-ban „Ränndtschreyber auf Muran”-ként említik.⁹⁰ Wannert az uralkodó nevezte ki hadnaggyá, feladata a vár katonai igazgatása volt, miközben Hans Jakob von Rottal, a várat ekkor birtokló zálogos a szendrői vár főparancsnoka volt. Akkor nevezhették ki a vár élére, amikor Rottal 1602 áprilisában zálogul kapta a várat. 1602-ben Herberstein jár el érdekében a Haditanácsnál fizetése ügyében.⁹¹ Wanner hadnagyi kinevezésekor bestallungot kapott, ami sajnos nem maradt ránk.⁹² Hivatalát 1605 körül hagyta el, előtte azonban még császári közbenjárással nemességet kért.⁹³

Arra, hogy valóban kapitányként működött, első közvetlen adatunk 1605-ből származik, amikor a murányi kapitányság elhagyása miatt keletkezett egy irat a Haditanácsban.⁹⁴

Gregor Förchwerch kapitány 1606 előtt – 1613

Förwerchet 1606 júniusában, mint kapitányt említik először, amikor a Haditanácshoz fordult a „meztelen” murányi katonák ellátása érdekében.⁹⁵ 1612-ben még hivatalában van, ugyanis a Magyar Kamara Prágába írt az uralkodóhoz Förwerch 3104 forintos hitele ügyében, melyet a katonaság élmezésére adott.⁹⁶ 1613 júniusában már távozott kapitányi posztjáról.⁹⁷

89 MOL E 159 Regesta decimarum. A tizedjegyzékeket mikrofilmen lehet kutatni. Az 1550-től (9655. tck.) az 1608-ig (9666. tck.) terjedő időszakokban czért nem folio számra, hanem a telereszkén is jól azonosítható füzetekre hivatkozom. (A továbbiakban: Gömöri tizedjegyzék) 1599/6. füz.

90 Uo. 1600/2. füz. fol. 39. Murány, 1600. október 31.

91 ÖStA KA Prot. Bd. 208. fol. 570v–571v. 1602. március 10. A Haditanács engdcélyezi, hogy Wanner 30 rft havi fizetést kapjon.

92 Uo. Sonderreihc (Bestallungen). A bejegyzést a mutatóban találtam, datálás nélkül, a szöveg nem maradt fenn.

93 KA Prot. Bd. 214. fol. 16r. 1605. augusztus 25.

94 Uo. fol. 400r–v.

95 Uo. Bd. 215/2. fol. 544r. 1606. június 20.

96 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 639. Prága, 1612. április 6. 360r.

97 Fazekas István HFU-ról készített jegyzéke alapján.

Alkapitányok, hadnagyk

Hilarius Berghofer hadnagy 1553 előtt – 1556 után

Távozási szándékát már 1553-ban bejelentette,⁹⁸ amikor azt kérvényezte, hogy egy másik helyre nevezzék ki. A kapitány is kérvényezte, hogy beteg hadnagya helyett mást nevezzen ki az uralkodó. Berghofer ugyanis sokszor szenvedett közhvényes rohamok miatt, amikor is nem tudott magán segíteni. Ennek ellenére még 1556-ban is a várban szolgált.⁹⁹

Hans Sinzendorf hadnagy (1573) 1574–1582

Első adatunk róla 1573-ból származik, amikor Maskó Menyhért Hans Sinzendorfot hadnaggyá akarta kinevezni, amit 1574 júliusában engedélyeztek is.¹⁰⁰ Maskó első felesége Rebeka von Sinzendorf volt, így könnyen elképzelhető, hogy Hans és Rebeka Sinzendorf-rokonok voltak. Az 1578-ból fennmaradt nyugtákból rendszeresen „idősebb” Hans Sinzendorf tűnik elénk, ami azt mutatja, hogy fia is a várban szolgált.¹⁰¹ Halála valamikor 1582 májusában történhetett, amikor a Haditanács Sinzendorf halála kapcsán Maskó Menyhértnek írt a hadnagyi fizetés tárgyában.¹⁰²

Maskó Zsigmond hadnagy (1579–1584)

Maskó Menyhért prefektust az utolsó években Zsigmond fia helyettesítette. Maskó Zsigmond korábban Nagykállóban szolgált, de 1577-ben Murányból utazott Bécsbe az Udvari Kamarához.¹⁰³ A Haditanács 1578-ban egy válaszlevélben Rueber főkapitányt arról értesítette, hogy Maskó Menyhértet Muránytól való távolléte idején, fia, Zsigmond, mint hadnagy helyettesíti.¹⁰⁴ Erre valószínűleg azért volt szükség, mert apja gyakran betegeskedett és ausztriai otthonába vonult vissza. 1583-ban már Zsigmond is azt kérte a Haditanácstól, hogy bocsássák el Murányból.¹⁰⁵ Kívánsága teljesült, mivel december 30-án (a Haditanács jegyzőkönyve szerint), neve Nagykálló

98 ÖStA HKA HFU RN 4. Konv. Jan–Febr. fol. 78r–79v. Murány, 1553. december 21.

99 Uo. RN 15. Konv. 1567. Okt. [1556] fol. 16r. és 17r–48v. fol. 30v. Hilarius berghofer leutnandt zu Muran auf sich und ain jungen 30 ft.

100 ÖStA KA Prot. Bd. 158. 1573. fol. 207v. június, az engedély: Bd. 159. 1574. július fol. 222r.

101 MOL E 159 Gömöri tizedjegyzékek 1578/12. füz.

102 ÖStA KA Prot. Bd. 172. 223r. 1582. május.

103 KA Prot. Bd. 164. 1577. december 10. fol. 192v.

104 Uo. Bd. 167. 1578. fol. 267r. augusztus 13.

105 Uo. Bd. 173. 1583. fol. 240r. május 25. és fol. 302v. október.

kapcsán tűnik élénk.¹⁰⁶ 1583-ban Rueber jelezte a Haditanácsnak, hogy Maskó Zsigmond Nagykállóba szeretne kapitányi kinevezést kapni.¹⁰⁷ Utolsó hírünk róla 1585 decemberéből származik, ekkor Nagykállóból kérte a Szepesi Kamara tanácsosait, hogy ne csökkentsék a havi négy forintot kitevő húspénzét, és megemlítette, hogy az országban minden főember ennél magasabb összeget kapott ellátmányra. Sajnos a levélben nem találni semmit arról, hogy pontosan milyen beosztásban milyen feladatot látott el.¹⁰⁸

‘ Gyakorlott és állandósult aláírása: „Sigmund Maschko” a német és „Sigismundus Maschko” a latin nyelvű levelein.

Wilhelm Bolher hadnagy 1590

Létezéséről egyetlen forrásunk Herberstein jelentése a Haditanácshoz. A kapitány ekkor azt kérte, hogy Örnors (?) helyére hadnagynak nevezzék ki Bolhert vagy valaki mást.¹⁰⁹

Heinrich von Dachreden zászlós, alkapitány 1590–1596

Hans Vurain élelmezési sáfár elszámolását 1590-ben ellenjegyezte mint zászlós (fennrich).¹¹⁰ 1596-ban Herberstein bejelentette a Haditanácsnál, hogy Dachreden hadnagy Murányból eltávozott.¹¹¹

Aláírása: „heinrich won dachreden”.

Pongratz Hagen zászlós, alkapitány 1551–1575 előtt (1575†)

Neve 1551-ben egy cséplési jegyzéken tűnik fel először (pangrac Hagen vexillifer), de szinte biztos, hogy már a vár királyi kézre kerülése óta Murányban szolgált.¹¹² Hadnagyi kinevezése a Haditanács 1563-as jegyzőkönyvében szerepel.¹¹³ Hagen halála előtti utolsó murányi adat 1573-ból származik. Ebben az évben október 12-én Gömör megye csetneki kerületét alkapitányként tizedelte.¹¹⁴

106 Uo. Bd. 173. 1583. fol. 317v december 30. „Hans Rueber und Sigmund Maschko wegen passirung der haubtmans besoldung zu Calo commandiert, sonst auch den Hans Osstercit.”

107 Uo. Bd. 174. 1583. fol. 270r. december 30.

108 MOL E 254 Repräsentationen, informationes et instantiae. 1583. november No. 4. Nagykálló, 1585. december 10.

109 ÖStA KA Prot. 185/2. 1590. fol. 191v. január 24.

110 Gömöri tizedjegyzék 1590/13/d füz. fol. 1019. 1590. december 31.

111 ÖStA KA Prot. Bd. 196. fol. 454r. 1596. május 10.

112 Gömöri tizedjegyzék 1551/5. füz. fol. 146v.

113 ÖStA KA Prot. Bd. 142. 1561–1563. fol. 176r. 1563. június 6.

114 Gömöri tizedjegyzék 1573/2. füz. fol. 192–199.

Hagen Késmárkon halt meg és ott is temették el.¹¹⁵ Mivel azonban Lőcsén végrendelkezett, a Szepesi Kamara Lőcse városának tanácsától érdeklődött az elhalt katona iránt. A tanács válasza szerint 1575-ben sebesülése miatt halt meg. Egy Wildsteiner nevű karintiai nemes törvénytelen gyermeke volt. A gyermekét elhagyó apa, a murányi katonák és Johann Henisch lőcsei polgár egybehangzó véleménye szerint, Hans Katzianer murányi katonái közé tartozott.

Aláírása: „pangratz hagen laÿtenambt”.

Veit Wusenbenz hadnagy 1607

Három társa mellett tanúságot tett a jolsvaiak mentességének ügyében.¹¹⁶ Aláírása: veit wusenbenz leittenandt.

Zászlósok

Matheus Kraus 1560–1563 a kapitány írnoka, 1563–1582 zászlós

Maskó Menyhért rokona („consanguineus”) volt.¹¹⁷ Először az 1559–1560-as elszámolásban tűnik fel a neve, amikor is két szolgálójával Bécsben járt és 102 mft költségtérítést kapott. Neve mellett tisztség nem szerepel, de a kapitány beosztottjai között első helyen egy írnokot említenek, aki bizonyosan ő lehetett.¹¹⁸ Bár az 1560–1561-es elszámolásban Michael Kraus neve tűnik fel,¹¹⁹ szinte bizonyos, hogy ez elírás, mivel Mathias Kraus a számadáskönyv szerint 1561. november 16-tól 1562. január 11-ig, 1562. május 23-tól július 23-ig és 1563. januárjában hasonló céllal járt Bécsben.¹²⁰ Matthias Kraust, 1563 júniusában zászlóssá nevezik ki,¹²¹ és az 1563–1564-es elszámolástól kezdve már zászlósként is említik.¹²² Ugyanerről írt az Udvari Kamara a hadi fizetőmesternek.¹²³ Murányi zászlósként

115 *H. Németh István*: Kassai polgárok és katonák a 16. században. (A hadsereg beköltözésével járó társadalmi és közigazgatási jelenségek a felső-magyarországi városok életében, a Mohácsot követő évtizedek során.) In: LK 68. évf., (1997) 1–2. sz. 143–198. 182. p.

116 ÖStA HKA HFU RN. 96. Konv. 1608. Sept. fol. 128r–129v. Murány, 1607. augusztus 19.

117 MOL E 41 Litterae ad cameram exaratae. 1560. No. 4. 1560. január 5.

118 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 283. p.

119 „Dominus capitaneus et Michael (sic!) Kraus scriba suus Viennam et Posonium aliquot vicibus ambulatibus” Uo. 329. p.

120 Uo. 351. és 371. p.

121 KA Prot. Bd. 142. 1561–1563. fol. 176r. 1563. június 6.

122 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 373. p.

123 ÖStA HF Prot. Bd. 257. 1564. fol. 350v. október.

1565–1580 között többször is dézsmaszedő volt, az 1582. évben több alkalommal, mint zászlós ellenjegyezte a vár mézárósának nyugtáit.¹²⁴

Pongratz Hagen zászlós 1551–1563 (1575†)

1563-tól alkapitány. Pályafutását ld. Ott.

David Curaeus zászlós 1599–1600

1599-ben zászlósként a csetneki kerületet tizedelte.¹²⁵ 1600-ban ismét tizedszedő volt a csetneki és krasznahorkai járásban, Michael Scheücher tizedessel együtt.¹²⁶

Örmesterek

Georg Feicht von Stauffen örmester 1554–1556

Dominics kapitány egy, 1554-ben az uralkodóhoz írt levelében azt javasolta, hogy a Murányból távozó első örmester („Ersten Wachmeister”) helyett az uralkodó Georg Feicht von Stauffen-t nevezze ki.¹²⁷ Ebből úgy tűnik, hogy Feicht ezelőtt már a várban szolgált. Két évvel később örmesterként 14 rft fizetést kapott, amelyből egy szolgálját is el kellett tartania.¹²⁸

Hieronimus Rhörer örmester 1563–1572

Saját aláírásával („Hieronimus Rorer wachtmeister”) ellenjegyzi Gregorius Hüwg tizedszedő jegyzékét 1563 december 20-án.¹²⁹ 1566-ban másokkal nyugtát állít ki a gömöri bor tized beszállításáról,¹³⁰ 1572-ben pedig örmesterként ellenjegyzi a pék elszámolását.¹³¹

124 Gömöri tizedjegyzék 1582/11. b.

125 Uo. 1599/3. füz. fol. 548–565.

126 Uo. 1600/4. füz. fol. 118. Murány, 1600.

127 ÖStA HKA HFU RN 5. Konv. Febr. Murány, 1554. december 11.

128 Uo. RN 15. Konv. 1567 Okt. [1556] fol. 16r–48v.

129 Gömöri tizedjegyzék 1563/2. füz. fol. 337r.

130 MOL E 554. Fol. Lat. 1274. Murány, 1566. október 20.

131 Gömöri tizedjegyzék 1572/11. füz. 35. nyugta. fol. 162–163.

Christoff Eckstein 1590

1590-ben saját kezű aláírása és pecsétje („Wachmeister auf Muran”) a pincemester elszámolás mellett.¹³²

Valentin Schmierer őrmester 1600–1603

Először 1600-ban találkozunk nevével a putnoki kerület gabonatedjegyzékén.¹³³ A vár második embere (Kaspar Wanner hadnagy után), aki 16 rft-ot kapott a zsoldjegyzék szerint.¹³⁴

Adam Dirnhausen őrmester 1607–1612

1607. augusztus 19-én három murányi katona mellett tanúságot tett a jolsvaiak mentességének ügyében.¹³⁵ 1612-ben Szécsi Tamásnak írt a Haditanács, hogy Adam Dirnhausent bocsássa el és helyére Konrad Treybl őrmestert nevezze ki.¹³⁶

Konrad Treybl őrmester 1612 után

Ld. Adam Dirnhausennél.

*Tizedesek***Paulus Muransky tizedes a kastélyban 1580**

Gabonatedjegyzéke a Csetnek völgyről.¹³⁷

Simon Harovsky tizedes a kastélyban 1580

Gabonatedjegyzéke Murány és Ratkó völgyről.¹³⁸

Martin Herman zsoldos (servitor), tizedes 1590–1607

1590-es bárány tizedjegyzéke Gömör és Putnok kerületről „Martinus Herman servitor in Arce Muran”.¹³⁹ Tíz évvel később „Martin Herman [...] viceprovisor

132 Uo. 1590/13/a. füz. fol. 1015. Murány, 1590. december 31.

133 Uo. 1600/7. füz. 84. fol. 198–210.

134 ÖStA HKA HFU Konv. 1604 Mai fol. 488r–v.

135 Uo. Konv. 1608. Sept. fol. 128r–129v. Murány, 1607. augusztus 19.

136 KA Prot. Bd. 228. 1612. fol. 145r. július 7.

137 Gömöri tizedjegyzék 1580/2. füz. fol. 783–797. Murány, 1580. augusztus 31. Tizedes (decurio) a kastélyban.

138 Uo. 1580/4. füz. fol. 819–838. Murány, 1580. december 31.

139 Uo. 1590/6. füz. fol. 955–978.

arcis Muran” nyugtája Aszalay János putnoki udvarbírótól átvett krasznahorkai és a csetneki tizedekről, és ugyanő „vicecapitaneus arcis Muran” ugyanattól ugyan-
ebben az évben bárányokat vett át.¹⁴⁰ Az 1603-as mustra jegyzék szerint 10 rft fizetést kapott, és a negyedik helyen szerepelt a rangsorban.¹⁴¹ Ugyanebben az évben magyar nyelvű nyugtát adott Hidvégi Mihály ratkói gabonadézsmaszedőnek „En herman Marton Romay czyassar eö felsege Murani gyalog tizedes [...] attam peczietes levelemnek kezem Irassavall.”¹⁴² 1607 augusztusában három murányi katona mellett tanúságot tett a jolsvaiak mentességének ügyében.¹⁴³ Aláírása: „Mert herman gefreyter”.

Ambrosius Schenckh tizedes 1599–1604

1599-ből egy tizedjegyzéken szerepel neve először. A vár mustrajegyzéke szerint 1603-ban havi 8 rft-ot kapott,¹⁴⁴ 1604-ben pedig egy kérvényt írt alá társaival, amelyben az Alsó-ausztriai Kamarát kérték a murányi ellátás javítására.¹⁴⁵

Michael Scheücher tizedes 1600

Tizedsedő a csetneki és krasznahorkai járásban, David Kuraeus zászlóssal.¹⁴⁶

Tüzérek, ágyúöntők, puskaművesek és hadszertárnokok (1551) 1554–1603

Bartholomeas Prayzinger 1554 ágyúöntő

A számadáskönyv 1554. évi elszámolásából megtudjuk, hogy Bartholomeas Prayzinger (fusor bombardarum) évi 100 rft-os fizetést kapott a vártól, amelyből ebben az évben 40 magyar forintot vett kézhez.

Mathias Beer hadszertárnok (1551?) 1554–1567

Első, név szerinti említésére a számadáskönyvben 1554-ben kerül sor.¹⁴⁷ 1555 ja-

140 Uo. 1600/15. füz. fol. 279r. Murány, 1600. szeptember 22. és fol. 280r. 1600. július 23.

141 ÖStA HKA HFU RN 84 Konv. 1604 Mai fol. 488r–v.

142 Gömöri tizedjegyzék 1603/3. füz. fol. 764. Ratkó, 1603. augusztus 22.

143 ÖStA HKA HFU RN. 96. Konv. 1608. Sept. fol. 128r–129v. Murány, 1607. augusztus 19.

144 Uo. RN 84 Konv 1604. Mai fol. 488r–v. S. d.

145 Uo. RN 82 Konv. 1604. Okt. fol. 294r–299v. Murány, 1604. szeptember 21.

146 Gömöri tizedjegyzék 1600/4. füz. fol. 118. Murány, 1600.

147 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 161. p.

nuárjában jelentést tett az uralkodónak, amiből pályafutását is megismerhetjük.¹⁴⁸ Hadszertárosunk ugyanis zsoldemelését akart az uralkodónál elérni. Ennek alátámasztására korábbi hűséges szolgálatát hozta fel, melyet Bécs török ostrománál, Bécsújhelynél, Erdélyben és más helyeken, nem kímélve testi épségét és életét az uralkodó érdekében tett. Miközben azonban ő ezeket a szolgálatokat tette öfelségének, házáat, telkét és hámorát/hutáját? elpusztították („durch pose leüid mein haus, hoff und pergwerch auf welches Ich all mein vermügen haab und guet geleget verwiest uns niedergerissen worden”). Megjegyzi, hogy miközben ő hosszú ideig, nagy károkat elszenvedve szolgálta az uralkodót, sem kegydíjat, sem egyéb fizetséget nem kapott. Ezért kéri tehát zsoldjának megemelését, 10 rft összegből ugyanis egy szolgáját is el kell tartania. 1557-ben nyugtáján saját aláírásával „Mathis Peher zeugwardt zu Muran”.¹⁴⁹ A vár 1558–1559. évi számadása szerint Mathias „Czwigwarth” részére vasat utaltak ki,¹⁵⁰ 1561 februárjában szabadságért folyamodott és éves ellátmányt kért.¹⁵¹ 1567 decemberében Maskó jelent Beer kérvényéről.¹⁵²

Georg Ranoldt tűzér, puskaműves 1554–1556

Első név szerinti említése a számadáskönyvben 1554-ben történik.¹⁵³ 1556-ban Ferdinánd utasítja Matthias Fuchs hadi fizetőmestert, hogy fizesse ki Mathias Beer-t és Georg Raynoldt „puchsenmaister”-t az ott tartózkodó többi katonával együtt.¹⁵⁴

Kristóf tűzér 1554

Egyetlen említése a számadáskönyvben 1554-ben történik.¹⁵⁵

Hans Volradt bognár majd fegyverműves 1552–1568

1555 novemberében írt kérvénye szerint már három éve Murányban szolgál a lövegeknél havi 8 forintért, mint segéd és bognár (dienstmann und wagner). Bambergből származott és 1555-ben azt írta, hogy három év alatt még nem volt otthon, így

148 ÖStA HKA HFU RN. 5 Konv. 1555 Febr. fol. 128r–129v. 1555. február 25.

149 KA Wicner Hofkriegsakten (=WHKR) I. Kart. 1557. február No. 63. p. 180–210. Az 1557-es murányi mustra anyaga. Bécs, 1555. március 15. fol. 196. és fol. 197. uó uarról, csak 10 forintot. Bécs, 1556. január 16.

150 MOL MKA E 554. Fol. Lat. 1275. 262. p.

151 KA Prot. Bd. 142. 1561–1563. fol. 4r. 1561. február.

152 Uo. Bd. 147. 1567–1568. fol. 70v. 1567. december.

153 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 161. p.

154 KA WHKR I. Kart. 1557. február No. 63. fol. 207. Bécs, 1556. január 6.

155 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 161. p.

halaszthatatlan dolgait kell intéznie. Ezért egy időre — Dominics kapitányon keresztül — szabadság engedélyezését is kéri az uralkodótól. Ugyanitt még két nyugtája található, illetve egy elismervénye, az egyik Bécsben 1555. november 20-án átvett 20 forint átvételéről, a másik 1556. március 31-én Bécsben kelt nyugtán ő már mint volt bognár („gewesene wagner”) szerepel, és elismerte, hogy felvett 37 rft 13,5 kr-t, ezzel teljesen ki van elégítve, amit pecsétjével is elismer. Bár az 1556-ban Bécsben keletkezett nyugtákon, illetve kérvényén többször is „egykori” bognárként említik, 1568-ban bestallungot kapott, ami vagy egyszerűen egy névazonosságot mutat, vagy azt, hogy visszatért Bambergből Murányba.¹⁵⁶ Utóbbi lehetőséget az erősíti, hogy Matthias Beer hadszertárnok nevével utójjára 1567-ben találkozhatunk, így elképzelhető, hogy az ő helyére került Volradt, addig Beer helyetteseként szolgálhatott.

Benedikt Jäger hadszertárnok 1580–1590

A Haditanács 1580 júliusában írt Maskó Menyhértnek először Jäger „zeugwardt”-tal kapcsolatban.¹⁵⁷ Egy évvel később Jäger és a murányi puskaműves a Haditanácsnál kérvényezték, hogy a körmöcbányai alkamara fizessen számukra.¹⁵⁸ Elszámolása 1588-ból¹⁵⁹ és 1590-ből is fennmaradt.¹⁶⁰ Saját kezű aláírása: „Benedict Jäger Zeugwart”.

Thomas Päckh hadszertárnok 1603–1607

Az 1603-as mustrajegyzékben hadszertárnokként (zeügwarth) havi 8 rft fizetéssel vették fel.¹⁶¹ 1607-ben három murányi katona mellett tanúságot tett a jolsvaiak mentességének ügyében.¹⁶² Sajátkezű aláírása: „Tomas Päckh zuegwart”.

Mathias Mitterspacher zsoldos, puskaműves 1578–1603

Neve 1578-ban tűnik először, amikor aláírásával („Maths Mitterspacher”) hitelesítette Georg Urban azon nyugtáját, melyben elismerte, hogy az általa átadott 14 darab szalonnáért 20,30 mft-ot vett át a kapitánytól.¹⁶³ Ekkor még pusztán zsol-

156 Másolata: ÖStA KA Bestellungen No. 166. Bestellung für Hanns Volssrath püchsemmeister. 1568. március 5.

157 ÖStA KA. Prot. Bd. 168. fol. 266r. 1580. július 25.

158 Uo. Bd. 169. fol. 296v. 1581. október 30.

159 MOL E 105. Copula annorum I. köt. fol. 4v.

160 Gömri tizedjegyzék 1590/13/b. füz. fol. 1017v. Murány, 1590. december 31.

161 ÖStA HKA HFU RN 84 Konv. 1604 Mai fol. 488r–v.

162 Uo. RN. 96. Konv. 1608. Sept. fol. 128r–129v. Murány, 1607. augusztus 19.

163 Gömri tizedjegyzék 1578/12. füz. 16. nyugta. fol. 38–41.

dos (miles stipendarius), de 1600-ban a putnoki kerület tizedelésekor már puska-
művesként hitelesít („kriegsdienstman und Püchsenmaister alhie auf Muran”),¹⁶⁴
majd ismét puskaművesként (Püxenmeister) említik egy mustrajegyzékben, ahol
fizetését nem tüntették fel.¹⁶⁵

A murányi kastély kapitányai (vajdák)

Horváth Mátyás 1551–1569

Murányban kimutatható két évtizedes jelenléte alatt ugyan egyetlen egyszer sem nevezik vajdának, de azok a feladatok, melyeket ellátott, leginkább a később általánossá vált vajdai tisztséghez köthetők. Az 1565-ben a vár katonáiról és gazdasági személyzetéről készült jegyzék szerint: „Matthias Horwath Ungarus qui in castello est” 10 forintot kapott havi zsoldként.¹⁶⁶ Először 1551-ben találkozhatunk nevével, amikor egy cséplési jegyzék mellett tüntetik fel nevét.¹⁶⁷ Ezt követően a fennmaradt tizedjegyzékek szerint minden évben végzett tizedszedést. Ez azonban végül végzetét okozta: 1569-ben a törökök elfogták és kivégezték.¹⁶⁸ Ebben az évben az általa elkezdett járások jegyzékeinek hitelesítési záradékban az szerepel, hogy miután a török fogságba ejtette és kivégezte, Hans Haufensteiner fejezte be a munkát. Bizonyos, hogy ő volt a vár alatt szolgálók előjárója. Ezt nemcsak fizetése és a kastélyba történő helyezése, hanem az is mutatja, hogy a tizedelés nagyrészt az ő feladata volt. Azt, hogy már 1551-ben is Murányban szolgált, valószínűsíti, hogy Dominics Gáspár familiárisai közül került ki.

Nagy Mihály vajda 1571–1575

Az első tizedjegyzéke 1571-ből maradt fenn „Michaelem Nagi Capitaneum Clientum Castelli Muran” és ugyanott „Michael Nagi capitaneis castelli Muran”,¹⁶⁹ 1572-ben tizedesként is végzett tizedszedést,¹⁷⁰ de ugyanekkor a vár alatti vendek

164 Uo. 1600/7. füz. fol. 198–210.

165 ÖStA HKA HFU RN 84 Konv. 1604 Mai fol. 488r–v.

166 MOL MKA E 554 Fol. Lat 1274. fol. 313. 1565. március 4.

167 Gömöri tizedjegyzék 1551/5. füz. fol. 144–152.

168 Uo. 1569/6. füz. fol. 926–933. 1569. november 17.

169 Uo. 1571/6. füz. fol. 1052. Nagy Mihály bor tizedjegyzéke Balog és Gedő kerületből. Murány 1571. október 12.

170 Uo. 1572/6. füz. fol. 89. 1572. október 18.

parancsnokaként is megnevezi magát.¹⁷¹ Utolsó fennmaradt jegyzéke 1575-ben kelt.¹⁷²

Lakay Péter a gyalogosok prefektusa 1576–1578

Lakay Pétert a gyalogosok prefektusát 1576-ban említik dézsmaszedőként a jegyzékek.¹⁷³ 1578-ban a kastély alkapitányaként nevezik meg.¹⁷⁴

Tornay Mátyás vajda 1580

Nevét 1580-ban, dézsmaszedőként említik egy tizedjegyzékben.¹⁷⁵

Nagy Máté 1583

Egyetlen levél maradt fenn, melyben neve feltűnik.¹⁷⁶

Kalauz János 1591

Gabona tizedjegyzéke a balogi és hajnácskői völgyről: „Ego Johanna Kalainis Capitaneus in Castello”¹⁷⁷

Hans Haufensteiner zsoldos, polonkai vajda 1555 k. –1609

Neve először 1569. október 12-én bukkan fel azon a gabonatedjegyzéken, amely Murány és Ratkó völgyéről készített.¹⁷⁸

A jegyzékeken kezdetben használt a „dienstman” illetve stipendiarius kifejezés egyértelműen jelzi, hogy alacsony beosztásban volt. Egyedül az 1569-es latin tizedjegyzék használta neve mellett az „egregius” kifejezést. Hősünk neve ezt követően Magyar Kamaránál készült jegyzékből tűnik elénk ismét, amikor az 1584–1590-ig

171 Uo. 1572/11. füz. 8. nyugta. fol. 131–132. A katonák névsora után hitelesítése: „Ich Nagi Mihal, ... laytenamt uber dise zehen und andere Windische fuessknecht, so under Muran Im Castell gehalten worden.”

172 Uo. 1575/2. füz. fol. 299–309.

173 Uo. 1576/1–3. füz. fol. 364–405. Balog, Csctnek, Krasznahorka, Gedő és Ajnácskő tizedclését ő végezte.

174 A balogi körültről készült jegyzékben „Vice capitaneus peditum in Castello in allodio Muraniensi.” Gömői tizedjegyzék 1578/1. füz. fol. 585. 1578. november 2.

175 *Ila Bálint*: A dézsma adminisztrációja. In: Levéltári Közlemények 18–19. (1940–1941). 234–236. p.

176 Nagy Máté a „gyaloknak hadnagja” levele „Murán alat kastelbe[nj]” 1583. június 12. Gömői tizedjegyzék. 1583/6a füz. fol. 547.

177 Uo. 1591/1. füz.

178 Uo. 1569/5. füz. fol. 908–924.

terjedő időszak tized nyugtáinak számbavételekor egy kimutatást készítettek,¹⁷⁹ amiből megtudjuk, hogy szinte minden évben részt vett a tizedszedésben. Haufensteiner dézsmaszedőként 1599-ben tűnik elénk utoljára, ekkor már ismét zsoldosként.¹⁸⁰

A tizedszedés mellett Haufensteiner már Maskó Menyhért prefektussága alatt jelentős feladatot látott el. Későbbi — alább részletesen tárgyalt — kérvényeiből tudjuk, hogy kb. az 1570-es évek közepétől a Muránytól nem messze található Polunka falu mellett épített palánkba helyezett vend gyalogosok parancsnoka lett. Állandó tizedszedői megbízatása mellett tehát katonai pályán is emelkedett. Karrierjének elindítója, Maskó Menyhért volt, akinek bizalmasává vált. Távozásakor Maskó nem feledkezett meg róla, javasolta a Haditanácsnak, hogy javítsanak zsoldján.¹⁸¹ A közbenjárás hatására a Haditanács megparancsolta Joseph Stinzl mustramesternek, hogy a következő murányi mustra alkalmával — az új kapitány, Herberstein beleegyezésével —, Haufensteiner zsoldját emelje meg, ugyanakkor hagyja meg eredeti státuszában. Mielőtt azonban hősünk nyugdíjba vonult volna, még jó néhány érdekes forrás maradt fenn róla. Az első 1595-ből, amikor az Udvari Kamara jelentést kért a Magyar Kamarától Haufensteiner („Johannis Haufensteiner hauptmans zu Muran in der Polunka bey Muran”) által kért megerősítés és mentesség ügyében, amit arra a puszta helyre és telekre kért, melyet Herbersteintől kapott.¹⁸² A kiváltságot ő és felesége kapta meg végül.¹⁸³ Kérvényeiből megtudhatjuk, hogy nemcsak a törökök, hanem a Bebekék ellen is harcolt, majd a hozzá beosztott vend drabantok és más katonák élén a Muránytól nem messze fekvő erődítményben (Polunka) harcolt illetve öfelsége jövedelmeit szedte be. Az ezekért az érdemeiért kapott kiváltságait Hans Jakob von Rottal, Murány új zálogbirtokosa azonban nem ismerte el. Nyugdíját is szeretett volna az uralkodónál elérni, ugyanis a vár katonai parancsnoka, Kaspar Wanner a vend gyalogosokat elbocsátotta, arra hivatkozva, hogy a vár nem képes őket fizetni.

A vár mustrajegyzéke szerint Hanns Haufensteiner 1603-ban 7 ft 30 kr fizetéssel szerepelt a vár katonái között.¹⁸⁴ Ez az összeg magasabb, mint bármely más,

179 MOL E 105 3. köt. fol. 179r–182r. Pozsony, 1593. szeptember 1. Sajnos ez a jegyzék egyetlen gömöri tizedszedőnek sem közli beosztását, rangját.

180 Ambrosius Schenck tizedes, Hans Haufensteiner és Matthias Fischer zsoldosok gabona kilencced jegyzéke az uradalomról és a Ratkó völgyéről. Két társa mellett csak ő tudott írni. Gömöri tizedjegyzék. 1599/5. füz. fol. 576. és 1599/8. füz. fol. 635.

181 ÖStA KA Prot. Bd. 175. fol. 199r. 1584. január 21.

182 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 492. fol. 77v. 1595. március 29.

183 ÖStA HKA HFU RN 79. Konv. 1603. Juli. Pozsony, 1596. március 7.

184 HKA HFU RN 84 Konv. 1604. Mai. fol. 488r–v. Musterregister.

nem tisztí fokozattal rendelkező katonáé. Bár láttuk, hogy 1599-ben még részt vett a tizedszedésben, valószínűleg már akkor is inkább írástudása és helyismerete, mint inkább vitézsége miatt tarthattak szolgálatára igényt. Ezt igazolja egy ugyanabban az évben keletkezett bejegyzés a Haditanács jegyzőkönyvében: eszerint Isac Meisler mustramester jelentett arról, hogy Haufensteiner nyugdíjat (provision) kért a Haditanácstól.¹⁸⁵ Meisler, tekintettel a kérvényező 50 éves szolgálatára, azt javasolta, hogy havi 6 rft-al vegyék fel a murányi mustrajegyzékbe Haufensteinernt. Utolsó hírünk Haufensteinerről 1609 júliusából származik, amikor ellátmánya és nyugdíja miatt fordult a Haditanácshoz. Meisler mustramester jelentése szerint Haufensteiner tapasztalt katona (ein erlebter Kriegsman) és 6 forint nyugdíjat javasolt számára. A Haditanács Haufensteiner ellátmánya ügyében az Udvari Kamarának tette át az ügyet, hogy az a körmöcbányai kamara véleményét kérje ki.¹⁸⁶

A kapitány írnokai

Joachim Benedikt a kapitány írnoka 1557

Dominics Gáspár kapitány írnokának a hadi fizetőmester kifizet 7 rft-ot egy számlájára.¹⁸⁷

Matheus Kraus 1560–1563 a kapitány írnoka,

1563–1582-ig zászlós, ld. ott.

Udvarbírák (1549–1559)

Feigel Péter 1549–1551 (1573†)

A vár első udvarbíráját, valószínűleg még csak ideiglenes jelleggel, Niklas Salm gróf királyi főhadparancsnok nevezte ki. Erről I. Ferdinánd által Sigmund Wilpacher magyarországi (ideiglenes) főélelmester részére kiadott parancsból értesülhetünk, amelyben arra utasítja őt, hogy mivel Murány várának gabonára, húsrá, zsírra, sóra van szüksége, ezért a Salm által kinevezett Feigel Péter murányi udvarbíró és élelme-

185 KA. Prot. Bd. 210. fol. 763r–v. 1603. szeptember 20.

186 KA Prot. Bd. 221. fol. 472r. 1609. július 9.

187 ÖStA KA WHKR 1. Kart. 1557 No. 63. fol. 187.

zési tiszt (Provisor und Profanndtverwalter) részére szállíttassa le a kért élelmet.¹⁸⁸ A kinevezése körüli bizonytalanságot jelzi, hogy a Magyar Kamara 1549 szeptemberében nem tudja, hogy mi is Feigel pontos státusza. Pozsonyból ugyanis azt írták az Udvari Kamarának, hogy nem rendelkeznek megfelelő információkkal, hogy Feigel, akit a főkapitány kapitánynak oda rendelt tudja-e, hogy a birtoknak milyen jövedelmei vannak.¹⁸⁹

Feigel korai, utasításának kiadása előtti murányi tevékenységét bizonyítja az is, hogy a vár számadáskönyvének első elszámolási ciklusa (1549. augusztus 15-től) az ő nevében készült. Ebből is az következik, hogy a váruradalmat ekkor már ténylegesen Feigel irányíthatta, annak ellenére, hogy csak 1550. április 15-én kapta meg udvarbírói utasítását.¹⁹⁰

Az uralkodó azzal a szándékkal nevezte ki Feigelt, hogy az ország legjelentősebb vas lelőhelyeit birtokló uradalom gazdasági vezetőjeként szervezze újjá a bányászatot.¹⁹¹ Kiváló bányászati szakember hírében állott. Elképzelhető, hogy Stájerországból származott, de lehetett annak a Johannes Feygelnek a rokona is, aki 1550 táján, mint lőcsei polgár bukkant fel. Feigel nem tudott latinul.¹⁹²

1551. november 5-ig állt Murány igazgatásának élén. Az Udvari Kamara 1551 októberében már azt írta a Magyar Kamarának, hogy mivel Feigel felváltása már folyamatban van, egy másik udvarbíró kell kinevezni, aki tiszteére alkalmas.¹⁹³ Ezt követően sárosi udvarbíróként (1557–1559)¹⁹⁴, majd a Szepesi Kamara tanácsosaként (1571. június 25. –1573. december 4)¹⁹⁵ szolgált.

1564-ben Feigel Péter Kiszeli Péterrel (1557-től 1559-ig murányi udvarbíró) közösen, részt vett a Murány, Lipcse és Breznóbánya vitás határainak kivizsgálásá-

188 ÖStA HKA GBÖ Bd. 63. 1549. fol. 241r. 1549. szeptember 4. Ferdinánd Siegmund Wilpacher élesemester részére.

189 Uo. HF Prot. Bd. 201. 1549. fol. 177r. szeptember 20 körül.

190 Kiadva: *Kenyeres*, Utasítások. 476–480. p.

191 Feigel tevékenységéről: *Heckenast Gusztáv*: A magyarországi vaskohászat története a feudális-korában. Bp., 1991. 89–93. p.; *Sarusi Kiss Béla*: Vasgyártás és vasgazdálkodás Murányban a XVI. században. In: *Fons* 4. (1997). 1. sz. 84. p. és *Szűcs Jenő*: A Szepesi Kamarai Levéltár 1567–1813. Bp., 1990. 22. és 42. p.

192 *Szűcs*: A Szepesi Kamara 22. p.

193 ÖStA HKA GBU Bd. 387. 1550–1551. fol. 305r–306v. 1551. október 23.

194 *Kenyeres*, Utasítások. 521. p.

195 *Szűcs*, Szepesi Kamara. 22. p.

ban.¹⁹⁶ 1565. augusztus 12-től 1567. július 13-ig Feigel Péter (tábori) főélelmester Felső-Magyarországon „Supremus annonarius magister.”¹⁹⁷

1573. december 4-én halt meg.¹⁹⁸ Aláírása: „petter feygel”.

Kristán Balázs 1551–1554

Sáros vár udvarbírája volt murányi hivatalba lépéséig 1550-től.¹⁹⁹ Feigel után az első elszámolást az a Kristán Balázs készítette, aki 1551. november 6-tól 1554. december 31-ig volt a vár udvarbírája.²⁰⁰ I. Ferdinánd király 1551. szeptember 19-én adta ki Kristán Balázs murányi udvarbíró részére szóló hivatali utasítását.²⁰¹ Aláírása: „Blasius Cristan”.²⁰²

Pelinyi (Pilinyi) Bálint 1555

Először 1542-es datálással Valentinus Pelini-ként említve.²⁰³ A számadáskötet szerint Pelinyi 1552-ben Nógrád megye decimátoraként 400 forintot adott a várnak. 1552 előtt Buják várának várnagya és udvarbírája volt testvérével, Gáborral együtt, majd 1554-ben Egerbe került lovastisztnek. Pelinyi Bálint pontosan egy évig, 1555. január 1-től december 31-ig jegyzi a vár számadását. Éves fizetése 300 mft volt. Murányi udvarbíráskodása után újra Egerben szolgált, 1557-ben 12, 1558-ban nyolc lovas tisztje, végül a vár udvarbírája lett 1562–63-ban.²⁰⁴ Esküjét

196 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 259. 1564. fol. 226v. június 10. „Francisco Thurzo und in simili Stanislao Turzo. Dass sie Irc dinern Petern Kyssele und Petern Feygl zu der uberbeschaun Irc strittigen Granitzen zwischen die von Priss und der Schlossen Lipsch und Muran schicken.”

197 Ld. Kenyeres István közleményét jelen számban.

198 ÖStA HKA HFU RN 26. Konv. 1574. Jan. Kassa, 1573. december 30. fol. 80r. Révai Ferenc és Michael Syorzius jelenti a Magyar Kamarának, hogy „Petrus Faigelius frater et collega noster” december 4-én meghalt.

199 „provisor allodii Regiae Maicstatis in oppido Saros”-ként említve Sonnebrodt Gallus regesztuma a királyi birtokot képező Sáros, valamint a felső-magyarországi részek jövedelméről, 1550–1554. MOL E 554 Fol. Lat. 1314. és Kenyeres, Utasítások 521. p.

200 Kristán Balázs 1554. december 31-én készíti el a várban lévő élelmiszerek leltárát utóda, Pelinyi Bálint részére. MOL E 156. Fasc. 75. No. 43. fol. 10r–14r. Kristánt Khöler utasításában Blasius Cristan de Saros-nak nevezik.

201 MOL E 136. 8. kötet, fol. 240r–248v. Kiadva: Kenyeres, Utasítások 480–491 p.

202 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1274. fol. 327. Pozsony, 1557. április 9. Névírása írásban gyakorlatlan kezűt mutat.

203 *Kázmér Miklós*: Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század. A Pelényi szócikk utal Pilinyi-re.

204 A Pelinyi-ke-re részletesen *Kenyeres István*: A kamarai birtokok igazgatása és gazdálkodása a XVI. században. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Doktori Iskola Közép- és kora újkorai magyar történeti program.

1562. május 10-én tette le.²⁰⁵ Bár Sugár István szerint csak 1563. július 31-ig szolgált, még 1564-ben is Egerben szolgált.²⁰⁶

Sugár István szerint Fülek eleste után, ahol mindenét elvesztette, Egerbe menekült feleségével és gyermekeivel, ahol 1557–1558-ban mint 12 ill. 8 lovas huszártiszt szolgált.²⁰⁷ Habsburg hűségét bizonyítja, hogy a Fülek eleste után, az ismét török pártra állt Bebek György és Bebek Ferenc egyik birtokát, Gömör mezővárost, testvérével Pelinyi Gáborral közösen, megkapta.²⁰⁸

Sukán Jánossal és Oláhcsászár Miklóssal közösen, főként Gömörben és Abaújban, de Külső-Szolnokban is szerez birtokot (Sárszeg Sukánnal és Vitéz János egri officialissal együtt 1561-ben).²⁰⁹

1558. április 6-án kelt adománylevelével Miksa főherceg Pilinyi Bálintnak adományozta Szegedet 6 évre officialátusként. Évi 300 Ft adóból 200 Ft-ot azonban az egri vár pénztárába kellett befizetnie.²¹⁰ Egy 1565. évi vizsgálat szerint Zárkándy özvegyével, Nyáry Krisztinával és több egri lovastiszttel együtt Kecskemét birtokát is maguknak szerezték meg.²¹¹

Pelinyi Bálint, egy Pozsonyban, 1567. július 4-én kelt levél szerint már nem élt.²¹²

Kiszeli Péter 1556–1559

Kiszeli Péter 1556. január 1-től 1559. július 6-ig jegyzi Murány számadásait. Udvarbíróága után 1564-ben a Magyar Kamara Feigel Péterrel közösen kiküldte a Murány, Lipcse és Besztercebánya vitás határainak kivizsgálására.²¹³ Nevét 1586.

Budapest, 2002. (A továbbiakban: *Kenyeres*, Kamarai birtokok igazgatása.) Még *Sugár István*: Az egri vár 1594/1595. évi számadása. In: Archívum. A Heves megyei Levéltár Közleményei. Eger, 1975. 5. sz. 9. p. és Uő.:

205 Pelyn Bálint provizor esküje (juramentum) Vrancsics Antal egri püspöknek. MOL E 136 Irr. 6 t. fol. 112–115. Ismertetni: *Sugár*; 1993–94. 71. p. Kiadva: *Kenyeres*, Utasítások 185–190. p.

206 MOL E 554 Fol. Lat. 2128. VI. fol. 49r.

207 *Sugár István*: Bornemissza Gergely dcák élete. *Studia Agriensia* 4. Eger, 1984. 91. p. és *Sugár*: Az egri vár gazdasági 75. p.

208 MOL A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár. Libri regii 3. köt. 346. p. Bécs, 1556. május 12.

209 *Sugár*; 1993–94. 77–76. p.

210 *Szakály Ferenc*: Török megszállás alatt (1543–1686). 633. p. In: Szeged története. I. A kezdetektől 1686-ig. Szerk.: Kristó Gyula. Szeged, 1983. 535–738. p.

211 *Kenyeres István*: Az egri várbirtok igazgatása, 1548–1596. In: Megjelenés alatt a *Studia Agriensia*-ban.

212 MOL E 15. 1567. július 4.

213 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 259. 1564. fol. 226v. június 10.

július 27-én említik egy hitvallásban, mint korábban elhunytat: „... nemkülönben Szentiványi Annát, néhai Kiszeli Péter özvegyét”²¹⁴

Számvevők 1550–1606

Pathok (Patók) Mátyás számvevő 1550–1559

Az 1557–1558-as várvizsgálóbizottság — addig, amíg a király meg nem egyezik egy újonnan kinevezendő kapitánnyal a kapitányi és az udvarbírói poszt összevonásáról — Kiszeli Péter udvarbíró bízta meg az élelmester által ellátott feladatok továbbvitelével. Segítségül ehhez Pathok Mátyás számvevőt (rationista) adta.²¹⁵

Róla azt jegyzik le, hogy a várvizsgáló bizottság utasítására (az elbocsátott Szepesi Gergely élelmester helyett), 1558. február 13-tól 1559. július 6-ig az élelem kiosztását végezte, amiért évi 50 forintot, összesen 70,46 forintot kapott.²¹⁶ Bár a bizottság jelentésében az szerepel, hogy a számvevőnek évi 32 forintot szántak, a számadásban 1550-től fogva több esetben is 50 forintot számoltak el éves fizetésére. Murányi tevékenysége után 1560. március 1-től 1562. május 10-ig egri püspöki számvevő,²¹⁷ 1564-től 1566-ig gyulai számvevő.²¹⁸ De mint udvarbíró is ír levelet: szobranci Pathok Mátyás gyulai udvarbíró (!) levele Kassa város tanácsának.²¹⁹ (Pelinyi kassai lakos volt. Mivel Kerecsényi kapitány nem engedte el Gyuláról,²²⁰ könnyen elképzelhető, hogy az ostrom alkalmával veszítette az életét.

Leonard Guth írnok (= számvevő) 1560–1565†

1560-ban tűnik fel először az élelem körül tevékenykedők elszámolásában.²²¹ Ekortól többször írnokként említik, az 1562-es elszámolásban pusztán a nevének

214 Balassi Bálint és Dobó Krisztina ügyvéd és hitvallása a szepesi káptalan előtt. 1586. július 27. In: Balassi Bálint összes versei, Szép Magyar Comocdiája és levelezése. A szöveg. gond.: Stoll Béla. Harmadik jav. kiad. Bp., 1974. 362–365. p.

215 *Illéssy*, Várvizsgálatok 234–235. p.

216 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 243. p.

217 *Sugár*, 1993–94. 88. p. csak 1560-ból említi. Ld. az egri vár 1560 és 1561/62. évi számadásait. MOL E 554 Fol. Lat. 1180/d. No. 11. és No. 15. *Kenyeres*, Eger igazgatása. Említve 1560-ból: *Kenyeres*, Utasítások 143. p.

218 *Kenyeres*, Utasítások 270. p.

219 Gyula, 1564. június 26. TT 1899. 11. p. *Veress*, 1938. No. 542. 389. p. (csak említi) valamint 1564. 08. 07. TT 1899. 183. p. és *Veress*, 1938. No. 545. 390. p.

220 *Kenyeres*, Kamarai birtokok igazgatása. Függelék 220. p.

221 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 281. p.

„Leonardus”-ként,²²² az 1564-es elszámolásban „rationista sive scriba”.²²³ 1565. június 12-én halt meg, amikor is „scriba annonae”-nak nevezték.²²⁴

Georg Sorger írnok (=számvevő) 1563–1578

Kiadásaira 15 mft-ot számoltak el, amikor 1563. szeptember 21-én Murányból Pozsonyba utazott.²²⁵ Ekkor még semmilyen tisztséget nem neveznek meg neve mellett. Leonard számvevő halála (1565. június 12.) után munkáját folytatja és ezért a számadásból hátralévő 23 napra 6,27 mft-ot vett fel. 1566-ban éllemezési írnoknak „profandtschreiber auf Muran” ill. „scriba penes annonam” nevezték és 8 rft fizetést kapott,²²⁶ következő elszámolásban „rationista provisoris” (ugyanekkor Clemens Latschnit „curator annonae”-nak nevezik és havi 5 rft-t kap). 1568–1569-ben is írnok (scriba), 1571-es várelszámolásban is „scriba annonae”, 1572-es részletes elszámolásban nyugtája a 76,8 mft fizetéséről: „Ich Georg Sorger, Rationist bei dem hofrichter ambt auff Muran” ugyanebben az évben a vár számadáskönyvben: „Georgius Sorger rationista arcis”. Maskó 1574-es utasításában „rationista arcis” 76,8 mft éves fizetéssel. 1578-ban nyugtán, saját aláírásával „Georgius Sorger praefectus provisoratus arcis Mwrn”.²²⁷ 1578. december 4-én Murányban kelt levélben Claudius Rossel szendrői kapitánynak írt a gömöri tized felének Szendrőre rendelése tárgyában.²²⁸

Margen Soyer számvevő 1586

Az Udvari Kamara jelentést kért a Magyar Kamarától Soyer által az udvarbírói hivataltól kapott havi 10 forintos fizetéséről.²²⁹

Daniel Ygl számvevő 1602–1606

1602-ben kerül Murányba, amikor az új zálogos, Rottal mellé számvevőnek neve-

222 Uo. 351. p.

223 Uo. 391. p.

224 Uo. 421. p.

225 Uo. 389. p.

226 ÖStA HKA HF Prot. 1566. július 16. Bd. 271. fol. 157r. illetve MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 389. p.

227 Uo. Fol. Lat. 1274. Zólyom, 1578. augusztus 6.

228 MOL E 254 Szepcsi Kamara Regisztratúrája. Representationes, informationes et instantiae. No. 27. 1578. december. 4.

229 ÖStA HKA Prot. Bd. 405. fol. 320r. 1586. szeptember 16.

zik ki a vár költségeinek ellenőrzésére. 1606-ban ellátmányt kért az Udvari Kamarától.²³⁰

Élésmesterek 1551–1603
(1559 júniusától élelmezési sáfár)

Kaspar Khöler írnok, élésmester 1551–1554†

Ember Győző szerint a végvárok közül az országban először Murányba nevez ki a kamara 1551-ben a katonák élelem ellátásával foglalkozó élésmestert.²³¹ Utasításában „...curator et dispensator annonae et victualium”-nak nevezik. A hivatalba lépése alkalmából készített inventárium németül „Casparn Khellner vonn der Schweynitz Provándtmäister”-nek nevezi, („curator annone”).²³² Az itt, illetve az utasításában a neve mellett feltűnő „Schweidnitz”, város (a XVI. században), az azonos nevű hercegség központja Sziléziában, minden bizonnyal innen származott. Khöler már korábban is a várban szolgált, Feigel Péter mellett ő látta el az írnoki teendőket.²³³ Khöler 1554. szeptember 3-án halt meg hideglelésben? („cum febris pestilens”).²³⁴

Mivel az 1550-es udvarbírói utasítás nem említ élésmesteri posztot, biztosak lehetünk abban, hogy Kaspar Köler kinevezéséig nem létezett önálló élésmesteri tisztség a várban. A vár számadáskötetében, az 1550–1551-es elszámolásokban Sigmund Wilpacher neve több esetben is előfordul, mint aki az élelemellátás körüli feladatokat végezte, sőt élésmesternek nevezik.²³⁵ Az egri vár 1549. február 5. – december 16. közötti számadásában kifejezetten murányi élésmesternek nevezik: „magister victualium arcis Muran”.²³⁶ Wilpacher valójában olyan országos élés-

230 ÖStA HKA HKA Prot. Bd. 590. 1606. augusztus 31. fol. 558v.

231 *Ember Győző*: Az újkori magyar közigazgatás története Moháctól a török kiűzésig. Bp., 1946. 274–275. p. Valójában Köhlernek maradt fenn legkorábbi utasítása, de tudunk már az 1530-as évekből élésmestereket. A név szerint ismert első: 1539-ből Caspar Cembter Sárosban, 1541-ben Christoph Lehner Visegrádon, 1549-ből Cassian Zeller Komáromban. Ld. *Keztyeres*, Kamarai birtokok igazgatása. Függelék.

232 MOL U. et C. E 156 Fasc. 75 No. 43/3. 1551. november 5.

233 Uo. E 41 1551. No. 107. Werner György levele.

234 Erről Werner György 1554. szeptember 12-én kelt leveléből értesülünk. MOL MKA E 554 Városi és Kamarai iratok. Fol. Lat. 1274. A betegség a környéken pusztított, és már a várba is bejutott.

235 MOL E 554 Fol. Lat. 1275. 4. és 5. p.

236 Uo. Fol. Lat. 2128. I. fol. 36r. Ekkor 22 hordó (214 köből 2 pint) bort küldtek Egerből Murányba.

mesteri tisztet viselt, amely az ekkor már Habsburg kézen lévő várak (Győr, Komárom, Pápa stb.) valamint a mezei hadseregek ellátását végezte.

Komolyabban számolhatunk egy Olmüztből származó Adam Puechwalder nevű személylyel, neve azonban csak egy parancsból maradt ránk, semmilyen más bizonyítékunk nincs arra, hogy valóban betöltötte hivatalát.²³⁷

Szepesi Gergely élésmester 1554–1558

Utóda Szepesi Gergely lett, akit élésmesterként 1555-ben említenek először, az 1556-os és 1557-es elszámolásban is többször említik.²³⁸ Kassáról tekintélyes családból származott „honesta familia Cassoviae natus”, magyar és német nyelvben jártas volt, de sem latinul, sem szlávul nem tudott.²³⁹ Werner György úgy ítélte meg, hogy alkalmasnak tűnik a feladatra. Ugyanazt az utasítást kapta mint Khöler. Az 1558. február 6-án a várba érkező várvizsgáló bizottság elbocsátotta. A számadáskönyv szerint bérét 1558. február 13-ig fizették.²⁴⁰

Ezt követően Kassára került, ahol ismét csak élésmesterként szolgált, 1563-ban bekövetkezett lemondásáig.²⁴¹

Clemens Lazny élésmester 1564–1582

A számadáskönyvben 1563–1564-ben dispensator-ként említik,²⁴² 1567-ben „curator annonae”,²⁴³ 1570–72-ben ismét „dispensator”. 1578-ban és 1582-ben élelmezési sáfár „profandschaffer”, aláírása: Clement Latschny.²⁴⁴

237 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 201. 1549. fol. 207v. október vége. Christoph von Konritz jelzi, hogy Feigel mellé a főhadparancsnok élésmestert rendelt Murányra, Adam Puechwalder von Olomuntzen személyében.

238 MOL E 554 Fol. Lat. 1275. 201. p. (1556.)

239 MOL E 41 1555. No. 14. 1555. február 28.

240 Uo. MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 245. p.

241 ÖStA HKA GBU Bd. 392. 1562–1564. fol. 141. 1563. december 3. Ferdinánd a lemondott kassai élésmester (victualium magister, Gregor (sic!) Czipszer) helyére Garay Mátyás kassai lakost nevezi ki. A Magyar Kamarának megparancsolta, hogy a kassai és murányi hivataláról is adjon számadást.

242 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 391. p.

243 Uo. 482. p.

244 Leonard Ziplinger mészáros nyugtája a vágásokból származó zsírról, amelyet Clemens Latschni élelmezési sáfárnak adott át. Gömöri tizedjegyzék II. füz. 11. nyugta. Murány, 1582. december 31. fol. 137. (A nyugta tévesen került az 1572-es elszámolások közé.)

Matthias Khöller élelmezési sáfár 1590–1603

1590-ben leltárt készített a kiadott tizedborokról (Profiantdschaffers auff Muran).²⁴⁵ Neve az 1603 körül készült murányi zsoldjegyzékében tűnik fel utoljára.²⁴⁶

Az udvarbíró írnokai, a vár prokurátorai 1549–1563

Miklós literatus „procurator bonorum arcis” 1549–1551

A számadáskönyv 1551. november 6-tól 1551. december 31-ig tartó ciklusában úgy említik, hogy a korábbi udvarbíró, Feigel Péter maradt adósa a fizetésével, ezért a Magyar Kamara parancsára Rimaszécs és Harmacz tizedéből kiutalnak számára bizonyos mennyiségű búzát és tavaszit.²⁴⁷ Valószínűleg Feigel-lel együtt távozott, de az biztos, hogy 1551. november 5 után már nem állt a vár szolgálatában.

Horkay György „procurator bonorum arcis” 1552–1553

Nevét először 1552-ben említik, amikor fizetesként 20 korec búzát kapott,²⁴⁸ a következő ciklusban már csak annyit említenek, hogy a „procurator bonorum”-nak 20 korec búza járt.²⁴⁹

Mátyás írnok (literatus) 1553–1556

1554-ben Pozsonyba, majd Nagyszombatba megy, hogy Gömör és Kishont tizedelszámolását a kamaránál rendezze.²⁵⁰ Nem bizonyos, de valószínű, hogy Kristán udvarbíró távozása után is a várban maradt. Kiszeli Péter udvarbíró a Magyar Kamarának írt levelében ugyanis említett egy Mátyás írnokot (hominem proprium Matthiam litteratum), akit Murány élelemellátása miatt Bécsbe küldött.²⁵¹

Bálint írnok (literatus) 1556

1556 március 24-én 15 mft-ot adtak részére azért, hogy Boniczra? és Nyitrára menjen el Thurzó Ferenchez, majd onnan Bécsbe az uralkodóhoz, hogy pénzt kérjen a

245 Gömöri tizedjegyzék 1590/13. a füz. fol. 1015–1016.

246 ÖStA HKA HFU Konv. 1604 Mai fol. 488r–v.

247 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 42. p.

248 Uo. 62. p.

249 Uo. 91. p.

250 Uo. 159. p.

251 Uo. E 41 1556. No. 71. Murány, 1556. december 8.

vár szükségleteire és azért, hogy a Bebek által a sörfőzőkben ejtett károkról beszámoljon.²⁵²

Udvarosok, officiálisok 1556–1592

Emericus Dluhaluka udvaros 1556?–1592 előtt

Első, nem teljesen biztos adatunk szerint már 1556-ban is szolgálatban volt. Ekkor egy Imre nevű gyalogost említenek az útiköltség elszámolásban, aki március 13-án, valamint április 6-án kétszer is Besztercebányán járt árpát, majd sörfőzőüstöt vásárolni.²⁵³ Ez az említés valószínűleg azért is rá vonatkozhat, mert már ekkor is a később rendszeresen ellátott feladatot, az élelembeszerzést végezte. Teljes nevén az 1563–1564-es elszámolásban említik először, amikor is három alkalommal járt Lőcsén illetve Késmárkon, ahol komlót és halat vásárolt.²⁵⁴ Az 1565-ös mustra szerint havi 25 mft fizetést kapott, azonban ezt szerette volna az uralkodóval felemeltetni, vagy azt szerette volna elérni, hogy a „Graniczá”-n található, a törökök (rablók) miatt lakatlan házáat, amely Thurzó Szaniszló birtokához tartozik, az uralkodó mentesítse a robot alól.²⁵⁵ 1567-ben a prefektus asztalánál étkezett.²⁵⁶ Herberstein utasításában officiálisnak nevezik, és továbbra is csak 25 mft fizetést kapott. Később Herberstein Dluhaluka részére ellátmányt akart kieszközölni, mivel az „rendkívül hasznos” ember.²⁵⁷

Szerepe a vár élelemellátásában és gazdasági ügyeinek vitelében volt meghatározó. A vár alatti kastélyból felügyelte az uradalom majorságát és a vasműveket. Valószínűleg ő szerezte be az ott tartózkodó katonák élelmét is. A számadáskönyv sohasem nevezi meg tisztét, csak az 1578-as és az 1590-es években nevezik udvarosnak.²⁵⁸

Neve sok változatban fordul elő, az 1590-es tizedjegyzék szerint Emeritschko Dluhaluka. Afféle mindenés volt, aki a vasbányászattól az élelembeszerzéséig mindenhez értett. Személye azért érdekes, mert a vár „törzsgárdájához” tartozott. A környékről származhatott, — ezt a közeli szláv helységnevből kialakult neve

252 Uo. E 554 Szalay gyűjtemény 1727. tétel. fol. 22.

253 Uo. fol. 998.

254 Uo. Fol. Lat. 1275. 390. p.

255 Fol. Lat. 1274 fol. 316r. Talán a Murányi uradalommal határos Szepcs megyei Grénic község.

256 Uo. Fol. Lat. 1275. 482. p.

257 ÖStA KA Prot. Bd. 175. 198v. 1584. január 16.

258 Gömöri tizedjegyzék. 1578/12. füz. 7. nyugta.

mutatja —, és ezért is lehetett az ő feladata a vasbevételek ellenőrzése, mivel a helyi vastermelési szokásokat ismerte. (1572, 1578 és 1590-es évek vaselszámolása is fennmaradt). Dluhaluka nem tudott írni, az általa kiállított nyugtákat pecsétjével hitelesítette.

Brezovszky János a vár officiálisa, jolsvai udvaros, murányi vámos 1578–1591

Neve 1578-ban tűnik előnk, amikor tizedjegyzékét Mathias Kraus hitelesíti és „Joannes Brezovszky”-ként írja alá,²⁵⁹ de ugyanebből az évből fennmaradt egy nyugtája is, amelyet mint a kastélyban szolgáló vámos adott ki a vámon beszedett sóról.²⁶⁰ 1580-ban „Johannes Bryzer” jolsvai officiális az uradalom négy falvának (Miglész, Schywetic, Priehrazan!, Teplica) kilencedéről jegyzéket készített, melyet lepecsételt, de nem írt alá.²⁶¹ 1582-ben „Joan Briser dworsky inn der Eltsch”.²⁶² Magyar nyelvű levele Sóri Pál tizedszedőhöz 1583-ban, aláírásával: „Janos Bryzoy”.²⁶³ A tizedszedés kapcsán kelt levelet Murányban datálta. Csakúgy mint egy másik, Nagy Máté nevében írt levelét egy héttel később.²⁶⁴ Úgy tűnik, hogy a jolsvai udvarosi elnevezés ellenére leginkább Murányban tevékenykedett, ahol a vámszedés is feladatai közé tartozott. 1590-ben és 1591-ben is murányi vámos.²⁶⁵

Paul Muransky udvaros 1592

1592-ben a tizedbárányok tizedelését és jegyzékét készítette el. „Dworsky in arce Muran.”²⁶⁶ Lehet, hogy az 1580-ban a kastély tizedeseként nevezett Paul Muransky, aki ekkor tizedszedő, ugyanő.

259 Uo. 1578/2. füz. fol. 586–599. Matheus Kraus zászlós gabonatzedjegyzéke Csetnek és Krasznahorka kerületről (districtus). 1578. október 12.

260 Uo. 1578/12. füz. 33. nyugta.

261 Uo. 1580/12. füz. Murány, 1580. december 31.

262 Uo.

263 Uo. 1583/6/b füz. fol. 548.

264 Uo. 1583/6/a füz. fol. 547.

265 Uo. 1590/3. füz. fol. 863–874. gabonatzedjegyzéke a csetnecki járásról. 1591/10. füz. jegyzéke a méztizedről Csetnek és Krasznahorka völgyéről: „teloniator et servitor in castello Muranensi”.

266 Uo. 1592/4. füz. fol. 206.

Vámosok 1563–1591

Sauspka vámos 1563–1564

Nem lehet tudni melyik vámnál szolgált, csak azt, hogy 12 mft fizetést kapott.²⁶⁷

Marko Schultis sumjáci vámos 1572

Nyugtája az 1572-es sumjáci vámbevételekről maradt fenn.²⁶⁸ A pénzt a prefektusnak adta át, a nyugtát Cyprianus Fried pecsételte és ellenjegyezte, mivel nem tudott írni és pecséttel sem rendelkezett. „ich [Schultis] wedr schreiben noch lesen khan, auch khain aigen petschafft und handt schriftt hierunter gestelt”.

Christoff Emerischko murányi vámos 1572

Nyugtája az 1572-es sumjáci vámbevételekről,²⁶⁹ de a nyugtát Cyprianus Fried pecsételte és ellenjegyezte, mivel Emerischko nem tudott írni és olvasni.

Skultéti Péter sumjáci vámos 1578

Nyugtája az 1578-as év sumjáci vámon beszedett összegről a tizedelszámolások között.²⁷⁰ Mivel írni nem tudott és pecséttel sem rendelkezett, Klement Latschny hitelesítette nyugtáját.

Brezovszky János murányi vámos 1578–1591

Ld. fenn.

Lelkészek, szuperintendensek 1565–1596

Ambrosius Kröll lelkész 1565–1566

Egy Murányban 1565-ben készült jegyzék szerint, a vár őrsége mellett egy lelkész („concionator”) is szolgált, havi 12 rft fizetésért.²⁷¹ Ekkor azonban még nincs bizonyíték arra, hogy ez az állás valóban betöltésre került, és arra sincs, hogy a várban templom vagy kápolna működött volna. Az első ismert lelkész Ambrosius Kröll

267 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 392. p.

268 Gömöri tizedjegyzék 1572/11. füz. 32. nyugta. fol. 158. Murány, 1572. december 31.

269 Uo. 1572/11. füz. 33. nyugta. fol. 159. Murány, 1572. december 31.

270 Uo. 1578/12. füz. 1. nyugta.

271 MOL E 554 Fol. Lat. 1274 311r–318v.

volt, akit a murányi német őrség lelkészeként tüntettek fel. Könyveit és tárgyait a vár szekeresei szállították a Szepességből Murányba.²⁷² 1565–66-os elszámolástól kezdve a templomba többször is viaszt adtak.²⁷³

Cyprianus Fried lelkész szuperintendens 1569–1578

1569-ben elkíséri Leonard Ziplinger mészáros Lőcsére, marhát vásárolni,²⁷⁴ majd nyugtát ellenjegyez 1572-ben. Saját kezű aláírása: „Cyprianus Fried predicant auf Muran”,²⁷⁵ ugyanekkor a Haditanács rendeletére 20 forint kegydíjat kapott.²⁷⁶ A murányi német őrség lelkésze, valamint a murányvölgyi (Murányhoz tartozó?) lelkészek és hívek szuperintendense, amely minőségében hitvallást készített.²⁷⁷ Fried hitvallásának pontos keletkezési ideje nem ismert, de az biztos, hogy Kröll után került hivatalba (1566 június után), és még Maskó Menyhért prefektusi idejében — tehát Maskó utolsó, jórészt betegséggel töltött időszaka, kb. 1582 előtt — szolgált Murányban. Mivel Fried nevével 1578-ban találkozunk utoljára,²⁷⁸ feltételezhetjük, hogy a Murányvölgyi testvérek hitvallása ez előtt születhetett. A Rimano-vianus által összeállított hitvallás a Fried által összeállítottat vette alapul, de azt lényegesen kibővítette és átírta. Fried tevékenységének kezdetét korábban Tomásik tévesen datálta 1560-ra, állításának azt a részét, mely szerint a lelkész Olmützből származott, adataink sem igazolni, sem cáfolni nem tudják.²⁷⁹ Saját kezű aláírása: „Cyprianus fried”.

Reinhard Márton lelkész, szuperintendens 1589–1594

Selmecbányán született és 1612-ben Hodrusbányán halt meg.²⁸⁰ Hazai tanulmányai után 1584. augusztus 22-től három évig Wittenbergben tanult. Ezt követően segédtanárként Selmecbányán majd 1589-ben Zólyomban szolgált mint német pap. „Innen Murány várába került tábori papnak *s ebbeli minőségében* [kiemelés tőlem – SKB.] élén állott a murányvidéki superintendentiának.” 1594-ben Béalábná nyára ment lelkésznek, majd 1595-ben Selmecbányára másodpapnak. 1602-től ha-

272 Uo. Fol. Lat. 1275. 479. p.

273 Uo. 441. p.

274 Uo. 536. p.

275 Gömöri tizedjegyzék 1572/11. füz. 24. és 26. nyugta. fol. 150 és 152.

276 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 300. 1572. fol. 287v.

277 OSZK Kézirattár Quart. Lat. 1169 fol. 92.

278 Gömöri tizedjegyzék 1578/12–20. füz. fol. 727.

279 *Tomásik, Sámuel*: Das Murányer Schloss. Pest, 1882. 26. p.

280 *Zoványi Jenő*: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. 3. jav. és bőv. kiad. Szerk.: Dr. Ladányi Sándor. Bp., 1977. „Reinhard Márton” szócikk.

láláig Hodrusbányán lelkészkedett. Oratiuncula de peccato originis címen egy valási művet adott ki 1587-ben Wittenbergben.

Johannes Rimanovianus 1594–1596

Murány várának lelkésze, Murány vidékének/völgyének, valamint Kishontnak szuperintendense „concionator Muraniensis et senior vallis Kishont et Muraniensis”.²⁸¹
Hitvallása 1596. január 14-én kelt.

²⁸¹ OSZK Kézirattár Quart. Lat 1169. fol. 98.

Tartalom

Bevezetés.	195
--------------------	-----

Archontológia

H. Németh István:

Az archontológia és a várostörténet

Karrierék és hatalmi csoportok a kora újkori városokban

(XVI–XVII. század) 197

Kuzma Dóra:

Besztercebánya bírónak és esküdteinek archontológiája

a XVI. század első felében 219

Tóth Árpád:

„A polgárok józanabb része...”

(Pozsony választott polgárai 1790–1848)

Archontológia és prozopográfia. 235

Sunkó Attila:

Levélkeresők

A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent

requisitorainak archontológiája a XVI–XVII. században 277

Kenyeres István:

A magyarországi végvárok és a mezei hadak élelmezési

szervezetének archontológiája a XVI. században 329

Sarusi Kiss Béla:

Murány tisztségviselői a XVI. században

Archontológia és életrajzi adattár. 397

Szerzőink figyelmébe

1. A kéziratot számítógépen (IBM, lehetőleg WinWord 2.0-ás vagy 6.0-ás verzióban) elkészítve, lemezen kérjük benyújtani, mellékelve egy példányban a kinyomtatott kéziratot is.
2. A lábjegyzetek folyamatosan számozva, önálló szöveggként a dolgozat végéhez csatolva készüljenek.
3. A kéziratban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek stb. eredeti előfordulásának kivételével — római számmal tüntessék fel.
4. A forrásmegjelölésnél pontos levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat kérünk (csak a szerző nevét kurziváljuk, az összeállítókét és a címet nem!).
5. Optimális terjedelműnek (jegyzetapparátussal együtt) a 0.5-1.5 íves kéziratokat tekintjük (kb. 45 000 „n”).

Hivatkozások elkészítése a Fonsban megjelenő dolgozatokhoz

Részletesen: Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. p.

1. Hivatkozás a kiadvány egészére

- a) *Szerző(-k)*: Cím. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) A háromnál több szerző által írt mű címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)

2. Hivatkozás a kiadvány egy részére

- a) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet szerzője: A tanulmánykötet címe. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- c) A folyóiratcikk szerzője: A cikk címe. In: A folyóirat címe, Évfolyam arab számmal. (Év) sz.[= szám] Hivatkozott hely p. (vagy terjedelem -tól -ig p.)

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések: Bp., köt., bőv., jav., átdolg., kiad., s. a. r.,
vö., uő., uo., i. m., l. [= lásd], jz. vagy jegyz.